T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

KAYSERİ VİLAYET GAZETESİ VE CUMHURİYET ARŞİVİ IŞIĞINDA ATATÜRK İLKE VE İNKILÂPLARININ KAYSERİ'YE YANSIMALARI (1923-1938)

Hazırlayan
İmren AYDIN SAYDAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2015
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

KAYSERİ VİLAYET GAZETESİ VE CUMHURİYET ARŞİVİ IŞIĞINDA ATATÜRK İLKE VE İNKILÂPLARININ KAYSERİ'YE YANSIMALARI (1923-1938)

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
İmren AYDIN SAYDAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

Ağustos 2015
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

İmren AYDIN SAYDAN

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

"Kayseri Vilayet Gazetesi ve Cumhuriyet Arşivi Işığında Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kayseri'ye Yansımaları (1923-1938)" adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

İmren AYDIN SAYDAN

Danışman

Yrd. Doç.Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

Tarih ABD Başkanı

Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU danışmanlığında **İmren AYDIN SAYDAN** tarafından hazırlanan **"Kayseri Vilayet Gazetesi ve Cumhuriyet Arşivi Işığında, Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kayseri'ye Yansımaları (1923-1938)"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

07/08/2015

JÜRİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU .....

Üye :Doç. Dr. Serdar SAKİN .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN .....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 12/8/15 tarih ve 18 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

12/08/2015

Prof. Dr. Lütfullah CEREECİ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Ateşkes Anlaşması ile fiilen sona ermiş, toprakları İtilaf devletlerinin işgaline uğramıştır. İşgaller karşısında gerek silahlı mücadele gerekse siyasi müzakere yöntemiyle 4 yıl mücadele veren Türk milleti, yıkılan Osmanlı Devleti'nin ardından yeni bir devleti, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmayı başarmıştır.

4 yıllık Milli Mücadele sonunda Türk milleti bağımsızlığını ve egemenlik haklarını diğer devletlere tanıtmış olsa da mücadelesini burada bitirmemiş, kurduğu yeni devleti eskisinden farklı ve çağın gereklerine daha hızlı cevap verebilen bir sistemle inşa etmeye çalışmıştır. Bu tez; Türkiye Cumhuriyeti'nin, bilhassa ilk kurulduğu döneme damgasını vuran ve devleti bugünlere kadar getiren "Atatürk İnkılâpları" ve inkılâpların fikri zemini diyebileceğimiz "Atatürk İlkelerinin" Kayseri'de nasıl uygulandığı ve ne gibi yankılar bulduğu sorusuna cevap aramaktadır. Çalışmanın amacı Atatürk ilke ve inkılâplarının Kayseri'de nasıl uygulandığı, halkın bu uygulamalara ne ölçüde hazır olduğu, halkın bu uygulamaları ne ölçüde anladığı ve benimsediği, bunlara ne tür tepkiler verdiği gibi noktaların aydınlatılmasıdır.

Söz konusu dönemde Kayseri'de yaşananları gün be gün konu edinen bir kaynak özelliği olduğundan Kayseri Vilayet Gazetesi'nin 1924-1938 aralığında yayınlanan nüshalarından günümüze ulaşabilenleri incelenmiştir[1]. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi de söz konusu dönemde Kayseri'nin çehresini ve yaşantısını anlamamız noktasında önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Bunun yanında o dönemi birebir yaşayan kişilerin anılarından faydalanılmış ve dönemi idrak etmiş Hacı Salih Şen adlı bir Kayserili ile röportaj yapılarak verdiği bilgilerden faydalanılmıştır. Konu ile ilgili kitaplar, makaleler

[1] Ali Rıza Önder, Kayseri Basın Tarihi adlı eserinde, -tezimizin zamansal sınırlaması olan 1923-1938 yılları arasında çıkarılmış olan- 1924-1925 yıllarında yayınlanan Misak Gazetesi, 1928'de yayınlanan Ülker Gazetesi ve 1924-1952 yılları aralığında yayınlanan Kayseri Vilayet Gazetesi'nden bahsetmiştir. Bunlardan Misak ve Ülker gazetelerinin nüshaları günümüze ulaşmamış olduğundan tezimizde, Kayseri Vilayet Gazetesi üzerinde yoğunlaştık. Kayseri İl Halk Kütüphanesi ve Kayseri Raşit Efendi Kütüphanelerinde 1926, 1928-1938 yıllarına ait nüshalar, aralarında eksiklikler olmakla beraber bulunmuştur. Şöyle ki; 1924, 1925, 1927 yılı nüshalarının hiçbiri bulunamazken, 1935 yılı Mayıs – Eylül aylarına dair nüshalar ve 1938 yılı Mart - Ekim aylarına dair nüshalar eksiktir. Ali Rıza Önder, Kayseri Basın Tarihi adlı eserinde 1924-1926 aralığına ait 16 adet nüshanın Reşat Çivicioğlu'nda bulunduğunu ve kendisinin ondan alarak incelediğini belirtmiştir. Bahsi geçen nüshalara ulaşabilmek için yaptığımız araştırmalar sonucu Reşat Çivicioğlu'nun 1968 yılında vefat ettiğini, hayattaki tek evladının günümüzde 73 yaşında olan avukat Güven Çivicioğlu olduğunu öğrendik. Ancak tüm uğraşlarımıza rağmen, Güven Çivicioğlu'nun iletişim bilgilerini elde edemedik ve babası Reşat Çivicioğlu'ndaki gazetelerin akıbetini soramadık.

ve ansiklopedi maddeleri de ihmal edilmemiş, çok sayıda eser incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılı olan 1923'ten, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefat ettiği 1938'e kadar olan süreç; Atatürk İlke ve İnkılâplarının en yoğun şekilde hayata geçirilmeye çalışıldığı bir dönem olduğundan, tez çalışmamızın çerçevesi 1923- 1938 yılları ile sınırlandırılmıştır. Tez 4 bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümü "Cumhuriyetin İlanından Sonra Kayseri" başlığıyla hazırlanmış olup, bu bölümde ağırlıklı olarak siyasi alanda yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir. Tezin ikinci bölümü "Eğitim Alanında Gerçekleşen İnkılâpların Kayseri'ye Yansımaları" başlığıyla hazırlanmış olup, bu bölümde Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri ile Dil ve Tarih İnkılabı konusunda yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir. Tezin üçüncü bölümü "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları ve Bunların Kayseri'ye Yansımaları" başlığıyla hazırlanmış olup, bu bölümde devletçilik ilkesine dair uygulamalardan bahsedilmiştir. Tezin dördüncü bölümü "Sosyo-Kültürel Alanda Gerçekleşen İnkılâpların Kayseri'ye Yansımaları" başlığıyla hazırlanmış olup, bu bölümde Soyadı Kanunu, Türk Ocağı ve Halkevi faaliyetleri, 1935 tarihli nüfus sayımı, Kayseri'de spor ve sanat etkinlikleri gibi konulara değinilmiş olup, Atatürk'ün vefatının Kayseri'deki yankılarından bahsedilerek bölüme nokta konulmuştur. Tezin "Sonuç" kısmında ise Atatürk İlke ve İnkılâplarına dair uygulamaların gerek Kayseri'nin çehresi üzerinde gerek Kayseri halkı üzerinde bıraktığı etkilerden bütüncül bir bakış açısıyla bahsedilmiş ve tez sonlandırılmıştır.

Tezimin "Önsöz"üne dair son sözlerimi yazarken; kaynakların temini ve inceleme sonrası edinilen bilgilerin yorumlanmasında, tezime bir bakış açısı kazandırmamda emeğini esirgemeyen, tez çalışmasını benim için son derece keyifli hale getirmeyi başaran danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU' na; tezimin içeriğini zenginleştirmem için yapıcı eleştirileri ile yol gösterip kaynak temini noktasında destek olan değerli hocalarım Doç. Dr. Serdar SAKİN ve Yrd. Doç. Dr. Haşim ERDOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Diğer yandan kendisinden çaldığım tüm vakitlerin telafisini yapacağıma söz vererek, bana verdiği destek ve gösterdiği anlayış için eşim Abdullah SAYDAN' a, bir de en yorgun anlarımda bile yüzümü güldüren Emir'e yürek dolusu teşekkürler…

İmren AYDIN SAYDAN

Kayseri, Ağustos 2015

KAYSERİ VİLAYET GAZETESİ VE CUMHURİYET ARŞİVİ IŞIĞINDA ATATÜRK İLKE VE İNKILÂPLARININ KAYSERİ'YE YANSIMALARI (1923-1938)

İmren AYDIN SAYDAN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2015
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Neslihan Altuncuoğlu

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu XX. yüzyılın başlarında girdiği I. Dünya Savaşı'ndan, Anadolu dışındaki topraklarının neredeyse tümünü kaybederek çıktı. Anadolu coğrafyasındaki topraklarının büyük bir kısmı ise galip devletlerin bilfiil işgali altında kalmıştı. Bilinen tarihi M.Ö. 2800'e dayanan ve Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı toprağı olan Kayseri, coğrafi konumunun da verdiği bir avantajla - Anadolu'nun iç kesiminde olması sebebiyle- I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yılları boyunca bilfiil işgal altında kalmadı. İşgal altında kalmamasına rağmen Milli Mücadele yıllarında Ankara Hükümeti ile düzenli ilişkileri, pek çok yazışmaları ve mücadeleye olumlu katkıları olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kamu yatırımlarının Kayseri'de sanayinin gelişmesinde önemli bir rolü olmuştur. 1927'de Kayseri'nin demiryolu imkânına kavuşması, Sümer Bez Fabrikası, Bünyan İplik Fabrikası, bugünkü Hava İkmal Merkezinin önceli sayabileceğimiz uçak fabrikasının açılması, Kayseri'de Cumhuriyet eliyle gerçekleşen ilk kamu yatırımları olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kayseri'de faaliyet gösteren kamuya ait olan bu fabrikalar daha sonraki dönemlerde gerçekleştirilecek olan endüstri hamleleri için lokomotif görevi yapmıştır.

Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kayseri'ye yansımaları, "Devletçilik" ilkesinin uygulamaları ile sınırlı kalmamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Kayseri'de önce Türk Ocağı ardından Halkevi faaliyetleri ile sosyal ve kültürel hayat, sanat ve spor etkinlikleri bilinçli ve planlı bir şekilde yürütülmüştür. Gerçekleştirilen tüm etkinliklerin, halkın sosyal yaşamına, değer normlarına, kadına, eğitime ve dünyayı anlamlandırma çabalarına geri döndürülemez etkileri olmuştur. Kayseri; inkılâpların itici gücüyle "ortaçağ şehri" görüntüsünü ardında bırakıp, bugün kendisini Türkiye'nin en önemli şehirlerinden biri haline getiren yolda kararlı adımlar atmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, İnkılâp, Sosyo-Kültürel Hayat, Kayseri,

UNDER THE LIGHT OF KAYSERİ PROVINCE NEWSPAPER AND REPUBLIC ARCHIVE, REFLECTIONS OF ATATÜRK'S PRINCIPLES AND REVOLUTIONS TO KAYSERİ (1923-1938)

İmren AYDIN SAYDAN
Erciyes University Institue of Social Sciences
MA Thesis, June 2015.
Advisor: Assoc. Prof. Neslihan Altuncuoğlu

ABSTRACT

The Ottoman Empire lost nearly all of its territory except from Anatolia, at the end of the World War I which the Empire entered in the early 20th century. A large part of the territory in Anatolia remained under the actual occupation of the victorious nations. Kayseri whose known history dates back to 2800 BCE and which became an Ottoman estate during the reign of Sultan Mehmet II, the Conqueror, with the advantage of geographical location thanks to being located inner parts of Anatolia was not actually occupied during the World War I and National Struggle years. Although Kayseri didn't remain under occupation, there were regular relations with Ankara Government during the National Struggle years, correspondence, and positive contribution to the struggle.

Public investment in the early years of the Republic played an important role in the development of industry in Kayseri. Having the opportunity of railways in 1927, Sumer Cloth Factory, Bunyan Yarn Factory, and the aircraft factory that can be counted as the predecessor of current Air Supply Center became the first public investments made by Republic. In the early years of the Republic, these factories belonging to the public and showing activity in Kayseri, worked as a locomotive for the later industrial movements.

Reflections of the Principles of Atatürk and revolutions to Kayseri were not limited to the application of principle "Statism". After the proclamation of the Republic, social and cultural life, arts and sports events were carried out in a conscious and planned way with the activities of notably Turkish Hearth and then People's Houses. All performed activities had irreversible effect on people's social life, values and norms, women, education and efforts to make sense of the world. Kayseri, with the driving force of the revolutions, has taken decisive steps in the way that has made it one of the most important cities of Turkey today, leaving behind the image of a "medieval city".

Key Words: Ataturk, Revolution, Socio-Cultural Life, Kayseri.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI ii
KABUL ONAY iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET vi
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER viii
RESİMLER LİSTESİ xi
GİRİŞ 13
1. Araştırmanın Konusu 13
2. Araştırmanın Amacı 14
3. Araştırmanın Önemi 15
4. Araştırmanın Yöntemi 15
4.1. Verilerin Toplanması 15
4.2. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumlanması 15
4.3. Dipnot Kullanımı 16
5. Genel Bilgiler 16
5.1. Cumhuriyetin İlanına Kadar Kayseri 16
5.1.1. Kayseri'nin Adı ve Coğrafyası 16
5.1.2. Milli Mücadele Dönemine Kadar Kayseri 17
5.1.3. Milli Mücadele Döneminde Kayseri 28

1. BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRA KAYSERİ

1.1. Siyasal Alanda Gerçekleşen İnkılâpların Kayseri'ye Yansımaları 56
1.1.1. Saltanattan Cumhuriyete Değişen Din ve Devlet Algısı 56

1.1.2. Medeni Kanunun Kabulü ve Kadın Hakları Konusunda Yaşanan Gelişmeler 64

1.1.3. Kayseri'de Seçim Faaliyetleri 76

1.1.3.1. Kayseri'de Milletvekili Seçimleri 77

1.1.3.1.1. 1923 Seçimleri 77

1.1.3.1.2. 1927 Seçimleri 77

1.1.3.1.3. 1931 Seçimleri 78

1.1.3.1.4. 1935 Seçimleri 81

1.1.3.2. Kayseri'de Yerel Seçimler 83

1.1.3.2.1. 1930 Seçimleri 83

1.1.3.2.2. 1934 Seçimleri 86

1.1.3.2.3. 1938 Seçimleri 89

2. BÖLÜM

EĞİTİM ALANINDA GERÇEKLEŞEN İNKILÂPLARIN KAYSERİ'YE YANSIMALARI

2.1. Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri 96

2.2. Dil ve Tarih Çalışmaları Konusunda Yaşanan Gelişmeler 104

3. BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ POLİTİKALARI VE BUNLARIN KAYSERİ'YE YANSIMALARI

3.1. Türk Tayyare Cemiyeti Faaliyetleri ve Kayseri Tayyare Fabrikası 135

3.2. Kayseri'nin Demiryolu İmkânına Kavuşması 142

3.3. Bünyan İplik Fabrikası 148

3.4. Sümerbank Dokuma Fabrikası 150

4. BÖLÜM

SOSYO – KÜLTÜREL ALANDA GERÇEKLEŞEN İNKILÂPLARIN KAYSERİ'YE YANSIMALARI

4.1. Şapka Kanunu ve Kılık Kıyafet Devrimi Konusunda Yaşanan Gelişmeler ... 157

4.2. Soyadı Kanunu Konusunda Yaşanan Gelişmeler ... 168

4.3. Kayseri'de Türk Ocağı Faaliyetleri ... 169

4.3.1. Kayseri'de Halkevi Faaliyetleri ... 182

4.4. Kayseri'de 1935 Tarihli Nüfus Sayımı ... 194

4.5. Kayseri'de Spor Faaliyetleri ... 198

4.6. Kayseri'de Sanat Faaliyetleri ... 207

4.7. Atatürk'ün Vefatının Kayseri'deki Yankıları ... 210

SONUÇ ... 224

KAYNAKLAR ... 228

EKLER ... 253

DİZİN ... 262

ÖZ GEÇMİŞ ... 271

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Resmi bir tören esnasında kız öğrenciler. Kayseri, 1929.....94
Resim 2. Kayseri'de Dil Bayramı Kutlamaları, 1936. 114
Resim 3. Kayseri'de Dil Bayramı Kutlamaları, 1936. 114
Resim 4. Kayseri Tayyare Fabrikası, 1932 141
Resim 5. Kayseri'ye trenin ilk gelişi, 1927. 145
Resim 6. Kayseri demiryolu açılış töreni, 1927. 146
Resim 7. Kayseri – Sivas hattı açılış töreni, Kayseri 1930 146
Resim 8. Kayseri Vilayet Gazetesi, 1933.....150
Resim 9. Kağnıpazarı, Kayseri 1925.....162
Resim 10. Kayseri, 1926. 163
Resim 11. 1934 yılında Kayserili Kadınlar.....167
Resim 12. Kurşunlu Cami civarında Kayserili kadınlar, 1939. 168
Resim 13. Kayseri Halkevi, 1938. 184
Resim 14. Develi ilçesi Halkevi açılış töreni, Kayseri, 1936.....184
Resim 15. Develi ilçesi Halkevi açılış töreni, Kayseri, 1936.....185
Resim 16. Köycüler şubesi Germir ziyareti, Kayseri 1937.....191
Resim 17. Köycüler şubesi Talas – Reşadiye ziyareti, Kayseri, 1937. 191
Resim 18. Köycüler şubesi Talas – Reşadiye ziyareti, Kayseri, 1937. 192
Resim 19. Köycüler şubesi Talas – Reşadiye ziyareti, Kayseri, 1937. 192
Resim 20. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 217
Resim 21. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 218
Resim 22. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 218
Resim 23. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 219
Resim 24. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 219
Resim 25. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 220
Resim 26. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 220
Resim 27. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 221

Resim 28. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 221

Resim 29. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 222

Resim 30. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 222

Resim 31. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 223

Resim 32. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938. 223

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

1914 Haziran'ında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdının Saraybosna'yı ziyareti sırasında bir Sırp milliyetçi tarafından vurularak öldürülmesi ile başlayan[2] ve 4 yıl boyunca dünyanın hemen tamamını kasıp kavuran I. Dünya Savaşı, XVII. yüzyıldan beri çeşitli ekonomik ve sosyal problemlerle boğuşan Osmanlı İmparatorluğu[3] için sonun başlangıcı oldu. Savaşın akabinde, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'yla devletin varlığı fiilen sona ermiş, toprakları Mondros Ateşkes Anlaşması hükümlerince İtilaf devletlerinin işgaline açık hale gelmişti[4]. Bilinen tarihin her döneminde, mutlaka hür yaşama çabası gösteren ve kendi topraklarında kendi egemenliğini tesis etmeyi öncelikli bir hedef olarak benimseyen Türkler[5], Mondros Ateşkes Anlaşması'nın ardından Mustafa Kemal'in önderliğinde ve yine aynı hedef uyarınca[6], önce silahlı mücadele sonra siyasi müzakere sürecine girdi ki; 4 yıl devam eden bu sürece Milli Mücadele diyoruz. Ancak bu sefer mücadele bağımsızlığın kazanılıp, egemenliğin tesis edilmesiyle sonlanmayacak, değişen çağın ve batı eksenli medeniyet çizgisinin gerisinde kalmamak için bir toplumsal değişim ve dönüşüm süreciyle devam edecektir[7].

Türk milletinin o dönem belki de en büyük şansı hem Milli Mücadele yıllarında silahlı mücadeleyi organize edip başarıya ulaştıracak, hem de savaş sonrasında asker

---

[2] Pierre **Renouvin**, *Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918,* (Çev. Örgen Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, s. 224.
[3] Bilgehan **Pamuk**, "Zor Yılların Başlaması", *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 279.
[4] David **Fromkin**, *Barışa Son Veren Barış – Modern Ortadoğu Nasıl yaratıldı?* (Çev. Mehmet Harmancı), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 313.
[5] İbrahim **Kafesoğlu**, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 225-226.
[6] Mustafa **Balcıoğlu**, "Direnen Millet – Milli Mücadele: Ya İstiklal Ya Ölüm", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 163.
[7] Nuri **Köstüklü**, "Cumhuriyetin Temel İlkeleri (Atatürk İlkeleri)", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 302-304.

üniformasını üzerinden sıyırıp bu sefer toplumsal değişim ve dönüşüm sürecini planlayıp uygulayabilecek bir Mustafa Kemal'i bağrında yetiştirebilmiş olmasıdır.

I. Dünya Savaşı'nın ardından girişilen 4 yıllık bir silahlı mücadele ve siyasi müzakere sonucunda Türk milleti, 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan şehrinde İtilaf devletleri ile imzaladığı Lozan Barış Anlaşması[8] sayesinde, Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenlik haklarını tüm dünyaya tanıtmış oldu[9]. Lozan görüşmeleri devam ederken, 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması[10] ile başlayan, Türk milletinin ve kuracağı yeni devletin yapılandırılması süreci, Kasım 1938'de devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar çeşitli merhalelerde devam etti.

Çalışmamızda Atatürk dönemi gerçekleştirilen inkılâpların Kayseri'de nasıl uygulandığı, Kayseri insanı tarafından ne ölçüde anlaşıldığı, benimsendiği ve ne gibi tepkiler doğurduğu ele alınmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Atatürk İlke ve İnkılâplarının, 1923-1938 yılları arasında Kayseri'de meydana getirdiği etkileri, Kayseri'de gerçekleştirilen sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetleri, o döneme ışık tutacak Kayseri Vilayet Gazetesi ve Cumhuriyet Arşivi belgeleri ışığında aydınlatmaktır. Bu çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

İnkılâplar süreci başlamadan önce Kayseri sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan nasıl bir yerdi? Kayseri halkının inkılâplar için hazır bulunuşluk düzeyi neydi?

İnkılâpların yerel bazda uygulamaları nasıl oldu? İnkılâpları daha rahat benimsetebilmek için kullanılan aracı kurumların -Türk Ocakları, Halkevleri- ne gibi faaliyetleri oldu?

Halk inkılâplar sürecine bir özne olarak mı yoksa bir nesne olarak mı dâhil edildi? Halkın inkılâplara olan tepkileri nasıl oldu?

Sonuçta Atatürk inkılâpları Kayseri'nin sosyal yaşamını, değer normlarını, kadına ve eğitime bakış açısını, dünyayı anlamlandırma çabasını hangi yönde etkiledi?

---

[8] Rifat **Uçarol**, *Siyasi Tarih 1789-2012*, Der Yayınları, İstanbul 2013, s. 765.
[9] Uçarol, s. 778.
[10] Sabahattin **Selek**, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2010, c. 2, s.738.

3. Araştırmanın Önemi

Atatürk İlke ve İnkılâpları hakkında hazırlanmış pek çok çalışma bulunsa da, bu ilke ve inkılâpların hayata geçirilme sürecinde "Kayseri Örneği"ni inceleyen, bu süreçte Kayseri'nin yaşadığı serüvene bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşan bir eserin bulunmayışı bu çalışmayı özel kılarken, Kayseri'nin son dönem tarihiyle ilgilenen araştırmacılar için de bu çalışma önemli bir başvuru noktası olacaktır.

4. Araştırmanın Yöntemi

4.1. Verilerin Toplanması

Araştırmamıza olayları var olduğu şekilde tanımlayıp, verileri olduğu gibi kullanmamızı sağlayan tarama tekniği ile başlanmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kayseri İl Halk Kütüphanesi, Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi, Erciyes Üniversitesi Kadir Has Kütüphanesi taranmıştır. Bu usulle en çok bilgi alınan yerler Kayseri İl Halk Kütüphanesi bünyesinde yer alan Kayseri Kent Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi olmuştur. Söz konusu dönemde Kayseri'de yaşananları gün be gün konu edinen bir kaynak özelliği olduğundan Kayseri Vilayet Gazetesi'nin 1924-1938 aralığında yayınlanan nüshalarından günümüze ulaşabilenleri incelenmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden söz konusu döneme ait belgeler incelenmiş ve konu ile ilgisi bulunanlar alınmıştır. Yine o dönemi birebir yaşayan kişilerin anıları incelenmiş ve o dönemi yaşayıp günümüzde hala sağ olan Hacı Salih Şen adlı bir Kayserili ile röportaj yapılarak verdiği bilgilerden faydalanılmıştır. Elde edilen bilgiler teze olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili kitaplar, makaleler ve ansiklopedi maddeleri de ihmal edilmemiş, çok sayıda eser incelenmiştir.

4.2. Verilerin İşlenmesi, Çözümü ve Yorumlanması

Yukarıda bahsi geçen tüm kaynaklar incelenmiş, tez için kullanılabilecek olanlar diğerlerinden ayrılmış, fişlenmiş ve fişlemenin ardından konularına göre ayrı ayrı dosyalar içerisine tasnif edilmiştir[11]. Tasnifin ardından ana ve alt başlıklar oluşturulmuş, eldeki bilgiler konu başlıklarına göre bir araya getirilmiş, işlenmiş ve araştırmamız esnasında aydınlatmaya çalıştığımız probleme çözüm getirecek şekilde yeniden birleştirilmiştir. En sonunda ise varılan sonuç ve değerlendirme kısmı kaleme alınmıştır.

---

[11] Mübahat S. **Kütükoğlu**, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 43.

4.3. Dipnot Kullanımı

Çalışmamızın dayanaklarını sağlıklı bir şekilde ortaya koymak, verdiğimiz bilgilerin doğruluğunu teyit etmek ya da daha fazla araştırma yapmak isteyen başka araştırmacılara referans olması[12] düşüncesiyle, kullanılan bilgilerin esas kaynakları dipnotlarda gösterilmiştir. Dipnotlarda numaralandırma yöntemi kullanılmış ve Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Hazırlama Yönergesinde esas alınan kurallara riayet edilmiştir. Buna göre gazetelerde; gazete adı, tarihi ve sayfa numarası belirtilmiş, arşiv belgelerinde; belgenin arşiv tasnif numarası verilmiş, kitaplarda; yazarın adı soyadı, eserin adı, basım yeri, tarihi ve sayfa numarası verilmiş, makaleler ve ansiklopedi maddelerinde de aynı yöntem takip edilmiştir.

Yazma işleminin tamamlanmasının ardından metin okunup düzeltilmiş, yazım işinde TDK'nın güncel Yazım İmla Kılavuzu esas alınmıştır.

5. Genel Bilgiler

5.1. Cumhuriyetin İlanına Kadar Kayseri

5.1.1. Kayseri'nin Adı ve Coğrafyası

Mosoch ve Muşki, Mazaka ve Mazakus, Meskus veya Mosoch, Maza (Büyük), Mazaeus (Zeus), Eusebis, Kaisarea, Kaiserae, Mhtropol, Kaisarea (M. Aurelius'un sikkelerinde), Mater Urbium Neokoros, Erciyes Kenarındaki Kayseri, Şereflilerin Şereflisi Kayseri, Şereflilerin Şereflisi Anadolu'nun Öncüsü Kayseri, Kappadokia, Galatya, Pontus ve Ermenistan'ın En Büyük Şehri Kayseri[13]… Burada sayıldığı üzere, tarihte pek çok farklı isim almış olan Kayseri'nin en eski adı Mazaka'dır[14]. Mazaka adı MÖ IV. yüzyıldan MS I. yüzyıla kadar kullanılmıştır[15]. Ancak Mazaka şehrinin ne zaman kurulduğu konusu ihtilaflıdır[16].

Bilinen en eski seyyah olan Strabon (MÖ 64 – MS 21) - ki kendisi Kayseri'ye geldiği bilinen ilk seyyahtır - şehrin en eski adı olarak Mazaka'dan bahseder ve kentin Argaios'un eteklerinde kurulduğunu belirtir[17]. Kayseri, Anadolu'da ilk düzenli yol

---

[12] Cihan **Dura**, *Düşünme Araştırma Yazma*, Ekin Kitabevi, Ankara 2005, s. 328.
[13] Halit **Erkiletlioğlu**, *Geniş Kayseri Tarihi*, Bel-Sin Eğitim, Hizmet, Güzelleştirme ve Yardım Vakfı Kültür Yayını-1, Kayseri 2006, s. 112.
[14] Ahmet Nazif Efendi, *Kayseri Tarihi Mir'at-ı Kayseriyye*, (Çev. Mehmet Palamutoğlu) Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları. No: 2, Kayseri 1987, s. 49.
[15] Osman **Eravşar,** *Seyahatnamelerde Kayseri*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 2000, s. 9.
[16] Ahmet Nazif Efendi, s. 49.
[17] Eravşar, s. 21-22.

sisteminin kurulduğu, MÖ VII. yüzyıldan itibaren devamlı yol güzergâhlarının kesiştiği bir noktada kalmıştır. Anadolu yarımadasının coğrafi odak noktasında bulunması kentin önemini arttırmıştır[18]. Kayseri'yi şehir olarak gözden geçirenler gerek bugünkü beldenin, gerek dünkü Mazaka'nın su, hava bakımından hiçbir fevkaladeliğini göremezler. Orduların hücumuna karşı onu koruyacak tabii seddi yoktur; bereketli, fevkalade bir toprağı, her şeyi yetiştiren iklimi yoktur. Böyle olmakla beraber, 5000 yıldır her türlü ırk, rejim elinde büyük, gerekli bir merkez kalması; dört taraftan akan yolların düğüm yerinde bulunmasından ileri gelmektedir[19]. Kayseri'nin iktisadi ve stratejik bu güçlü konumu, sınırları içinde bulunduğu her devlet için geleceğini belirleyen – kurulması ve güçlenmesi döneminde – devamlılık unsuru olmuştur[20]. Geçmişten günümüze bu özelliğini koruyan Kayseri; Türkiye'nin önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olarak İç Anadolu'nun Orta Kızılırmak bölümünde yer alır, kuzeydoğuda Sivas, güneydoğuda Maraş, güneyde Adana, batıda Niğde ve Nevşehir, kuzeyde Yozgat illeriyle komşudur[21].

5.1.2. Milli Mücadele Dönemine Kadar Kayseri

Kayseri şehrinden bahseden en eski buluntular şehre 20 km. mesafede bulunan Kültepe - Kaniş'e aittir. Burası, Anadolu'da, kuruluşları MÖ 1900'lere giden Asur ticaret kolonilerinden biriydi. Anadolu'da kurulan bu merkezler kesinlikle siyasi değil birer ticari merkez hüviyetindeydi[22]. Bölge Asurlar, Hititler, Tabal ve Kilikya Krallığı, Persler, Makedonyalılar, Kapadokya Krallığı ile MS 17'de de Roma İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla da Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altında kaldı[23].

MS 96 yılında - şehir Roma idaresindeyken - Kayseri'de basılan bir sikkede yer alan "Halkın Hürriyeti" ifadesi Kayseri'nin kendi kanunlarını yapan, iç işlerinde özgür bir şehir olduğunu gösterir[24]. Roma döneminde önemli bir statü kazanan Kayseri, ekonomik ve siyasal yönden güçlendi. Yeni saraylar, mabedler, kamu binaları, stadyum

---

[18] Eravşar, s. 3.
[19] Remzi Oğuz **Arık**, "Tarihte Kayseri" Kayseri Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 70, 2009. s. 17
[20] Ali **Tuzcu**, "19. Yüzyılın Başlarından – 20. Yüzyılın İlk Çeyreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri'nin İktisadi Yapısı" *3. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 6-7 Nisan 2000*, Kayseri 2000, s. 527.
[21] Abdullah **Satoğlu**, "Kayseri", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002. s. 221
[22]Mehmet **İnbaşı**, *XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri*, Kültür Müdürlüğü Yayınları 2, Kayseri 1992, s. 6.
[23] Zübeyir **Kars**, *Milli Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s.1.
[24] Eravşar, s.9.

yapıldı, şehrin etrafı surlarla çevrildi. Roma hakimiyetindeki Kayseri, MS III. yüzyılın başlarında Hıristiyanlığın önemli dini ve ilmi merkezlerinden biriydi[25]. Roma döneminde Kaniş önemini kaybetti ve Kaisareia ön plana çıktı[26]. Seyyah Strabon'un – MS I. yüzyıl - şehir hakkındaki gözlemlerine göre; şehir yaşamaya elverişli bir bölgede olmamasına rağmen krallar burayı, kentin çevresindeki taş ocakları ile Erciyes çevresindeki ormanlar nedeniyle tercih ediyordu. Ülkedeki yapılar için gerekli olan kereste ve taşın sağlandığı merkeze en yakın yer bu bölgeydi[27].

Roma imparatoru I. Teodos MS 395'te imparatorluğu iki oğlu arasında paylaştırınca Kayseri Kapadokya bölgesi içinde Doğu Roma (Bizans) hâkimiyetine geçti. Bizans sarayının içine düştüğü taht kavgaları ve saray entrikaları Kayseri'yi de etkiledi. Başkentte iktidar mücadeleleri devam ederken, Anadolu'ya İslâm ordularının akınları başladı. Daha hicretin ilk yıllarından itibaren İstanbul üzerine seferler düzenleyen Arap orduları Kayseri'ye de uğradılar[28]. İslamiyet'in yayılışından sonra Arapların Anadolu'ya akınları sıklaştı ve 647'de Muaviye Kayseri'yi ele geçirdi[29]. Emeviler ve Abbasiler zamanında Bizans İmparatorluğu idaresindeki Anadolu'ya sürekli Müslüman-Arap orduları seferlerde bulunsa da, bir süre sonra çekilip gitmişler, bu seferlerden hiçbiri bu toprakları bir İslâm yurdu haline getirmeye yönelik olmamıştır[30].

Kayseri'nin Türk hâkimiyetine girmesi, Selçuklular zamanında Türklerin büyük gruplar halinde Anadolu'ya gelmelerinin ilk zamanlarına rastlar[31]. Afşin Bey 1067'de Malatya önlerinde büyük bir Bizans ordusunu bozguna uğrattı ve Kayseri'ye kadar ilerleyerek Kayseri'yi aldı[32]. Bundan birkaç yıl sonra, 1071'de, Malazgirt Meydan Muharebesi ile Anadolu, Türkler'e açık hale gelerek, fiilen Türkleşmeye başladı[33]. Selçuklulara tabi olarak Kayseri, Niksar, Tokat, Sinop ve çevrelerine ilk yerleşen

---

[25] Şükrü **Karatepe**, *Kendini Kuran Şehir*, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 88.
[26] İnbaşı, s. 6.
[27] Eravşar, s.25.
[28] Karatepe, s.90.
[29] İnbaşı, s. 7.
[30] Mustafa Keskin, M. Metin Hülagü, "Tarihi Seyri İçerisinde Kayseri", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007. s. 2.
[31] İnbaşı, s. 7-8.
[32] Yılmaz **Öztuna**, "Türkiye Devleti'nin Kurulması", Büyük Türkiye Tarihi, Cilt 1, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977. s. 414.
[33] Öztuna, "Türkiye Devletinin...", s. 420.

Danişmentliler, Kayseri ve çevresinde 80 yıl hüküm sürdüler[34]. Danişment Beyliği'nin kurucusu, Selçuklu sultanı Melikşah tarafından görevlendirilen Danişment Melik Ahmet'ti[35]. Danişmentliler döneminde kentte ilk cami -Cami Kebir- ve yönetim mekânları yapıldı, surlar kısmen onarıldı, ilk medrese inşa edildi[36].

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın, 1169'da Kayseri'yi Danişmentlilerden almasıyla, Kayseri'de Anadolu Selçuklu hâkimiyeti tesis edildi[37]. Selçuklu sultanları kenti ikinci başkentleri olarak kullandılar, sultanların tahta çıkma törenleri Kayseri'de yapıldı[38], Kayseri'ye önemine binaen, Dar'ül Mülk ve sefere çıkış merkezi olduğundan Dar'ül Feth unvanları verildi[39].

Şehrin çeşitli yolların güzergâhında olması, halkın yerleşik hayatı tercih ederek ticaretle meşgul olması sonucunu getirdi. Şehir çarşıları çeşitli meslek erbabını bir arada bulunduracak şekilde oluşmuştu ve üç büyük gurupta toplanıyordu. Çarşıların kurularak esnafın teşkilatlanmasında büyük rol oynayan Ahi Evran tarih boyunca debbağların piri ve 32 çeşit esnaf ve sanatkâr zümresinin lideri olarak biline gelmiştir. Kayseri'de de 32 çeşit esnaf ve sanatkârlar birliği halinde teşkilatlanılmıştır. Dünyanın bilinen bu ilk sanayi sitesi sayılabilecek Kayseri çarşısında hanım el sanatlarına ait iş yerleri de bulunuyordu. Bu teşkilat "Bacıyan-ı Rum", debbağların yanında yan ürün olan yünleri örgücülük ve dokumacılık olarak değerlendiren Türkmen kız ve kadınlarından oluşmakta idi[40]. Materyalist dünya anlayışını reddederek sadece mal ve servet için çalışmayı kabul etmeyen, diğer bir ifade ile paranın araç halinden çıkıp amaç haline gelmesine karşı çıkan, her insanın bir işi, bir sanatı olması gerektiği ilkesini kabul ederek işsizliği ahlaksızlık sayan ve helal yoldan mal kazanmayı ön gören bir felsefeye dayanan Ahilik, benimsemiş olduğu bu felsefî düşünce neticesi toplum fertlerinin ahlakî değerlerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştı[41].

---

[34] Yılmaz **Öztuna**, "Anadolu Türk Devletleri", Büyük Türkiye Tarihi, Cilt 1, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977. s. 471.
[35] Karatepe, s. 91.
[36] Eravşar, s.13.
[37] İnbaşı, s. 10.
[38] Eravşar, s. 13-14.
[39] Mehmet **İpşirli**, "Kayseri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Andiklopedisi, Cilt 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002. s. 96.
[40] Erkiletlioğlu, s. 215.
[41] M. Metin **Hülagü**, "Ahi Evran ve Ahilik", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 231.

Yol şebekelerinin Kayseri'de düğümlenmesi, Kayseri'nin ticari merkez özelliğinin gelişmesine yol açmıştı. XIII. yüzyılda, her yıl baharın başında kırk gün süreyle kurulan Yabanlu Pazarı, sadece Anadolu'lu tacirlerin ticaret yaptığı bir iç pazar değil; Azerbaycan, Gürcistan, İran, Irak, Suriye ve Mısır'lı tacirlerin de akın ettiği uluslararası bir pazar konumundaydı[42]. Pazarören beldesinde her yıl kurulan ve iki ay kadar devam eden "Yabanlu Pazarı"na Sivas'ta ikamet eden İtalya, İngiliz, Fransız ve Kıpçak ülkelerinin ticarî ateşeleri bu pazara gelerek ihtiyaçları olan mal ve eşyaları satın aldıkları gibi ihtiyaç duyduklarını da sipariş verebiliyordu. Bu pazardan Venedik, Napoli, Piza gibi İtalyan Cumhuriyetlerine, Bizans, Rus ve Kıpçak ülkelerine, Fransa ve İngiltere'ye başlıca ihraç maddesi olarak; şap, gümüş, bakır, demir, lacivert taşı (Konya yöresinde bulunuyor), tuz, boraks (fırıncılar tarafından kullanılır), zırnık (sıçanotu, arsenik madeniyle kükürt karışımı bir madde), deri, halı, yün tiftik, kereste, meyve, tahıl, at, koyun, balık ve köle satılıyordu[43].

Selçuklu döneminde Kayseri'ye 14 medrese ve Anadolu'nun ilk hastanesi inşa edilerek burası bir ilim merkezi haline getirildi. İlk defa düzenli temiz ve pis su sistemi kuruldu. Su her mahalleye getirilen çeşmelerden akıtılıyordu[44]. Şehrin medreseleri ve sulama sistemine dair bilgiler, Moğol istilası sonrası Kayseri'ye gelen Baybars'ın ordusundaki ilim adamlarından biri olan Kadı Muhyeddin İbni Abduzzahir'in seyahat notlarında da yer almıştır[45].

Selçuklular, 1243 Kösedağ muharebesinde Moğollar karşısında bozguna uğradı[46]. I. Alaeddin Keykubat'ın ölümünden sonra Kayseri tarafından kuşatıldı[47], şehir Ahiler tarafından savunuldu[48], Moğolların kuşatmadan vazgeçip tam dönecekleri sırada Hajukoğlu Hüssam adlı bir dönme, canı karşılığında Moğollarla anlaşarak şehrin kapılarını açtı. Moğollar halktan pek çok kişiyi Meşhediye sahrasında çoluk-çocuk erkek-kadın ayrımı yapmadan katlettiler, Selçuklu tahtını ellerine geçirdiler ve istedikleri sultanı tahta çıkarmaya başladılar[49]. Moğol zulmüne son vermesi için

---

[42] Faruk **Sümer**, *Yabanlu Pazarı – Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1985, s. 23-24.
[43] Hülagü, "Ahi Evran..." s. 198.
[44] Eravşar, s. 15.
[45] Eravşar, s. 39.
[46] Karatepe, s. 93.
[47] Eravşar, s. 16.
[48] Karatepe, s.94.
[49] Eravşar, s. 39.

Selçuklu Emirlerince davet edilen, Mısır Memluk sultanı Baybars, Kayseri'ye geldi[50] ancak Mısır'a dönüş yolunda zehirlenerek öldürüldü ve Baybars'ı davet eden Kayserililer Moğollar tarafından bir katliamdan daha geçirildi[51].

İran'da hüküm süren Moğol hanedanı İlhanlılar[52], 1335'te Ebu Said'in ölümü üzerine hakimiyetlerini kaybettiler[53]. İlhanlıların siyasi varisi sıfatıyla Anadolu Umumi valiliğini yürüten Emir Eretna, tabi olduğu Ebu Said'in ölümü üzerine, 1335'de istiklalini ilan etti; Kayseri, Sivas ve eski Danişment ili topraklarına sahip oldu[54]. Eretnalılar, Kayseri ve çevresine 40 yıl hükmettiler[55].

XIV. yüzyılda pek çok ülkeyi dolaşan seyyah İbni Batuta, Eretnalıların Kayseri hâkimiyeti sırasında, 1330-1340 yılları arasında Anadolu'yu dolaşmış ve 1332-1333 tarihinde Kayseri'ye de uğramıştı. Seyyah, Alaeddin Eretna'nın hanımlarından Taga Hatun tarafından ağırlanmış, Taga Hatun İbni Batuta'yı huzuruna kabul etmiş ve bir at, hilat ile bir miktar da para vererek yolcu etmiştir. Taga Hatun'un yanından ayrılan seyyah bir süre Ahi Emir Ali'nin zaviyesinde ağırlanmıştır. XIV. yüzyılının idari yapısı hakkında da bilgiler veren seyyah, siyasi karmaşa halinde şehirde hükümdar bulunmadığı zaman, hükümeti ahilerin yönettiğini, ahilerin kudreti nispetinde gelene gidene ihsanda bulunduğunu, hediyeler verdiğini, emirleri, yasakları ve binişleri ile tıpkı bir hükümdara benzediği izlenimini edinmiştir. Ayrıca ilk defa bir kentin bir hanım tarafından yönetiliyor olması da seyyahın aktardığı ilginç detaylar arasındadır[56].

Eretnalılardan sonra kent, önce Kadı Burhaneddin Ahmet'in yönetimine girdi, ardından 1410-1435 tarihleri arasında Dulkadiroğulları'nın, 1435-1476 yılları arasında da Karamanoğulları'nın idaresinde kaldı[57].

Kadı Burhaneddin Ahmet'in ölümünün ardından Yıldırım Bayezid, Kayseri'yi 1398'de Osmanlı toprağı haline getirdi[58]. 28 Temmuz 1402'de Timur'un karşısında

---

[50] İpşirli, agm, s. 96.
[51] Eravşar, s. 46.
[52] Hakkı Dursun **Yıldız**, "İlhanlılar", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul: Çağ Yayınları, 1988. C.9, s. 63.
[53] Hakkı Dursun Yıldız, agm, c. 9, s. 74.
[54] İnbaşı, s. 13.
[55] Karatepe, s. 96.
[56] Eravşar, s. 47-49.
[57] Eravşar, s. 16-17.
[58] İpşirli, agm, s. 97.

Ankara Savaşı'yla yaşanan bozgunun ardından[59], Karamanoğlu Emir Şeyh Çelebi, şehre yerleşti[60]. Kayseri XV. yüzyılda Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Karamanoğulları ve Akkoyunlular"ın hâkimiyet arayışlarına sahne oldu[61]. Fatih Sultan Mehmet döneminde, 1476 yılında, Gedik Ahmet Paşa tarafından Karamanoğlu hâkimiyetine son verilerek Kayseri zapt edildi[62].

Osmanlı hâkimiyeti sırasında Kayseri hiçbir yabancı devletin istilasına uğramadı ve devlet yıkılıncaya kadar bir Osmanlı şehri olma özelliğini devam ettirdi[63]. Kayseri, Osmanlı'nın özellikle İran başta olmak üzere doğuya yaptığı seferlerde hep geçiş noktasıydı. Ordular Selçuklular'ın Meşhed ovası dedikleri Kayseri düzlüğünde dinlenir, ikmalini tamamlar ve yoluna devam ederdi[64]. Örneğin; 1473 Otlukbeli, 1514 Çaldıran, 1516 Mercidabık seferlerinde Kayseri güzergâhı kullanılmış, Tebriz'e Doğu Seferi'ne çıkan Kanuni Sultan Süleyman, 31 Temmuz 1534'te Kayseri üzerinden yoluna devam etmiş, 1635'te Revan seferini gerçekleştiren IV. Murat, yine Kayseri güzergâhını kullanmıştı. Kayseri ve civarı askerî seferler için gidiş geliş güzergâhı olduğu gibi; aynı zamanda birtakım ikmal malzemelerinin temin edildiği bölge durumundaydı[65].

Osmanlı döneminde Kayseri halkı savaş görmese bile şehir isyan ve hanedan çatışmalarından nasibini aldı. XVI. yüzyılda Şahkulu, XVII. yüzyılda Karayazıcı ve Abaza Ahmet Paşa isyancıları, Kayseri ve çevresinde halkın malına ve canına zarar verdi. Şehrin güvenliği ve düzeni bozuldu[66]. 1597 senesinden itibaren Celali baskıları arttı. 1603 senesi başlarında Erzade, Tavil, Zülfikar, Kalenderoğlu, Ömer Paşa, Ali Gazi gibi önderleri bulunan on bin kişilik eşkıya grubu tarafından Kayseri adeta düzenli bir ordu gibi kuşatıldı. Dizdar, sancakbeyi gibi şehrin ileri gelenleri ve halk şehri korumaya çalışırken içeriden eşkıyaların ihtiyacı olan nal, mıh, ayakkabı gibi önemli ihtiyaç maddelerini gizli yollardan eşkıyaya iletenler de olmuştu. Bunlar yakalanıp mahkeme edildiklerinde kendilerinin hükümet adamları tarafından yollanıp teşvik edildiklerini belirtmişlerdir. Celali eşkıyasının şerrinden çekinen hükümet yöneticilerinden hiç kimse

---

[59] Ersin **Gülsoy,** "Kuruluştan İstanbul'un Fethine", *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 42.
[60] İpşirli, agm, s. 97.
[61] Keskin - Hülagü, "Tarihi Seyri...", s. 8-9.
[62] Ahmet Nazif Efendi, s. 115.
[63] İnbaşı, s. 23.
[64] Muhsin İlyas **Subaşı**, *Dünden Bugüne Kayseri*, Selçuklu Yayın Dağıtım, Kayseri 1991, s. 12.
[65] Özen **Tok**, "XVIII. Yüzyılda Kayseri Sancağının İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.29, Ankara 2009, s. 768-786.
[66] Karatepe, s. 101.

şehre uğramamış, şehri kendi keyiflerince idare eden bu insanlar devlete ödenecek vergilere de el koymuşlardı[67]. 1618'de Kayseri'ye gelen Polonyalı bir Ermeni olan Simeon; şehrin görüntüsünün virane olduğunu ancak şehirde hanlar, bedestenler dükkanlar bulunduğunu söylemiş, Kayseri'nin Celali isyanlarından olumsuz etkilendiğini aktarmıştır.[68] XVI. yüzyılda şehrin 37 mahallesi ve merkezde 9.000, sancakta 30.000 olmak üzere 39.000 civarında nüfusu vardır. Bu nüfusun % 70'ini Müslümanlar, % 30'unu ise gayrimüslimler oluşturmuştur[69].

XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise, başıboş isyancılara ek olarak Kayseri, bir de merkezi otoritenin zayıflamasından ve devletin boşluğundan faydalanan mütegallibe ailelerin ve ayanların zulmü altında kalmıştı. 1710 senesi Ocak ayında Kayseri ayanlarından Seyyid İshak'ın mutasarrıf naipliğine getirilmesiyle, ayan nüfuzu Anadolu'da ilk defa Kayseri'de resmi bir vazife halini aldı ve bu örnekten sonra güçlü ailelerin, yerli halk üzerinde tahakküm kurmaları dönemi başladı. 1726 senesinde çıkarılan bir kanunla eyaletlere vali yollama usulü değiştirilerek, her vilayet ve sancağın içinden seçilen en itibarlı ve kudretli kişi vali tayin edildi. Bu kişiler de zamanla zorbalık ve kanunsuzluklara saparak "mütegallibe" olarak anıldı[70].

XVIII. yüzyılda Ayanlar idarede söz sahibi oldular. 1720-1741 arasında Kalaycıoğlu Mustafa, 1742-1762 arasında Zennecioğlu Mustafa, Mehmet ve Ahmet, 1775'ten sonra da Çaparzade Süleyman, Kayseri mütesellimliği yaptı[71].

1813 yılında, İngiliz East India Company şirketinin bir görevlisi olarak Kayseri'yi ziyaret eden John MacDonald Kinneir; kentin kanalizasyon sisteminin olmadığını, sokakların pis olduğunu ve şehirde salgın hastalık olduğunu söylemiştir. Şehirdeki azınlıkların ayaklanmak için fırsat kolladıkları ancak başka bir devletin yardımı olmadan ayaklanmanın altından kalkamayacakları da Kinneir'in aktardıkları arasındadır[72].

II. Mahmut tarafından 1830 senesi baharında bütün ülkede yaptırılan nüfus sayımında Kayseri'nin hane sayısı 7693, nüfus sayısı da 21.005 ile 26.000 arasında tespit edildi. 1839'da Kayseri'yi ziyaret eden William Francis Ainsworth'a göre ise

---

[67] Hüseyin **Cömert**, *19. Yüzyılda Kayseri*, Mazaka Yayınları, Kayseri 2007. s. 18-19.
[68] Eravşar, s. 51.
[69] Keskin - Hülagü, "Tarihi Seyri...", s. 3.
[70] Erkiletlioğlu, s. 424-425.
[71] İpşirli, agm, s. 100.
[72] Eravşar, s. 75-82.

Kayseri'nin nüfusu yaklaşık 18 bindi[73]. XIX. yüzyılın sonunda şehrin nüfusu 85.600 Müslüman, 15.545 Rum, 28. 857 Ermeni, 444 Katolik ve 1.322 Protestan olmak üzere toplam 131.768 kişiye çıkmıştır. Kazalarıyla birlikte bu rakam 182.814"tür[74]. Şehir 1846'daki Osmanlı yönetim düzenlemesinde, merkezi Yozgat olan Bozok eyaletine, 1868 vilayet nizamnamesine göre de Ankara vilayetine bağlandı. Şehir II. Meşrutiyetin ilanından sonra bağımsız bir sancak oldu[75]. 1869'da Kayseri'de ilk belediye kuruldu ve Mollaoğlu Mustafa Ağa belediye başkanı olarak atandı[76].

1800'lü yıllar boyunca Kayseri'ye uğrayan seyyahlar, azınlıkların kendi aralarında Türkçe konuştuğunu şaşırarak anlatmış ve bunun sebebini Türklerin Ermeni ve Rumlar üzerinde baskı yapmaları sonucunda dillerini unutmalarına bağlamışlardır. Dil konusunda bu denli bir yasaklamayı gösteren bir belge Osmanlı arşivlerinde yoktur. Rumlar ve Ermeniler dillerini toplumun içinde yüzyıllardır süren kültürel kaynaşma ile unutmuş olmalıdır. Bu dönemde Rumlar ve Ermeniler yazışmalarında kendi alfabelerini kullanmışlardır. Hatta kiliselerin duvarlarında bu alfabe ile yazılmış kitabelere yer vermişlerdir. Kaldı ki bir zorlama ya da baskı yapılmış olsa, bu durumda en az dilleri kadar önemli olan alfabelerinin kullanılmasına da izin verilmesi düşünülemezdi[77].

23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen "Kanun-u Esasi ve I. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte ilk Osmanlı parlamentosu kurulmuş; Süleyman Refik Efendi, Hacı Abdi Bey, Altıntop Mikael Efendi, Hacı Tevfik Efendi, Hacı Süleyman Efendi ve Doniloğlu Milkon Efendi zabıtlara Ankara mebusu olarak geçmiştir. Bunlardan hangisinin Kayseri mebusu olduğu tespit edilemese de Ürgüp doğumlu Süleyman Refik Efendi'nin Kayseri mebusu olma ihtimali yüksektir. Bu ilk meclisin 141 üyesinden 38 kişisi Ayan üyesi olup, bunlar padişah tarafından seçiliyordu. Ayan üyeliğine ilk seçilen kişi ise Kayserili Ahmed Paşa olmuştur[78].

İngiliz Askeri Konsolos Yardımcısı olarak Kayseri'de görev yapan Lieutenant Bennet'in Kayseri hakkındaki 1880 tarihli raporuna göre, Kayseri; Merkez, Develi ve İncesu kazalarından oluşuyordu. 60 – 70 bin arasındaki şehir nüfusunu Müslümanlar, Ermeniler ve Rumlar oluşturuyordu. Şehirde erkek nüfus; Müslüman: 55.256, Ermeni:

---

[73] Eravşar, s. 123.
[74] Keskin - Hülagü, "Tarihi Seyri...", s. 4.
[75] Kars, s. 1.
[76] Karatepe, s. 102.
[77] Eravşar, s. 193.
[78] Erkiletlioğlu, s. 524.

19.062, Rum: 12.299 kişiydi. Bölgededе fabrika olarak nitelenebilecek tek üretim kaynağı Kayseri'deki devlet güherçile işletmesiydi[79]. Bu yıllarda, yılda 20 bini bulan hayvan kesimi yapılıyor ve bundan pastırma ve sucuk imal edilerek imparatorluğun her tarafına sevk ediliyordu[80]. XIX. yüzyılın ortalarına doğru Kayseri'deki çalışabilir Rum nüfusun yaklaşık %60'ı kıyıya yakın şehirlere gitmişti, buna rağmen Kayseri ve civarında ekonomik faaliyetlerde Rumlar ağırlıklıydı[81].

XIX. yüzyılın ortalarında sanayi hammaddelerine olan yoğun talep üzerine Kayseri ve çevresinde klasik tahıl üretimi terk edildi. Bu yüzden 1844'ten itibaren ekmek, un ve temel gıda maddelerinin fiyatları artmaya başladı. Ekmeklik buğday ve arpa Sivas ve Yozgat'tan getiriliyordu. Kayseri'de tahıldan başka kendir, keten tohumu, tütün, nohut, mercimek, zerek ve cehri üretiliyor, Kayseri dış ülkelere yaptığı satımdan en çok geliri cehri, kökboya ve kitreden elde ediyordu. İngiltere tekstilde boyar madde olarak cehriye bağımlıydı. İngiltere'den sonra Fransa ve Hollanda da, cehri satışında Kayseri'nin büyük müşterileri arasındaydı. Bu durum Kayseri'ye 1825-1914 arasında halka göreceli bir refah yaşattı[82].

Anadolu'da ateşli silahların kullanılması ile birlikte Kayseri'de barutun hammaddesi olan güherçile üretimi de başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu ateşli silahlar ve diğer patlayıcı maddeler için gerekli barutun hammaddesi olan güherçilenin büyük bir kısmını XX. yüzyılın başlarına kadar Kayseri ve çevresinden temin etti[83]. Barut imalinde kullanılan güherçilenin çıkarılıp işlenerek, İstanbul'da Tophane'nin ihtiyacını karşılamak üzere gönderiliyordu[84]. Bunun dışında Kayseri'de deri, sahtiyan, halı ve kilim üretimi de oldukça ileri düzeydeydi[85].

23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesiyle[86] Osmanlı'nın her yanında olduğu gibi Kayseri'de de

---

[79] Kemal **Karpat**, "İngiltere'nin Kayseri Konsolos Yardımcısı Lieutenant Bennet'in Kayseri Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik ve İdari Durumunu Gösteren Ekim 1880 Tarihli Raporu" (Çev: Bayram Bayraktar), *Belleten*, Sayı 235, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 884-886.
[80] Subaşı, s. 13.
[81] Ramazan **Tosun**, *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri'deki Rumlar*, Tolunay Yayıncılık, Niğde 1998. s. 98.
[82] Tuzcu, s. 535-539.
[83] Tuzcu, s. 549.
[84] M. Metin **Hülagü**, "Osmanlı Devletinde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri,* Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 282-283.
[85] M. Metin **Hülagü**, "Kayseri'de Sahtiyan Üretimi", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri,* Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 309.
[86] Gündüz, s. 557.

mebus seçimleri yapıldı. Kayseri'den seçilen ilk mebuslar; Hacı Kasım Efendi ile İmamzade Ömer Mümtaz Bey oldular. Daha sonra Nisan 1912 - Ağustos 1912 arasında Ali Galip Bey ile Ahmed Rifat Bey, 1914-1918 arasında ise Karabet Tomayan Efendi ve Mustafa Şeref (Özkan) Bey milletvekili oldular[87].

I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, Kayseri'de 1910 yılında, Ermenilerin çıkarmaya başladıkları Hayg gazetesi ve hemen sonra Türklerin çıkarmaya başladıkları Erciyes Gazetesi yayınlanıyordu[88]. Ermeni gazetesi Hayg'ın karşısında Türk kimliği ile yer alan Erciyes'in ilk sayısının, 29 Ağustos 1910 tarihinde basıldığı ve matbaanın kapısında bekleyen halk tarafından adeta kapışılarak bin kadarının satıldığı bilinmektedir[89]. I. Dünya Savaşı öncesi Ermeniler ve Türkler arasında yükselen gerilimin ve propaganda savaşlarının bu gazeteler üzerinde yazıya döküldüğünü söylemek de hatalı bir yorum olmaz.

I. Dünya Savaşı yılları, Osmanlı'nın hemen her yerinde olduğu gibi Kayseri'de de darlık ve sıkıntı içerisinde geçti. Ordunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için halkın temel tüketim maddelerine el koyulması sıkıntının boyutunu arttırıyordu[90]. Bu sıkıntılara ek olarak Kayseri, bünyesinde barındırdığı yoğun Ermeni nüfusuyla da problemler yaşadı, Ermeni isyanları ve katliamlari Kayseri'de de etkisini göstermeye başladı[91]. Şöyle ki; Ermeniler her tarafta olduğu gibi Kayseri'de de mühim komite merkezleri tesis etmişlerdi. Bu komiteyi kuran ve idare edenlerin büyük bir kısmı Amerika'ya gitmiş ve orada kendi aralarında komitecilere silah ve bomba tedariki için yardım cemiyeti kurmuşlardı. Kayseri Ermenileri arasından bazı kimseler bomba ve buna benzer harp mühimmatı yapımının eğitimi için Amerika'ya çağrılıyor ve bu eğitimden sonra Kayseri'ye geri dönerek öğrendiği şeyleri burada uyguluyordu. Bomba yapımını öğrenerek Amerika'dan yurda dönen Kiygork'un, Develi (eski adı Everek'de) evinde yapmakta olduğu bir bomba 29 Ocak 1914'te elinde kazaen patladı. Bu patlama olayından sonra aramalar sonucunda Kayseri'de 90 ve daha fazla çeşitli cins bombalar,

---

[87] Erkiletlioğlu, s. 594.
[88] Ali Rıza **Önder**, *Kayseri Basın Tarihi 1910-1960,* Kayseri İşçi Kredisi Bankası Kültür Yayınları No:2, Ankara 1972, s. 18.
[89] Ali Aktan – Özen Tok, *Kayseri'nin 1910'lu Yıllarda Yayınlanan İlk Gazetesi Erciyes,* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 1-2.
[90] Ahmet Rıfat **Çalıka**, *Ahmet Rıfat Çalıka'nın Anıları,* (Haz. Hurşit Çalıka) Papirüs Yayınları, İstanbul 1992, s. 28-29.
[91] Subaşı, s. 13.

dinamit vesaire patlayıcı maddeler 400'den fazla harp silahı birçok mavzer tabancaları ve revolverler bulundu[92].

Ermenilerin, istilacıların emellerine alet oldukları ve onların saflarına katıldıkları, askeri birliklere ve masum halka saldırdıkları gerekçesiyle, devletin selameti için köklü bir tedbire başvurmak gereğinden hareketle başka bölgelere nakline karar verildiğini ifade eden 30 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Kanunu çıkarıldı[93]. Katolik ve protestan mezhebinde olanlar, asker ve aileleri, memurlar, tüccarlar, bazı amele ve ustalar bunun dışında tutuldu. Yine Osmanlı ordusunda görev yapan asker, subay ve sıhhiye sınıflarında hizmet görenlerin ve ailelerinin yanı sıra merkez ve taşrada bulunan Osmanlı Bankası şubeleri ile Reji İdaresi, Duyun-u Umumiye ve bazı konsolosluklarda görevli Ermeni memurlar sadakat ve iyi halleri göz önünde bulundurularak sevk edilmediler. Sadakatsizlik eden ve komite mensubu olanlar azledilerek tehcir edildiler. Yetim çocuk ve dul kadınlarda sevk edilmeyerek yetimhanelere ve bulundukları yerlerdeki köylere yerleştirildi[94]. Kayseri'den Halep, Suriye ve Musul vilayetlerine sevk edilen ve firar edip geri dönenlerden yeniden sevk edilen Ermenilerin miktarlarına ve kalanların köylere dağıtıldığına dair Kayseri Mutasarrıfı Zekai imzası ile çekilen resmi telgrafa göre, Kayseri Sancağı'nın tamamından toplam olarak 45.036 Ermeni Halep, Suriye ve Musul vilayetlerine gönderilmişti, bu rakamın 12.000 adedi şehir merkezinden göç ettirilmişti. 4.901 Ermeni vatandaş ise, Protestan ve Katolik olmaları, İslamiyet'i seçmeleri veya çeşitli kamu görevlerinde bulunmaları sebebi ile tehcir dışı bırakılmıştı[95].

Sevk edilen Ermenilerin geride kalan taşınmaz malları, bedelleri daha sonra Emval-i Metruke (terk edilmiş mallar) Komisyonu aracılığı ile ödenmek üzere hükümetçe kendileri namına müzayede usulü ile satıldı. Dahiliye Nezareti'nden (İçişleri Bakanlığı) 11 Ağustos 1915 tarihinde Kayseri mutasarrıfına ulaşan bir telgrafta, nakledilen Ermenilerin borç ve alacaklarının tesviyesi ve nakledilen Ermenilerin menkul mallarının korunması ve ihtida eden, evlenen ve güvenilir kimseler yanına

---

[92] Kars, s. 10-11.
[93] Yusuf **Halaçoğlu**, "Ermeni Tehciri ve Gerçekler", Türkler, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 867.
[94] Kars, s. 12.
[95] Erkiletlioğlu, s. 621.

bırakılan çocukların şahsi mülklerinin korunması, murisleri ölenlere hisselerinin verilmesi bildirildi[96].

İmparatorluğun çöküş dönemi ve bitmek bilmeyen savaşlara rastlayan XX. yüzyıl başı, Kayseri için de çok zor bir dönem olmuştur. Savaşlara gidip dönmeyen gençler, 1915-1916'daki Rus işgali nedeniyle doğu illerimizden gelen göçmenler, önce Suriye vilayetine gönderilip sonra geri gelen Ermeniler ve ileride bahsedileceği üzere nüfus değişim politikasıyla Yunanistan'a giden Rumlar kent düzenini alt üst etmiştir[97]. Görüldüğü üzere Kayseri, I. Dünya Savaşı'nı belki doğrudan işgal altında kalarak değil ama, bir yanda var gücüyle orduya maddi destek sağlamaya çalışıp, diğer yanda Ermeni isyancılarla baş etmeye çalışarak geçirmiştir. Tüm olumsuzluklara rağmen, XX. yüzyılın başlarında Tavlusun'da kırk - elli kişilik piyano, keman, ud gibi sazları çalan ve klasik fasıllar yapan, yine 1901 senesinde Talas'ta İtalyan hocalardan piyano ve keman dersi alan, at üzerinde özel kıyafetleri ile gezinti yapan bayanların varlığını da döneme ait fotoğraflardan anlamak mümkündür. Buralardaki çok sayıda bulunan kesme taştan yapılmış binalar, köşkler, bahçeli evler, 1834'ten itibaren döşenen kaldırımlı sokaklar, bayırlar, Zincidere'de bulunan matbaa, insanların kılık kıyafetleri, buraların nasıl bir kültürel yapıya sahip olduklarının küçük bir göstergesidir[98].

5.1.3. Milli Mücadele Döneminde Kayseri

Milli Mücadele'yi I. Dünya Savaşı'ndan kesin çizgilerle ayırmak mümkün olmasa da, bir bakıma biri diğerinin devamı ve sonucu niteliğinde olsa da[99] tezimizin esas konusu düşünüldüğünde, yeni Türk devletine giden yolda, Milli Mücadele başlı başına bir önem arz ettiğinden, bu kısmı ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun bulduk.

15 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletleri'nin uygun bulmasıyla Yunan ordusunun İzmir'e çıkışından dört gün sonra, Mustafa Kemal, 9. Ordu Müfettişi olarak, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastı[100]. Samsun'a 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne çekilen 22 Mayıs 1919 tarihli telgrafta, Maraş ve Kayseri'nin de onun emri altında olduğu bildirildi. Kayseri'nin, Mustafa Kemal'in emrine verilmesinden sonra, Mustafa Kemal

---

[96] Kars, s. 13.
[97] Vacit **İmamoğlu**, "20. Yüzyılın İlk Yarısında Kayseri Kenti: Fiziki Çevre ve Yaşam", *1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri 11-12 Nisan 1996*, Kayseri 2000, s. 121.
[98] Cömert, s. 55.
[99] Sabahattin **Selek**, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2010, c.1 s. 13.
[100] Mustafa Kemal **Atatürk**, *Nutuk*, Türk Tayyare Cemiyeti, 1. Baskı, Ankara 1927, s. 3.

ile Kayseri arasındaki irtibatı Ahz-ı Asker Kalem Müfettişi Binbaşı Emrullah Bey sağladı[101].

Mustafa Kemal, Samsun'a ayak bastığında, Osmanlı Hanedan ve Saltanatının idamesine çalışmanın Türk milletine yapılacak en büyük fenalık olduğunu, artık vatan ve milletle hiçbir alakası kalmamış bir sürü mecaniye devlet ve milletin istiklal ve haysiyetinin emanet edilemeyeceğinin bilincindeydi[102]. Mustafa Kemal bu yolculuğa, milletin vicdanında ve istikbalinde gördüğü tekamül yeteneğini, bir milli sır gibi vicdanında taşıyarak ve bu sırrın gereğini tatbik ettirmek sorumluluğuyla çıkmıştı[103].

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 1919 Mayısında ülkenin geri kalanında olduğu gibi Kayseri'de de durum pek iç açıcı değildi. Tehcirden dönen Ermenilerin şikayetleri üzerine 10 Nisan 1919'da Yozgat mutasarrıf vekili Boğazlıyan kaymakamı Kemal Bey'in idam edilmesi, Kayseri'de İstanbul hükümeti aleyhinde bir hava estirdi ve İstanbul ile Kayseri arasındaki bağların zayıflamasına yol açtı. Buna ek olarak İstanbul hükümeti, Kayseri'de Ermenilerle mücadeleyi yürüten, şehrin önde gelen tüccarları ve devlet görevlilerinden; mutasarrıf Zekai, Develi kaymakamı Zeki, Bünyan kaymakamı Halil, Develi kadısı Sezai, savcı Ziya, divan-ı harp başkanı Tevfik, Emval-i Metruke (terk edilmiş mallar) Komisyonu başkanı Halim, nahiye müdürü Osman, polis merkez memurları Rükni, Halil, polis komiseri Asım, nahiye müdürü Kevkep, polis Ahmet, tahrirat müdürü Sabri, liva encümeni başkatibi Nurullah, nahiye müdürü Celal, jandarma Hüseyin onbaşı, Abdurrahman onbaşı, Eşraftan Katipzade Nuh Naci (Nuh Naci Yazgan), tüccardan Hacı Kamil, tüccardan Pıçakçıoğlu Mehmet, eşraftan İmamzade Reşit, eşraftan Hayrullah, eşraftan Taşçızade Ömer, kardeşi Mehmet, kardeşi Hüseyin, eşraftan Karabeyzade Mustafa, eşraftan Kürkçüzade Ömer, eşraftan Germirli Ali Efendi gibi isimleri, ittihatçı oldukları gerekçesiyle gizlice İstanbul'a, divan-ı harbe istiyordu. Kayseri'nin önde gelen isimleri, aydın kişileri, Vezir Hanı'nda Katipzade'nin yazıhanesinde ve Yenihan'da toplanarak ülkenin sıkıntılarını ve kurtuluş çarelerini konuşuyorlar, bir çıkış yolu arıyorlardı. Bunlara çok çeşitli sınıflardan pek çok insan gelip gittiğinden farklı farklı haberler getiriyorlardı[104]. Develi'den gelen Coşkun Osman ve Hoca Abdullah Efendi'nin verdiği haberlere göre, Ermenilerin Haçın'da (Saimbeyli)

---

[101] Kars, s. 43.
[102] Atatürk, s. 10.
[103] Atatürk, s. 11.
[104] Kars, s. 18.

yaptıkları taşkınlıklara bir tepki olarak Develi'de "Cemaat-i İslamiye" adında bir cemiyet kurulmuştu[105].

"İhtiyat Zabitan Teavün Cemiyeti" de aynı dönemde, I. Dünya Savaşı'ndan dönen yedek subaylarca kurulmuş bir cemiyetti. Elliye yakın üyesi olan cemiyetin ilk başkanı Coşkun Osman'dı. Cemiyet üyeleri Turan İlkokulu'nda yaptıkları toplantıda milli birliği korumayı, iç ve dış düşmanlara karşı savaşmayı kararlaştırdı. Cemiyet, halkın okuma yazma seviyesini yükseltmek için 3 aylık gece kursları açılması, Dar'ül Eytam Mektebi'nin (Yetimler Mektebi) idari ve eğitim öğretimle ilgili işlerinin yürütülmesi gibi sorumlulukları üstlendi ve Kayseri'de Türk milli uyanışına önderlik etti. Büyük Taarruz'dan sonra kapanan cemiyet, faal olduğu dönemde Kayseri'de Adana'ya Doğru gazetesinin çıkarılmasına da yardımcı oldu[106]. Ancak dört nüsha çıkabilen bu gazetenin masraflarının çoğunu Katipzade Nuh Naci karşılıyordu ve gazetenin amacı Adana cephesinde Fransız işgal kuvvetleri ve onların yerli işbirlikçileri olan Ermeniler'in faaliyetleri hakkında farkındalık oluşturmaktı[107].

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından hemen sonra; Reddi İlhak Heyet-i Milliyesi imzasıyla Kayseri ve bütün diğer belediye başkanlıklarına tarihsiz gönderilen bir telgrafta ve Havza'dan Mustafa Kemal imzası ile gelen tamimde, İzmir'in işgalinin protesto edilmesi ve mitingler yapılması bildirilirken, bunun aksine olarak, İstanbul Hükümeti Dahiliye Nezareti'nin Kayseri Mutasarrıflığı'na gönderdiği 17 Mayıs 1919 tarih ve 261 numaralı şifre telgrafta, böyle çok tehlikeli anlarda durum açıklık kazanıncaya kadar ahalinin vakar ve sükunu korumasının bir vatanseverlik borcu olduğu bildiriliyordu[108]. Kayseri mutasarrıfı Ali Ulvi Bey de İzmir'in işgali üzerine, Kayseri'de yapılmak istenen açık hava mitingine müsade etmeyerek tarafını belli etmiş oldu. Bunun üzerine, Kiçikapı'daki Aynalı Gazino'da bir kapalı salon toplantısı yapıldı. Bu toplantıda Ahmet Hilmi (Kalaç) Bey Türk'ün seciyesini ele alıp, tarihten misaller vererek Türkün birçok felaketleri atlattığını, bugünkü badireyi de atlatacağını izah etti. Bu toplantı Kayseri ileri gelenlerinin bazılarının endişelerini yok ederek bundan sonraki çalışmalara zemin hazırladı[109]. Bu toplantı İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti tarafından

---

[105] Kars, s. 19.
[106] Kars, s. 19-21.
[107] Kars, s. 54-56.
[108] Kars, s. 23.
[109] Ramazan **Tosun**, "Milli Mücadele Döneminde Kayseri'de Kurulan Milli Cemiyetler ve Faaliyetler", *1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri 11-12 Nisan 1996*, Kayseri 2000, s. 338.

tertiplenmişti[110]. Bundan başka; Kayseri belediye başkanı Rıfat Bey (Çalıka), meclis-i umumi, meclisi idare ve ticaret odaları temsilcileri ve müftü imzasıyla İtilaf devletleri temsilcilerine tarihsiz protesto telgrafları çekildi[111].

1919 yılı haziran sonlarına doğru Kayseri'ye, Ferit Paşa kabinesinin Dahiliye Nazırı Ali Kemal'den gelen bir tamimde, İngilizlerin isteği üzerine Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişliğinden azledildiği bilgisi ulaştı. Bu haberden kısa süre sonra temmuz başında ise Mustafa Kemal'in resmi görevinden ayrılıp milletin bir ferdi olarak mücadeleye devam edeceği Kayseri'de duyuldu. Arka arkaya gelen bu iki haber İstanbul hükümetini Kayseri halkının gözünde iyice düşürürken, Mustafa Kemal'i milli bir kahraman olarak yükseltti[112].

Bu arada Kayseri'de, Mustafa Kemal'in Erzurum'a gidip orada bir kongre yapacağı duyuldu. Kongre doğu illerini kapsadığından Kayseri'den Erzurum'a delege gitmedi. Ardından ikinci ve daha önemli bir kogrenin Sivas'ta yapılacağı duyuldu ve kongreye Kayseri'den de 3 delege isteniyordu. Kongrelere ilişkin haberler birbiri ardına Kayseri'ye ulaşadursun, halk İstanbul'a bağlı resmi hükümet taraftarları ve İstanbul'dan ümidini keserek doğuda hareketlenen harekete bel bağlayanlar olarak ikiye ayrılmış durumdaydı. Kayseri'nin ileri gelenleri de bu ikilem içinde yerlerini almak üzere Taşçızade Mehmet Bey'in İçerişar'daki evinin sofasında sıcak bir Ağustos günü öğleden sonrasında tenha sokaklardan geçip kimseye görünmemeye gayret ederek toplandılar. Aralarında Katipzade Nuh Naci, Hacılarlızade Mustafa, Taşçızade Mehmet, Hacı Niyazizade Faik, Belediye Reisi Rıfat Çalıka, Nakipzade Sadık ve Kardeşi Ahmet, Narinzade Hacı, Muhasebeci Abidin, Dıraszade Reşit ve Nurullah, İmamzade Reşit ve kardeşi Ömer, Uşakizade Osman, Mustafa Nisari, Müftü Remzi (Ahmet Remzi Akgöztürk), Mehterzade Osman, Ağırnaslı Mustafa, Mazhar Karakaya, Yedekçizade Mehmet ve Hüseyin, Behcetizade Ahmet, Ramazanoğlu Musa, Kığılmazzade Tevfik, Bahçelizade Ahmet, Ahz-ı asker kalem müfettişi Emrullah, Halaçoğlu Ahmet Hilmi (Ahmet Hilmi Kalaç) de yer alıyordu[113]. O günlerde Padişah, Şeyhülislam, Dahiliye Nazırı, Harbiye Nazırı gibi ülkenin en tepesindeki isimlerin işgallere karşı gelinmemesini istedikleri bir ortam söz konusuydu. Mustafa Kemal'in ve ona uyarak

---

[110] Mehmet **Şahingöz**, "Milli Mücadele'de Kayseri ve Havalisi'nin Çeşitli Olaylar Karşısında Gösterdiği Tepkiler", *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 16-17 Nisan 1998*, Kayseri 1998, s. 424.
[111] Kars, s. 24.
[112] Kars, s. 29.
[113] Kars, s. 30-31.

hareket edenlerin, şer'an öldürülmeleri hakkında fetva ve fermanlar camilerde okunmuştu[114]. Bu yüzden kongrenin aleyhinde olanlar, bu türlü hareketlerin, Avrupa'yı büsbütün aleyhimize tahrik edeceğini savunurken[115], kongrenin lehinde olanlar, Avrupalıların zaten sürekli aleyhimizde faaliyette bulunduğunu savundu. Sonunda Sivas Kongresi'ne Kayseri delegesi olarak Halaçoğlu Ahmet Hilmi, Katipzade Nuh Naci (Nuh Naci Yazgan) ve İmamzade Ömer Bey'in katılmasına karar verildi. Kayseri delegesi olduklarını ispatlamaları için kendilerine bir mazbata verildi. Böylece Kayseri, Milli Mücadele safında yerini almış oldu[116].

Kayseri'den bir kamyonla yola çıkan delegeler, Sivas'a kongre binasına ulaştıklarında, Mazlum Rasim, Kayseri delegelerinin geldiğini Mustafa Kemal'e haber verdi. O da ertesi gün için randevu verdi. Delegeler Sivas'a ulaştıklarında, kongre sona erdiğinden Mustafa Kemal delegelere; "Kongreye niçin geç geldiniz yoksa mutasarrıf mı sizi engelledi?" diye sordu. Çünkü Mustafa Kemal, o günlerde Kayseri mutasarrıfının milli harekete karşı olduğunu biliyordu. Delegeler ise "Hayır paşam mutasarrıf müessir olacak biri değildir ancak Kayserililerin mühim bir konuda karar verirken itidalle ve her türlü sonuçları hesaplayarak harekete geçmek karakterinde olduklarından bu meselede de düşünüp taşındıktan sonra karar aldık" dediler ve şunu eklediler: "Kayseri bundan böyle sizin safınızda ve emrinizde vatani vazifesini yapacaktır". Kayseri delegeleri Sivas'ta beş gün kalıp kongre kararlarını ve beyannamesini, İrade-i Milliye gazetesinin çıkan nüshalarını da alarak yine kamyonla Kayseri'ye döndüler[117].

Ahmet Hilmi Bey, kongre hakkında Kayseri'ye malumat vermek için şöyle bir şifre tertip ettiği de bilinmektedir:

Buğday: Kongre

Revaç: İyi gidiyor

Arpa: Asker

Çavdar: Kongrenin kuvveti

Un: Ahali

---

[114] Mehmet **Özdemir**, *Milli Mücadele'de Develi*, Sümer Matbaası, Kayseri 1973. s. 43.
[115] Tosun, "Milli Mücadele...", s. 338.
[116] Kars, s. 32.
[117] Kars, s. 33-34.

Şeker: Ecnebi

Piyasa: Vaziyet[118]

Kongre dönüşü Ahmet Hilmi Bey; "Mustafa Kemal'in sözlerinde ve tavrında nefsine ve Türk milletine büyük itimadı olanların hali vardı. İstinat ve güven noktalarını ancak millet ve memleketinde görüyordu" sözleriyle kişisel görüşünü dile getirmişti[119].

Kayseri delegeleri, Mustafa Kemal Paşa'dan aldıkları direktifler uyarınca, Kayseri'ye döner dönmez, şehrin ileri gelenleriyle Ahmet Paşa İlkokulu'nda gizli olmamak kaydıyla bir toplantı yaptı. Toplantıya ulema, öğretmen, tüccar, avukat, ihtiyat zabiti gibi her sınıfı temsil eden seksen kadar insan katıldı. Toplantıda Sivas Kongresi kararları ve neşrolunan beyanname okundu. Bütün milli kuruluşların Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildiği, Türk milletinin her ferdinin bu cemiyetin tabii üyesi olduğu ve buna muhalif harekette bulunulmaması gerektiği açıkça izah edildi. Toplantıda hazır bulunanların ittifakıyla Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Kayseri Şubesi kuruldu. Cemiyet merkezi olarak, bugün Cumhuriyet Meydanı'nda yer alan Saat Kulesi'nin bitişiğindeki bina seçilerek burada bir mühür hazırlandı. Cemiyet başkanlığına, 8 Eylül 1911 yılından 2 Nisan 1919'a kadar Kayseri müftülüğü yapmış olan Ahmet Remzi Efendi getirildi.[120] Cemiyet; Kayseri'de milli birlik ve beraberliğin sağlanması, Milli Mücadele aleyhindeki faaliyetlerin bertaraf edilmesi, halkın aydınlatılması, toplanan nakdi ve ayni yardımlarla milli müfrezeler tertip ederek gerekli vazifelerde görevlendirme, vatanın değişik bölgelerindeki işgal hareketleri karşısında mitingler tertip edip halkın milli ve dini duygularının canlı tutulması, milli hareketlerin organize edilmesi gibi pek çok yararlı hizmette bulundu[121]. Kayseri'de ayrıca, Sivas Kongresi günlerinde, Sivas valisi Reşit Bey'in eşi Melek Hanım'ın önderliğinde kurulan Anadolu Kadınları Müdafa-i Vatan Cemiyeti'nin şubesi, Seyyide Hanım'ın başkanlığında kuruldu[122]. Bu cemiyetin faaliyetlerini gerek Heyet-i Temsiliye gerek Ankara Hükümeti ve hatta Osmanlı Hükümeti de tanıdı[123].

---

[118] Tosun, "Milli Mücadele...", s. 338-339.
[119] Tosun, "Milli Mücadele...", s. 339
[120] Kars, s. 37-38.
[121] Bayram **Sakallı**, "Milli Mücadele'de Kayseri Yöresi'nde Teşkilatlanma; Kayseri ve Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri", *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 16-17 Nisan 1998*, Kayseri 1998, s. 377.
[122] Tosun, "Milli Mücadele...", s. 339
[123] Kars, s. 40.

Kayseri'de teşkilatlanma çalışmaları devam ederken, 30 Ekim 1919'da Maraş Fransızlar tarafından işgal edildi. 2000 gönüllü Ermeni ve 3000 Fransız askerinden oluşan 5000 kişilik düşman kuvvetine karşı Maraşlıların sadece 2000 kişilik kuvvetle karşı koydukları, onlarla kahramanca savaştıkları Kayseri'de efsanevi bir şekilde dilden dile anlatılıyordu. Kayseri Müdafa-i Hukuk Cemiyeti öncülüğünde, At Meydanı'nda - bugünkü Cumhuriyet Meydanı- büyük bir miting yapıldı. Boş bir arabanın kürsü olarak kullanıldığı mitingde, meydanı dolduran kalabalığa; o güne kadar istilacı devletlerin ülkemiz hakkında kötü niyetleri yoktur, onlar medeni milletlerdir diyenlerin yanıldığı öne sürüldü. Maraş halkının Fransız ve Ermeniler tarafından imha edildiğinin Elbistan'dan haber alındığı ve bu tür olaylara son verilmediği taktirde Kayserililerin onların yardımına koşacakları belirtildi. Develi ve Bünyan'da da işgali kınayan birer miting yapıldı, protesto telgrafları çekildi[124].

Bu arada Mustafa Kemal'in Sivas'ta kongre işleri ile uğraştığı dönemde, Fransız işgal kuvvetleri, Develi'nin 20 km. yakınına kadar gelmiş ve Zamantı Irmağı'nı hudut ilan etmişti. Fransız kuvvetlerinin daha ileriye gidip Develi'yi işgal etmesi, Kayseri'nin ve tüm Orta Anadolu'nun işgal edilmesi anlamına geleceğinden bu tehlikenin erken bertaraf edilmesi için, Katipzade Nuh Naci'nin de tavsiyesi üzerine Kılıç Ali, Mustafa Kemal'in emriyle, Ekim 1919'da Develi'ye yollandı[125]. O sıralarda Fransızlar Kozan'ı işgal edince kaçıp Kayseri'ye sığınan 3 kişilik bir heyet Develi'de bulunuyordu[126]. Kılıç Ali, Develi'den ayrıldıktan sonra vakit geçirmeden teşkilatlanmak gerektiğine dair bir raporu Mustafa Kemal'e sundu ve Kozan'dan kaçıp gelen heyetin Sivas'a gönderilmesini uygun gördü. Heyet üyeleri Kurtoğlu Hulusi, Topaloğlu Halil ve Dava Vekili Mustafa Faik Bey Sivas'a gitti[127] ve orada Heyet-i Temsiliye'yi olan bitenler hakkında bilgilendirdi. Kozan heyetinden alınan bilgiler üzerine bölgede teşkilat yapılması için Kilikya mıntıkasına Topçu Binbaşı Kemal ve Yüzbaşı Osman Tufan'ın gönderilmesi kararlaştırıldı[128]. Kayseri askerlik dairesinde yapılan ve Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın da yer aldığı bir toplantıda, bütün Adana bölgesi Kuvay-i Milliye kumandanlığı Kemal Doğan (Kozanoğlu)'da olmak üzere, milli müfrezeler için eleman, silah ve cephane sağlama, cephe mahallerine gönderme işi 2. Kolordu Komutanlığı ile

---

[124] Kars, s. 42-43.
[125] Özdemir, s. 24.
[126] Kars, s. 44.
[127] Özdemir, s. 45.
[128] Kars, s. 44.

Kayseri Askerlik Şubesi Reisliği'ne verildi. Fakat bütün bu kararları hükümet memurları bilmeyeceklerdi[129]. Temeli Develi'de atılan bu gezici Kuvay-ı Milliye'nin mevcudu ilk kuruluş anında 1680 kişiydi. 20 sandık cephaneleri vardı. Tekelioğlu Sinan Bey de Kayseri'de milli hareketlerin örgütlenmesinde ön ayak olan isimlerdendi[130]. Kayseri ve Develi bölgesindeki milli teşkilatlanma ve harekatın içinde bizzat görev yapmış olan Ahmet Cevat (Çamurdan) Bey'in belirttiği üzere, Kilikya kurtuluş mücadelesinde ilk kurşunu sıkan, savaşı ve milli mücadeleyi başlatanlar Develililer oldu[131].

Kayseri için milli mücadele yıllarında önemli bir gelişme de Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Kayseri'ye gelmesidir. Sadece adını duyduğu insanları yakından görecek olan Kayserililer memleketin kurtuluşu için inanacağı, güveneceği insanları tanıma şerefine bu ziyaretle ererken[132] Mustafa Kemal de halk ile yakından temas kurmak, onlarla bugün ve geleceğe ait görüşmelerde bulunmak, düşüncelerini dile getirmek ve halkın içinde bulunduğu psikolojiyi, düşünce eğilimlerini yerinde inceleme fırsatı buldu[133].

Mustafa Kemal'in Kayseri ziyaretine dair gelişmeler, Sivas Kongresi'nde Heyet-i Temsiliye merkezinin Ankara'ya nakledilmesinin kararlaştırılması ile başladı. Ali Fuat Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin takip edeceği yolu ve konak mahallerini kararlaştırmak üzere çıktığı yolculukta Kayseri'ye uğramış ve burada kurduğu temaslarla Mustafa Kemal'in Kayseri ziyaretini planlamıştı[134]. Bunun üzerine Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye üyeleri 18 Aralık 1919 sabahı, Sivas'tan Ankara yönüne hareket etti[135]. Mustafa Kemal ve ekibi, havanın çok soğuk ve karlı olması, saatte ancak 20-25 km. hızla yol alabilmeleri nedeniyle bir gün sonra Kayseri'ye ulaşabildi. Seyahat ettikleri otomobillerin üstü açıktı, yolculuğun ikinci günü Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in kullandığı otomobil kara saplandı. Mustafa Kemal kendi otomobiliyle yoluna devam ederken, Mazhar Müfit, Hüsrev Gerede ve Yüzbaşı Bedri Bey kurt saldırısı ihtimaline

---

[129] Kars, s. 47-48.
[130] Suat **Akgül**, "Milli Mücadele'de Kayseri ve Civarında Askeri Faaliyetler ve Lojistik", *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 16-17 Nisan 1998*, Kayseri 1998, s. 25.
[131] Sakallı, s. 381.
[132] Kars, s. 57.
[133] Serdar **Sakin**, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Kayseri'yi Ziyaretleri*, Kayseri Enstitüsü Derneği Yayınları Nu:21, Kayseri 2012, s. 10.
[134] Sakin, *"Gazi Mustafa...",* s. 15-16.
[135] Utkan **Kocatürk**, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 196.

karşı tetikte olarak, Kayseri'den gelecek yardımı beklemeye başladı[136]. Mustafa Kemal'in yol arkadaşlarından olan Hüsrev Gerede'nin anılarına, bu yolculuk şu cümlelerle yansımıştı;

> *"ANKARA'YA HAREKET 18 ARALİK 1919*
> *Kar yağıyor. Sabah saat 8.3o'da Kayseri'ye hareket edip, akşamın beşinde Şarkışla'ya geldik. Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey Kaymakama, Deli Mazhar Müfit'le ben Mal Müdürüne konuk olduk. Zavallı adamlar büyük konukseverlik gösterdiler.*
> *19 ARALİK 1919 Sabah 8.3o'da hareket ettik. Yolda otomobiller birçok yerde arıza yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde kullandığımız bu Alman Mercedes otomobillerinin kötü yol, acemi şoförler elinde hâlâ bizi taşıdığına şaşırmamak elde değil, Akşam saat 9-3o'da ancak Kayseri'ye varabildik. Kar, fırtına ve soğuktan, otomobillerin en iyisi olan Mustafa Kemal Paşa'nınki bile arızaya uğramış. Fakat bize göre daha erken gelebilmişler. Yediden yetmişe kadar tüm halk, silahlı milisler, Rum ve Ermeni ileri gelenleri ile okullar karşılamaya çıkmışlar. Ahmet Rüstem Bey ağlayacak kadar etkilenip duygulanmış. Herkesi kentteki ileri gelen kişilerin evlerine dağıtmışlar. Biz de Mustafa Kemal Paşa'nın indiği İmamzade Reşit Bey'e konuk olduk. Zengin adamlar. Ev nefis halılarla döşeli. Yeme, içme eksiksiz, kusursuz."*[137]

İşin Kayseri tarafında ise, 19 Aralık 1919 tarihinde sabah saat 8'den itibaren devlet memurları, askeri görevliler, bütün Hristiyan ve Müslüman okul öğrencileri sırasıyla gelerek karşılamadaki yerlerini aldı. Sayıları yüz elliyi aşan Kayseri Milli Süvari Kuvvetleri de Heyet-i Temsiliye'yi Kumarlı Hanı'ndan karşılamak için hareket etti[138]. Mustafa Kemal'i karşılamaya giden atlılardan Ali Büyükgöncü, o günü şu sözlerle anlatmıştır:

> *"Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının geleceği haberi duyulunca sabahın erken saatinde 500-600 kadar atlı toplanarak yola çıktık. Yaya karşılayıcılar pek çoktu. Çifte kümbetlerden şimdiki hükümet meydanına kadar yolun iki yanı insanla doluydu. Atlılar cirit oynayarak yol boyu çok ileri açıldık. Ben bir atlı arkadaşımla daha ileri giderek Kayırhanı'nda karşıladık. Mustafa Kemal beyaz renkte eski bir arabadaydı. Hava çok soğuktu. Çifte kümbetlere gelince Mustafa Kemal Paşa indi. Yolun her iki yanındaki halkı selamlayarak belediyeye kadar yürüyerek geldiler. Şehre giriş yeri olan ve şimdiki stadyum yanında Küçük Hacı deve kurbanı kesti. Belediyeye geldiklerinde vakit akşam namazı vaktiydi. Belediyeden ayrıldıktan sonra eşraftan İmamzade Raşit Ağa'nın evine gitti".*[139]

Geleceklerin sağ hizasında Kayseri'nin esnaf dernekleri, özellikle tabak esnafı cemiyeti –yanlarında mukaddes bayrakları ve kurbanlıkları olduğu halde-, Kayseri'nin

---

[136] Kars, s. 59-60.
[137] Hüsrev **Gerede**, *Hüsrev Gerede'nin Anıları-Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler,* (Yayına Hazırlayan: Sami Önal) Literatür Yayınları, İstanbul 2003, s. 147.
[138] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 23.
[139] Ömer **Çelebi**, *Atatürk Kayseri'de*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973, s. 25.

önde gelen din alimlerinden Kızıklı Hacı Kasım Efendi ve diğer pek çok din alimi yerini aldı. Karşı hizada askeri görevliler, onları takiben sırasıyla İhtiyat Zabitan Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkezi, beldenin yetiştirdiği esnaf, basın mensupları, itibarlı Hristiyanlar safları oluşturdular. Şehirden Çifte Kümbetlere, Kumarlı ve Kayırhan'a kadar yolun iki tarafını doldurarak milli kahramana layık bir şekilde karşılama törenine gelen Kayseri halkının sayısı on bini geçmişti[140]. Şehre girilecek yerden hükümet dairesine kadar sokaklar al bayraklarla süslenmişti. Evlerin damları kadın, çoluk - çocuk ile hınca hınç doluydu[141].

Kayseri valisi, kafileyi Kayseri'nin uzağında bir İngiliz arabasına binmiş olarak karşıladı. Bu hal Mustafa Kemal'in gözünden kaçmamış olacak ki valiyi arabasına almadan Kayseri'ye giriş yaptı. Bu sırada Kayserililer "Paşam! Canımızla, malımızla yolunda ölmeye hazırız!" sözleriyle tezahürat ediyordu[142]. Küçük bir ilkokul çocuğu Mustafa Kemal'e hitaben;

"Kan aksa can çıksa dönmeyeceğiz geri

Damarlarımızda akan ecdad kanı ile

Allah için başaracağız bu işi"

şiirini söyleyince Mustafa Kemal eğilerek çocuğu okşayıp öptü ve halkın duyacağı bir sesle "Biz bu işe Allah'ın yardımıyla başladık. İnşallah memleketimizi kurtararak yarının gençliği olan sizlere emanet edeceğiz" dedi[143]. Bu sözlerden sonra, Kayseri halkının, "Yaşa var ol! Allah bizimle beraber! Korkma ileri paşam!" sesleri yükseldi. Mustafa Kemal, birden arkasını dönerek, sanki gözyaşlarını göstermemek istercesine hızlı adımlarla heyete ayrılan binaya girdi. Bu detayı aktaran Ali Çavuş, bu anı; "Kayseri cenge hazırdı" sözleriyle noktalamıştır. Ardından Mustafa Kemal, belediye balkonundan, "Zahmet çektiniz teşekkür ederim" sözleriyle halkı selamladı[144].

Mustafa Kemal'in misafir edildiği İmamzade Raşit Ağa'nın evinde, sofra hazırlanmış sobalar yakılmıştı. Mustafa Kemal arkadaşları gelmeden sofraya oturmayacağını söyleyerek, yolda kara saplanan arkadaşları için yeter sayıda jandarma ve bir kamyon yola çıkarılmasını istedi. Bunun üzerine Taşçızade Mehmet Efendi,

---

[140] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 24.
[141] Kars, s. 60.
[142] Çelebi, s. 39.
[143] Kars, s. 61.
[144] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 29.

şehirde kamyon olmadığı için Amerikan Koleji'nden bir kamyon tedarik etti. Kamyonla yardıma gidenler, yolda kalanları kurtardılar ve şehre getirdiler. Mustafa Kemal'in kaldığı eve geldiklerinde saat gecenin onbiriydi. Donacak bir haldeydiler. Paşa hazırlanan sofraya oturmamış, odada telaşla geziniyordu. Arkadaşlarının geldiğini görünce "Aman yahu nerede kaldınız merak içindeyim" dedi. Mazhar Müfit Bey de; "Bizi bırakıp kaçtınız, bu olur mu?" dedi. Paşa; "Ne bileyim arkadan yavaş yavaş geliyordunuz kara saplandığınızı zannetmedim. Neyse geçmiş olsun bu havalarda kırık dökük otomobillerle bundan daha iyi seyahat mümkün olur mu?" diyerek cevapladı. Biraz ısındılar ve sofraya oturup yemeklerini yediler[145].

Mustafa Kemal'in Kayseri'de ilk gecesinde dinlenmesi mümkün olmadı. İmamzade Raşit Ağa'nın evi, sabaha kadar Mustafa Kemal'i yakından görüp, ondan bir tek kurtuluş cümlesi işitmek isteyenlerle dolup taştı. Yaşlı ninelerin ağlayarak gelip, huzur içinde ve gülerek evden çıktıkları Ali Çavuş'un aktardıkları arasındadır[146]. Evin içi ziyaretçilerle dolup taşarken dışarıda da hareketlilik sabaha kadar devam etti. İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti'nin gençleri ile Mekteb-i Sultani (Kayseri Lisesi) öğrencileri beraberce fener alayı yaptılar. Davul zurna ile mahalleleri dolaşarak milli, vatani şiirler söyleyip Mustafa Kemal'in kaldığı ev ile Rauf Bey'in kaldığı evin önünde şenlik yapıp nutuklar ve şiirler söylediler[147].

20 Aralık 1919 gününe Mustafa Kemal, hükümet ve belediyeyi ziyaret ederek başladı[148]. Belediyede kendilerini tebrik etmeye gelen çok sayıda memleketin ileri gelenlerini gruplar halinde kabul ederek görüşmeler yaptı. Mustafa Kemal Paşa halkla, bilhassa ulema ile toplu bir halde görüşmek istediğinden, ilmiye sınıfının ileri gelenleri, tüccar ve esnaftan bazıları Raşit Efendi Kütüphanesi'nde toplandılar[149]. Kütüphaneye gelen Mustafa Kemal, hocaların ayrı ayrı ellerini sıkarak iltifatta bulundu. Memleketin uğradığı haksızlığı ve bunu önlemek için milletçe yapılacak vazifeyi anlattı[150]. Bu sırada öğle vakti gelince, toplantıda bulunanlarla birlikte Cami Kebir'de öğle namazı kılan Mustafa Kemal misafir olduğu eve gitti. Yemek yiyip biraz dinlendikten sonra hastalığından dolayı Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki toplantıya katılamayan o günün

---

[145] Kars, s. 63.
[146] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 32.
[147] Kars, s. 63.
[148] Kocatürk, *"Doğumundan Ölümüne..."*, s. 196.
[149] Kars, s. 64-65.
[150] Çelebi, s. 52-53.

itibarlı din adamı Kızıklı Hacı Kasım Efendi'yi evinde ziyaret etti[151]. Anadolu Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti, Kayseri'de bulunan tüm okulların ziyaret edilmesi -Ermeni cemaatine ait okullar da dahil olmak üzere- ve Ermeni cemaati papazıyla görüşülmesi de Mustafa Kemal'in Kayseri ziyaretine sığdırdıkları arasındadır[152].

21 Aralık 1919 günü Mustafa Kemal Kayseri'ye;

> *"…. Anadolu'nun heyecanlı kalbine bu yolculuğumuzun ilk durağında Kayseri'de ulaştık. Bu temasın bıraktığı saygın hatırayı ve bağlılığı ve kişiler olarak duygulandığımız kardeşlik örneklerini ve nezaketin doğurduğu şükran duygusunu, ömrümüz oldukça koruyacağız. Amacımıza bağlılık gücünün yüreklerimize verdiği övünç duygusu ile yolculuğumuzu sürdürürken, arkamızda Anadolu'nun bütün vatanseverlik coşkularını ruhunda en güzel biçimde canlandırmış ve oluşturmuş kuvvetli, zeki, kavrayışlı ve içten bir merkezî çalışma daima var olduğunu sürekli düşünerek övüneceğiz. Bu duyguları ve bu iftihar hislerini bize hissettirdiğinden dolayı Kayseri'nin muhterem halkına teşekkürlerimizi takdim ve amaca yönelik çalışmada daima kalben birlik içinde olarak arzı veda ederiz."*

sözleriyle veda etti[153]. 21 Aralık 1919 sabahı, saat kulesinin yanında, şehrin ileri gelenlerinin katıldığı ufak çapta bir uğurlama töreni yapıldı. Saat 09:00 civarı Heyet-i Temsiliye Kayseri'den ayrıldı. Kayserili atlılar, başta Germir'li Hacı olmak üzere Himmetdede'ye kadar Mustafa Kemal'e refakat ettiler[154]. Himmetdede köyünden ayrıldıktan bir zaman sonra Kayserililerin yolluk olarak verdikleri börekler, sucuklar, pastırmalar ve piliçler her otomobile dağıtılarak arabaların içinde öğle yemeği olarak yenildi. Paşa kendileri ile halen gelmekte olan atlılara artık dönmelerini söyledi ise de onlar Topaklı'ya kadar gelmeye devam ettiler ve burada Kırşehir atlılarına görevi devrederek geri döndüler[155].

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren Sivas Kongresi sonunda alınan kararlar uyarınca; milli güçlerin etkinliğinin arttırılması, milli egemenliğin üstün kılınması gerekiyordu. Ayrıca ulusun kendi geleceğini belirleyebilmesi ve hükümetin başıboş kalmasının önlenmesi için Meclis-i Mebusan'ın toplanması gerekiyordu[156]. İki dereceli olarak yapılan seçimlerde; ilk seçimde seçmenler

---

[151] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 36.
[152] Kars, s. 65.
[153] Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 154.
[154] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 38.
[155] Kars, s. 67.
[156] Balcıoğlu, s. 176-177.

ayrılıyor ikinci seçimde de mebuslar seçiliyordu. Kayseri iki mebus çıkarabiliyordu[157]. Kayseri'de seçilecek mebuslar hakkında görüşmek için Raşit Efendi Kütüphanesi'nde yapılan bir toplantıda tespit edilmiş bulunan belediye başkanı Ahmet Rıfat Çalıka ve Mevlevi şeyhi Ahmet Remzi Efendi mebus seçildiler ancak daha sonra Ahmet Remzi Efendi'nin istifa etmesi üzerine yeni yapılan seçimle ikinci mebus olarak Halaçoğlu Ahmet Hilmi seçimi kazandı. Daha sonra bu iki mebus Birinci Büyük Millet Meclisi üyesi olarak Ankara'da görev yaptı[158].

Osmanlı Mebusan Meclisi 17 Şubat 1920 günü, Erzurum ve Sivas kongrelerince kabul edilmiş olan esaslara göre, Türkiye'nin kabul edebileceği barış şartlarını belirten Misak-ı Milli'yi kabul ederek İstanbul'un işgaline giden yolu açtı[159]. 15 Mart'ta İstanbul'da mülki ve askeri tanınmış 150 Türk aydını tutuklandı ve 16 Mart 1920'de İstanbul, İtilaf Devletleri'nce resmen işgal edildi. Aynı günün akşamı İngilizler Şehzadebaşı Karakolu'nu basarak Türk askerlerini şehit ettiler. Meclis-i Mebusan'ın akşam oturumunda da meclisi basarak Rauf ve Vasıf Beyleri tutukladılar[160]. İşgalden bir gün sonra 18 Mart'ta Osmanlı Mebusan Meclisi 24'üncü toplantısının son oturumunu yaparak kendi kendini feshetti[161]. İtilaf Devletleri'nin amacı, İstanbul'un işgali sırasında yaşananlarla iyice belirginleşince, tarafsız Türkler arasında bile hiçbir tereddüt kalmadı ve onlar da Mustafa Kemal'in safına geçtiler. İstanbul Hükümeti'nin yaptığı manevralara rağmen Mustafa Kemal yolundan şaşmayarak Anadolu'daki milli kuvvetleri teşkilatlandırmaya devam etti[162]. Mustafa Kemal, İstanbul'un işgali ile doğan bu yeni durum karşısında, Anadolu hareketinin meşruluğunu sağlamak için, Kolordulara telgraf çekerek, bundan sonra İstanbul'a yapılacak her türlü müracatın düşmanı muhatap almak anlamına geleceğini, bunun yerine tüm mülki ve askeri makamların Heyet-i Temsiliye ile irtibatta bulunması gerektiğini bildirdi[163]. Bundan birkaç gün sonra 19 Mart 1920'de vilayetlere, livalara, kolordu komutanlarına gönderdiği tamiminde olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasını ve dağılmış Meclis-i Mebusan'dan Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılabileceklerini duyurdu. İstanbul'un işgalinden sonra tatil edilen Meclis-i Mebusan'daki milletvekilleri de çeşitli

---

[157] Kars, s. 69-70.
[158] Kars, s. 70.
[159] Selek, *Anadolu İhtilali 1*, s. 341.
[160] Balcıoğlu, s. 188.
[161] Selek, *Anadolu İhtilali 1*, s. 345.
[162] H. Kemal **Karpat**, *Türk Demokrasi Tarihi - Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 122.
[163] Selek, *Anadolu İhtilali 1*, s. 343.

yollardan Ankara'ya gelmeye başladı[164]. İngilizlerin milli hareket tarafını tutanları tutukladığını duyan Kayseri mebusları Ahmet Hilmi ve Rifat Beyler, nüfus cüzdanlarını gizleyerek Mudanya-Bursa yoluyla Ankara'ya gelmeyi başardı. O sırada meclis tatilde olduğu için hemen Kayseri'ye hareket ettiler ve Mustafa Kemal Paşa'ya Kayseri'de olduklarını bildirdiler. Buna cevaben Ankara'daki meclise iltihaklarını emreden bir telgraf gelince, Kayseri'de daha fazla kalmayarak Ankara'ya hareket ettiler. İstanbul Meclisi'nden Ankara'ya Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılan; Ahmet Hilmi Bey ve Rıfat Bey'e ek olarak Kayseri'den Alim (Çınar) Efendi (müderris), Osman Uşşaklı, Ahmet Remzi Efendi (din adamı), Sabit Gözügeçgel ve Atıf Tüzün de katıldı[165]. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, saat 13:45'te, en yaşlı üye Sinop Millevekili Şerif Bey'in "Bu yüce meclisin en yaşlı başkanı sıfatıyla ve Allah'ın izniyle, milletimizin iç ve dış tam istiklal dahilinde mukadderatını doğrudan üstlendiğini ve idare etmeye başladığını bütün dünyaya ilan ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum" sözleriyle çalışmalarına başladı[166]. Mustafa Kemal Atatürk'e göre 23 Nisan 1920, Türkiye milli tarihinin başlangıcı ve yeni bir dönüm noktasıydı. Bütün bir düşmanlık cihanına karşı ayağa kalkan Türkiye halkının, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni meydana getirmek hususunda gösterdiği harikayı ifade ediyordu[167].

İstanbul'un işgalinden sonra Mustafa Kemal, İstanbul'da yapılan tutuklamalara karşılık olarak Anadolu'da görevli İtilaf subaylarını tutuklatmak, İstanbul'dan ve Adana'dan Anadolu'ya düşman sevkiyatını önlemek amacıyla demiryollarını tahrip ettirmek, Anadolu'daki tüm mali müesseselerin gelirlerinin İstanbul'a gönderilmesini engellemek gibi tedbirlere başvurdu[168] ve 16-17 Mart'ta Kolorduluklara ve valiliklere gönderdiği telgraflarla işgalin protesto edilmesini istedi[169]. İstanbul'un işgali haberinin Kayseri'de duyulması üzerine yapılan tecavüz ve haksızlıklar, İtilaf Devletleri siyasi temsilcileri ve Meclis-i Mebusanları ile tarafsız devletler nezdinde protesto edildi. Kayseri müftüsü Nuh ve şehrin ileri gelenlerinin imzasıyla, bir sureti de Heyet-i Temsiliye'ye gönderilen bu telgrafta Osmanlı Devleti'nin taksim edilmek istenmesi şiddetle reddediliyordu. Protesto telgrafının gönderilemesinden sonra 27.3.1920

---

[164] Balcıoğlu, s. 190.
[165] Kars, s. 71.
[166] Balcıoğlu, s. 190-191.
[167] Utkan **Kocatürk**, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 35.
[168] Balcıoğlu, s. 189.
[169] Selek, *Anadolu İhtilali 1*, s. 344.

tarihinde Atpazarı semtinde yirmi bin kişinin katıldığı bir miting yapılarak işgal hareketi protesto edildi. Mitingin sonunda Müdafa-i Hukuk reisi Osman, müftü Mehmet ve tüccardan Hacı Ahmet imzasıyla çeşitli makamlara protesto telgrafı gönderildi. 29.03.1920 tarihinde bir sureti de Heyet-i Temsiliye'ye gönderildi[170].

Meclis-i Mebusan'ın dağılmasından kısa bir süre sonra, 5 Nisan 1920'de iş başına gelen Damat Ferit hükümeti ilk iş olarak, Ankara'daki meclisin etkin rolüne bir son vermek amacıyla, padişahın son ve en önemli kozu olarak gördükleri manevi silaha sarıldı. 11 Nisan 1920'de Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi tarafından düzenlenen ve binlercesi düşman uçaklarıyla Anadolu'ya dağıtılan, Mustafa Kemal'i asi ilan edip öldürülmesinin caiz olduğunu bildiren bir fetva yayınlandı. İstanbul hükümeti, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını gıyaplarında idama mahkum ettirdi[171]. Bu fetvanın tutuşturduğu iç ayaklanmalar 1920 yılının ilk yarısında, Yunanlılara karşı savaşan Kuvay-i Milliye cephesinin gerisini, kardeşin kardeşle boğuştuğu bir savaş alanı haline soktu. Osmanlı padişahı, fetvalarla tetiklenen ayaklanmaları o derece teşvik etmişti ki; Düzce, Adapazarı, Edirne, Çorum, Bolu ve Gerede'de Kuvay-ı Milliye'ye karşı halkı ayaklandırmaya yardım edenlerden 16 kişiyi, beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı ile ödüllendirdi[172]. Ankara Meclisi henüz açılmadan karşı fetvalara başvuruldu. Ankara müftüsü Rıfat efendinin hazırladığı fetvalar 16 Nisan'da müftülüklere gönderildi. 155'e yakın müftü ve ulemanın onayladığı Anadolu'da verilen bu fetvayı Kayseri Anadolu Müdafai Hukuk Cemiyeti Reisi müftü Ahmet Remzi Efendi, Bünyanlı Mehmet Alim Efendi, Develi Anadolu Müdafa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Kara müftü adı ile bilinen Numan Efendi, Bünyan müftüsü İbrahim Hakkı ve İncesu müftüsü Mahmut Efendiler imzaladılar[173].

1920 yılının Kayseri'yi ilgilendiren önemli olaylarından biri de Yozgat (Çapanoğlu) ayaklanması (15 Mayıs-27 Ağustos 1920) oldu. Yozgat ve çevresinde nüfuz alanı geniş olan Çapanoğlu Kardeşler sürekli olarak "Ankara'da toplanacak olan meclisin, padişahın isteklerine ve yasalara aykırı olduğu" yolunda propagandalarla halkı Büyük Millet Meclisi aleyhine kışkırtmaya çalışıyorlardı[174]. Bunun üzerine Kayseri'de

---

[170] Şahingöz, s.434-435.
[171] Balcıoğlu, s. 195-196.
[172] Hamza **Eroğlu**, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s. 145.
[173] Kars, s. 77.
[174] Yunus **Kobal**, "Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 137.

kurulan İntikam Alayı, 130 atlıdan oluşan kuvvetiyle, Kayseri için tehlike arz eden Yozgat'taki Çapanoğlu ayaklanmasını bastırarak Kayseri'ye döndü. Yozgat isyanının bastırılması dışında Kayserili Hasan Efe, emrinde 50 kadar gönüllüden oluşan bir müfreze ile Bolu isyanını bastırmak için Kayseri'den Bolu'ya hareket etti[175]. Bundan başka, Kayseri İntikam Alayı, Doğu Kilikya Komutanı Kozanoğlu Doğan Bey'in emrinde, Haçın'da (Saimbeyli) Ermenilere karşı da mücadele etti. 200 kadar silahlı atlıdan oluşan Kayseri İntikam alayı saat kulesi önünde yapılan bir konuşma ve duadan sonra Haçın'a hareket etti[176]. İntikam Alayı'nın da verdiği destekle 15/16 Ekim 1920 gecesi Haçın, Türkler tarafından ele geçirildi[177].

Kayseri ve civarı Anadolu'nun merkezi ve kritik bir yerinde olması münasebetiyle hep askeri faaliyetlerin, sevkiyat ve nakliyatın veya erzak tedarikinin sağlandığı bir konumda bulunduğundan[178], cephelere gerekli yardımın zamanında ulaştırılabilmesi için Kasım 1920'de Genelkurmay Başkanlığı'nın emriyle Kayseri'de bir menzil hat komutanlığı[179], 100 bin insan ve 50 bin hayvanın iaşesini karşılayacak stok ambarları kuruldu[180]. Kayseri halkı, 3 Mayıs 1920 tarihi itibariyle milli savunma ihtiyaçlarının temini için 179.620 lira gibi yüklü bir miktarı toplamayı başardı[181]. Türk ordusunun cephane ikmali bakımından yabancılara başvurmaktan kısmen olsun kurtulması, doğudan gelecek Rus mermilerinin Osmanlı'ya çevrilmesi ve otomobil onarımları için küçük ölçüde onarım evleri açıldı. Sanayi Binbaşı Hüsrev ve Yüzbaşı Cemalettin beraberlerine aldıkları ustalarla açılan atölyede Rus dağ mermilerini, kudretli dağ toplarına değiştirmeyi başardılar[182]. Düşmanın yurttan atılması için gerekli olan askeri eğitim, silah, araç ve gereçleri, cephane ve asker sevkiyat ve nakliyatı ile diğer askeri faaliyetler için Kayseri bölgesi Türk Milli Mücadelesi boyunca önemli bir yer işgal etti[183]. Kayseri ve civarındaki askeri ve lojistik faaliyetler; cephede tetik çeken, mevzi tutan askerin kahramanlığı ve başarısı kadar, o tetiğin çekildiği silahı temin eden, mermiyi bulan, yapan, getiren ve o askerin yiyecek ve giysisinden nakliyesine kadar her

---

[175] Kars, s. 84-87.
[176] Kars, s. 89.
[177] Kars, s. 92.
[178] Akgül, s. 19.
[179] Kars, s. 104.
[180] Kars, s. 110.
[181] Akgül, s. 26.
[182] Kars, s. 107.
[183] Akgül, s. 25.

türlü ihtiyacını karşılayan geri hizmetlerinin – destek faaliyetlerinin – büyük önemi olduğu gerçeğini gösterdi[184].

Milli Mücadele yıllarının Kayseri'ye dair bir diğer önemli gelişmesi de, meclisin Kayseri'ye taşınmasının gündeme gelmesi oldu. Milli Mücadele'den çok önce, Balkan Harbi'nde yaşanan bozgun üzerine o devrin devlet adamları başkentin Kayseri'ye naklini istemişlerdi. Böylece Kayseri ilk defa başkentliğe aday gösterilmişti[185]. Milli Mücadele döneminde ise Temmuz 1921'de gerçekleşen Kütahya - Eskişehir muharebelerinin kaybedilmesi ve Türk ordusunun Sakarya ırmağının gerisine çekilmesi Ankara'da sert tartışmalara yol açtı. TBMM, 23 Temmuz günü, bu konunun ele alındığı, ilk üçü gizli olmak üzere dört oturum yaptı[186]. Mecliste söz alan Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Fevzi Paşa; Türk Milli Mücadelesinin ulaştığı son noktayı, Türk milletinin içinde bulunduğu siyasî ve askerî vaziyeti anlatarak; Yunan kuvvetleri karşısında ağır zayiatlara uğranıldığını, şehir ve bölge harbi yapılması nedeniyle kuvvetlerimizin stratejik bakımdan müsait yerde muharebeye devam edeceğini, dolayısıyla hükümetin Ankara'yı bir hafta içerisinde tahliye etmeye, hükümet merkezini Kayseri'ye nakletmeye karar verdiğini dile getirerek, hazırlığa başlanması gerektiğini bildirdi. İçinde bulunulan durumda, meclisi Ankara'da tutmanın, ileride telafisi güç ve oldukça olumsuz sonuçlara yol açabileceğini, Ankara'da daha fazla kalmanın vakit kaybından başka birşey olmayacağını savunan milletvekilleri varken; meclisi başka bir yere taşımanın halk ve ordu üzerinde cesaret kırıcı bir etkisinin olacağını savunan milletvekilleri de vardı. Meclis bu konuda ikiye bölünmüş durumdaydı[187]. Ancak yemin merasimi dışında kürsüye çıkmamış, özel meclislerde dahi oldukça az konuşan Dersim Mebusu Diyap Ağa'nın "Efendiler, biz buraya kaçmaya mı geldik, yoksa kavga ederek ölmeye mi geldik?" sözleri milletvekillerinin, meclisi Ankara'da tutma eğilimini güçlendirdi. Bunun üzerine evrak ve ağırlığını Kayseri'ye nakletmekte hükümete serbestlik tanındı[188].

Ankara'da bu tartışmaların arasında Sakarya Savaşı'nın hazırlıkları devam ederken, Kayseri'ye göç kafileler halinde ulaşmaya başladı. Kayseri'ye gelen daire

---

[184] Akgül, s. 34.
[185] Kars, s. 92-93.
[186] Selek, *Anadolu İhtilali 2*, s. 655.
[187] M. Metin **Hülagü**, "Türk Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye Nakli Kararı", *4. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 10-11 Nisan 2003*, Kayseri 2003, s. 277-279.
[188] Selek, *Anadolu İhtilali 2*, s. 657.

müdürleri, memur aileleri, milletvekili aileleri ve halkın yerleştirilmesi işi ile Kayseri mutasarrıfı bizzat ilgilendi. Birçok bakanlık Kayseri'ye taşındı. Kayseri'ye göç edenler arasında Yenigün Gazetesi ve haftalık Sebilürreşat Gazetesi de vardı. Gıda ve yatak ihtiyaçları Kayseri Belediyesi tarafından karşılanan Kayseri Sultanisi (Kayseri Lisesi) binası meclis olarak hazırlanmaya başladı; tahtadan bir meclis kürsüsü yapıldı ve üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi levhası asıldı[189]. Büyük Millet Meclisinin yapacağı toplantılar için Kayseri Lisesi binasında gerekli tertipler alındı, basım makineleri bile yola çıkarıldı[190]. Yaşanan bu olağanüstü durum nedeniyle Kayseri'nin nüfusu bir anda artarak, daha önce pek görülmemiş bir kalabalık Kayseri'ye yığıldı[191].

Mehmet Akif'in ailesini Kayseri'ye getiren ve Kayseri Lisesi binasının meclis olarak hazırlanmasına yardımcı olan Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, "Anadolu'nun Büyük ve Mukaddes Cihadı" başlıklı bir hutbeyi, "Kayseri'nin hamiyetli ve fedakâr Müslümanlarına" hitabıyla, Kayseri Ulu Camii'nde kılınan Cuma namazının ardından hükümet meydanında toplanan halka okudu ve zafer için dua merasimi yapıldı. Hutbede Müslümanların canlarını feda etmeleri gerektiği, ticaret, mal ve evlat kaygısına düşülecek zaman olmadığı, sızlanıp acizlik belirtisi göstermektense düşmana karşı savaşmak gerektiği gibi hususlar üzerinde duruluyordu[192].

Bu arada Ankara'da Meclis, 4 Ağustos tarihli toplantısında, savaşın çok kritik bir safhaya girdiği ve memleketin tüm kaynaklarının harekete geçirilmesi gereğinden hareketle, bunun hızla yerine getirilebilmesi için üç İstiklal Mahkemesi kurulmasını kararlaştırdı[193]. Kayseri, Yozgat ve Kırşehir havalisinde çalışmalarını sürdürecek olan beş numaralı İstiklal Mahkemesi, cepheden kaçanlar, kaçmaya yardımcı olanlar, kaçanları himaye edenler, ordunun sevkinde ve toplanmasında gevşek ve ihmalkâr davrananlar, ordunun ve memleketin maddi – manevi kuvvetini kırmak isteyenleri cezalandırmak için kuruldu. 20 Eylül 1921'den itibaren Konya mebusu Refik Bey'in başkanlığı altında çalışmalarına başladı[194].

---

[189] Kars, s. 96-97.
[190] Selahattin **Tansel**, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. IV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s.110
[191] Hülagü, "Türk Kurtuluş...", s. 282.
[192] Yusuf Turan **Günaydın**, "Camii Kebir'de Ali Şükrü Bey'in Okuduğu Hutbe" Kayseri Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 70, 2009. s. 301-302.
[193] Selek, *Anadolu İhtilali 2*, s. 658.
[194] Kars, s. 103.

Tekalif-i Milliye emirleri uyarınca; Kayseri'de toplanan yiyecek ve yem Kayseri -Kırşehir - Yahşihan yoluyla Ankara dolaylarına naklediliyor, kağnılarla yardım getiren kafilenin çoğunluğunu kadınlar oluşturuyordu. Kayseri halkının göstermekte olduğu hamiyet, yardım severlik ve bilhassa Tekalif-i Milliye emirlerine süratle uyması milli mücadeleye sarsılmaz güvenini göstermektedir[195].

TBMM tarafından Kayseri'de görevlendirilen Mazhar Müfit (Kansu) Bey, hatıralarında, Kayseri'deki kadınların Milli Mücadele'ye verdiği destekle ilgili olarak şöyle demiştir:

> *"Sakarya başkumandanı Mustafa Kemal Paşa'dan aldığım bir telgrafta oradaki cephanenin her türlü vesait ve çareye tevessül ile Ulukışla'ya gönderilmesini ehemmiyetle bildiriyordu. Hakikaten büyük vatanperverlik gösteren muhterem Kayserililer, binek arabalarını bile verdiler, cephaneyi sevkettik; bu kafilenin başına silahlı ve kadınlardan mürekkep bir müfreze koyduk. Çünkü herkes asker, herkes Sakarya Savaşı'nda idi. Bu kafile Niğde'ye yakın bir mahalde geceyi geçirmek üzere istirahat ederken silah ve cephaneyi zapt için eşkıyanın taarruzuna uğramış ve kadın müfrezenin mukavemeti ve müsademesi üzerine eşkıya firara mecbur olmuştur. İşte kadınlarımız bile böyle fedakârane çalışmaktadırlar".* [196]

Mazhar Müfit Bey, Yenigün Gazetesi'nin 17 Eylül 1921[197] tarihinde "Kayseri ve yöresindeki Milli Mücadele için yapılan çalışmalar" hakkındaki mülakatta şöyle diyordu:

> *"Geçen hafta buraya yani Kayseri'ye bir iki saatlik mesafede bir köyden elindeki bastonuna yaslanarak yürüyen ve diğer elinde bir bohçacık taşıyan ve ismi Gülsüm olduğu söylenen muhterem bir validenin sözlerini zikretmek bunu ispata kafidir zannederim. Ben bu muhterem Anadolu validesine kızgın bir güneş altında bir saattir yol yürüyen bu anaya nereye gitmekte olduğunu ve elindekinin ne olduğunu sorduğum zaman: "-Nereye olacak oğul! Kızımın çeyizinden şu donları, şu gömlekleri Kayseri'ye götürüyorum. Ben şehit anasıyım fakat diğer askerler de evladımdır. Onlara çam sakızı çoban armağanı olarak vereceğim. Giysinler de dinimize, ülkemize saldıran düşmana saldırsınlar, vursunlar" diyerek geç kalanlara mahsus bir acelelikle Kayseri'ye gittiğini gördüm. Bu canlı levha gibi birçoklarına şahidim. Artık Tekalif-i Milliye emirlerinin büyük ve hamiyetle nasıl kabul ve tatbik edildiği hakkında daha fazla söze gerel görmem. Anladığım birşey daha varsa bu muhterem halkın dini, imanı ve istiklali için daha büyük fedakârlıklara hazır olduğudur"*[198].

---

[195] Kars, s. 111.
[196] Mazhar Müfit **Kansu**, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, c.2, s. 583.
[197] Yenigün gazetesinin 17 Eylül 1921 tarihli nüshası incelenmiş ve *"Mazhar Müfit Beyle Kayseri ve Havalisindeki Faaliyetler Hakkında Mülakat"* adlı yazıya ulaşılmıştır. Ancak gazete, bu mülakatın olduğu tarafta 3 farklı yerinden yırtılmış ve oldukça zarar görmüş olduğundan, mülakatın detayları gazeteden aktarılamamıştır.
[198] Akgül, s. 30.

Nitekim Kayserililer de Mazhar Müfit'in bu gözlemlerini haklı çıkaracak şekilde, yaptıkları fedakârlıklarla "vatan bizim" diyebilenler arasındaki seçkin yerlerini almıştır[199].

Yine o günlerde kadınların kurduğu Anadolu Müdafa-i Vatan Cemiyeti Kayseri şubesi elinden gelen hiçbir fedakârlığı esirgemiyordu. Cemiyet adına yardımları Feride Güpgüpoğlu yapıyordu. Herkes yardıma çağrılıyor, çorap eskisinden tutun iç çamaşırı, ayakkabı ne varsa toplanıyordu. Kapalı çarşının içinde kadınlar çarşısı olarak bilinen çarşı hakikaten kadınlara aitti. Kadınlar çarşıdaki dükkânları çalıştırarak birşeyler satıyorlardı. Genellikle çeyiz ve sandıklarından çıkardıkları eşyaları ve kendi elleriyle dokudukları halı ve kilimleri orada satarak geçimlerini böylece sağlıyorlardı[200].

Yukarıda anlatılanlardan da görüleceği üzere, Türk milleti, var olma mücadelesi verdiği Milli Mücadele'ye topyekün iştirak etti. Sadece işgal edilen bölge ve şehir ahalisi değil, işgal ihtimali olan – olmayan bütün beldelerimizin, şehirlerimizin ahalisi de Milli Mücadele'ye hem insan gücü, hem maddi yardım ve hem de kamuoyu desteği ile katıldılar[201]. Memleketin içinde bulunduğu bu hazin manzara karşında Kayserililer ve Kayseri Lisesi de boş durmadı. Kayseri Lisesi'nin son sınıf öğrencileri, Sakarya Savaşı sebebiyle cepheye giderek şehit düştüler. Kayseri Lisesi 1920-1921 öğretim yılı mezuniyet defterinde son sınıfların karşısına "Lise son sınıf talebeleri Sakarya Savaşı için cepheye gidip hepsi cephede şehit düştüğünden bu öğretim yılında okulumuz mezun verememiştir" ibaresi yazılıdır[202].

29 Ağustos 1921'de saat kulesi meydanında binlerce halkın katılımıyla düşmanın yurttan atılması için büyük fedakarlıklar gerektiğine dair bir miting yapıldı. 13 Eylül 1921 günü öğleden sonra belediyenin önünde okunan telgrafla Sakarya Zaferi duyuldu. Halk bu büyük zaferin sevinciyle dükkanlarını kapattı. Her yere bayraklar asıldı. Sokaklara davullar ve zurnalar çıktı. Şehrin her tarafından halk saat kulesi meydanına akın etti[203]. Mustafa Kemal'in "Hattı müdafa yoktur, sathı müdafa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk

---

[199] Süleyman **Beyoğlu**, "1914-1922 Yıllarında Kayseri'de Yaşanan bazı Sıkıntılar", *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildiileri 16-17 Nisan 1998*, Kayseri 1998, s. 93.
[200] Kars, s. 113.
[201] Tosun, "Milli Mücadele..." s. 337.
[202] Neslihan **Altuncuoğlu**, "Çanakkale Savaşlarında Kayserili Şehitler", *Yeni Türkiye Çanakkale Özel Sayısı*, Yıl. 21, Sayı 65, Ankara 2015, s.1207-1220.
[203] Kars, s. 99.

olunamaz!"[204] cümleleri ile, 23 Ağustos'ta başlayan ve 22 gün 22 gece aralıksız devam eden Sakarya Muharebesi Türk zaferiyle sonuçlanmıştı[205].

Türk Milli Mücadelesi'nde bir dönüm noktası olan Sakarya Savaşı, askeri, siyasi ve moral üstünlüğünün Türk tarafına geçmesini sağladı[206]. Zaferin ardından Mustafa Kemal, "Biz milli sınırlarımız içinde hür ve müstakil yaşamaktan başka birşey istemiyoruz. Ordumuz, vatanımız dahilinde tek bir düşman neferi bırakmayıncaya kadar takip, tazyik ve taarruzuna devam edecektir" sözleriyle, Sakarya Zaferi'nin Türkler için yeterli olmadığının mesajını da vermiş oldu[207]. Nitekim bir yıla yakın süren hazırlık evresinden sonra, Türk Milli Mücadelesi'ni kesin sonuca ve zafere ulaştıracak olan Büyük Taarruz'un başladığı, 26 Ağustos 1922 tarihli meclis oturumunda milletvekillerine ve tüm kamuoyuna duyuruldu[208]. Batı cephesinden üst üste gelen sevindirici haberler tüm yurtta olduğu gibi Kayseri'de de aynı sevinç ve coşkuyla karşılandı[209].

Türk toprakları yaklaşık 4 yıl süren Milli Mücadele dönemi boyunca dış düşmanlara ek olarak bir de işgaller ve azınlık terörüyle uğraşmak zorunda kalmıştı[210]. Nitekim, Kayseri halkının da Ermeni azınlıkla yaşadığı sorunlardan yukarıda bahsedilmiştir. Ancak bahsedilmeden geçilmemesi gereken bir nokta vardır ki, o da Kayseri Rumlarının, Milli Mücadele yılları boyunca takındıkları asil ve vatansever tutumdur. Kayseri ve civarındaki Rumlar, Milli Mücadele döneminde Yunan - Patrikhane ikilisinin bütün gayretlerine rağmen ne İtilaf devletleri ne de Yunan istilacılarını destekler bir tavır içerisine girmediler[211]. Kayseri - Develi havalisinde birçok Rum köyü, Rum mahallesi bulunmasına rağmen, milli mücadele yıllarında Rumların en küçük bir ihanetine, kötü bir davranışlarına rastlanmadı[212].

Papa Eftim, 1918'de Keskin metropolit vekili iken 21 Eylül 1922'de TBMM Adalet Bakanlığı'ndan izin alarak Türk Ortodoks Patrikhanesini kurdu. Anadoludaki Türk Ortodoksları, -kendileri bu adı tercih ediyor, Rum adını kullanmıyordu- seslerini

---

[204] Atatürk, s. 382.
[205] Selek, *Anadolu İhtilali 2*, s. 660.
[206] Mücahit **Özçelik**, *Sessiz Bekleyiş*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 31.
[207] Özçelik, s. 33.
[208] Özçelik, s. 177.
[209] Kars, s. 127.
[210] Kobal, agm, s. 129.
[211] Tosun, *"Türk – Rum..."* s. 103.
[212] Özdemir, s. 97.

daha iyi duyurmak için 22 Temmuz 1922'de Kayseri'de Grek harfiyle değil Arap harfi ile Türkçe-Osmanlıca çıkardıkları Anadolu'da Ortodoksluk Sadası adındaki haftalık gazete ile kamuoyuna düşünce ve faaliyetlerini duyurdular[213]. Kayseri'deki Ortodokslar, yalnızca 16 sayı çıkarabildikleri Anadolu'da Ortodoksluk Sadası gazetesinde; Anadoludaki Ortodoksların ırk açısından Türk ve Anadolu'nun öz evlatları olduğu, Osmanlı çatısında yaşayan azınlıkların hiçbir zaman zulüm görmediği gibi konulara değinmiş, Milli Mücadeleyi destekleyen yazılara yer vermiş ve Milli Mücadeleye kendi güçleri oranında katkı sağlamışlardır[214].

Sadece 16 sayı çıkabilen Anadolu'da Ortodoksluk Sadası gazetesi, yayın hayatı boyunca Kayseridekiler başta olmak üzere Anadoludaki Ortodoksların Yunan ırkıyla ilgilerinin olmadığını, Yunanistan'ın ve İtilaf Devletleri'nin idareleri altındaki ne Rumların ne de diğer gayrimüslimlerin hiçbir zaman zulüm görmediklerini, bu tür propagandaların yalan olduğunu cesaretle yazdı[215].

Müslüman Türkler camilerde ordumuzun zaferi için dua ederken, aynı şekilde Ortodoks Türkler de kiliselerinde Mustafa Kemal Paşa'nın ve Türk ordusunun zaferi için dua ettiler[216]. Büyük Taarruz'un sonunda Müslüman Türkler meydanlarda zafer çığlıkları atarken, Ortodoks Türkler de Ayanikola Kilisesi'nde gösterişli bir kutlama yaptılar[217]. Kayseri valisi Muammer Bey ile mevki kumandanı ve kalem reisi miralay Abdullah Bey ile birlikte bazı devlet memurlarının da katıldığı zafer kutlamasında Mustafa Kemal'in sıhhat ve saadeti, ordumuzun daimi başarısı için dua edildi[218]. Ancak kendilerinin Türk olduklarını, Türkiyede yaşamak istediklerini söyleyen ve gerçekten de ne 1. Dünya Savaşı sırasında ne de Milli Mücadele döneminde hiçbir taşkınlıkta ve ihanette bulunmayan Kayseri'deki Rumlar, Mübadele Sözleşmesi gereği Yunanistan'a göç ettirildiler[219].

Bu bölüme son söz olarak diyebiliriz ki; Kayseri, jeopolitik yapısından dolayı hem doğuda kendisini tehlikede hisseden insanlarımızın, hem Çukurova'daki insanlarımızın hem de Ankara'nın işgali tehlikesi karşısında Türkiye Büyük Millet

---

[213] Kars, s. 116.
[214] Salih **Özkan**, *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 2010, s. 5.
[215] Tosun, *"Türk- Rum..."* s. 105.
[216] Kars, s. 126.
[217] Kars, s. 127.
[218] Özkan, s. 59.
[219] Tosun, "*Türk-Rum..."* s. 112.

Meclisi'nin ve Hükümeti'nin umudu olmuştur. Kayseri, bu tarihi sorumluluğunun şuurunda olarak Milli Mücadele'deki vazifesini imkânlar dahilinde yerine getirmiştir[220].

[220] Tosun, "*Milli Mücadele...*", s. 341.

1. BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRA KAYSERİ

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış ve toprakları İtilaf Devletleri'nin işgaline uğramış Osmanlı İmparatorluğu'ndan, yeni ve modern bir Türk devleti kurma mücadelesinin baş aktörü Mustafa Kemal'in inkılâplarını anlatmaya başlamadan önce, günün koşullarına bir göz atmak yerinde olacaktır. İnkılâpların gerçekleştirildiği çağın algıları, düşünüş şekilleri, Mustafa Kemal'i bu yolculuğa sürükleyen şartlar ve inkılâplar sürecinde Mustafa Kemal'in takındığı tutumun iyi anlaşılması, inkılâpların sağlıklı değerlendirilmesinin de ön şartıdır.

Falih Rıfkı Atay, Çankaya adlı eserinde, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yetişen insan tiplerini ve Mustafa Kemal'in onlar arasındaki yerini şu sözleriyle tarif eder:

> *"Tanzimat'tan sonra iki çeşit adam yetişmiştir. Biri Garp taklitçisi ve Garp mahkûmu. Tepeden tırnağa "alafranga" cilâlı adam. Milletinden ve memleketinden de uzaklaşmıştır. Milletinden umutsuzdur. Ve memleketinin kendisini benimsemediğini de bilir. Frenk doğmadığına pişmandır. Ancak Düvel-i Muazzama kontrolü altındaki bir Türkiye'de hayat hakkı olduğuna inanmıştır. "Bu millet adam olmaz," ona göre. Bu milletin ona borcu, ya içeride rahat ve refah içinde yaşatmaktır, ya elçilikler kadrosunda ona yer, konak, araba ve altın vermektir. İkinci tip, nasyonalisttir. Osmanlı nasyonalisti ve Türk nasyonalisti. O, kurtuluşun garplılaşmakta, milletin ve memleketin garp toplulukları içine katılmasında ve medenîleşmesinde olduğuna inanmıştır. Şerefçe, gururca ve zilletçe kendini milletinden ayırmaz. Memleketçe ve milletçe kurtulmak çaresi aramalıdır: Niçin bunu yapacak bir millî kahraman çıkmamalı? Ve niçin o kahraman kendisi olmamalı? Mustafa Kemal'in ilk benliğine kavuştuğundan beri, şuur altını ve üstünü kıvrandıran "mesele" budur. Kendisi için ne arasa bulabilir. Sarayda rütbe bol. Nişan bol. Maaş ve atiyye bol. O, yalnız kendisi için arasa bulurdu. Onun yaşından biraz yukarı mareşaller rejimi idi. Sanatına ve askerî dehasına güveniyordu. Yalnız buna dayanıyordu. O bir kuru kabadayı değildi. İnsanın kendini boşuna harcamasından topluluğun bir şey kazanmayacağını pek iyi anlayanlardandı. Topluluğu kendine doğru çekmenin, topluluğu kendine bağlamanın, bendetmenin fırsatını aramalı ve bulmalı idi. Bir defa bu olursa, her şey olmuştur"*[221]

[221] Falih Rıfkı **Atay**, *Çankaya*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 211-212.

Mustafa Kemal, Osmanlı politik sisteminde edinebileceği rütbelere dönüp bakmadığı gibi daha sonrasında kendisine teklif edilen halifelik ve hayat kaydı ile cumhurbaşkanlığını da şiddetle reddetti. Kurduğu fırkanın daimî ve değişmez başkanlığını dahi kabul etmedi. "Milletin sevgi ve güvenini kaybetmediğim müddetçe tekrar seçilirim; milletin reyi esastır" dedi. Kendisini yakından tanımak fırsatını bulan Fransa'nın Ankara Büyük Elçisi Conte de Chambrun anılarında;

> *"Mustafa Kemal; hükümdar, diktatör, halife ve daha birçok şeyler olabilirdi, fakat büyük adam olabilmek için onun parlak unvanlara ihtiyacı yoktu. Hazırladığı ve kendi ölçüsüne göre kurduğu bir Cumhuriyetin başkanı olduktan sonra, çizdiği medeniyet yolunda yürümeğe başladı. Kendisi, şüphesiz, tahta çıkabilirdi. Fakat basireti buna mâni oldu. Kibirsizdi: gösterişi sevmez, öğünmesini bilmezdi. Her gün biraz daha filozoflaşıyor, halk arasında kıymeti artıyordu"*

sözleriyle bahsetmişti[222]. Yukarıdaki satırlarda ifade edildiği üzere Mustafa Kemal, ülkesinin sorunlarının farkındaydı, kendi varlığını ve istikbalini bu sorunların dışında görmeyecek, ya da yalnız kendisi için mevki – makam arayışında olmayacak derecede ülkesine ve milletine bağlı idi. Ülke için yaşamsal önemi olan Milli Mücadele yıllarında, askeri örgüt ile ulusal örgütleşmeyi birleştirip bütünleştirerek kurtuluşa giden yolda en önemli adımlarını attı[223]. Silâhlı mücadeleye hukukî ve siyasî bakımdan yön veren ve yeni kurulan Türk Devletini milletler arası toplulukta tanıtan Lozan (Lausanne) Barış Anlaşması ile Türk İnkılâbının aksiyon evresi tamamlandı. Bundan sonra yıkılan, bozulan eski düzenin yerine yenisi kurulacaktı ancak modern bir devlet kurmak için sosyal bünye değişikliği bir zorunluluk halini almıştı. Bu durumdan hareketle Mustafa Kemal'e göre inkılâp; Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymaktı[224].

Mustafa Kemal kuşkusuz bir kuramcı, bir bilim adamı değildi. Yapacağı devrimi bütünüyle ve her yönüyle saptayarak, açıklayarak da uygulamaya koymadı. Ama Türk toplumunu başka gelişmiş toplumlar önünde ezilen, sömürülen, horlanan yoksul bir toplum olmaktan kurtarmak; ülkenin güçlü elkoyucu-anamalcı devletler arasında

---

[222] Turhan **Feyzioğlu**, *Atatürk Yolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1987, s. 115.
[223] Suna **Kili**, *Bir Çağdaşlaşma Modeli Atatürk Devrimi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006, s. 134.
[224] Eroğlu, s. 209.

paylaşılmasını önlemek istiyor; bunun nasıl gerçekleştirilebileceğini genç yaşından beri düşünüyordu. Döneminin siyasal gelişmelerini, bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde bulunan Balkan ülkelerindeki uluslaşma, bağımsızlık eylemlerini izliyor, biliyor, inceliyordu. Dünya siyasal tarihini; bu siyasal tarih içinde devletler arası çatışmaları, savaşları, bu savaşların ana nedenlerini; Türklerin tarihte ve geçmiş uygarlıklardaki yerini ve etkisini; İslamiyet'in Türk toplum yapısına, ekinine, ekonomisine getirdiği değişiklikleri; Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılma siyasasının yararlarını ve zararlarını; imparatorluğu çöküntüye uğratan siyasal, ekonomik, teknolojik etkenleri; Avrupa'nın gelişmesini, bu gelişmede, ulusal devletin, ulusal birliğin, siyasal otoritenin varlığını; Fransız İhtilali'ni ve bu ihtilalin getirdiklerini okumuş, öğrenmiş, iyi yetişmiş bir komutandı. Komutan olduğu için Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya, Kafkaslar'dan Balkan ülkeleri ve Anadolu içlerine kadar her yeri, insanı, gelenekleri, görenekleri, inançları, yaşamları, özlemleri ve beklentileriyle görmüş, tanımıştı. Ülkesinin, toplumunun insanlarını savaşlarda, cephelerde, kışlalarda birlikte yaşayarak, birlikte konuşarak, birlikte savaşarak çok yakından tanımıştı. Toplumu insan yapısı, koşulları, olanakları, ekonomisi, tarımı, ticareti, gelenekleri ve inançlarıyla biliyor; bu insanların özyapısını, özveri duygusunu, bu özyapı ve özveri duygusunun tükenmek bilmez direnme, savaşma, başarma azmini ve gücünü tanıyor; bu güçle her başarıya ulaşılacağı inancını taşıyordu. Mustafa Kemal işte bu birikim, deneyim, bilinç ve özlemlerle bağımsızlaşma, çağdaşlaşma eylemine girişti. Mustafa Kemal devrimlerini gerçekleştirirken zor kullanma yanlısı ve salt baskıcı bir tutum takınmadı; fakat çok zorunlu durumlarda korkutucu olmaktan da çekinmedi[225].

Mustafa Kemal çağdaşlaşma çabasına yine bir asker gibi düşünerek girişti. Zaferin üzerine yatıp dinlenmek ve gevşemek yoktu. Bu seferki savaş maddi değil, manevi silahlarla yapılacaktı. Fakat usul ve taktik bakımından ötekinden farklı değildi. Önceki gibi, adım adım gerçekleştirecekti. Yalnız, şimdi insiyatif kendi elinde olduğu için, daha hızlı olacaktı[226]. Mustafa Kemal'in devrimler sürecinde insiyatifi kendi elinde tutuşu ve otoriterliği çoğu kez diktatör olarak anılmasına sebep oldu. Ancak şu bir gerçektir ki; tek parti idaresinin en sert bir şekilde yürütüldüğü dönemlerde bile diktatörlük fikri kabul görmedi ve Türkiye için zararlı bir sistem olduğu her fırsatta dile

---

[225] Kili, *"Bir Çağdaşlaşma..."* s. 130-131.
[226] Lord **Kinross**, *Atatürk - Bir Milletin Yeniden Doğuşu* (Çev. Necdet Sander), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2008, s. 444.

getirildi[227]. Üstelik özgürlük düşüncesini topluma yaymak için gösterilen çaba, özgürlük ve demokrasinin yükselme döneminde değil, özgürlük ve demokrasinin kötü ve zararlı olduğu düşüncesinin Avrupa'ya büyük ölçüde egemen olduğu bir dönemde[228] ve her şeyin devletin içinde olduğu, aile dahil hiçbir kurumun devlet denetimi ve düzenlemesi dışında kalamadığı, faşizmin ve komünizmin yükselme döneminde yapıldı[229]. Mustafa Kemal, zamanının diktatörleri Hitler ve Mussolini'nin lehinde hiç konuşmadı. Hitler, Mussolini ve Stalin, üçü de sivil olduğu halde üniformalarını bir gün bile bırakmadılar. Mustafa Kemal ise mareşal olduğu halde, üniformasını bir iki defa ancak askeri manevralarda giydi; Hitler ve Mussolini gibi, demokrasiler aleyhine hicivler ve diktatörlük lehine methiyeler söylemedi. Hususî meclislerinde dahi millî hâkimiyet davasına gönülden bağlı olduğu sezilirdi. Onun düşmanlığı, yobazlığa ve geriliğe idi. Türk şerefini düşüren ve Türklüğü gelişmeden alıkoyan kara ve karanlık gelenek ve göreneklere karşı idi[230]. Mustafa Kemal, Türk toplumunu Franko'nun İspanya'da ya da Mussolini'nin İtalya'da yaptığı gibi geleneklerle, toplumsal inançlar ve sembollerle yönetmek istemedi. Türkiye'nin hızla XX. yüzyıla doğru ilerlemesini sağlayacak yeni bir ideoloji ve yeni semboller yaratmayı tercih etti[231].

Mustafa Kemal, gerekli kurumsal temellerin atılması için bir süre güçlü bir yönetimin kaçınılmaz olduğuna inansa da esas amacı, politik ve toplumsal anlamda çoğulcu ve demokratik bir sistem kurmaktı[232]. Kendisine yöneltilen diktatörlük iddialarına;

> *"Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar; evet bu doğrudur. Benim arzu edip de yapamayacağım bir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca hareket etmesini bilmem. Bence diktatörlük diğerlerini ram edendir. Ben kalpleri kırarak değil kazanarak hükmetmek isterim.", "Ben istese idim derhal askeri bir diktatörlük kurardım ve memleketi öyle idareye kalkışırdım. Fakat ben istedim ki milletim için modern bir devlet kurayım."*[233]*, "Ben Mısır Firavunları gibi ehramlar yaptırmadım, halkı kendim için çalışmaya zorlamadım, bir düşüncenin kabulünü istediğim zaman onları kırbaçla tehdit etmedim. İlk önce bir kongre toplar, yapacağım*

---

[227] Karpat, *"Türk Demokrasi..."* s. 226.
[228] Ahmet Taner **Kışlalı**, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s. 19.
[229] Kışlalı, s. 27.
[230] Atay, s. 214 - 215.
[231] Feroz **Ahmad**, *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (Çev. Yavuz Aloğan), Kaynak Yayınları, İstanbul 2009, s. 73.
[232] H. Kemal **Karpat**, *Türk Siyasi Tarihi – Siyasal Sistemin Evrimi* (Çev. Ceren Elitez), Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 65.
[233] Enver Ziya **Karal**, *Atatürk'ten Düşünceler*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 106.

şeyleri halkla tartışırdım. Tasarılarımı ancak milletin onayını aldıktan sonra uygulardım. Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Büyük Millet Meclisi bunun canlı örnekleridir"[234]

sözleriyle cevap verdi. Nihayetinde dünyada hiçbir inkılâbın kendisini yok edecek, yolundan saptıracak, yürüyüşünü durduracak davranışlara özgürlük adına olanak tanımayacağı da gözden uzak tutulmamalıdır[235].

Atatürk, inkılâp sürecinde görevli kıldığı siyasal partiyi, ulaşılmak istenen çoğulcu, özgürlükçü demokratik sistemin de hazırlayıcısı olarak gördüğünden; düşüncelerini, ideolojisini bu partinin izlencesinde çerçevelendirdi ve çağdaşlaşmanın araçlarını cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılâpçılık olarak ilkeleştirdi[236]. Atatürk'ün bu altı ilkesi, inkılâpların ilk yıllarında açık-seçik söylenmiş, içerikleri belirlenip tanımlanmış değildi. İlkeler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kongrelerinde görüşülerek oluşturuldu. 1927 ve 1931 yıllarında partinin tüzük ve izlencelerine giren bu ilkeler, 1935'te "Kemalizm" olarak tanımlandı ve 1937'de de Cumhuriyetin Anayasası'na alındı. İlkeler ilk başlarda açık - seçik tanımlanmamış olmasına karşın, gerek Milli Mücadele, gerekse Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllardaki tüm uygulamalar bu ilkeler doğrultusunda oluştu; Mustafa Kemal, konuşmalarında sürekli bu ilkeleri, içeriklerini ve amaçlarını vurguladı[237].

Son tahlilde Atatürk ilkelerinin orjinal olup olmadığı sorusu akla gelecektir. Şurası bir gerçektir ki, bu ilkeler batıda büyük devrimlerde ortaya atılmıştır. Amerikan ihtilalinde, cumhuriyetçilik eylemlenmiştir. Fransa Büyük İhtilalinde milliyetçilik, halkçılık ve laiklik ortaya atılmıştır. Rus ihtilali yoğun bir sosyalizm getirmiştir. Bunlarda olmayan yalnız inkılâpçılık ilkesidir. Ne var ki sözü geçen beş ilke, devrim yapan uluslardan hiçbiri tarafından kendi devleti için esas kabul edilmemiştir. Onları ilkin devriminde eylem olarak gerçekleştirmek, sonra da inkılâpçılık ilkesi ile tamamlayarak kendine mal etmek Atatürk Türkiye'sine nasip olmuştur. İlkelerin orijinal yönü bu noktada toplanır. Kaldı ki bunlar aralarında kümeler meydana getirilince ikinci bir özellik daha kazandıkları görülür. Şöyle ki: Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkeleri yan yana geldiğinde, Osmanlı saltanatına, halifeliğe ve ümmet ideolojisine karşı

---

[234] Kinross, s. 507.
[235] Suna **Kili**, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s. 208.
[236] Kili, *"Bir Çağdaşlaşma..."* s. 149.
[237] Kili, *"Bir Çağdaşlaşma..."* s. 153.

bir tepki anlamı taşırlar. Öte yandan batının klasik demokrasisi niteliğinde görünürler. Cumhuriyetçilik, devletçilik ve laiklik, sosyal devlet ilkeleri grubunu temsil ederken, milliyetçilik, devletçilik ve halkçılık, sosyal devletin aşırı ideolojilere kaymayacağının teminatıdır. Halkçılık, laiklik ve inkılâpçılık ise Atatürkçülüğü statik bir hale gelmekten kurtarır ki,[238] bugüne kadar hiçbir inkılâpçı düşünür ve lider kendisinden sonra yeni inkılâpçıların gelmesini kabul etmemiş ve bütün inkılâplar statükoculuğa dönüşmüştür[239]. Atatürk İlkeleri, Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğduğundan, bunlarda baskı, taklitçilik veya özenti yoktur. Bu ilkeler yalnız sözlük anlamı ile tanımlanamaz. Zira bunlar Atatürk tarafından hem sözle, hem de uygulama ile belirlenmiştir. Bu ilkeler bir bütünü oluşturan öğeler olduğuna göre, bunları tek tek değerlendirmeye girişmek yanlış olur[240]. Bu yüzden biz de bu çalışmamızda, ilkeleri kuramsal olarak anlatıp açıklamaktan ziyade, ilkelerin pratiğe dökülmüş hali olan inkılâpları incelemeyi uygun gördük. Bu kapsamda siyasetten sanata, ticaretten spora, gündelik yaşantıdan seçim propagandalarına kadar hemen her alanda Kayseri'de 1923-1938 arası yılların nasıl geçtiğini Kayseri Gazetesi aracılığıyla gündem takip ederek, öğrendiklerimizi arşiv belgeleri yoluyla destekleyip zenginleştirerek tezimizde vermeye çalıştık.

1.1. Siyasal Alanda Gerçekleşen İnkılâpların Kayseri'ye Yansımaları

1.1.1. Saltanattan Cumhuriyete Değişen Din ve Devlet Algısı

Milli Mücadele yıllarından cumhuriyetin ilanına kadar Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi'nden daha büyük bir makam olmadığı fikrini ısrarla aşıladı. Saltanat ve hilafet makamları olmaksızın devlet yönetmenin mümkün olduğunu gösterdi. Devlet başkanlığından bahsetmeksizin onun görevini de fiilen yerine getirdi[241]. 1921 Anayasası'nda, "Hakimiyet, kayıtsız şartsız milletindir" denilerek[242], ulusal istenci temsil edebilecek tek yerin TBMM olduğu ve Meclis'in üstünde başka bir gücün bulunmadığı vurgulandı; saltanat ve hilafete bağlı Osmanlı yönetiminden uzaklaşıldı[243].

---

[238] Enver Ziya **Karal**, *Atatürk ve Devrim*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 142.
[239] İsmet **Giritli**, *Atatürkçülük İdeolojisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1988, s. 31.
[240] Giritli, *"Atatürkçülük..."* s. 30.
[241] A. Afet **İnan**, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 52.
[242] Atatürk, s. 350.
[243] Kili, *"Bir Çağdaşlaşma..."* s. 179.

Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından, Lozan Barış Konferansı'na hem İstanbul hükümetinden hem Ankara hükümetinden temsilcilerin davet edilmesi üzerine, Lozan'da oluşabilecek muhtemel bir çiftbaşlılığın önüne geçmek için[244], saltanatın kaldırılması konusu Türkiye Büyük Millet Meclisi Karma Komisyonu'nda gündeme getirildi[245]. 1 Kasım 1922 günü meclis toplantısında -Mustafa Kemal ile Şeriye Komisyonu üyesi hoca efendiler arasında yaşanan sert tartışmalara rağmen- [246] saltanatın kaldırılmasına ilişkin kanun teklifi hazırlanıp oy birliği ile kabul edildi.[247]. 1 Kasım 1922'de çıkan, millî egemenliği ebedîleştiren ve milletin kendi hakkının ifadesi olan bu kanunla, hilâfet ve saltanat birbirinden ayrıldı, saltanat kaldırıldı ve Türk inkılabı da oldukça önemli bir gelişme kaydetti[248]. Ardından Meclisin Osmanlı Hanedanı tarafından bilgi ve karakter bakımından en uygun olanını halife seçeceği ilan edildi. Böylece cismani ve ruhani iktidar kanun yoluyla birbirinden ayrılmış oldu[249]. 20 Kasım'da Abdülmecit Efendi halifeliğe seçildi[250].

23 Nisan 1920'de, yeni Türk devletinin kurulması ile cumhuriyet bir fikir ve ideal olarak belirmişti[251] ancak saltanatın kaldırılmasından yaklaşık bir yıl sonra bile, yeni Türk devletinin esas niteliği resmi anlamda belirsizdi. 1922'de halifelik yalnızca dinsel bir memuriyet olarak düşünülüyordu, ancak birçok kişinin halifeyi, sırf biçimsel anlamda olsa bile, devletin başı olarak görmeye devam etmesi kaçınılmazdı[252]. Bu yüzden saltanatın kaldırılmasıyla atılan bu büyük adımın geriye döndürülemeyecek kadar güçlendirilmesi, tüm ülkede ve dünyada kanıtlanması için iki önemli kararın daha alınması gerekiyordu. Cumhuriyet ilan edilmeli, saltanat gibi hilafet de kaldırılmalıydı[253].

Mustafa Kemal'e göre, yeni Türkiye devletinin "cumhuriyet" adını alması üç nedenle zorunluydu. Birinci ve en önemli neden, halifelik ve saltanattan yana olanların boş gibi sandıkları devlet başkanlığı makamından suni bir bunalım yaratmalarını önlemek, ikinci neden, Türkiye'nin dış ilişkilerinde yabancı devletlerin Türkiye'de

---

[244] Karpat, "Türk Demokrasi...", s. 126-127.
[245] Eroğlu, s. 210.
[246] Atatürk, s. 421.
[247] Atatürk, s. 422.
[248] Eroğlu, s. 211-212.
[249] Kinross, s. 410.
[250] Kili, *"Türk Devrim...",* s. 197.
[251] Eroğlu, s. 375.
[252] Eric Jan **Zürcher**, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 242-243.
[253] Kili, *"Türk Devrim..."* s. 198.

siyasal rejimin istikrara kavuşmamış olduğu yolundaki kuşkularını önlemek, üçüncüsü de yeni Türkiye devletinin modernleşmesi yolunda yapılacak devrimlere karşı, dinsel bir örgüt olarak yaşamakta olan halifelikten gelebilecek direnmeleri kırmak idi[254]. Mustafa Kemal'e göre, hanedan yönetiminden ülkeye hayır yoktu; diktatörlük, ulusları mutlu ve gönençli kılamazdı. Bu yüzden devletin esasını cumhuriyet ilkelerine göre hazırlamak gerekiyordu[255].

Ekim ayında meclis, Meclis İkinci Başkanlığı ve Dahiliye Vekaleti için hükümetin gösterdiği adayları seçmeyip bu mevkilerden ilki için Hüseyin Rauf (Orbay)'ı diğeri için de Sabit (Sağıroğlu)'nu seçince bir fırsat doğdu. Mustafa Kemal, Başvekil Ali Fethi (Okyar)) hükümetini, bu durumun bir güvensizlik durumu oluşturduğuna ikna edince, hükümet istifa etti ve iki gün boyunca yeni Vekiller Heyeti kurulamadı. Devletin hükümetsiz kalması üzerine Mustafa Kemal, Millet Meclisi'nde zorluğun anayasadan doğduğunu, çünkü yasama organı ile yürütme organı arasındaki ilişkilerin iyi düzenlenmediğini ileri sürdü. Bu nedenle anayasayı Cumhuriyetin ilanını mümkün kılacak şekilde değiştirmeyi teklif etti. Meclis anayasayı değiştirme teklifini 29 Ekim 1923 günü kabul etti[256]. Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçildi ve Müslüman dünyada seçimle işbaşına gelen ilk cumhurbaşkanı olarak tarihe geçti[257].

Siyasi alanda bu gelişmeler yaşanırken, modern koşulların ışığında, halifeliğin Türkiye'nin milli hedeflerine uygunluğu sorgulanır ve olumsuzlanır oldu[258]. I. Dünya Savaşı nedeniyle Osmanlı Halifesi'nin cihat çağrısının İslam aleminde sonuç vermemesi, halife ve şeyhülislamın işgallere boyun eğmeyi tavsiye eden fetvalar vermesi, Halife sıfatını taşıyan Vahdettin'in Kurtuluş Savaşı'nda milli kuvvetler aleyhine cephe alışı, saltanatın kaldırılmasından sonra ise halifelik ünvanını koruyan Vahdettin'in düşman gemisine binerek kaçması henüz zihinlerde tazeliğini koruyan anılardı. Bu sebeplere dayanarak halifelik makamının gerekliliğinin sorgulanmaya başladığı bir ortamda; aralarında tanınmış politikacı ve gazetecilerin de bulunduğu bir zümrenin, Halifeyi devlet başkanı gibi göstermek ve bunu kabul ettirmek istemesi,

---

[254] Karal, *"Atatürk ve..."* s. 27.
[255] Şerafettin **Turan**, *Mustafa Kemal Atatürk – Kendine Özgü Bir Yaşam Ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 398.
[256] Karpat, *"Türk Demokrasi..."* s. 129.
[257] Karpat, *"Türk Siyasi..."* s. 30.
[258] Karpat, *"Türk Siyasi..."* s. 31.

halifeliğin cumhuriyete karşı daima bir saltanat alternatifi oluşturacağı kanaatini kuvvetlendirdi[259].

Hilafet makamı ile Ankara arasındaki ilişkilerin gerildiği bu dönemde gerçekleşen bir dış müdahale sürece hız kazandırdı. İsmailiye mezhebi lideri Ağa Han, ve Şii mezhebinden olan Emir Ali'nin; -ki her ikisi de İngiliz hazinesinden maaş alıyordu- Halifenin siyasi durumunun korunması için İsmet (İnönü)) Paşa'ya yazdığı bir mektubun[260], henüz İsmet Paşa'nın eline geçmeden 5.12.1923 günlü Tanin ve İkdam, 6.12.1923 günlü Tevhid-i Efkâr gazetelerinde yayınlanması[261] sonucu hükümet, bu durumu Türkiye'nin iç işlerine müdahale olarak yorumladı[262] ve hilafetin kaldırılmasını meclis gündemine taşındı. Sonuçta 3 Mart 1924 günü, TBMM'nin kabul ettiği 429, 430 ve 431 sayılı üç ayrı kanun ile Şeriye ve Evkaf Bakanlığı kaldırılarak Diyanet İşleri Başkanlığını kuruldu, eğitim - öğretim Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde birleştirildi ve halifelik kaldırılarak Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılması kararlaştırıldı[263].

Nisan 1928'de yapılan anayasa değişikliği ile devletin resmî bir dine sahip olduğu yolundaki madde kaldırıldı ve fiilen lâikleşmiş olan devletin anayasası da lâikleşti. 5 Şubat 1937'de yapılan anayasa değişikliği ile de kısaca; dinin devlet idaresine karıştırılmaması, dini kutsalların istismarı ve kötüye kullanımının önlenmesi anlamına gelen lâiklik[264] bir ilke olarak anayasada yerini aldı[265].

Esasında devleti bilinçli bir şekilde laikleştirme çabaları Osmanlı döneminde, devletin başındaki hükümdarların aynı zamanda İslam halifesi olduğu bir devirde başlamıştı. İslam hukuku hırsızın elinin kesilmesini, zina edenin taşlanmasını ve cezalarda kısas usulünü öngörüyor olmasına rağmen bu cezalar 1800'lü yıllarda tümüyle değiştirilmişti. Bu da hukunun dini kalıplar içinde dondurulamayacağı gerçeğinin cumhuriyetten çok önce kendisini kabul ettirdiğini ispatlar[266]. Ancak Osmanlı toplumundaki bölünmüşlüğün bir sonucu olarak, bu değişim her kesim

---

[259] İsmet **Giritli**, *Kısa Türk Devrim Tarihi – Kurtuluş ve Kuruluş, Demokratik ve Laik Cumhuriyetin Oluşum ve Gelişim Süreci,* Beta Basım Yayın, İstanbul 2001, s. 123.
[260] Giritli, *"Kısa Türk.."* s. 123.
[261] Mahmut **Goloğlu**, *Devrimler ve Tepkileri 1924-1930*, Başnur Matbaası, Ankara 1972, s. 4.
[262] Andrew **Mango**, *Atatürk* (Çev. Füsun Doruker), Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 387.
[263] Giritli, *"Kısa Türk..."* s. 121-122.
[264] Feyzioğlu, s. 183.
[265] Feyzioğlu, s. 198.
[266] Feyzioğlu, s. 186.

tarafından aynı oranda kabul görmedi. Özellikle ulema sınıfı – ki kendileri geleneklerin, din yerine geçerli olduğu bir anlayışın türemesine yol açmışlardı – batı dillerini öğrenmek, batılılarla ilişki kurmak, onların bilim ve teknik dallarındaki ilerlemelerinden yararlanmayı günah ve yasak sayıyordu[267]. Cumhuriyetin ilanından sonra ulemanın bir kısmının bu anlayışa devam etmesine bir eleştiri olarak Halis Zeki, Kayseri Gazetesi'nde; Diyanet İşleri'nin bir vaizi görevden aldığından bahsediyor, devamında vaizlerin inkılabı hazmetmelerini, mektebe ve gençliğe karşı husumet beslememeleri, insanların cehaletinden kendilerine menfaat aramamaları gerektiğini söylüyordu. Geçmişte mekteplere karşı nefret uyandırmaya çalışanların bugün resmi vaiz olduğu, bu insanların fikirlerinden öyle kolay kolay vazgeçmeyeceklerini söyleyerek, bu softaların eski zihniyeti hortlatma riskine karşı Diyanet İşleri'ni uyarıyordu[268]. 1929 yılında ise, Develi Müftüsü Numan Efendi'nin, fitrelerin Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi ile ilgili yeni harflerle yazılıp, cami kapısına asılan bir afiş hakkında, "Resimli kâğıtlar cami kapısına yapıştırılmaz, Şeriatsız yaşamaktansa ölmek daha iyidir!" sözleriyle cemaate tahrikte bulunması, cemaatten umduğu karşılığı bulamaması üzerine afişi kendisinin yırtması, Kayseri'de göze çarpan laikliğe karşı eylemlerden biriydi. Bu olayın üstüne müftü işten el çektirildi[269].

Osmanlı toplumunda padişah, halife, din ve devlet birer bütündü. Devletin dışında din teşkilatlanmış değildi. Bu yüzden halkın gözünde din devlet, devlet de dindi. Din bu biçimde yaşamın tüm konularına girmiş; dine bağlanan âdet ve gelenekler ise düşüncelerin kısıtlandığı bir ortam yaratmıştı. Okullarda hocaların, kâfir icadıdır diye öğrencilerin sıralara oturmasına izin vermemesi bu konuya verilebilecek pek çok tipik örnekten biridir[270]. Osmanlı'dan sonra ise; 1922'de saltanatın kaldırılması ile başlayıp 1937'de laikliğin bir ilke olarak anayasaya girişine kadar olan süreçte yaşanan tüm olaylar, Türk toplumunun din ve devlet algısında kimi değişikliklere sebep oldu. Kayseri ölçeğinde bakacak olursak; 17 Mayıs 1926 tarihli Kayseri Gazetesi'nde Yahya Saim tarafından kaleme alınan İnkılabın Fazileti başlıklı yazıda;

---

[267] Karal, *"Atatürk ve..."* s. 23.
[268] *"Vaazlar Vaizler"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Eylül 1926, s. 1.
[269] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya: 668, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.102.668.13. Belge için bakınız Ek 8.
[270] Karal, *"Atatürk ve..."* s. 140.

"Bir vakitler bu memlekette din ve irfan namına hakim olan köhne kafalar, milletin saf ruhuna hayat diye ölüm fikirleri, ahlak diye riyakarlık, âdet diye cehalet, iptidailik ve vahşet sindirdiler. Tattığımız acı meyve, bu tahammüllerin meyvesidir. Cumhuriyet devri bu fikir, bu ahlak ve bu âdetlerin yıkıldığını gördü ve daha da görecek"

diyerek zihniyet değişimine olumlu bir vurgu yapıyordu[271]. Bir başka yorumda ise;

"Padişahların, bilâkayit ve şart fermanları oldukları istibdat devrinde, hükümdarla etrafındaki çanak yalayıcıların yegâne düşünceleri halkın bütün semere-i mesaisini merkeze çekip tankına ve darata, ihtişam ve israfata sarf etmek, türedilerin karnını doyurmak ve hafiye alayı ile beşikte iken rütbe ve nişan atan bebek paşaları beslemekten ibaretti. Halkın âlâm ve ızdırabıyla meşgul olan yoktu. Her nevi şikâyetlere ve mazlumların dad-u feryadına karşı bütün kapılar kapalı idi. İnleyenlerin, ağlayan ve sızlayanların ah-ı feryatları kendi harimlerinde boğulur ve kalırdı... Cumhuriyet devrinde ise; hükümet halk ile pek yakından ve candan alâkadar olmuştur. Bir taraftan; memleketi imara sevk ederken; bütün cihana karşı Türkün her sahadaki kabiliyet, istidat ve seciyesini gösterirken ve halka benliğini tanıtıp milli gurur aşılarken diğer taraftan halkın ızdıraplarını yakından takip eder"

denilerek iki idare arasında bir kıyaslama yapılmıştır[272].

Halkın din algısının şekillendirilmesi ve daha sağlıklı, batıl inançlardan arındırılmış, daha saf bir temele oturtulması sürecinde, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına da değinmek gerekir. Bu minvalde Mustafa Kemal'in 1924 Kayseri ziyaretinde yaşanan bir olaydan bahsetmek yerinde olacaktır. Halifeliğin kaldırılmasından birkaç ay sonra, 1924 Ağustosunda, 51 gün süren bir yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal, eşi Latife Hanım ile beraber Kayseri'ye de uğradı -13-15 Kasım 1924- [273]. Bu ziyaret esnasında Kayseri Memleket Hastanesi'nin açılışını yapmak üzere Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, uzatılan makası eline aldığı sırada orada bulunanlardan biri, Zeynelabidin Türbesi'nin türbedarını işaret ederek, "Efendim müsaade buyurursanız dua okusun" deyince Cumhurbaşkanı; "Hoca efendinin dua yapmasına gerek yoktur. Yüce Allah benim dilimi de bilir. Ben yaparım" diyerek, hastanenin Kayseri halkı için bir şifa merkezi olmasını diledi. Ardından; bu hastanede çalışan ve çalışacak olan değerli Türk doktorlarının çalışmalarında başarılı olacaklarını, bu yolda milletin sağlık ve iyiliğine esaslı hizmetler yerine getirerek vicdani bir memnuniyet

---

[271] *"İnkılabın Fazileti"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Mayıs 1926, s. 1.
[272] *"Cumhuriyet Hükümetinin Yaptığı Fedakârlıklar ve Halk Sevgisi"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Aralık 1932, s. 2.
[273] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 42.

duyacaklarını, bu hizmetlerin yalnız Kayseri halkıyla kısıtlı olmayıp bütün Türk milletinin kutsal hizmetleri yerine getireceklerinden tamamen emin bulunduklarını ve bundan insanlığı yaratan ve koruyan Yüce Allah'ın da memnun olacağını söyleyerek kurdeleleri kesti ve içeriye girdi[274]. Mustafa Kemal'in duayı Türkçe yapması, ibadette Türkçe'nin tercih edilmesi için ilk sinyallerden biriyken, türbedara iltifat etmeyip duayı kendisi yapması da ileride tekke, türbe ve zaviyeler konusunda takınacağı tutumun bir işareti olarak görülebilir.

Nitekim; türbeler 30 Kasım 1925'te kapatıldı ve çalışanları işten çıkarıldı[275]. 30 Kasım 1925 tarihli kanunla bütün tarikatlarla birlikte; şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük, gaipten haber vermek ve murada kavuşturmak maksadı ile muskacılık gibi ünvan ve sıfatların kullanılması, bunlara ait hizmetlerin yapılması ve elbiselerin giyilmesi yasaklandı[276]. Kayserili Hadi Sarpyalçın, Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan İnkılâp Dersleri adlı şiirinde;

"İnkılâpla softalığı dervişliği devirdik
İnkılâpla istibdadı hilâfeti savurduk
Ulusumuz kötülükten gerilikten kurtuldu
İnkılâpla yönümüzü eyliklere çevirdik"

sözleriyle konuya değiniyordu[277]. Yine Kayseri Gazetesi'ne yansıyan bir haberde, Kayseri'de bir kadının üfürükçülük yapıp fal bakarak insanları dolandırdığı söyleniyor, böyle kişilerin cezalandırılması için polise çağrı yapılıyordu[278].

Bir yanda tekkeleri kapatarak tarikatların önünü almaya çalışan Mustafa Kemal, diğer yandan Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin Türkçeleştirilmesi için çalışmalar

---

[274] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 55-56.
[275] Mango, s. 422.
[276] Eroğlu, s. 283.
[277] *"İnkılâp Dersleri"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Şubat 1936, s. 1
[278] *"Hala Üfürükçülük mü?"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Haziran 1926, s. 4.

başlattı[279]. "Camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler, itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapmak lazım geldiğini düşünmek ve danışmak için yapılmıştır"[280] diyerek, halkın tarikatların kucağında aradığı maneviyatın esas kaynağı olarak camileri işaret etti. Mustafa Kemal daha 1922 yılındayken camilerin mukaddes minberlerinin halkın ahlaki ve ruhi gıdası için en verimli kaynak olduğunu, buralardan halkın anlayabileceği bir dille verilecek hutbelerin Müslümanları kuvvetlendireceğini belirtmişti[281]. Aynı görüşün uygulaması olmak üzere 1926 yılında Kayseri Gazetesi'nde "Türkçe Hutbe" başlıklı haberde, Diyanet İşleri'nin biraz gecikmiş olmakla birlikte Türkçe hutbe risaleleri hazırlattığı ve bundan sonra camilerde hutbenin Türkçe okunacağı söyleniyordu. Haberde halkın, Halık'ından anlamadığı bir lisanla, mahiyetinden haberdar olmadığı şeyleri niyaza mecbur tutulması hatırı sayılır bir garabet olarak değerlendirilmişti[282].

Din ve devlet algısının yeniden şekillenmesi, laikleşme yolunda atılan adımlarla ilgili olduğundan, buraya kadar olan kısımda, bu ilkeye hizmet eden faaliyetlerin bir kısmından bahsedilmiştir. Tezin önsözünde de açıklandığı üzere, Kayseri Gazetesi'nin 1926 yılından önceki nüshalarına ulaşılamadığından yukarıda bahsi geçen konularda - özellikle halifeliğin kaldırıldığı günlerde- Kayserililerin sıcağı sıcağına ne tepki verdiği konusu tam anlamıyla aydınlatılabilmiş değildir[283]. Ancak laikleşme yolunda atılan adımlara tepki olarak ortaya çıktığı bilinen Menemen hadisesi ile ilgili yorumlar Kayseri Gazetesi'nde yer almıştır. Buna göre; Menemen'de Kubilay'ın şehit edilişi Kayseri'de nefretle karşılanmış, belediye başkanlığı ve milli kuruluşlarca TBMM Başkanlığına, Başbakanlığa, İçişleri Bakanlığına ve CHF umumi kâtipliğine; Kayseri halkının Gazi'nin açtığı yolda yürüdüğü bildirilen bir telgraf çekilmiştir[284]. Şehit Kubilay'ın hatırası için öğretmenler 2 Ocak 1931'de Türk Ocağı'nda bir anma programı düzenlemişler, şehit Kubilay'ın ailesine iletilmek üzere İzmir Maarif (Milli Eğitim) Müdürlüğüne bir taziye telgrafı göndermişlerdir[285]. Kubilay'ın şehit edildiği yere bir

---

[279] Bernard **Lewis**, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 411.
[280] Kocatürk, "Atatürk'ün Fikir..." s. 234.
[281] Kocatürk, "Atatürk'ün Fikir..." s. 234.
[282] *"Türkçe Hutbe",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Ekim 1926, s. 3.
[283] Kayseri Vilayet Gazetesi'nin eksik nüshaları ile ilgili açıklama 1 numaralı dipnotta detaylı olarak verilmiştir.
[284]" *Menemen'deki Hadise Muhitimizde Nefretle Karşılandı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Aralık 1930, s.1.
[285] *"Menemen Hadisesi Münasebetiyle Muallimlerin Toplanışı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Ocak 1931, s. 1.

abide dikilmesi gündeme geldiğinde, her milli vazifede ön safta bulunan Kayserililerin bu vazifede de yardımda bulunması için Kayseri Gazetesi aracılığıyla çağrı yapılmış, Belediye Başkanı Necmettin Bey'in önderliğinde toplanan bir komite, Kubilay abidesi için maddi yardım toplamıştır[286].

Bu olaylardan yıllar sonra, 1936 yılında, o sıralarda yaşı 100'ün üzerinde olan Kayserili mermer ustası Ahmet Bey'e, iki idare arasındaki farklar sorulduğunda verdiği cevap, devlet algısının değişimi hususuna bir son nokta koymaya yetecektir kanaatindeyiz.

> *"Yaşımın kaç olduğunu bilmem. Ben beni bildim bileli yaşarım! Şu cami yapıldığında - tarihi 1850'dir - yirmi yaşında vardım. Abdülmecid'in tahttan inip Abdülâziz'in çıkışında İstanbul'da askerdim... Bana şimdi bile bu civarda meşhur mermer ustası Ahmet ağa derler. Askerliğimde de bu yüzden rahat ettim ve askerliğimin hemen hemen hepsini saraylarda ustalıkla geçirdim. Çırağan saraylarının mermer işlerini hemen hemen ben yaptım. Ayaz Ağa köşkünün inşasında çok alın terim vardır. Ben, mermer üzerine nakış işleyen oyma yapan en meşhur bir ustayım!.. Aradaki farkı mı soruyorsunuz? Kayseri eskiden valilik değildi. Kaymakam vardı Onun huzuruna çıkmak padişahın karşısına çıkmak kadar zor ve korkulu bir şeydi. Önünde dört süvari, arkada dört piyade zabtiye ile makamına gelip gider ve kendisi ile bizim gibi adamlar görüşemezlerdi. Fakat şimdi halkımız, Kayseri Valisi, bir çok memurlarıyla işte köylünün ortasında oturup derdimizi dinliyor ve onun dermanını düşünüyor. Eski ile yeni idare arasında bundan daha büyük fark mı olur?"*[287]

1.1.2. Medeni Kanunun Kabulü ve Kadın Hakları Konusunda Yaşanan Gelişmeler

İslamiyet'in, İslamiyet'ten önceki cahiliye dönemi Arap toplumunda adeta bir eşya statüsünde olan kadını, bu durumdan kurtarıp, hakları olan bir insan statüsüne kavuşturduğu muhakkaktır. Ne var ki zamanla, İslamiyet'in özüyle ilgisi olmayan eski âdetler, yanlış uygulamalar ve çarpık yorumların etkili olmasıyla, İslam dininin ruh ve amacının tam aksine, kadın "ikinci sınıf insan" durumuna düşürüldü. Kadının yeterince eğitilmemesi, peçe ve kafes ardına hapsedilmesi, sosyal hayatın dışına atılması, Kur'an-ı Kerim'de yeri olmadığı halde geniş uygulama alanı buldu[288]. Son Osmanlı vakanüvisi

---

[286]" *Kubilay Abidesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Haziran 1931, s. 1.
[287] Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Kasım 1936, s. 2.
[288]Giritli, *"Kısa Türk..."*, s. 136.

Abdurrahman Şeref Bey'in aktardığına göre; kafes, çarşaf ve peçe uygulaması hilafetin Osmanlı hanedanına geçişinden sonra Türkler arasında da genelleşmişti[289].

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde, eski Türk geleneklerine uygun biçimde yaşamını sürdüren Osmanlı kadını, özellikle büyük şehirlerde yaşayanlar, zamanla evlerine kapanıp sosyal ve ekonomik yaşamdan çekildi. Kırsal kesimde, köylerde ise kadınlar eskisi gibi tarlada erkeklerle yan yana çalışmayı sürdürdü. Osmanlı kadınının kamu hizmetine girme ve eş seçme hakkı yoktu. Çok eşliliğin sıkıntılarına katlanmak zorundaydı ve miras hakkı erkeğinkinin yarısıydı. Bunlara ek olarak sosyal yaşamda da çeşitli yasaklamalarla karşılaşıyordu. Çeşitli tarihlerde çıkarılan fermanlarla dükkânlara girmeleri (1603), erkeklerle sandala, arabaya binmeleri (1610), mesire yerlerine gitmeleri (1787) yasaklanırken, sokağa haftada kaç gün çıkabilecekleri ve kıyafetleri de yine fermanlarla düzenleniyordu. 1870'lerden itibaren çeşitli dergiler çıkaran kadınlar, sorunlarını bu dergilerde dile getirdiler; çok eşlilikten şikâyet ederken, ekonomik bağımsızlıkları olmayışı yüzünden bu duruma katlandıklarını yazdılar.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla fabrikalarda erkeklerden boşalan yerleri kadınlar doldurdular, böylece kadınlar çalışma hayatına girme şansını yakaladılar ancak bu durum onların hukuki alanda yeni haklar kazanmasını sağlayamadı[290]. Yalnızca küçük bir gelişme olarak, 1917 yılında, Aile Hukukunu düzenleyen bir «kanun kuvvetinde kararname» çıkarıldı. Bu kanunla, çok evliliği kaldırmak cesareti gösterilmese bile, kocasının ikinci bir kadınla evlenmesine razı olmayan kadına boşanma talebinde bulunmak, hatta evlenme sırasında «tek evliliği» şart koşmak hakkı tanınıyordu. Bu kararname din adamları tarafından şiddetle tenkit edildi[291].

Esasında yasa önünde eşitlik modern ulus devletlerde bile, bir gerçeklik değil, bir ülküdür, ama bu, Osmanlı İmparatorluğunda bir ülkü bile değildi. Kentlerde oturanlara kırsal kesimdekilerden farklı, Hıristiyan ve Musevilere Müslümanlardan farklı, göçebelere yerleşik olanlardan farklı ve kadınlara erkeklerden çok farklı muamele edilirdi[292]. İkinci meşrutiyet yıllarında İçtihat dergisinde "Pek Uyanık Bir Uyku" başlığıyla yayınlanan ilginç bir yazı, dönemin modernleşme ve eşitlik yanlısı yazarlarının isteklerini göstermesi bakımından ilginçtir. Bir yazarın rüyası olarak

---

[289] Giritli, *"Kısa Türk..."* s. 178.
[290] Gülnihal **Bozkurt**, "Hukuk İnkılâbı", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 93-94.
[291] Feyzioğlu, s. 188-189.
[292] Zürcher, s. 31.

yayınlanan istekler şöyle özetlenebilir: Padişahın tek eşi olacak, emrinde cariye bulunduramayacaktır; veliaht ve şehzadeler harem ağalarının etkilerinden kurtarılacak, eğitimlerine önem verilecek, bir süre orduda eğitim görmeleri sağlanacaktır; fes kaldırılıp yerine yeni bir serpuş kabul edilecek; mevcut kumaş fabrikaları genişletilecek ve yenileri açılacaktır; Padişah, nâzırlar, Ayân ve Mebus'an Meclisi üyeleri, devletin asker ve sivil bütün memurları, işçileri yerli kumaşlar kullanmaya mecbur edilecekler, halk da yerli mal kullanmağa teşvik edilecektir; kadınlar diledikleri tarzda giyinecekler, fakat israftan kaçınacaklardır; polis, softalar ve sokak külhanbeyleri kadınların giyinişine karışmayacaklardır; evlenmelerde görücülük âdeti kalkacak, kaç-göç kaldırılacak, kadın ve erkek birbirini görecek, beğenecek ve hür iradeleri ile evleneceklerdir; kızlar için de bir tıp okulu açılacaktır; tembellik yuvası olan tekke ve zaviyeler kapatılarak bunların gelir ve ödenekleri milli eğitim bütçesine eklenecektir; medreseler kapatılacaktır; yerlerine edebî ve teknik alanda en yüksek seviyede eğitim veren yüksekokullar açılacaktır; sarık sarmak ve cübbe giymek yalnız yüksek din okullarından mezun gerçek din adamlarının hakkı olacak, dinin esaslarından habersiz olanlar bu kılıklara bürünemeyeceklerdir; evliyaya nezirler yasaklanacak, onlara verilecek bağışlar millî savunmaya yöneltilecektir; üfürükçüler, okuyucular, sıtma bağcılar cezalandırılacak, sıtmaya yakalananlar kinin içmeye mecbur tutulacaklardır; Yeni Cami (Eminönü) meydanını dolduran pis, murdar okuyucu ve üfürükçüler def edileceklerdir; halkın gerçek dine aykırı bâtıl inançları düzeltilecek, softaların ve cahil şeyhlerin söylediği mal toplamayınız; aza kanaat ediniz; ahirette o altınlar hep derilerinize yapışacaktır gibi telkinlerine son verilecektir; gelirini arttırmanın ve israfa, gösterişe kaçmamak şartı ile iyi yaşamanın faydası anlatılacaktır; okula gidememiş yetişkinler için, ağızdan öğretim yapan pratik okullar açılacaktır; dil bilginleriyle edebiyatçıların katılacağı bir bilim kurulu tarafından Osmanlı Türkçesi'nin sağlam bir sözlüğü yapılacaktır; ne okullarda, bu dili öğretmek için gerekli olandan fazla Arapça ve Farsça eğitimine yer verilecek, ne de Turan diline dönülecektir; yurttaşlar hükümetten ve ecnebilerden fazla bir şey beklemeden, kendi girişim ve çabaları ile yollar, kanallar, vapurlar, fabrikalar yapacaklardır; kanunlarda gerekli düzeltmeler yapılacaktır. İçtihat'ta daha önce yayınlanmış başka öneriler de vardı. Bunların en önemlileri şunlardı: Şer'iye mahkemelerinin ilgası ve nizamî mahkemelerin düzeltilmesi; Osmanlı alfabesinin kaldırılması ve Lâtin harflerinin kabulü; Avrupa Medenî Kanunu kabul edilmek suretiyle evlenme ve boşanma şartlarının değiştirilmesi; birden çok kadınla

evlenme ve bir sözle karı boşama usullerinin kalkması. O tarihte, değil geniş kitlelere, aydınlara bile pek cüretli bir rüya gibi görünen ve en hayalci insanın bile kolay kolay düşünemeyeceği bütün bu değişiklikler, Mustafa Kemal Atatürk'ün yönetiminde, Türkiye Cumhuriyetinde, bir kaç yıl içinde gerçekleşti[293].

Milli Mücadele yılları boyunca Türk kadını, düşman istilasını protesto eden mitinglerde söz sahibi olmuş, hayır cemiyetlerinde ve Kızılay teşkilatında aktif rol oynamış, harp esnasında vatan müdafasına katılmış, cephaneyi kağnısında ve sırtında taşıyarak İstiklal Savaşı'nın bir sembolü olmuştu[294]. Bu yüzden Mustafa Kemal, "Ben muhterem hanımlarımızın Avrupa kadınlarının aşağısında kalmayacak, aksine pek çok yönlerde onların üstüne çıkacak nur ve irfanla donanacaklarına asla şüphe etmeyen ve buna kesinlikle emin olanlardanım"[295], "Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır: Büyük Türk kadınını çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınını ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur"[296] diyerek Türk kadınına hak ettiği statünün verileceğinin sinyallerini verdi. Bunun için kadın – erkek eşitliğine dayanan, demokratik bir devletin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde bir araya getirilen bir Medeni Kanun hazırlanması gerekiyordu. Türk hukukçuları, Avrupa Medeni Kanunlarını tarayarak; basit dili, hâkime büyük takdir yetkisi veren elastiki karakteri, uygulama kolaylığı, içtihatlarla Türk toplumunun bünyesine uygun bir medeni hukuk yapılabilmesi açılarından en uygun görünen İsviçre Medeni Kanunu'nu tercüme etti. Kanun 1926 yılında yürürlüğe koyuldu. Yeni Türk Medeni Kanunu ilerici, inkılâpçı, laik ve halkçı bir ruh taşıyordu. Evlenme, boşanma, miras, fiil ve hak ehliyeti, velayet gibi konularda mutlak bir kadın erkek eşitliği, tek eşlilik, medeni nikâh usulüyle kurulan, modern ve hayatın icaplarına uygun bir aile tipi, yeni bir gayrımenkul anlayışı, mülkiyet hakkının tanzimi, tüzel kişiler, haksız fiilde yeni prensipler Medeni Kanun'un getirdiği önemli düzenlemelerdi. Böylece kadın – erkek tüm vatandaşlar, en ileri ve uygar ülke vatandaşları ile aynı haklara kavuştular. Türk kadınının hak ve özgürlükleri artık güvence altında idi[297].

---

[293] Feyzioğlu, s. 190-192.
[294] A. Afet **İnan,** *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması – Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak Ve Görevleri,* Milli Eğitim Basımevi 1964, s. 91.
[295] Kocatürk, *"Atatürk'ün Fikir...",* s. 114.
[296] Kocatürk, *"Atatürk'ün Fikir...",* s. 117.
[297] Bozkurt, s. 80-82.

Kadının sosyal hayattaki yerine ilişkin toplumdaki yerleşik dar zihniyet Medeni Kanun'un çıkışından kısa bir süre önce, Kayseri Gazetesi'nde Yahya Saim'in bir yazısında;

> *"İnkılabın nereye doğru gittiğine dair ortada yüzlerce delil varken, pek garip değil midir ki bazılarımız hala dans, balo, cemiyet, gazino, lokanta gibi yerlerden kaçınıyorlar. Bu gibi yerlere aileler ile, kadınları ile iştirak etmek istemiyorlar. Maalesef bunların içinde millete girdiği yeni hayatta örnek olmak lazım gelen bazı muallim, doktor gibi münevverlerimiz de bulunuyor. Acaba bu beyler ve hanımlar Türk cemiyeti bakımından vazifelerinin ne olduğunu, Türk köylüsünün kendilerine avuç avuç niçin o kadar fedakarlıklarda bulunduğunun sırrını hakkıyla anlayabilmişler midir? Kabahati daima muhite atmak, bir işte daima başkalarının ön ayak olmasını beklemek, yarım imanlılık değilse kararsızlıktan, tereddütten başka ne ile izah olunabilir? İnkılabımız kutlanmak için biraz cesaret ve biraz da fedakarlık bekliyor. Şeyh Sait zihniyetiyle hareket edenlere bu memlekette hiç olmazsa irfan, mefkure ve hükümet işlerinde hakk-ı hayat olmadığı artık anlaşılmalı değil midir? Köhne anane ve adetlerimizi yıkmak hususunda yapılan her hareket bir fazilettir. Bu devir o devirdir... Bu yanlış zihniyete saplananlardır ki memlekette yapılan her inkılâp hareketi karşısında bir kere şaşırıyor, bu cereyana girmesi kedisine teklif edildiği zaman bir takım mazeretler bularak, hatır ve hayale gelmeyen endişeler göstererek kollarını kavuşturuyor: -Biz ne yapalım? diyor. Memleketin daha seviyesi müsait değil, daha zaman gelmedi, daha biraz teenni lazım. Hem bundan başka yapılacak iş mi yok? Hayır efendiler hayır. Müsait olmayan seviye böyle düşünenlerin seviyesidir. Ben böylelerini inkılabımızı askıya almakla itham ediyorum. Yoksa Türk köylüsü, Türk milleti, vatandaşı tecdid namına yapılan her hareketi daima hüsn-i kabul etmiş ve bu hareketi yapanları daima alkışlamıştır"*[298]

sözleriyle eleştirilmişti. Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesine birkaç gün kala Kayseri Gazetesi başyazarı Halis Zeki; "Medeni Kanun yürürlüğe girdiğinde kadınlarımızın şerefleri yükselecek ve Türk milletine taze hayat gelecektir" yorumunu yaptı[299]. Medeni Kanun'un yürürlüğe girişinin ardından, kadınların taleplerini dile getiren bir mektup Kayseri Gazetesi'nde yayınlandı. Meselenin yalnız kanun meselesi olmadığı, erkeğin bakış açısının da şekillendirilmesi gerektiğini ifade etmesi bakımından dikkate değer olan bu mektupta;

> *"Muhterem Hamza Emmi !*
>
> *Biz dünya hatunlarının hukukumuzu siyanet için yazdığımız yazıları şükranla okuyor ve zat-ı ahraranelerine dua eyliyoruz. Lakin ne yapalım? Bir çoklarımızın kocaları yeni hayatı hazmedemeyecek kadar dar düşünüyorlar! Biz mi evlerde hapis olmayı ve esaret hayatı yaşamayı isteriz? Fakat elimizden bir şey gelmiyor. Zevcelerimizin nakıs düşüncelerinden korkuyoruz! Elhamdülillah cümlemiz iffet sahibiyiz, soyumuz sopumuz bellidir. Lakin bir kısmımız namahreme göründük diye ellerinde sopa taşıyanlara eş olmuşuz... Bizi boşanma derdinden kurtaran Hükümet-i Cumhuriyetimizin gariban esaret hayatından da tahlis buyurmasına dua ediyoruz. Bak*

---

[298] "*İnkılabın Fazileti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Mayıs 1926, s. 1.

[299] *"Kanun-u Medeni"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 23 Eylül 1926 s. 1. Halis Zeki'nin Kanun-u Medeni başlıklı yazısı için bakınız Ek 1.

çarşılara, kırlara, cemiyetlere, balolara selam ve ihtiramlar efendim. Bütün kadınlar namına, Ümmügülsüm"[300]

deniliyordu. Medeni Kanun'un mecliste kabul edilişi Kayseri Gazetesi'nin;

"Artık geri kalmış kanunları terk etmek, memleketi inhitata sürükleyen amilleri yıkmak zamanı çoktan gelmiştir... Malumdur ki Avrupa'da kurulmuş bir medeniyet ve temin olunmuş bir refah vardır. Garp diyarını bu günkü bu saadete nail kılan esbab, maziye irtibat değil, ilim ve fennin gösterdiği hakikatte ittiba olmuştur. Bu kanun memlekete yenilik ve nur getirecektir. Asırlardan beri taşıdığımız zihniyetler memleketi umraniye nail kılamadı... Fakat tabiidir ki tecrübe edilmiş ve fenalığı görülmüş usulleri terk etmek iktiza eder. İşte bu ihtiyaç dolayısıyladır ki Büyük Millet Meclisi Kanun-u Medeniyyeyi bilittifak alkışlar içinde kabul eylemiş ve maziyi devirmiştir"[301]

cümleleri ile Kayseri halkına duyuruldu. Kanunun Avrupa matbuatında takdirle karşılandığı[302], bu kanunla miras usulünde kız ve erkek arasında artık fark gözetilmeyeceği[303] de bildiriliyordu. Medeni Kanun'un kadınların yüzlerini güldürdüğü, iki evlilik, boşanma, kızların da erkek evlat gibi miras alabilmesi gibi konularda kadınları rahatlattığı, bundan sonra kadınların istikballerinden emin olarak yaşayacağı, Büyük Millet Meclisi'ne dua ettikleri[304], hukuk mezunu olan kadınların da artık hakimlik yapabileceği ilerleyen günlerde Kayseri Gazetesi tarafından halka duyuruldu[305].

Medeni Kanun'la beraber dini nikah hükmünü kaybetmiş olmasına rağmen, pek çok kez izinsiz nikah kıyıldığı, bu tür evliliklerin belediyeye bildirilmesinden muhtarların sorumlu olduğu ve bunların cezalandırılması gerektiği de gazeteye yansıyan haberler arasındaydı[306]. Bununla birlikte, resmi nikah için vesikalık fotoğrafa ihtiyaç

---

[300] "*Kadınların Duası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Aralık 1926, s. 1. Kadınların Duası başlıklı yazı için bakınız Ek 2.
[301] *"Kanun-i Medeni"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Şubat 1926, s. 1.
[302] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Şubat 1926, s. 1.
[303] *"Miras Usulü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Şubat 1926, s. 3.
[304] *"Kanun-i Medeni, Kadınlar Sur ve Sürur İçinde",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Şubat 1926, s. 1.
[305] *"Kadınların Hakimliği",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Mart 1926, s. 2.
[306] "*Nüfus Müdüriyetinin Bilumum Alakadar Devairin Nazar-ı Dikkatlerine",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Kasım 1926, s. 4.
"Medeni Kanun Hükümlerine Aykırı Surette Evlenenler", Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Mart 1937, s. 2
"Kanun-i Medeniye Aykırı Olarak Nikah Kıyan Bir İmam Yakalandı", Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Kasım 1938, s. 5.

olması; kadınların erkek fotoğrafçıya yüzlerini açmak istememesi, Anadolu'nun ilk kadın fotoğrafçısının -Akkadın Sırcan- Kayseri'den çıkmasını sağlamıştı[307].

Kayseri Gazetesi'nde Medeni Kanun'un ilanından 4 yıl sonra, kadının toplumsal hayattaki yeri ile ilgili olarak eski ve yeni durumun kıyaslandığı şu satırlar dikkat çekicidir;

> *"Demokrat bir hükümetin halkıyız. Onun sunduğu prensipleri memnunen kabul etmiş ve o prensipler dahilinde yürüyoruz. Demokrat hükümetimiz teşekkülü gününden beri kadına da lazım olan mevkii vermiş bulunuyor. Saltanat zamanında kadının yaşayış tarzını, mevkiini ve çektiği cefayı hepimiz bildiğimiz için bunu tekrarlayarak bu satırlarda mevzu bahis etmeyi zait addediyoruz. Biz bu makalemizde kadının sosyetedeki mevkiini yazmak istiyoruz. Cumhuriyetimiz her sahada bizi hürriyete attığı gibi kadına da serbest hayat bahşetmiştir. Bizde şimdi yaşayan kadın Avrupa kadınından aşağı değildir... Eskiden çarşaflar içinde bunalan boğulan kadın, bugün mahkeme karşısında avukat olarak bulunuyor. Hiç şüphe yoktur ki yarın da kendisini mahkeme reisi olarak göreceğiz. Bu kadar kısa bir zamanda Türk kadınını avukat olarak göreceğimizi tahmin değil acaba aklımızdan bile geçirir miydik? Türk kadını bugünkü mevkiini demokrasinin verdiği serbesti sayesinde temin etmiştir. Cumhuriyet bu mevkii Türk kadınına layık görmüş ve bağışlamıştır"*[308]

Osmanlı Devleti'nde kadının sosyal haklarının yanı sıra eğitim hakkı da oldukça ihmal edilmişti. Kızlara mahsus ilk, orta ve sanayi mekteplerinin 1869'dan önce açılmasına hükümetçe karar verilmiş ise de, pek rağbet görmemişti. Çünkü 11-13 yaşları arasında kız çocukların erkeklerden saklanma çağlarına erişmiş olmaları ve öğretmenlerin de erkek olması yüzünden ailelerin mutaassıp zihniyeti ve efkâr-ı umumiyenin hoş görmemesi yüzünden, bu okullara kızların gönderilmesine engel olundu. 1870'de İstanbul'da Kız Öğretmen Okulu, ilk ve orta kız okullarına öğretmen yetiştirmek gayesiyle açıldı. Bu okulda prensip olarak kadın öğretmenlerin bulunması kabul edilse de, henüz bu seviyede ve miktarda kadın öğretmen olmadığından "kadınlardan öğretmen yetiştirilinceye kadar yaşlı ve edepli olmak şartıyla erkeklerden öğretmen tâyini caiz olduğu" nizamnameye bir madde halinde koyuldu. Alınacak talebe adedi 50 olarak tesbit edilmiş ise de, ilk kaydolanlar sadece 32 kişiydi[309].

Türk kadınının durumundaki iyileştirmelerin Atatürk'ten önce başladığı bir gerçektir. Kız çocuklarının ilk ve orta okula gitmesi izni 1858'de verilmişti. Ebe okulu,

---

[307] Neslihan **Altuncuoğlu**, "Evinin Dışında Kayserili Kadınlar (1923-1970) (Fotoğraflarda Kayserili Kadınların İmajı)", *International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 6, p. 1-15, December 2012.

[308] *"Kadın ve Serbesti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Mart 1930, s. 1.
"Kadın ve Serbesti", Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Mart 1931, s. 1.

[309] **İnan,** "*Atatürk ve..."* s. 78-79.

kız sanat okulu ve kız öğretmen okulu aynı dönemde açıldı. İlk kadın yazarlar ve kadınlara yönelik ilk yayın organları ortaya çıktı. İlk kadın derneği, savaş yaralılarına yardım amacıyla, 1867 yılında kuruldu. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, kadınların toplumsal konumlarıyla ilgili bazı önemli gelişmeler daha görüldü. İlk kız lisesi, 1913 yılında İstanbul'da açıldı. Kadın gazete ve dergileri arttı. Halide Edip Adıvar, Kadın Haklarını Savunma Derneği'ni, "Müdafaa-i Hukuku Nisyan", kurdu. 1914'te bugünkü adıyla Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu öğretime başladı. 1921'de de, Fen ve Edebiyat Fakültelerinde kızlar, erkek sınıflarına girdiler[310]. Cumhuriyetin ilanı, kadın - erkek ayrımı yapılmamasıyla herkesin toplumun eşit haklara sahip bireyleri sayılması demekti. 1924 Anayasası ile eşitlik, kamu hürriyetleri ve kadınların çalışma hakları düzenlendi. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu kız ve erkek çocuklara eşit, bir arada ve çağdaş bir eğitim yapma imkânı tanıdı[311].

Bu imkânın tanınmasından 2 yıl sonra bile, hala kız çocuklarının okutulmamasına ilişkin zihniyette belirgin bir değişme yaşanmamış olacak ki, bu konu hakkında bir eleştiri yazısı Kayseri Gazetesi'nde yer aldı. Yazıda;

> *"Senelerce bu millet müfsid telkinler neticesinde kızlarını fuhşa sapar diye okutmadı. Senelerce bu millet cahil babalar elinde kafir olurlar diye oğullarını maarifin nimetlerinden mahrum bıraktı. Ve süratle hayatın yarısı felce uğradı. Diğer yarısı da hayata yaramaz bir derekeye düştü. Netice ne oldu? İrfan ve cemiyet hayatından hakkıyla feyzini alamayan Türk az kaldı alçak düşmanların esiri olacaklardı. Fakat demir gibi bir irade asri hayatın ihtiyaç ve zaruretlerini sezmiş bir deha onu uçurumun kenarında ölüm tehlikesinden kurtardı. Bu irade olmasaydı Türk'ün hürriyet ve istiklali bir efsaneden başka bir şey olmazdı. Hürriyet ve istiklalsiz Türk yok demekti... Meraî ahlak istiyor mu ki yüzlerini örten kadınlar daima cahil kalsınlar? Vatan meseleleri ile, hayat işleri ile alakadar olmasınlar? Kadınlar erkekler ile mesailerini teşrik etmekten, fikir mübadelesinden, beraber yaşamaktan korksunlar, utansınlar, doktorluk, avukatlık, bankacılık, muallimlik, sanatkarlık, ressamlık, gibi mesleklere giremesinler?"*[312]

denilerek toplumun, kadının eğitim ve çalışma hakkı konusundaki yanlış tutumu eleştiriliyordu. Benzer sıkıntılar daha yıllar boyunca devam edecekti. Öyle ki; kadınların fabrikalarda ve sanat evlerinde çalışmak istemelerine karşın, onları esir gibi yaşatmaya çalışan eski kafalı erkekler tarafından serbest bırakılmadıkları ve çalışmak isteyen

---

[310] Kışlalı, s. 68.
[311] Bozkurt, s. 95.
[312] *"İnkılabın Fazileti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Mayıs 1926, s. 1.

kadınlar hakkında erkeklerin olumsuz dedikodular çıkardıkları, bunların olmaması gerektiği ile ilgili yazılar, Kayseri Gazetesi'ne yansıyan örnekler arasındaydı[313]. Başka bir haberde de evlerinde çıkrık başında iplik eğiren Kayserili kadınlara çağrı yapılıyor, -Bünyan Dokuma Fabrikası kastedilerek- yurduna, yuvasına destek olmak isteyen kadınlara fabrikanın kucak açtığı söyleniyor, ayağınıza gelen bu nimetten neden istifade etmiyorsunuz diye soruluyordu. Sorunun cevabı yine aynı satırlarda yer alıyordu: Toplumsal taassup[314].

Eğitim ve sosyal yaşantısında hak ettiği statüye, yasalar çerçevesinde kavuşan Türk kadını 1930'da belediye seçimlerine katılma, 1934'te de milletvekili seçme ve seçilme haklarına sahip olarak siyasi hayata katılma hakkını da elde etmiş oldu[315]. Kadınların belediye seçimlerine katılma haklarıyla ilgili olarak A. Afet İnan, 1929-1930 yıllarında Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde öğretmenlik yaptığı sıralarda başından geçen bir olayı şöyle anlatmıştır:

> *"Okulda kız ve erkek öğrenciler beraber okuyorlardı; o tarihte yürürlükte olan kanunlarımızda kadınlara seçim hakkı tanınmış değildi. Bir ders tatbikatı olarak, bütün ders verdiğim sınıflarda Belediye Kanunu'na göre seçim denemesi yaptırdım. Öğrenciler heyecanla bu işte çalıştılar, rey kutuları hazırladılar. O zaman yürürlükte olan Belediye Kanunu tam manasıyla tatbik edildi ve belediye başkanı olarak da bir kız arkadaşlarını seçtiler. Bunun üzerine bir erkek öğrencinin itirazı ile karşılaştım. Diyordu ki: "Mevcut kanunun bize öğrettiğine göre kadınların rey verme hakları olmadığı gibi; seçilemezler de". Öğrenci itirazında haklı idi, ama ben öğretmen olarak şu telkinde bulunmayı uygun buldum. "Bu öğrendikleriniz ilerisi için sizlere lüzumlu olacaktır. Kadınlarımız da yakında rey hakkı kazanacaktır." dedim. Fakat bu sözlerimin erkek öğrenci karşısında öğretmenlik otoritesinin ötesine geçmeyeceği muhakkaktı. İşte böylece öğrencilerimden birinin bu itirazı ve soruları beni kadın hakları üzerinde çalışmaya teşvik etti. Aynı gün Gazi Orman Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü'nde Atatürk ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya bu olayı ve Türk kadını olarak rey hakkına malik olmadığımızdan duyduğum üzüntüyü anlattım. Atatürk bana bu konuda çalışmamı ve başka memleketlerde meselelerin nasıl halledilmiş olduğunu tetkik etmemi tavsiye etti. İtiraf edeyim ki o sıralarda ben bu hususta hemen hiç bilgi sahibi değildim. Fakat kız ve erkek öğrencilerimin karşısına, bu haklardan mahrum olan bir öğretmen olarak da çıkmak istemiyordum. Çok severek başladığım öğretmenlik hayatından ve vazifesinden ayrılmak da bana ağır gelecekti. Bununla beraber Atatürk'e şunu söylemekten de kendimi alamadım: "Hiç olmazsa erkek öğrencim kadar bir hak sahibi olmadan o sınıfa ders veremeyeceğim" dedim. Bu sırada İçişleri Bakanı Şükrü Kaya; BM Meclisi'nde bir yıldan beri müzakere edilmekte olan Belediye Kanunu'nda bu işin ele*

---

[313] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Şubat 1935, s. 1.

[314] *"Kayseri Kadınları Bu Nimetten Neden İstifade Etmiyorlar?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Mayıs 1936, s. 1.

[315] Bozkurt, s. 96.

alınabileceğini ifade etti. Atatürk düşünüyordu. Birden "Başvekille konuşuruz, fakat bu meselede hazırlıklı olmak ve münakaşa etmek lazımdır" dedi[316]

Nihayetinde; 1930 yılında Türk kadınına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını tanıyan yeni Belediye Kanunu kabul edildi[317].

1930 yerel seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmış olması kadınların siyasi hayata katılımında önemli bir dönüm noktası oldu. A. Afet İnan, Halk Fırkası'na kaydı yapılan ilk kadın üyeydi[318]. Kadınların Halk Fırkası'na girmeleri konusunda yasal bir engel bulunmadığının, Kayseri Gazetesi'nde duyurulmasından birkaç ay sonra[319], Kevser Fuat, Hafıza Faik, Merzuka Hakkı ve Mükrime İhsan Cumhuriyet Halk Fırkası'na kayıtlarını yaptıran ilk Kayserili kadınlar oldular[320].

1930-1934 yılları arasında Atatürk'ün etrafında bulunanlar zaman zaman kadınların seçim hakları üzerinde durmuşlardı fakat o yılların siyasi olayları kadınların bu hakkı elde etmesini geciktirmişti. Kadınların mebus seçimine katılmaları ile ilgili olarak A. Afet İnan şu anısını aktarmıştır:

"1934 yılının kış mevsiminde bir gece Atatürk kendi hususi kütüphanesinde Başvekil İsmet İnönü ile çalışıyordu. Sabaha karşı hizmetçi beni uyandırdı ve bana ait hususi kütüphane odasına Atatürk ve İsmet İnönü gelmişlerdi. Atatürk bana: "İnönü'nün elini öp ve teşekkür et'' dedi. Şaşırmıştım, sebebini sordum. Kadınlara Mebus seçimi için rey hakkını hükümet Büyük Millet Meclisine teklif edecek dedi"[321]

5 Aralık 1934'te de milletvekili seçimi kanunuyla seçme ve seçilme hakkı Türk kadınına tanındı. Böylece Türk kadını mecliste temsil hakkını elde etmiş oldu[322]. Mustafa Kemal, kadınların siyasi hayata katılımıyla ilgili olarak;

---

[316] A. Afet **İnan**, *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım* (Haz. Nurer Uğurlu), Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 32-34.
[317] Neslihan **Altuncuoğlu**, " Kayseri'nin İlk Kadın Milletvekili (1935)", *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Kayseri 2012, s. 366-378.
[318] Mango, s. 456.
[319] *"Kadınlarımızın Halk Fırkasına Girmeleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Mart 1930, s. 1.
[320] *"Cumhuriyet Halk Fırkası'na Giren Hanımlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Eylül 1930, s. 1.
[321] İnan**,** "Atatürk ve...", s. 132.
[322] Altuncuoğlu, "Kayseri'nin İlk Kadın..."

"Bu karar, Türk kadınına sosyal ve siyasi hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadınını, artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını evdeki medenî mevkiini salâhiyetle işgal etmiş, iş hayatının her safhasında muvaffakiyetler göstermiştir. Siyasî hayatta belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de milletvekili seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medenî memleketlerin bir çoğunda, kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır"[323]

sözleriyle Türk kadınına duyduğu güveni ve ona verdiği değeri dile getiriyordu. 1935'te Türkiye'nin nüfusu henüz 15 milyonken mecliste 18 kadın milletvekilinin bulunuşu, Atatürk'ün sözlerini haklı çıkarıyordu[324]. 1935 yılında meclise giren 18 kadından biri de, Türkiye Büyük Millet Meclisi 5. Dönem Kayseri milletvekili Ferruha Güpgüp oldu[325]. Şehrinden bir kadın milletvekili çıkarabilmenin haklı gururu Kayserililerin şiirlerine de yansıdı:

"Çar peçe içinde köleydin kurtuldun
Saçı uzun aklı kısa dediler
Yaşasın Atatürk sen de kurtuldun
Türk anası saylav oldu gördüler" [326]

1935 genel seçimlerinden hemen sonra, Kayseri Gazetesi'nde seçim günü yaşananların konu alındığı bir yazıda; seçimin yapılacağı sinema binasının bayraklarla süslendiği, halkın sabahın erken saatlerinde buraya gelmeye başladığı, gelenler arasında bayanların çokluğunun göze çarptığı anlatılıyordu. Kayseri'de oy hakkını kullanan ilk kadın, üzerinde köylü kıyafetleri olduğu halde seçime gelen Himmetdede Nahiyesi'nden Havva Hanım'dı. Havva Hanım, olgun ve Türk bayanlarına yakışır bir cesaret ve gururla oyunu kullanmıştı. Havva Hanım oyunu kullanırken salon alkışlarla çınlamış,

---

[323] Kocatürk, *"Atatürk'ün Fikir..."*, s. 118.
[324] Giritli, *"Kısa Türk..."* s. 178.
[325] Altuncuoğlu, " Kayseri'nin İlk Kadın..."
[326] *"Anneme"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Ocak 1935, s. 1.

kimileri sevinç gözyaşları dökmüştü. 8 Şubat günü gerçekleşen bu seçim dünyanın tüm medeni uluslarına verilmiş bir inkılâp dersiydi[327].

Buraya kadar anlatılanlarda değinildiği gibi Cumhuriyet devrimlerinin kadına sağladığı eğitimsel, sosyal ve siyasal haklar, çağın "medeni" olarak adlandırılan devletlerinin oldukça ilerisinde idi. Ancak kadına sağlanan bu haklar hiçbir zaman kadını, Türk toplumunun temeli sayılan aile hayatından koparmaya dönük olmadı. Bilakis her fırsatta kadının toplumun diğer yarısı olduğu, gelecek nesilleri yetiştirecek esas kişi olduğu, bu yüzden değerli bir konumda tutulması ve iyi eğitim alması gerektiği vurgulandı. Bu vurgular Atatürk'ün şu sözlerinde açıkça görülebilir.

> *"Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlâkta, fazilette ağır, ağırbaşlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, bazısıyla, azmiyle koruma ve müdafaaya gücü yeter nesiller yetiştirmektir. Milletin kaynağı, sosyal hayatın esası olan kadın, ancak faziletli olursa vazifesini yapabilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır"*[328]

> *"Kadınlarımızın her millette olduğu gibi, bizim milletimiz için de ne kadar yüksek ehemmiyeti olduğunu söylemeğe lüzum yoktur. Bizim milletimizde kadın, eskiden bu ehemmiyeti, hakikaten en yüksek derecede kazanmıştır. Büyük atalarımız ve onların anaları, tarihin, olayların tanıklığıyla sabittir ki, cidden yüksek faziletler göstermişlerdir. Burada birçok noktalardan sayabileceğimiz o faziletlerin en büyüğü ve en ehemmiyetlisi, kıymetli evlâtlar yetiştirmeleriydi. Hakikaten Türk milletinin bütün cihanda, yalnız Asya'da değil Avrupa'da dahi büyük ezici kudret göstermiş olması, çok parlak hareketler yapmış bulunması, hep öyle kıymetli anaların faziletli evlâtlar yetiştirmesi ve daha beşikten çocuklarının ruhuna mertlik ve fazilet telkin etmesi sayesinde idi. Şunu söylemek istiyorum ki, kadınlarımızın umumî vazifelerde üzerlerine düşen hisselerden başka kendileri için en ehemmiyetli, en hayırlı, en faziletli bir vazifeleri de iyi anne olmaktır. Zaman ilerledikçe, ilim geliştikçe, medeniyet dev adımlarıyla yürüdükçe, hayatın, asrın bugünkü gereklerine göre evlât yetiştirmenin güçlüklerini biliyoruz. Anaların, bugünkü evlâtlarına vereceği terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için, gerekli özellikler taşıyan evlât yetiştirmek, evlâtlarını bugünkü hayat için faal bir uzuv haline koymak, pek çok yüksek özelliği şahıslarında taşımalarına bağlıdır. Bu sebeple kadınlarımız, hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar"*[329]

Kayseri Gazetesi'nde kadına verilen haklar ve bu hakların kadına yüklediği sosyal roller sıkça tartışma konusu oldu. Kadının, kendisine bahşedilen serbestliği kimi zamanlarda yanlış anladığı, kadın yükselirse beşeriyetin de yükseleceği, kadının sosyete

---

[327] *"Vilayetimizde Seçimler Nasıl Oldu?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1935, s. 1.
[328] Nimet **Unan**, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1981, s. 231.
[329] Kocatürk, *"Atatürk'ün Fikir..."* s. 112.

hayatını suistimal etmemesi ve milli haysiyetimizi koruması gerektiği[330], kadının fedakâr olması, eşi ve çocukları için bir kuvvet kaynağı olması gerektiği, kadına serbestlik tanınmasının, kadının erkeği taklit edeceği anlamına gelmediği[331], ana kucağının terbiye kucağı olduğu, bu yüzden geleceğin anneleri olacak kız çocuklarının mutlaka ve herşeyden önce yüksek tahsil almaları gerektiği, kadının ülkemizi ilerletecek evlatlar yetiştirebilmek için, kendisi okula devam etmiyorsa bile evinde ilimle vakit geçirmesi, boş vakitlerini okumaya ayırması gerektiği[332], şimdiye kadar kadın hakları konusundaki gelişmeler için aydın erkeklerin çalıştığı, bundan sonra vazifeyi kadınların devralması gerektiği ve erkek ruhunda kadınlığa ait yanlış kanaatlerin silinmesi için mücadele etmeleri gerektiği[333], farklı vesilelerle sıkça yinelenen sosyal mesajlar oldu.

1.1.3. Kayseri'de Seçim Faaliyetleri

Mustafa Kemal, Cumhuriyetin ilanına giden yolda, 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası'nı kurdu. Parti daha sonraki yıllarda, 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası ve 1935'te de Cumhuriyet Halk Partisi isimlerini aldı[334]. Halk Fırkası'nın Kayseri şubesi 1926 yılı haziran ayında kuruldu; ilk müteşebbis heyetinde Niyazizade Faik, Seyyid Efendizade, Ağırnaslı Mustafa, Nakipzade Ahmet, Taşçızade Ömer ve davavekili Tavlusunlu Kemal Bey yer alıyordu[335].

Mustafa Kemal'e göre bir seçimin en esaslı yönü, vatandaşların seçimde oy kullanma hakkının olmasıdır. Çünkü bu hak, yasanın saygın gördüğü bir fikrin ifade edilmesidir. Seçim; milli egemenlik prensibinin fiili bir uygulamasıdır. Milli egemenlik, toplumun yalnız bir kısmının lehine parçalanamayacağından, seçim hakkının tüm vatandaşlarca kullanılabilmesi gerekir[336]. Nitekim bu görüşler uyarınca, seçim hakkı konusunda kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlik 1930 ve 1934 yıllarında kadınlara sağlanan siyasi haklarla ortadan kaldırılmış, kadınlar da seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir[337].

---

330 *"Kadın ve Serbesti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Mart 1930, s. 1
"Kadın ve Serbesti", Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Mart 1931, s. 1
331 *"İstikbalde Türk Kadını",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Haziran 1931, s. 1.
332 *"Türk Kadınının En Büyük İşi – Kadınların Yüksek Tahsile İhtiyaçları",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Aralık 1935, s. 1.
333 *"İstikbalde Türk Kadını",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Haziran 1931, s. 1.
334 Kili, *"Türk Devrim..."* s. 199.
335 *"Halk Fırkası Heyet-i Müteşebbisi Teşkil Etti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Haziran 1926, s. 4.
336 İnan, "Medeni Bilgiler..." s. 111.
337 Bozkurt, s. 96.

Tez konumuzun zamansal sınırlaması olan 1923-1938 yılları arasında Türkiye'de; 1923, 1927, 1931 ve 1935 yıllarında milletvekili seçimleri; 1930, 1934 ve 1938 yıllarında da yerel seçimler yapılmıştır[338]. Kayseri'de seçim faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğü, seçim öncesinde siyasi propagandaların nasıl yapıldığı ve seçim günü neler yaşandığı gibi detaylar, Kayseri Vilayet Gazetesi'ne yansıdığı şekliyle tezimizde aktarılmaya çalışılmıştır.

1.1.3.1. Kayseri'de Milletvekili Seçimleri

1.1.3.1.1. 1923 Seçimleri

Her 20.000 kişinin 1 miletvekili tarafından temsil edildiği ve iki dereceli olarak gerçekleştirilen 1923 yılı seçimleri[339], Haziran – Temmuz 1923 tarihleri arasında yapıldı[340]. İki dereceli seçimlerde, ilk önce tüm halk oy kullanıyor ve milletekili seçmeye yetkili ikinci seçmenleri belirliyor, ardından bu ikinci seçmenler oy kullanarak milletvekillerinin kim olacağını belirliyordu[341]. Bu seçimlerde Ahmet Hilmi Kalaç, Sabit Gözügeçgel, Halit Karakaya, Nuh Naci Yazgan ve Ahmet Zeki Karakimseliler TBMM İkinci Dönem Kayseri milletvekilleri olarak meclise katıldılar[342]. Bunlardan Ahmet Zeki Karakimseliler, ara dönem seçimlerinde, TCF (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) listesinden bağımsız aday olarak meclise girmiştir[343].

1.1.3.1.2. 1927 Seçimleri

2-6 Eylül 1927 tarihleri arasında yapılan 1927 seçimleri[344], iki dereceli olarak ve % 23 gibi düşük bir katılım oranıyla gerçekleştirildi[345]. Ahmet Hilmi Kalaç, Halit Karakaya, Hasan Ferit Perker, Burhanettin Binzet, Mustafa Reşit Özsoy ve İsmail Hakkı Bey TBMM Üçüncü Dönem Kayseri milletvekilleri olarak meclise katılmaya hak

---

[338] Mehmet **Alkan**, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", *Tarih*, Mayıs 1999, s. 48-61.
[339] Kayseri Vilayet Gazetesi 1924 yılında yayın hayatına girdiğinden, 1923 yılında gerçekleştirilen seçimler ile ilgili gündem takibi yapılamamıştır.
[340] Kenan **Olgun**, *"Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları"*, http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/01-kenan-olgun.pdf, 29.06.2015.
[341] Bülent Özgül, "Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi", Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2002, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 45.
[342] Abdullah **Satoğlu**, "Milletvekilleri", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 315.
[343] *TBMM Albümü;* Cilt I. (1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 73.
[344] Kayseri Vilayet Gazetesinin 1927 yılı nüshaları eksiktir. Eksik nüshalar ile ilgili detaylı açıklama 1 numaralı dipnotta yapılmıştır.
[345] Olgun, *"Türkiye'de Cumhuriyetin..."*

kazandılar[346]. Bunlardan İsmail Hakkı Bey, meclise katılamadan 5.9.1927 tarihinde hayatını kaybederken; Mustafa Reşit Özsoy, ara dönem seçimlerinde meclise girmiştir[347].

1.1.3.1.3. 1931 Seçimleri

1930 yılında yaşanan Serbest Fırka deneyimi ve ardından gelen Menemen Olayı üzerine Mustafa Kemal, durum tespiti yapmak için çıktığı yurt gezisinin ardından halktaki hoşnutsuzluğu yerinde teşhis ederek, seçimlerin yenilenmesi kararını aldı[348]. Mustafa Kemal, 1931 seçimlerinde farklı bir taktik geliştirerek, mecliste bağımsız adayların sayısını arttırma yoluna gitti ve içlerinde Kayseri'nin de olduğu 22 ilde, 30 milletvekilliği için aday göstermedi. Bağımsız adayların laik, cumhuriyetçi ve milliyetçi olmaları gerektiği vurgulandı[349]. 16 Nisan 1931 tarihli Kayseri Gazetesi'nde bu konu ile ilgili olarak;

> *"22 intihap dairesinden 30 kadar mebusluk için CHF aday göstermiyor. Maksat CHF programından başka bir programla milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde çalışmak isteyen vatandaşların intihaplarına imkân bırakmaktır. Bu suretle CHF takip ettiği esaslara uygun olmakla beraber noktai nazarında samimi olanların tenkit ve mütalaalarına muhatap olmak kararında devam etmekte ve bu mütalaalara kendi iratının millet karşısında mukayesesinden fayda beklemektedir. Siyasi hayatta tam hürriyetçi, milliyetçi ve samimi mütalaaların müdavelesine memleketi alıştırmak yolunda umumi riyaset divanının lüzumlu gördüğü bu tedbirin CHF mensup müntehibi sani vatandaşlar tarafından takdir ve isabetle tatbik olunacağına emniyet edilebilir"*

satırlarına yer verilerek, CHF programından farklı bir programla çalışmak isteyen hürriyetçi ve milliyetçi adaylara meclis kapısının açık olduğu söyleniyordu[350].

İki dereceli olarak gerçekleştirilen seçimlerde, 1 Nisan 1931'de merkeze bağlı köy ve nahiyelerde, 2 Nisan 1931'de şehir merkezinde, müntehib-i sanilerin (ikinci derece seçmen) seçimine başlandı[351].

---

[346] Abdullah **Satoğlu**, "Milletvekilleri", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 315.
[347] *TBMM Albümü,* Cilt: I. (1920 – 1950), s. 157.
[348] Erdal Aydoğan - Tansu Barış Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013, Sayı: 10, s. 126.
[349] Olgun, *"Türkiye'de Cumhuriyetin..."*
[350] *"Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumiliğinden Tebliğdir",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Nisan 1931, s. 1.

Seçim öncesinde Kayseri Gazetesi'nde Seyfi Ekrem, Mustafa Kemal'den önceki günleri hatırlatarak; Mustafa Kemal'in vatanımıza bir güneş gibi doğduğu, milletimizin esaretten onun sayesinde kurtulduğu, bu yüzden vatandaşın oyunu seve seve CHF'ye vermesi gerektiği, CHF'ye oy vermenin vatandaş için milli bir borç olduğu gibi hususlara değinen bir propaganda yazısına yer verdi. Bu yazıda;

"Türk milleti geçen günleri unutma!

Aziz vatandaş! Vatanımızda Mustafa Kemal güneşi doğmadan evvel geçirdiğimiz ızdıraplı günleri, acı dakikaları unutma. O unutulmaz kara günleri hatırla ve reyini inkılâbın fırkası olan Cumhuriyet Halk Fırkası'na seve seve ver.

Bütün cihanı hayrette bırakan inkılabımızın nurlu güneşi Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin bir işareti ile Büyük Millet Meclisi kendi kendini feshederek yeniden intihabata başlandı. Türkiye'nin her tarafında mebus intihabatına hararetle ve süratle devam edilmektedir. Şu intihap vesilesi Türk milletini yeni bir vazifeye davet etti. Türk milleti çok acı günler yaşamış, ızdıraplar içinde kıvranmış, düşmanın esareti altında kalmış vefakâr bir millettir. İnkılâptan evvel bu aziz vatan sultanların müsamahasıyla düşmanlar tarafından paylaşılmış ve bu suretle memleketimizin her tarafını düşmanlarımız istila etmiş ve Türk milleti esaret zinciri ve düşman çizmesi altında inlemeye başlamıştı. Mondros mütarekenamesi Türk milletini bir hiçe indirmişti. O mütareke tanzim ve imza edildikten sonra artık Türk milletine hakkı hayat, refah ve saadet kalmamıştı. Türk milleti o zaman anasız ve babasız kalmış sokaklarda sürünen bir çocuktan farklı değildi. Vatanımızın dört tarafını da düşman istila etmiş ve biz düşmanların ortasında kalmış bir millet idik. Sesimizi çıkaramıyorduk. Sesimizi çıkarmak istesek düşman süngüsünü karşımızda görüyor ve bilmecburiye susmayı tercih etmekten başka bir çare bulamıyorduk. Sultanlar muhteşem saraylarında debdebe ve saltanatlarına devam ediyordu. Onların zevk ve safalarına kıl kadar dokunulmamıştı. Fakat beri tarafta Türk milleti her gün yeni bir azap içinde inliyor ve kahırdan ölüyordu. Hiç ummadığımız ve ümit etmediğimiz bir zamanda gördük ki Türkiye afakında Gazi Mustafa Kemal güneşi doğdu. Manen ve maddeten ölmüş olan Türk milleti, bu nurlu güneşin ışığı altında canlanmaya başladı. (...) Bu güneşin nurunu, aydınlığını anlamış olan Türk milleti bütün varlığı ile Gazi Mustafa Kemal ile beraber milli mücadeleye girişti. Gazi Mustafa Kemal daimi ve yılmaz bir mücadeleden sonra Türk milletini yeniden vücuda getirerek cihan tarihine Türk milleti için şerefli bir sayfa açtı. (...) Türkiye'nin her tarafı demir ağlar ile örüldü. İktisadiyatımız kuvvetlendi, itibarımız arttı. Hep bu muvaffakiyetleri Gazi Mustafa Kemal'in nurlu güneşi altında kazandık. O kıymetli ve eşi olmayan varlığın vücuda getirdiği fırkası, Türk milletini günden güne medeniyete kavuşturmakta ve memleketimizi nura gark etmektedir. Şimdi Türk milleti bu nurun altında yaşamaktadır. Bunu takdir etmeyen ve bilmeyen hiçbir Türk yoktur.

Cumhuriyet Halk Fırkası, Gazi'nin fırkası, inkılâbın fırkası, Türk milleti varlığınn fırkası, hakikatın fırkası, bütün Türkün fırkasıdır. Ona rey vermek Türk milleti için milli bir borçtur.

Aziz vatandaş,

Vatanımızda Gazi Mustafa Kemal güneşi doğmadan evvel geçirdiğimiz ızdıraplı günleri, acı dakikaları unutma. O unutulmaz kara günleri hatırla ve reyini inkılâbın fırkası olan Cumhuriyet Halk Fırkası'na seve seve ver. – Seyfi Ekrem"

---

[351] *"Müntehib-i Sani İntihabatına",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Mart 1931, s. 1.

denilerek, vatandaşın oyları CHF'ye yönlendirildi[352]. Ancak Kayseri Gazetesi'nde Seyfi Ekrem'in CHF lehine yaptığı çağrıların aksine olarak Mustafa Kemal, -Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanı sıfatıyla- bağımsız adaylara oy verilmesi gerektiği yönünde bir çağrı yaptı:

> *"Fırkamızın millete arz ettiği esas noktalar dâhilindeki mesai ve faaliyetin bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmeyen milletvekilleri tarafından tahlil ve tenkit edilmesini iltizam ediyoruz. Bunda bilhassa beklediğimiz faide fırkamızın candan vatanperverane gayretlerinin teşrihine tevsiine fırsat bulmak ve ekseriya tahrif edilen hakikatlerin iyice anlaşılmasını kolaylaştırmaktır. Yaptığını bilen ve hizmet yolunda tedbirlerine inanan mefkûreciler olarak kendimizi tenkide muhatap kılmayı lüzumlu görürüz. Bu sebepledir ki sizden fırkama mensup arkadaşlarımdan bizim programımıza taraftar olmayan namzetlere rey vermeniz gibi ağır bir fedakârlık istedim. Bu fedakârlığın memleket idaresi için fırkamızdan mebus seçmek fazifeniz kadar mühim bir maksada matuf olduğuna emin olunuz. Başka programdan seçeceğiniz mebuslar için fırkamın müntehibi sanilerine dikkat noktası olarak gösterdiğim evsaf yalnız laik lumcuriyetçi, milliyetçi ve samimi olmaktır. Açık bıraktığım yerler için hiçbir şahsiyet lehinde veya aleyhinde her hangi bir telkinim yoktur ve olmayacaktır. Açık yerlere namzetliklerini koyacaklar hakkında vicdani kanaatımıza göre rey vermek hassatan rica ettiğim husustur*
>
> *Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Reisi – Gazi Mustafa Kemal"*

cümleleri ile Kayseri Gazetesi'nde yer alan bu çağrıda Mustafa Kemal, bağımsız adayların eleştirileri sayesinde, CHF'nin millete sunduğu esasların daha iyi anlaşılacağını söylüyor, bağımsızlara oy vermek gibi ağır bir fedakarlığı, CHF üyelerinden beklediğini bildiriyordu[353].

İkinci derece seçmenlerin belirlenmesinin ardından esas seçime doğru yaklaşılırken Kayseri Gazetesi; 24 Nisan günü gerçekleştirilecek milletvekili seçimlerinin Kayseri Lisesi binasında yapılacağı ve ikinci derece seçmenlerin oylarını kullanmak üzere 24 Nisan 1931 tarihinde sabah saat 8:00'de lise binasında hazır bulunmaları gerektiği yönünde bir duyuru yayınladı[354]. Seçim günü yaşananlar;

---

[352] Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Mart 1931, s. 1.
[353] *"Gazi Hazretlerinin Beyannameleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Nisan 1931, s. 1.
[354] *"Kayseri İntihabı Mebusan HeyetiTeftişiye Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Nisan 1931, s. 1.

"Şehrimizde mebusan intihabatına 24-4-1931 Cuma günü saat 8'de lisede başlandı. Evvelce intihabattan haberdar edilen müntehibi sanilerin kâffesi şehrimizde toplanmışlardı. Heyeti teftişiye toplandıktan sonra rey alınmaya başlanmıştır.

209 müntehibi saniden 198 adedi intihabata iştirak etmiştir. 11 adedi bazısı hasta ve bazısı da hariçte bulunmaları hasebiyle burada bulunamamışlardır. Müntehibi saniler reylerini istimal ettikten sonra heyeti teftişe intihaba iştirak eden müntehibi sani adedini kontrol ve 198 adet tesbit etmiştir. Sandık bütün müntehibi saniler hazır oldukları halde açılmış ve rey pusulaları sayılarak 198 adet zuhur etmiştir. Bundan sonra reylerin okunmasına başlanmış ve ara tasnif neticesi alenen tefhim edilmiş ve muktazi mazbata orada tanzim edilerek imza altına alınmıştır.

Cumhuriyet Halk Fırkası namzetleri Kayseri mebusu Ahmet Hilmi, Reşit ve baro Reisi Sait Azmi beyler ittifakla ve diğer iki açık mebusluk yerine müstakilen namzetliklerini koyanlar arasında şehrimiz avukatlarından Ahmet Tevfik ve Develi eski belediye reisi Coşkun Osman Beyler ekseriyet ihrazile intihap olunmuşlardır"

cümleleri ile Kayseri Gazetesi'ne yansıdı[355]. Haberde de isimleri verildiği üzere, Ahmet Hilmi Kalaç, Reşit Özsoy, Ahmet Tevfik Şatır, Osman Coşkun ve Sait Azmi Feyzioğlu TBMM Dördüncü Dönem Kayseri milletvekilleri olarak meclise katılmaya hak kazandılar[356].

1.1.3.1.4. 1935 Seçimleri

1934 yılında kadınlara sağlanan siyasi haklar çerçevesinde, kadınların da genel seçimlere katılma hakkını elde etmelerinin ardından[357], kadınlar bu hakkı ilk kez 1935 milletvekili seçimlerinde kullandılar[358].

Kayseri'de halk, 20 Ocak 1935 günü sandık başına giderek ikinci seçmenleri belirlemek için oy kullandı. Kadın – erkek tüm halkın yoğun katılımıyla gerçekleşen bu ilk aşamada sandıklardan CHF'nin namzet gösterdiği kişilerin isimleri çıktı[359]. Bunlar 87'si kadın ve 659'u erkek olmak üzere 746 kişiydi[360]. Bu kişilerin seçiminde il genelinde 45. 063 kadın ve 48. 695 erkek olmak üzere 93. 758 kişi oy kullanmıştı[361]. 1935 yılı ekim ayında gerçekleştirilen nüfus sayımında Kayseri il nüfusunun; erkek:

---

[355] *"Mebus İntihabatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Nisan 1931, s. 1.
[356] Abdullah **Satoğlu**, "Milletvekilleri", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 315.
[357] Bozkurt, s. 96.
[358] Cezmi **Eraslan**, "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 538.
[359] *"İkinci Müntehip Seçimleri Yapıldı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Ocak 1935, s. 1.
[360] *"İkinci Müntehip Seçimi Bitti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Ocak 1935, s. 1.
[361] *"Saylav Seçme Başlangıcında Halkımızın Alakası Bu Sene Artmıştır",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ocak 1935, s. 1.

151.262, kadın: 161.207, toplam: 312.469 kişi[362] olduğu göz önünde bulundurulursa, seçime katılma oranının yüksek olduğu söylenebilir. Bir önceki genel seçimlerde toplam 41. 820 kişinin oy kullanarak 575 tane ikinci derece seçmen çıkardığı, bu seferki sayının bunun çok üzerinde olduğu, üstelik mevsim şartlarının ağır olması, yoğun kar yağışı olmasına rağmen halkın büyük bir istekle seçimlere katıldığı da vurgulananlar arasındadır[363]. Dikkat çekici bir husus ise Kayseri Gazetesi'nde, 1 yıl önceki yerel seçimlerde -1934 belediye seçimleri kastediliyor- yürütülen kamuoyu oluşturma çabalarına bu seçim öncesinde yer verilmemiş olmasına rağmen, halkın seçimlere yoğun bir katılım gösterdiğidir.

Seçimlerden bir gün önce, seçimlerin yapılacağı yeni sinema binası bayraklarla süslendi. 8 Şubat 1935 günü sinema binasında köyler ve nahiyelerden gelen ikinci seçiciler toplandı. Bunlar arasında kadınların sayıca çokluğu göze çarpıyordu ve herkes kadınların bu hakkı kullanacağı ana şahit olmak istiyordu. Kayseri'de mebus seçme hakkını kullanan ilk kadın –Medeni Kanun ve Kadın Hakları Konusunda Yaşanan Gelişmeler başlığında detaylarını aktardığımız üzere- üzerinde köylü kıyafeti olduğu halde oyun kullanmaya gelen Himmetdede Nahiyesi'nden Havva Hanım olmuştu. Havva Hanım oyunu Türk kadınına yakışır bir olgunlukta kullanmış, o anda salonda bulunanlar bu anı coşkuyla alkışlamış, kimileri ise gözyaşlarını tutamamıştı. O gün sabah saat 8:00 civarında başlayan seçim işlemi, saat 11:00 civarında tamamlandı. Seçimin Kayseri için gurur duyulacak taraflarından biri de Türkiye'nin ilk kadın milletvekillerinden Ferruha Güpgüp'ü bünyesinden çıkarabilmiş olmasıydı[364].

Türkiye'nin ilk kadın milletvekillerinden olan Ferruha Güpgüp'ten kısaca bahsedecek olursak şunları söyleyebiliriz: 1891 yılında Kayseri'de doğan Ferruha Hanım[365], Kayseri'de Güpgüpoğlu adıyla tanınan bir aileden gelmektedir. Babası Türk Sanat Musikisi bestekârlarından Ahmet Mithat Bey, annesi Talia Hanım'dır. İlkokulun ardından özel ders alarak öğrenimini tamamlamıştır. Uzmanlık alanı Türk Sanat Müziği, biçki ve dikiştir[366]. Kendisi biçki-dikiş konusunda yoğun bir bilgiye sahip olduğundan, Milli Mücadele yıllarında Kayserili hanımları eğitip, onlarla el ele vererek, cepheye

---

362 *"Nüfusumuz",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ekim 1935, s. 2.
363 *"Saylav Seçme Başlangıcında Halkımızın Alakası Bu Sene Artmıştır",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ocak 1935, s. 1.
364 *"Vilayetimizde Seçimler Nasıl Oldu?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1935, s. 1.
365 *TBMM Albümü*, Cilt: I. (1920-1950), s. 270.
366 Altuncuoğlu, " Kayseri'nin İlk Kadın..."

yollanmak üzere giyim eşyası sağlanmasında yoğun çaba harcadı. Vatanın kurtulmasından ve kadınlara seçilme hakkı tanınmasından sonra, CHF Kayseri Vilâyet İdare Heyeti ile Belediye Meclisi Üyeliğinde bulundu. 5. Dönem'de Kayseri'den milletvekili seçildi. 1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı. Dönem boyunca, Divan-ı Muhasebat Encümeni azalığında bulundu. Genel Kurul'da 1936 yılı Muvazenei Umumiye Kanunu dolayısıyla bir konuşması vardır. Arapça ve Farsça bilen, Türk Sanat Müziği eğitimi gören Ferruha Güpgüp, piyano çalardı. Son yıllarını İstanbul, Moda'da geçirdi. 18 Nisan 1951'de vefat etti. Kayseri Asri Mezarlığı'nda toprağa verildi[367].

1935 seçimlerinde Ferruha Güpgüp'ün yanında Mehmet Faik Baysal, Süleyman Demirezen, Ahmet Hilmi Kalaç, Mehmet Nahit Kerven, Mustafa Reşit Özsoy, Hasan Ferit Perker, Mehmet Sadettin Serim, Salih Turgay ve Veli Yaşın TBMM beşinci dönem Kayseri milletvekilleri olarak meclise katılmaya hak kazandılar[368].

1.1.3.2. Kayseri'de Yerel Seçimler

1.1.3.2.1. 1930 Seçimleri

Eylül 1930'da gerçekleştirilen yerel seçimler öncesi, 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen Belediye Kanunu ile kadınlar, yerel seçimlere katılma hakkı elde ettiler[369]. Bununla ilgili olarak Kayseri Gazetesi'nde, yeni belediye kanunu gereğince kadınların intihap hakkı elde ettikleri ve Cumhuriyet Halk Fırkası'na aza olarak kayıt yaptırabileceklerine ilişkin bir haber yayınlandı. Haberde;

> *"Belediye kanunuyla kadınlarımıza intihap hakkı verildiği malumdur. Cumhuriyet Halk Fırkasına kadınlarımızın aza olabilmeleri için Fırka nizamnamesinde buna mani bir kayıt yoktur. Henüz şimdiye kadar böyle bir kayıt muamelesi yapılmamıştır. Maahaza kadınlarımızın Fırkaya girmeleri imkânı mevcut olduğuna göre yakın bir atide bunun da tezahür ve tecelli etmesi pek muhtemeldir"*[370]

---

[367] İhsan **Güneş**, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem 1935-1939*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 434-435.
[368] *TBMM Albümü*, Cilt: I. (1920-1950), s. 269-270.
[369] Sevilay **Özer**, *Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları,* http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-Sevilay-Ozer.pdf, 07.07.2015.
[370] *"Kadınlarımızın Fırkaya Girmeleri, Nizamnamede Buna Mani Bir Kayıt Yoktur",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Mart 1930, s. 1.

deniliyordu. Bu haberden bir süre sonra -"Medeni Kanun'un Kabulü ve Kadın Hakları Konusunda Yaşanan Gelişmeler" başlığında da zikredildiği üzere- Kevser Fuat, Hafıza Faik, Merzuka Hakkı ve Mükrime İhsan Cumhuriyet Halk Fırkası'na kaydı yapılan ilk Kayseri'li kadınlar oldular[371].

11 Eylül 1930 tarihli Kayseri Gazetesi'nde, belediye seçimine başlamak için, bir "intihap encümeni" oluşturulduğu ve encümene seçilen kişilerin kura ile belirlendiği söyleniyordu[372]. Seçim sürecinde Kayseri Gazetesi'nde, "Kayseri'nin İmarı Hakkında Bazı Teklifler" başlığıyla yayınlanan bir yazı dizisinde; umumi yerlere baskül koyulması, Kayseri Hasan Arpa maden suyunun şişelenmesi, ev ve dükkânların numaralanması, dükkân tabelaları ve numara levhalarının bir standardizasyona koyularak genel görüntünün güzelleştirilmesi, Arap harfleri ile yazılmış eski levhaların kaldırılması, belediye ve şahıs bahçelerinin çiçeklendirilmesi, kale içine bir sebze ve kasap hali kurulması, pazarcılardan alınacak vergiler ile kalenin ıslahı ve şehrin diğer imar işlerine kaynak oluşturulması[373], kale içine saman ve yonca pazarı kurulması, umumi bir pazar yeri kurulması, pastırma hali kurulması, dış kalenin ağaçlandırılıp çevre düzenlemesinin yapılması, buraya kale kahvelerinin açılması; buralardan gelir temin edilmesi[374], kok kömürü antirepolarının kurularak Kayseri Belediyesi'nin Ankara gazhanesi ile anlaşmalı olarak ucuza kok kömürü getirip halka satması, şehir arziyelerinin kurularak stoklar yapılması; Kayseri'nin çevre şehirler için bir transit şehir haline getirilmesi, şehir ziraat makineleri deposu kurularak; tarımda fennileşmenin önünü açacak adımların atılması, halkın taksitle tarım aleti alabilmesinin sağlanması, yeni kurulacak mahalleler için belediyenin ucuz arsa alması ve şehir içi elektrikli tramvay hattı döşenerek yazın bağlara göçen halkın ucuz olarak istifade edeceği bir ulaşım aracı koyulması[375], gençliği bir araya toplamak, dimağ ve mefkûrelerini kuvvetlendirmek, bedeni ve medeni terbiyelerini yükseltmek için Kayseri Spor Kulübü teşkilatının kurulması ve şehir stadyumunun yapılması, at ve atıcılığa olan ilgi azaldığı için bunun yeniden canlandırılması amaçlı avcılar ve sipahi ocaklarının kurularak koşu

---

[371] *"Cumhuriyet Halk Fırkası'na Giren Hanımlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Eylül 1930, s. 1.
[372] *"Belediye'de İntihap Hazırlığı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Eylül 1930, s. 1.
[373] *"Kayseri'nin İmarı Hakkında Bazı Teklifler, Şehre İrat Getirecek Müesseseler",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ağustos 1930, s. 1.
[374] Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Eylül 1930, s.1.
[375] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Eylül 1930, s.1.

meydanı yapılması, bir tenis kulübü kurularak tenis sahası yapılması[376] gibi, daha çok belediyecilik faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilebilecek öneriler yer aldı.

22 Eylül 1930 tarihli Kayseri Gazetesi'nde, belediye seçimlerine 1 Eylül 1930 tarihi itibariyle başlandığı, belediye intihap encümeninin, seçmenlerin ve seçilmek isteyenlerin isimlerini iki ayrı defter halinde düzenlediği ve bu defterlerin 21 Eylül 1930 tarihinden itibaren Camii Kebir'in avlusunda altı gün müddetle asılı tutulacağı, bu süre zarfında vatandaşların isimlerinin yanlış yazılması veya hiç yazılmaması gibi kanuni herhangi bir itirazları varsa belediye intihap encümenine bildirmeleri gerektiği söyleniyordu. Defterlerin 28 Eylül 1930 tarihinde saat 18:00'da kaldırılacağı ve bu saatten sonra yapılacak itirazların kabul görmeyeceği de bildiriliyordu[377]. Hangi mahallenin hangi gün oy vereceği ise ayrıca bildirilecekti[378].

25 Eylül 1930 tarihli Kayseri Gazetesi'nde; 28 Eylül 1930 Pazar sabahından itibaren oy alınmaya başlanacağı ve oy verme işleminin beş gün sürerek 2 Ekim 1930 tarihinde son bulacağı söyleniyordu[379]. Aynı gazetenin son sayfasında intihap sandığının Kayseri belediye dairesi meclis salonunda olduğu belirtilerek, hangi tarihte hangi mahalle sakinlerinin oy kullanacakları da tek tek listelenmişti[380].

13 Ekim 1930 tarihine gelindiğinde ise;

> *"BELEDİYE İNTİHABATI*
>
> *İNTİHABAT NİHAYET BULMUŞ VE CHF NAMZETLERİ KAZANMIŞTIR*
>
> *Şehrimiz belediye intihabatı bitmiş ve yapılan tasnif neticesinde Cumhuriyet Halk Fırkası namzetleri kazanmıştır. Yeni belediye azalarına muvaffakiyetler temenni ederiz"*[381]

cümleleri ile seçim sonuçları Kayseri Gazetesi aracılığı ile halka duyuruldu.

---

[376] Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Eylül 1930, s. 1.
[377] *"Belediye İntihabatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Eylül 1930, s.1.
[378] *"Belediye İntihap Encümeni Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Eylül 1930, s.3.
[379] *"Belediye İntihabatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Eylül 1930, s.1.
[380] *"Kayseri Belediye İntihap Encümeni Reisliğinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Eylül 1930, s. 4.
[381] *"Belediye İntihabatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Ekim 1930, s. 1.

Cumhuriyet Halk Fırkası'na ek olarak seçimlere katılan bir diğer parti olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın seçimlerden sonra kendi kendini feshetme kararı aldığı, kararın Kayseri fırka teşkilatına bildirilmesinin ardından, Kayseri ocak binası üzerindeki parti levhasının partililer tarafından kaldırıldığına ilişkin bir haber de Kayseri Gazetesi'nde yer aldı[382].

1.1.3.2.2. 1934 Seçimleri

1934 yılı Ekim ayında gerçekleştirilen yerel seçimler öncesinde Kayseri Gazetesi'nde, belediye seçiminin önemi hakkında kamuoyunu aydınlatıcı yazılara yer verildi. Bu yazılarda; şehirlerimizin asırlardan beri saltanat idaresinin elinde bakımsız kaldığı, cumhuriyetin halkçı ve hamleli kudreti ile şehirlerimizin medeni alemi hayrette bırakacak derecede değiştiği, belediyeler kanununun, cumhuriyetin Türk istikbaline hediye ettiği şaheserlerden biri olduğu, bu kanunla Türk kadınının da memleket işlerinde söz sahibi hale getirildiği, medeni olmanın siyasi ve sosyal hakları iyi kullanmaktan geçtiği, belediye seçimlerine katılmanın bunun için iyi bir fırsat olduğu gibi noktalar vurgulandı[383]. Şehir işleri üzerinde sokak dedikodusu yapmanın faydasız olduğu, seçime katılmanın hak olduğu kadar bir vazife de olduğu, oy kullanmamanın esirlik ve köleliğe benzediği, hak ve menfaatleri başkalarının düşüncesine, takdirine körü körüne teslim etmek anlamına geldiği, bunun cumhuriyet çocuklarına yakışmayacağı söylenerek seçime katılımı arttırmak için çağrı yapıldı[384]. Kayseri Belediyesi'nin şehirde yürüttüğü faaliyetlerden ve imar çalışmalarından da bahsedilerek, seçime katılmamanın ahlaki ve vatani bir vazifeyi ihmal etmek anlamına geleceği[385], milletin kendi iradesiyle yaşayabilmek için zalim padişahlara karşı yıllarca mücadele verdiği, sayısız kurbanlar verdiği, kanlar akıtttığı, koskoca bir inkılâp tarihi yazdığı; büyük fedakârlıklarla kazanılan bu hakkın hesapsızca kullanılmasının ya da hiç kullanılmamasının inkılâp şehitlerinin kemiklerini sızlatacağı, herkesin oy kullanarak hür ve müstakil bir milletin evladı olmaya layık olduğunu ispatlaması gerektiği[386] gibi noktalar sıkça vurgulandı. Bunların yanında;

---

[382] *"Serbest Cumhuriyet Fırkası Kendi Kendini Feshetti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Ekim 1930, s. 1.
[383] *"Medeni Devlette Belediye İntihaplarının Ehemmiyeti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Eylül 1934, s. 1.
[384] *"Şehir ve Şehirli",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Eylül 1934, s. 1.
[385] *"Yeni Bir İntihap Devresi Münasebetiyle"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Eylül 1934, s. 1.
[386] *"İntihapların Manası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Eylül 1934, s. 1.

"İntihap millet eli ile devlet kurmak demektir. İntihap hakkı paha ile ölçülmez bir nimettir."[387]

"İntihaba girmek yüksekliğimizi arttırır."

"En büyük kazanç intihaba girmekle elde edilir."

"Devletin kudret ve kuvveti intihap ile bir kat daha artar."[388]

"İktisat kalkınması milletin benliğini tanıması ile mümkündür. Bunu ise intihaplar yapar."

"Geri bırakılmış harap edilmiş memleketimizi umrana kavuşturmak borcumuzdur."[389]

"Devleti sağlam temeller üzerine koyup yükselmesini temin eden biricik çare intihaplara girmekten ibarettir."[390]

"Hayatımızı sağlama ve iyiye bağlayalım. Bunun için belediye intihabına koşalım."[391]

"İntihaba girmek yerden göğe kadar hem hakkımız hem vazifemizdir."[392]

"Devlet, milletin reyi ile kurulur."

"Bütün otoritelerin meşru ve kuvvetli olması için vatandaş rey hakkını kullanmalıdır."

"İntihap hakkı ancak kanun ile tespit olunan şekillerde kullanılır."[393]

"Rey hakkını kullanmamak askerlikten kaçmak kadar ağırdır."[394]

"En büyük kuvvet milli hâkimiyettir."

"İntihap millet eli ve halk reyi ile devlet kurmak demektir."[395]

"İnsanca yaşamak için belediye intihabına iştirak edelim."[396] gibi farkındalığı arttırıcı sloganlara yer verildi. Bir yandan bu sloganlarla belediye seçimine katılım

---

[387] Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Eylül 1934, s. 1.
[388] Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Eylül 1934, s. 1.
[389] Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Eylül 1934, s. 1.
[390] Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Eylül 1934, s. 2.
[391] Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Eylül 1934, s. 1.
[392] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Eylül 1934, s. 1.
[393] Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Eylül 1934, s. 1.
[394] Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Ekim 1934, s. 1.
[395] Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Ekim 1934, s. 1.

arttırılmaya çalışılırken, diğer yandan; insanın sosyal bir varlık olduğu ve topluluk içinde yaşadığı, topluluk işlerini hükümetin düzenlediği, CHF'nin herkes için en iyi olanı düşündüğü ve uyguladığı, CHF'nin tek siyasi fırka olmasının sebebinin milletle bütünleşmiş olması, milletin tek vücut ve tek yürek biçiminde hareket etmesi[397], herkesin kendi kafasına göre bir oy vermesinin karmaşaya sebep olacağı bu yüzden CHF'nin belirlediği adaylara oy vermenin daha yerinde olacağı[398] gibi noktaların vurgulandığı yazılarla halkın oyları CHF'ye yönlendirildi. Aşağıda yer alan şiir, seçim sürecinde Atatürk ilkelerine yapılan vurgu bakımından anlamlıdır:

"6 OK
Altı ok ne yat bağra saplanan kanlı hançer,
Ne de bir il bağına saldıran azgın ejder.
Altı ok ne paslanır, ne kırılır, ne çürür,
Ne sönen bir yıldırım, ne de kül olan kömür.
Altı okun her biri atılışın hızıdır,
Gük Türkün hiç batmayan kuyruklu yıldızıdır.
Göksümüz bir çelik yay, oklar bizim ülkümüz,
Ay, yıldız beş binamız, altı ok amentümüz.
Cumhuriyet, Milliyet, Halkçılık yollarımız,
Devletçilik, Lâyiklik, İnkılâp kollarımız.
Acunda baş olmağa oklarımız kılavuz,
Benliğimiz, tinimiz oklar bizim, biz okuz.
Gazimiz, başımızda, gözümüde, ileride,
İleriyi bile biz koyacağız geride.
Bu dünya altı günde varolmuş denir yoktan,
Biz de bir Türk dünyası yarattık Altı Oktan."
Ağırnas başmuallimi Hamdi Kaya[399].

---

[396] Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Ekim 1934, s. 1.
[397] *"Danışıklı Seçim"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Eylül 1934, s. 2.
[398] *"Belediye Aza Seçimi İşleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Eylül 1934, s. 1
[399] *"Altı Ok",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Eylül 1934, s. 1.

Halkın oylarını CHF'ye yönlendirmek için köşe yazıları yoluyla sıkça yinelenen sosyal mesajlar ve şiirlerin yanında;

"Halkın yükselmesine en yakın alakası olan müessese Cumhuriyet Halk Fırkası'dır."[400]

"Fırka disiplini en canlı bir esastır."[401]

"Fırka birliğine inanırız."[402]

"Vatan ve millete hizmet etmenin en kısa yolu Cumhuriyet Halk Fırkası'na bağlanmaktır."[403] gibi sloganlara da yer verildi. Bu sürecin ardından 10 Ekim 1934'te halk oyunu kullanmak için sandık başına gitti. Seçim günü şehir bayraklarla süslenmişti; Cumhuriyet Meydanı'na ve Kiçikapı'ya süslü hitabet kürsüleri koyulmuştu. Askeri bando Cumhuriyet Meydanı'na gelmiş, halk toplanmış, CHF reisi ve mebus Reşit Bey, maarif müdürü Hüsnü Bey seçimlerin anlamı üzerine birer konuşma yapmış, sonra bando eşliğinde sinema binasına gidilerek oy kullanılmış, sayım sonunda herkesin CHF namzetlerine oy verdiği görülmüştü[404]. Seçim günü yaşananlara bakıldığında, o günün seçimlerinin bugünkülerden çok farklı ve törensel bir havada yapıldığı söylenebilir.

1.1.3.2.3. 1938 Seçimleri

Belediye kanunu gereğince eylül ayında yapılması gereken yerel seçimler için, yurt genelinde 1 Eylül'de yoklama çalışmaları ve 1 Ekim'de oy verme işlemi başladı. 19 Ekim 1938'de yayınlanan seçim sonuçlarına göre CHP namzetleri her tarafta ittifakla seçildi[405]. Seçimlerin gerçekleştirildiği tarih aralığına denk gelen Kayseri Gazetesi nüshaları eksik olduğundan, seçim öncesi propaganda faaliyetleri ve seçim günü yaşananlara ilişkin gündem çalışması yapılamamış ve bu noktalar tam anlamıyla aydınlatılamamıştır[406]. Ancak seçim sonuçlarının yayınlanmasının hemen ardından çıkan 20 Ekim 1938 tarihli Kayseri Gazetesi'nde çıkan bir haberde Başbakan Celal Bayar'ın seçim sonuçlarını Mustafa Kemal Atatürk'e arz ettiği bildirilmiş, Mustafa

---

[400] Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Eylül 1934, s. 1.
[401] Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Ekim 1934, s. 2.
[402] Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Ekim 1934, s. 1.
[403] Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Ekim 1934, s. 2.
[404] *"Vilayetimizin İntihap Faaliyeti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Birinciteştin 1934, s. 1.
[405] Aydoğan – Mahmutoğlu, *"Mustafa Kemal..."*
[406] Kayseri Vilayet Gazetesi'nin eksik nüshaları ile ilgili detaylı açıklama 1 numaralı dipnotta verilmiştir.

Kemal Atatürk'ün buna cevaben Celal Bayar'a gönderdiği telgraf yayınlanmıştır. Telgrafta;

> *"Belediye intihaplarının bittiğine dair olan telgrafınızı aldım. Rey sahibi vatandaşlarımızın büyük bir tehalük ve şevk ile intihaba iştirak etitklerine ve reylerini CHP namzetlerine verdiklerine büyük memnuniyetle muttali oldum. İstiklâl savaşı ve Türk inkilâbı, her hamlesinde ve her safhasında milletimizin yüksek siyasî ve medenî karekteri ile memleket işlerindeki şuurlu birliğe dayanarak muvaffak olmuştur. CHP'nin ideali ve programı ve Cumhuriyet hükümetinin icraatı ancak milletimizin bu yüksek ahlak ve hasletinde mesnet bularak her gün feyizli bir eserini gösterebilmektedir. Dün ve bugün olduğu gibi yarın dahi memleket ve millet için yegâne kudret, ikbâl ve refah kaynağı olan inkilâp prensiplerinin ve Cumhuriyet rejiminin tatbikatı üzerinde, fikir ve elbirliğinin bu yeni tezahüründen dolayı aziz vatandaşlarımıza ve başta siz olduğunuz halde parti ve hükümet teşkilâtına tebrik, teşekkür ve muhabbetlerimin iblağını rica ederim.. – Kemal Atatürk"*

sözleriyle Mustafa Kemal Atatürk, seçim sonuçlarından duyduğu memnuniyeti dile getirerek, seçimlerde elde edilen başarının, geçmişte Milli Mücadele esnasında milletin gösterdiği birlik şuurunun yeni bir tezahürü olduğunu vurgulamıştır[407].

[407] Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Ekim 1938, s. 1.

2. BÖLÜM

EĞİTİM ALANINDA GERÇEKLEŞEN İNKILÂPLARIN KAYSERİ'YE YANSIMALARI

Osmanlı Devleti, Tanzimat dönemine kadar, vatandaşın eğitimi ile ilgilenmemişti. Yalnız devlet adamlarının yetişmesi için kurulmuş bir Saray Okulu, Enderun, mevcut idi. Bunun dışında genç kuşaklar vakıflara bağlı mahalle okullarında eğitilirdi. Mahalle okulunu bitirenler medreseye giderlerdi. Medreseler çeşitli kademelerden oluşurdu. Yüksek kademe, ihtisas medreselerinden meydana gelirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda devlete bağlı okulların kurulması, belirli askerî okullar hariç XIX. yüzyılın ortalarına doğru başladı. 1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü) ile bütün eğitim kurumları ilk, orta ve yükseköğretim kademeleri olmak üzere üç ana kademede toplandı. İlköğretim, üç yıl süreli mekteb-i iptidaî ile yine üç yıl süreli mekteb-i rüşdiyeden oluşuyordu. Mekteb-i iptidaî, ilköğretimin birinci kademesini teşkil ediyor; okuma, yazma, hesap, din bilgisi gibi temel bilgiler veriliyordu. Mekteb-î iptidaî, kız ve erkek çocuklar için mecburi idi. Mekteb-i rüşdiye ise, ilköğretimin ikinci kademesini teşkil ediyor; Kur'an okuma, din bilgisi, Türkçe, Arapça, hesap, coğrafya, Türk ve İslâm tarihi, güzel yazı, gibi dersler veriliyordu. Ortaöğretim ise en son şekli ile mekteb-i idadi ve mekteb-î sultanilerle Fransız liseleri örneğine göre kurulan ortaöğretim kurumlarıydı[408].

Eğitim - öğretimde girişilen bu düzenleme çalışmalarının ardından; XIX. yüzyılda, imparatorlukta dört tür okul olduğu söylenebilir. İlkini, geleneksel Müslüman okulları yani mektepler ve geleneksel İslâm ilimleri programını uygulayan medreseler oluşturuyordu. Ardından Tanzimat'la kurulan ve II. Abdülhamit'in (1876-1909) saltanatında çok yaygınlaştırılan laik devlet okulları geliyordu. Bu okullar ekseriya vasat olan düzeylerine rağmen, İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetecek

[408] Eroğlu, s. 261 – 262.

olan reformcu kadroları yetiştirmişti. Üçüncü tür okulları "milletlerin" kurdukları ve parasını temin ettikleri okullar ve dördüncüsünü de, yabancı Katolik ve Protestan misyoner heyetlerinin ve Musevi Alliance Israelite Universelle'in yönetmekte olduğu, Müslüman çocuklarının da az ama artan sayıda devam ettikleri okullar oluşturuyordu. Ancak hiç kuşkusuz bu eğitim sistemi, İmparatorluğun, hâlâ nüfusun yüzde onunun altında olan, okumuş seçkinleri arasında ulusal bir dayanışma duygusu ya da müşterek bir kimlik duygusu uyandırmak için tasarlanmış bir eğitim sistemi değildi[409]. Eğitimdeki çok başlılığın zararlarının farkında olan Mustafa Kemal, daha Milli Mücadele yıllarında, 16 Temmuz 1921'de Sakarya Meydan muharebesinin yaşandığı sıralarda, maarif kongresinde, Türkiye millî eğitim işlerinin bir programını hazırlamak amacıyla, millî kültürün önemini belirten ve millî lâik terbiye sisteminin lüzumundan bahseden şu sözlerini sarfetti:

> *"Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında -gerileme, düşme- en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafı fıtriyemize hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı millîmizin inkişafı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir"*

Mustafa Kemal 1921'de sarfettiği bu sözlerine uygun olarak 1924 yılında çıkardığı Tevhid- Tedrisat kanunuyla, eğitim öğretim işlerini, inkılâbın temel felsefesine uygun bir bünyeye çevirdi. Bu kanunla eğitim öğretim birliği sağlanarak, milli kültür birliğine yönelmek mümkün olacaktı[410]. Bu hedef uyarınca "İlk Tahsil Türk Çocuğuna Neler Öğretecek?" başlıklı yazısında Kayseri Gazetesi;

> *"İlk tahsil çağında bulunan çocukların bedence ve ruhça en salim ihtiyaçlara sahip olmalarını temin edecek bir muhit içinde en lüzumlu bilgileri ve maharetleri iktisap eylemeleri, genç neslin mektebe girdiği ilk günden itibaren içtimai kudret ve kabiliyetçe mütemadi ve müterakki bir inkişafla yetişerek milli cemiyete ve Türk Cumhuriyetine ruhen ve bedenen en*

[409] Zürcher, s. 97.
[410] Eroğlu, s. 262-263.

faydalı bir tarzda intibak etmeye azami ehemmiyet kazanmaları ilk mekteplerde talim ve terbiyenin maksat ve gayeleridir"

cümlelerine yer vermişti[411]. Bu cümlelerde görüldüğü üzere ilköğretimin amacı; çocuğun bedenen ve ruhen en sağlıklı bir şekilde yetiştirilerek ülkesine ve milletine faydalı bir insan haline getirilmesiydi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Kayseri'de, ilköğretim çağındaki çocukların eğitim ihtiyacının karşılanması için her köye bir okul yapılması yerine, 5 ila 20 köy birleştirilerek mıntıka okulları yapılmış, böylece hem okulların yapımında köylülerin desteği sağlanarak maliyeti düşürülmüş hem de köylünün okulu kendi malı gibi benimsemesi hedeflenmişti. Üstelik bu formülle çocukların 3 yıl yerine 5 yıl öğrenim görmeleri sağlanmıştı[412]. 1928 yılında Kayseri'de ilk mekteplere devam eden 8.800 öğrenci vardı ve yine aynı yıl 22 yeni okul hizmete açılmıştı[413]. Başlangıçta mıntıka okulları formülüyle yürütülen eğitim - öğretim çalışmaları, Cumhuriyet'in köy kalkınmasına verdiği önemin de etkisiyle, zamanla yerini her köyü okula ve öğretmene kavuşturma stratejisine bıraktı. 1935 yılında ülke genelinde 40.000 köyün yalnızca 5.000'inde okul bulunuyordu[414]. 1937 yılında, 10 yıl içinde 32.000 köyün okula ve öğretmene kavuşturulması hedeflenmişti. Programın temeli bir önceki yıl orduda çavuşluk etmiş erbaşların kurslarda yetiştirilerek köylere öğretmen olarak gönderilmesine dayanıyordu[415]. Bu program uyarınca; askere alınan köylülere, orduda bulundukları süre içinde okuma yazma, aynı zamanda sağlık bilgisi ve teknolojiyle ilgili bilgiler öğretildi. Bu askerler terhis olup köylerine döndüklerinde kazandıkları becerileri öteki köylülere öğrettiler. Bu türden insanlar, içinden geldikleri ortamı ve zihniyeti bildikleri, aynı dili konuşarak iletişim kurabildikleri için kendi köylerinin doğal önderleri oldular[416]. Bunun ilk denemesi 1936 yılında Ankara merkez kazasına bağlı köylerden alınan 79 erbaşın Eskişehir'de Çifteler Çiftliği'nde açılan kurslarda eğitilerek tekrar Ankara köylerine öğretmen olarak gönderilmesiyle yapıldı. 1937 yılında benzer şekilde Kars'ta 50, Erzincan'da 100, Eskişehir'de 300, Trakya'da 100 kurs açılması

---

411 *"İlk Tahsil Türk Çocuğuna Neler Öğretecek?"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1929, s. 1.
412 *"Kayseri'de Kültür İşleri,* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ekim 1935, s. 1.
413 *"Kayseri Valisi Fuat Bey'in İzahatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Temmuz 1928, s. 1.
414 Zürcher, s. 282.
415 *"Büyük Kültür Seferberliği",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Mart 1937, s. 1.
416 Ahmad, s. 103.

öngörüldü. 1938 yılı için ise Van, Diyarbakır, Adana, Konya, Antalya, Balıkesir ve Kocaeli ile beraber Kayseri'de de böyle bir kurs açılması planlandı[417].

Cumhuriyetin ilanının ardından ortaöğretim; 1923'te lise ve 1924'te ortaokul şeklindeki bugünkü yapısına kavuşturuldu. 1926 ve 1927 yıllarında, karma öğretim kabul edildi ve öğrencilerden ücret alınmasına son verildi[418]. 1928 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın, lise son sınıfların 5'te birini Avrupa'ya eğitim için gönderme projesi üzerinden; Kayseri Lisesi'nden Mehmet Ali Münip, İhsan Nuri ve Vesil Uluğ adlı öğrenciler sınava girerek Avrupa'ya gitme hakkı kazandılar[419]. 1935 yılı itibariyle Kayseri'de lise ve ortaokullar ayrı olmak üzere 89 okul ve bu mekteplerde okuyan 10.665 talebe ve 181 öğretmen vardı. Biri Kayseri il merkezinde, biri Akyeli kazasında olmak üzere iki ortaokul bulunuyordu. Merkezdeki kız ortaokulu olup 56 öğrencisi vardı. Kayseri lisesi öğrenci mevcudu 1935'te 705 kişi olup[420], 1937'de 1400 kişi civarındaydı[421].

Resim 1. Resmi bir tören esnasında kız öğrenciler. Kayseri, 1929.[422]

---

[417] *"Büyük Kültür Seferberliği",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Mart 1937, s. 1.
[418] Cemalettin **Taşkıran**, "Atatürk İlke ve İnkılâpları", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 394-410.
[419] *"Avrupa'ya Lisemizden Talebe Gönderilecek",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Temmuz 1928, s. 3.
[420] *"Kayseri'de Kültür İşleri,* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ekim 1935, s. 2.
[421] *"Lise ve İlkokullar Hıncahınç Doldu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Ekim 1937, s. 1.
[422] Fotoğraf Faruk Yaman Özel Arşivi'nden temin edilmiştir.

Cumhuriyetin ilanının ardından mesleki ve teknik eğitime de ağırlık verilerek, bu yöndeki yetersizlikler giderilmeye çalışıldı ve yeni okullar açıldı. Bakanlık, meslek ve sanat okullarını yaygınlaştırma çalışmaları yürüttü. Eleman yetiştirmek için dışarıya öğrenci gönderildi[423]. Kayseri'de meslek ve sanat okullarına örnek olmak üzere; traktör ve otomobillere şoför ve makinist yetiştirmek için açılan -kadınların da katılabileceği- Kayseri Örnek Şoför ve Traktör Makinist Mektebi[424]; İsviçre'de ve Fransa'da eğitim almış bir mütehassıs tarafından halka fenni ve iktisadi surette hayvan beslemeyi, süt ve süt ürünleri üretmeyi öğretecek, Kayseri Sütçülük Mektebi[425]; Hava Mektebi[426] ve özellikle kadınlara yönelik birçok Biçki - Dikiş Yurdu açıldı. Biçki - Dikiş Yurtları hakkında; geçmişte ufacık bir dikiş nakış işi için Ermeni veya Rum kapılarına koşulduğu[427], genç kızların burma ve beşliden ziyade sanat öğrenmeye heves etmelerinin kendilerine daha çok yakıştığı[428], kadınların bu sanatı öğrenerek hem kendi işlerini kendi kendilerine halledebilecek yeterliliğe gelecekleri hem de bir meslek sahibi olacakları[429] gibi hususlar Kayseri Gazetesi'nde farklı zamanlarda pek çok kez dile getirildi. Kurslar yalnızca dikiş nakış öğretimi değil, bayanların genel kültür seviyesini de yükseltmeye dönüktü. Örneğin Kız Orta Mektebinde, Kayseri Muallimler Birliği'nin açtığı kursta biçki - dikiş öğretiminin yanında, okuma, yazma ve hesap bilgisi de öğretiliyordu[430].

Buraya kadar bahsedildiği üzere, Cumhuriyetin ilanının ardından Kayseri'de eğitim hayatı, hem okula devam eden yaş grubu açısından hem de okul çağından uzaklaşmış yetişkinlerin eğitilip meslek sahibi edilmesi açısından pek çok gelişmeye sahne oldu. Bunların dışında, tüm yurdu etkileyen Harf İnkılâbı ve adeta bir seferberlik havasında yürütülen Millet Mektepleri projesi; Harf İnkılâbının ardından bir zorunluluk

---

[423] Taşkıran, "Atatürk İlke...",. s. 394-410.

[424] *"Kayseri Örnek Şöför ve Traktör Makinist Mektebi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Mart 1926, s. 4.
"Kayseri Örnek Şöför ve Makinist Mektebi", Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Eylül 1926, s. 3.

[425] *"Kayseri Sütçülük Mektebi Talimatnamesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Ekim 1932, s. 3, 24 Ekim 1932, s. 2, 27 Ekim 1932, s. 2, 31 Ekim 1932, s. 3.
"Kayseri Sütçülük Kursu", Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Ekim 1932, s. 1.

[426] *"Hava Mektebine Kayıt ve Kabul Edilecek Talipler Hakkında Şerait",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Temmuz 1933, s. 2.

[427] *"Biçki Yurdu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Şubat 1926, s. 1.

[428] "*Biçki Yurdu İmtihanları Yapıldı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Haziran 1934, s. 1.

[429] *"Altı Ayda Biçim ve Dikiş Öğrenmek İsteyen Bayanlara",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Kasım 1935, s. 4, 21 Kasım 1935, s. 4, 25 Kasım 1935, s. 4, 28 Kasım 1935, s. 4, 2 Aralık 1935, s. 4.

[430] *"Kayseri Muallimler Birliği Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Aralık 1931, s. 4, 17 Aralık 1931, s. 3, 21 Aralık 1931, s. 4, 24 Aralık 1931, s. 3.

olarak gelen dilde sadeleşme çabaları ve son olarak tarih alanında yaşanan gelişmeler de Kayseri Gazetesi'nde kendine oldukça geniş yer buldu.

2.1. Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri

Tarihin farklı dönemlerinde Türkler; Göktürk, Uygur, Arap, Slav ve Latin alfabelerini kullandılar. Bunlardan Arap alfabesi, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra Türkler arasında kullanılmaya başlandı. Kültürün taşıyıcı bir aracı olan dil ve yazı ile birlikte Arap kültürü, Türk toplumunu etkilemeye başladı ve bu etkileşim Arap alfabesinin Türk dilini ifade etmek için kullanılmaya başlamasıyla büyük bir hız kazandı. Bu durum Arapça sözcüklerin dilimize yerleşmesine sebep olarak, bir süre sonra Türkçe – Arapça – Farsça karışımı olan ve Osmanlıca olarak adlandırılan sentez bir dil ortaya çıktı. Her ne kadar bu dil resmi çevreler, edebiyat, sanat ve resmi çevreler dışında Türk toplumu tarafından bütünüyle benimsenmemişse de Türk dilinin gerilemesinde pek çok olumsuz etkisi olmuştu[431].

Okuma yazmada kullanılan Arap alfabesi, Arapça'nın yapısına özgü seslerden doğmuş, bu sesleri yansıtacak, Arapların anlaşmasını sağlayacak ölçüde biçimlenmiştir. Türk dili, çok sesliliğe dayanan bir yapıda ve kısa seslerden oluşmasına karşın Arap alfabesi az sesli, sesler ise kısa ve uzun niteliktedir. Bu nedenlerle Türkçe'yi Arap harfleriyle yazıp Arap harfleriyle öğretmek çok güçtür. Türkçe'deki bir sessiz harfin Arapça'nın hangi tür benzer sessiz harfi ile karşılanacağı da bir başka sorundur. Bu yüzden karmakarışık bir yazı dili doğmuş, bunu çok küçük bir azınlık öğrenebilmişti. Bu karışıklıklar Arapça'nın Kur'an dili olmasından, bu dilin, bu alfabenin dışındaki yazı ve alfabelerin "kâfir" işi olacağı bağnazlığından ileri gelmişti[432].

İslamiyet'e girdikten sonra Arap harflerini kullanmaya başlayan Türkler, XIX. yüzyılın ortalarında alfabelerinin, dillerini ifade etmedeki yeterliliğini ve okuma yazma öğretiminde alfabeden kaynaklanan güçlükleri tartışmaya başladılar. Arap harflerinin Türkçe'yi ifade etmede yetersiz olduğu ve alfabenin ıslah edilmesi gerektiği ile ilk teklif, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye üyesi Münif (Paşa) Efendi'den geldi. Münif Efendi harflerin birbirinden ayrı yazılmasını ve harekelerin (sesli harflerin), harflerin arasına yazılmasını teklif ediyordu. Arap harflerinin ıslahı hususunda daha ciddi bir teşebbüs

---

[431] Mustafa **Albayrak**, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)*", Atatürk Yolu,* A.Ü.T.İ.T.E. Dergisi, Yıl: 2, S.4, Ankara 1989, s. 464.
[432] Kili, *"Bir Çağdaşlaşma..."* s. 158.

ise Azerbaycan'lı edebiyatçı Mirza Fethali Ahundzade'den geldi. Ahundzade 1863 yılında Arap harflerinin ıslahı ile ilgili projesini sunmak üzere İstanbul'a geldi ve Sadrazam Fuat Paşa ile görüştü. Ancak Ahundzade'nin projesinde öne sürdüğü değişiklikler, basım yönünden yeni külfetler getireceğinden bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. XIX. yüzyılda Ali Suavi, Namık Kemal, İsmail Gaspıralı gibi Türk aydınları alfabe ıslahı konusunda pek çok fikir öne sürdüler, XX. yüzyıla gelindiğinde Ta'mim-i Maarif ve Islah-ı Huruf cemiyetlerinin harflerin ıslahı konusunda çalışmaları ön plana çıktı. I. Dünya Savaşı yıllarında Enver Paşa, harflerin birbirinden ayrı yazılması usulüne dayanan, Huruf-u Munfasıla denilen yeni bir şekli, Mayıs 1914'ten itibaren ordu içinde tatbik ettirmeye çalıştıysa da haberleşmede kimi aksaklıklara sebep olduğu gerekçesiyle fazla tutulmayarak kısa sürede terk edildi[433]. Alfabenin ıslahı hususunda yapılan teklifler ve çalışmalar kısaca bu şekilde olmakla birlikte, alfabenin ıslahının yeterli olmayacağını, Arap alfabesinin tümüyle terk edilip Latin alfabesinin kabul edilmesi gerektiğini savunan Hüseyin Cahit (Yalçın), Abdullah Cevdet, Celal Nuri (İleri), Kılıçzade Hakkı Bey gibi aydınlar da vardı[434].

Cumhuriyete gelindiğinde ise, alfabe değişikliğine giden yolda ilk yasama adımı, 24 Mayıs 1928'de, Türkiye'nin diğer Müslüman ülkelerle birlikte kullanmış olduğu Arap rakamları yerine "uluslararası" rakamların kabulüyle atıldı. 26 Haziran'da "Lâtin harflerinin kabulü imkânını ve tarzını incelemek" ödeviyle İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda özel bir komisyon toplandı. Yaz boyunca İstanbul'da olan Mustafa Kemal tartışmaları yönetti[435]. Mustafa Kemal alfabe değişikliği çalışmalarında görev yapanlara, bu işi ne kadar sürede başarabileceklerini sorduğunda, 5 yıldan az bir süreden söz eden çıkmamıştı[436]. Sorunun muhataplarından Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal'in "Bu iş ya üç ayda olur ya da hiç olmaz" cevabı üzerine, kendisi radikal bir inkılâpçı olmasına rağmen Mustafa Kemal'in yüzüne bakamadığını söylemiştir[437]. Bu çalışmalardan çok

---

[433] Muhammet **Erat**, "Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları", Türkler, Cilt 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 247-256.
[434] Selami **Kılıç**, "Türkiye'de Latin Harfleri Meselesi", *Atatürk Yolu,* A.Ü.T.İ.T.E. Dergisi, Yıl:4, S.7, Cilt:2, Ankara 1991, s. 551.
[435] Lewis, s. 276.
[436] Goloğlu, s. 252.
[437] Atay, s. 182.

önce 1926 yılında Kayseri Gazetesi'nde Latin harfleri ve alfabe değişikliği hakkında yer alan yazılar, kamuoyunun konuyu tartışmaya çok önceden başladığını gösterir[438].

Mustafa Kemal'in talimatıyla toplanan Alfabe Komisyonu, yeni Türk alfabesini hazırladı ve Mustafa Kemal'in öngördüğü şekilde üç ay gibi kısa bir zamanda uygulamaya konulmak üzere hazırlıklarını yaptı. Başka alfabelerden alındığı halde dilimizin gereklerine göre ayarlanarak c, ç, ş, ğ, j gibi özel değerler ve işaretler eklenmesi, yeni alfabeyi taklitçi olmaktan kurtarıp millî bir alfabe haline getirdi. Harf inkılâbının ilk mutlu müjdesini Mustafa Kemal, 9 Ağustos 1928 gecesi İstanbul'da Sarayburnu Parkı'nda düzenlenmiş bir şenlik sırasında[439],

> *"Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için, hepiniz için çok söz söylemeğe ihtiyaç kalmadı, kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lâzımdır. Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısı ile kafası ile bütün âlemi medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir"*

sözleriyle halka duyurdu[440]. Üst düzey devlet erkânı ve milletvekillerinden yeni harfleri bilmeyenler, öğrenmek için dersler almaya başladılar[441]. Kayseri'de de tüm merkez vilayet memurları için Cumhuriyet Mektebi'nde yeni harflerle okuma yazma öğreten bir kurs açıldı[442]. Aynı şekilde, müftülüğe bağlı memurlar için Raşit Efendi

---

[438] *"Hüseyin Cahid Bey Latin Harfleri Meselesi Hakkında Ne Diyor?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Kasım 1926, s. 3.
"Latin Harfleri", Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Aralık 1926, s. 2.
[439] Eroğlu, s. 270.
[440] Unan, *"Atatürk'ün Söylev..."* s. 272.
[441] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Ağustos 1928, s. 1.
[442] *"Türk Harflerini Öğrenmek İçin Cumhuriyet Mektebi'nde Kurs Açıldı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Ağustos 1928, s. 2.

Kütüphanesi'nde[443] ve kadınlar için de Sakarya Kız Mektebi'nde birer okuma yazma kursu açıldı[444]. Yeni Türk Harfleri'nin resmi olarak kabulünden 1 ay önce Kayseri Gazetesi, yeni harflerle basılmış bir habere ilk kez sütunlarında yer verdi[445]. Yeni Türk harfleri, 1 Kasım 1928 günü 1353 sayılı Kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oy birliği ile kabul edildi[446].

Yeni harflerin kabulünün ardından Mustafa Kemal, ülke içinde gezilere çıktı; köy meydanlarında, sınıflarda, belediye dairelerinde ve kahvehanelerde halka ders verdi ve halkı sınavdan geçirdi. Başbakan ve diğer ileri gelenler onun örneğini izlediler ve kısa zamanda bütün Türkiye, halka yeni yazıyı okuyup yazmayı öğreten, kara tahta ve sehpalarla donatılmış bütün aydınlarıyla bir ders odasına döndü[447]. Dünyanın başka hiç bir devlet başkanında görülemeyecek kadar büyük bir önem taşıyan bu durum; Mustafa Kemal'in milletine olan sevgi ve bağlılığının, topluma dönüklüğünün, topyekûn milletle birlikte çalışma becerisinin ve imkânsızlıklar içinde eşsiz başarılara ulaşmasının gerçek sebebiydi[448]. Bu yoğun çalışmalar sonucu, Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarının bile kuşku ile karşıladığı bu güçlü atılım, Mustafa Kemal'in direnci, dayatması ve itişi ile başarıya ulaştı ve kısa sürede okuma - yazma bilenlerin sayısı çoğaldı[449]. Şöyle ki; Osmanlı İmparatorluğu'nun 1894 tarihli nüfus sayımı verilerine göre toplumun %46'sı okuma – yazma bilmiyordu, yani okur – yazarlık oranı %64'tü[450]. Aşağıda ifade edildiği üzere bu rakam 1927 yılı okur – yazarlık verilerinin oldukça üzerindedir. Ancak; 1894 tarihli bu verilerin Osmanlı toplumundaki tüm vatandaşları kapsadığı ve bu vatandaşların büyük bir kısmının Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmediği unutulmamalıdır. O halde okuma – yazma oranındaki artışı anlamak için doğrudan Osmanlı'dan kalma verilerle değil, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiş nüfusun okur – yazarlık verilerine göre kıyaslama yapmak daha sağlıklı sonuç verecektir. Bu durumda karşımıza çıkan tablo şu şekildedir: 1927 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı verilerine göre; 13.648.000 kişi olan Türkiye nüfusunun, 10.516.000 kişisi, zorunlu eğitim çağında olduğu halde, bunların ancak 1.112.000 kişisi

---

443 *"Kütüphanede Bir Kurs Açılıyor",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Eylül 1928, s. 2.
444 *"Kadınlarımız da Okumak Hevesinde",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Eylül 1928, s. 2.
445 *"Gazimizin Kadın Birliğine İltifatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Ağustos 1928, s. 2.
446 Eroğlu, s. 271.
447 Lewis, s. 277.
448 Gologlu, s. 259.
449 Kili, *"Türk Devrim...".* 224.
450 H. Kemal **Karpat**, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 254.

okuma yazma biliyordu. Genel nüfusun okuma yazma oranı ise %8.16'ydı[451]. Nüfusun 5.354.000'ini oluşturan kadınların 267.000'i okur – yazarken; nüfusun 4.895.000'inini oluşturan erkeklerin 840.000'inin okuma yazması vardı[452]. 1927 verilerinde %4 olan kadınlarda okuma – yazma oranı harf inkılâbından sonra yapılan çalışmaların ardından 1935 nüfus sayımı verilerine göre %10,5'e yükseldi. 1927 verilerinde %13 olan erkeklerde okuma – yazma oranı ise inkılâbın ardından yapılan çalışmalarla, 1935 nüfus sayımında %29,3 olarak tespit edildi. Bu oranlara 1927 – 1935 yılları arasında ilkokullardan mezun olanlar dâhil edilmekle birlikte, bunların oranının %1,3 civarında olması, oranlardaki artışın esas kaynağının harf devriminin ardından girişilen okuma – yazma seferberliği ve Millet Mektepleri'ne bağlı olduğunu gösterir[453].

Mustafa Kemal harf inkılâbının ardından çıktığı yurt gezisi esnasında Kayseri'ye üçüncü ziyaretini gerçekleştirdi[454]. Mustafa Kemal'in Samsun'dan Zile'ye kadar trenle ve Zile'den Sivas ve Kayseri'ye kadar otomobille seyahat edeceği, bütün halkın sevinç içinde onu beklediği, il sınırında düzenlenecek karşılama töreninde vali, mebuslar, Halk Fırkası, Türk Ocağı ve ticaret mümessillerinin hazır bulunacağı gibi detaylar Kayseri Gazetesi'nde yer aldı[455]. Mustafa Kemal'in 21 Eylül'de Sivas'tan Kayseri'ye ulaşması planlanmıştı[456] ama 20 Eylül 1928 tarihinde Sivas'tan Kayseri'ye geldi ve birkaç saatlik incelemelerin ardından aynı gün Ankara'ya hareket etti[457]. Kayseri'ye gelirken yol güzergâhında Gesi'de halkı yeni harflerden imtihan edip aldığı cevaplardan oldukça memnun olarak yoluna devam etti[458]. Saat 14:30 civarında Kayseri'ye ulaştığında Cumhuriyet Halk Fırkası binası önünde bulunan belediye bahçesine bir kara tahta koydurarak yeni harfleri öğrenenleri imtihan etti. Halktan birisine; "Seyahatim esnasında her yerde bilhassa köylerde gördüğüm hayrete şayan misaller hepimiz için bir ümittir" cümlelerini yazdırdı. Halkın büyük çoğunluğu yeni harfleri öğrenmeye başlayalı on gün kadar olmuştu. Mustafa Kemal, yeni yazıyı on günde öğrendiğini söyleyen bir Kayserili vatandaşı göstererek "Bak İsmet on günde öğrenmiş" diyerek

---

[451] Albayrak, *"Yeni Türk..."*, s. 465.
[452] Albayrak, *"Yeni Türk..."*, s. 470.
[453] Albayrak, *"Yeni Türk..."*, s. 492-493.
[454] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 62.
[455] *"Reis-i Cumhurumuzu Görmek Şerefi Kayserimize de Nasip Oluyor"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Eylül 1928, s. 1. Reis-i Cumhurumuzu Görmek Şerefi Kayserimize de Nasip Oluyor başlıklı yazı için bakınız Ek 3.
[456] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya: 50, Fon Kodu: 180900, Yer No: 180 9 0 0.8.50.11
[457] Kocatürk, *"Doğumundan Ölümüne..."* s. 427.
[458] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 64.

takdir etti, herkesin bir aya kadar okuyup yazacağına güveninin tam olduğunu da ilave etti[459]. Mustafa Kemal'in Kayseri'ye bu gelişini ebedileştirmek için Çorakçılar mahallesinde yapılan yeni okula Gazi Paşa İlkokulu adı verildi[460].

Yukarıda bahsettiğimiz üzere, alfabe değişikliğinin hemen ardından çıktığı yurt gezisinde Kayseri'ye de uğrayan Mustafa Kemal, 10 gün içinde yeni harfleri öğrenen Kayserilileri görmüş ve onları takdir etmişti. Ancak 1929 yılına gelinip değişikliğin ilk heyecanı söndüğünde, yeni harfleri öğrenme ve kullanma konusunda Kayseri halkının isteksiz olduğu, resmi muamelelerin eski harflerle yürütüldüğü, bu konuda başvekâletin yeni tedbirler alması gerektiği gibi hususlar Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya'nın tespitlerine yansıdı. Şükrü Kaya'nın söz konusu tespitlerini İsmet Paşa'ya ilettiği telgraf, 21.6.1929 tarihliydi[461] ki yeni Türk harfleri en geç 1.1.1929 tarihinde devlet dairelerinde kullanılıyor olmalıydı[462].

Mustafa Kemal döneminde yürütülen eğitim - öğretim faaliyetleri içerisinde her kesimden halkı kapsayan ve tek kelimeyle "seferberlik" havasında yürütülmüş olanı, alfabe değişikliğinin ardından girişilen Millet Mektepleri projesi oldu. 3 Kasım 1928'de Latin Harfleri'nin resmen kabulünün ardından, 11 Kasım 1928'de Millet Mektepleri Talimatnamesi kabul edildi ve yürürlüğe koyuldu[463]. Okuma yazma seferberliği için Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine 400 bin liralık olağanüstü bir ödenek ayrıldı. Başbakan İsmet Paşa;

> *"Türk harflerinin bütün vatandaşlara kapıları önünde, işlerinin başında öğretilebilmesi için daha bu yıl içinde Millet Mektepleri'ni kuracağız. Bu teşkilât şehir ve köy bütün yurdu kaplayacak, vatandaşların işlerinin, geçim çabalarının en elverişli dönemlerinde ve yanlarında ya iki aylık, ya dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde okullara, belli toplantı yerlerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için gezici öğretmen teşkilâtı yapılacak, devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün devlet memurları Millet Mektepleri teşkilâtında ihtiyaca göre çalışacaklar. Cumhurbaşkanımız Millet Mektepleri Teşkilatı'nın Genel Başkanlığını ve Başöğretmenliğini kabul buyurmuşlardır"*

---

[459] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 65.
[460] Çelebi, s. 94.
[461] *"Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya: 73, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.12.73.4
[462] Refik **Turan**, "Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 119.
[463] Yücel **Özkaya**, "Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkılâpları", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 365-393.

sözleriyle Millet Mektepleri'nin açılışını kamuoyuna duyurdu[464]. 1929 yılında Kayseri'de 314 Millet Mektebi'nde, kadın – erkek toplam 14.321 kişi eğitim görüyordu. Millet Mektepleri'nde bir devre eğitim alıp imtihanlarda başarı gösteremeyenler bir sonraki devreye devam etmek zorundaydı[465]. Bir mahallede okuma yazma bilmeyenlerin maarife bildirilmesinden muhtarlar sorumluydu. Bu görevi yerine getirmeyen muhtarlar ve okuma - yazma bilmeyen 16-45 yaş arası kadın ve erkeklerden Millet Mektepleri'ne devam etmesi gerektiği halde devam etmeyenler, Millet Mektepleri Nizamnamesi uyarınca cezalandırılacaktı[466].

Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri projesinin hayata geçirildiği günleri yaşamış bir Kayserili olan Hacı Salih Şen'e[467] alfabe değişikliği sürecinde anne – babanız, çevrenizdeki insanlar zorluklar yaşadı mı, eski yazıyı kullanmaya devam ettiler mi diye sorduğumuzda aşağıdaki cümleleri sarfetmiştir:

> *"Annem, babam muhakkak ki zorluk yaşamışlardır. İkisi de eski yazı bilirlerdi, iyi okuyup yazarlardı. Ben okula başladığımda yeni yazı öğrendim, eski yazı bilmem. Ne ben öğrenmeye heves ettim ne de ailem öğretmeye heves etti. Benim küçüklüğümde yetişkinler de mektebe giderdi[468], annem babam yeni yazıyı o mekteplerde öğrendi. Annem fazla gitmedi, kendine yetecek kadar öğrenince bıraktı. Babam daha hevesliydi daha iyi öğrendi. Yeni yazıyı öğrenince eski yazıyı hemen bıraktılar mı dersen, bırakmadılar. Kanun kural vardı, her işte yeni yazı kullanılırdı ama aile içi mektuplaşmalar eski yazıyla devam etti. Günlük hayatımızda daha uzun yıllar kullanılmaya devam etti"*

Aşağıda yer alan yazılar Millet Mekteplerine olan ilgiyi arttırmak için Kayseri Gazetesi'nin pek çok sayısında çeşitli zamanlarda yayınlanmıştı.

---

[464] Goloğlu, s. 258.
[465] *"Vilayet Millet Mektepleri"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Mart 1929, s. 2.
[466] *"Millet Mektepleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Aralık 1929, s. 4.
"Makamı Vilayetten", Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Kasım 1930, s. 1, 13 Kasım 1930, s. 1.
[467] Hacı Salih Şen, 1925 Kayseri – Germir doğumlu, Emekli belediye muhasibi. Röportaj tarihi ve yeri: Temmuz 2014, Germir/ Kayseri.
Alfabe değişikliğinin yaşandığı günlerde Hacı Salih Şen 3 yaşında bir çocuk olduğundan, değişikliğin olumlu ya da olumsuz etkilerini birebir tecrübe etmemiştir. Hacı Salih Şen'in anlattıkları kendi tecrübelerinden ziyade anne – babasının yaşadıklarına dair aklında kalanlardır.
[468]Hacı Salih Şen, 1925 Kayseri – Germir doğumlu, Emekli belediye muhasibi. Röportaj tarihi ve yeri: Temmuz 2014, Germir/ Kayseri.
Hacı Salih Şen, burada Millet Mektepleri'ni kastetmektedir.

"Vatandaş!

Cumhuriyet hükümeti bizi cehaletten kurtarmak için yeni harfleri kabul etti ve onları milletin öğrenmesini temin yolunda Millet Mektepleri açtı. Bugün onları öğrenmek bir memleket borcu olmuştur. Bilmeyenleri mekteplere sevk etmek, hatta bir kelime bellettirmek askerlik kadar şerefli bir vazifedir. Her Türk'e vacip olan bu kutsi vazifeyi takdir etmemiz, yeni harfleri bilmeyen akrabamızı, arkadaşlarımızı Millet Mektepleri' ne göndermemiz lazımdır. İstikbali yeni harfler hazırlayacaktır. Vatandaş! Vazifeni bil, oku ve okut!..."[469]

"Cumhuriyetle beraber, herkesin malına ırzına göz dikildiği eşkıyalık devirleri bitti, cumhuriyet kanunları buna müsaade etmez, bizi cehaletten kurtarmak isteyen hükümetin açtığı mekteplere koşmalı, okumalı, cehaletten kurtulmalıyız."[470]

"Mektep gören ve bu suretle okuyup yazmasını bilen bir insanın hiçbir zaman aldanmasına imkân yoktur. Okumuş bir insan daima iyi düşünür ve görüşlerinde katiyen aldanmaz. Yükselenler daima okumuş adamlardır. Cumhuriyet devrinde cahilin mevkii yoktur çünkü hükümetimiz bize her sahada yardım etmektedir. Halkın cehaletten kurtulması ve okuyup yazması için Millet Mektepleri açtı. Bu mektepler bizim için birer nimettir. O mekteplere devam edersek yaptığımızı bilir bir adam olarak yetişiriz."[471]

Yine Kayseri Gazetesi'nde Millet Mektepleri ile ilgili yayınlanan bir yazıda, medeniyet kisvesini takınan her millet için okumak ihtiyacının diğer hayati ihtiyaçlar kadar önemli olduğu; özellikle harf inkılâbından sonra okuyup yazmanın yarı yarıya kolaylaştığı; başarının ancak yüksek ilimle mümkün olacağı; cahil kalmış bir milletin kıpırdaması mümkün olmayan bir iskelete benzeyeceği, Cumhuriyet gençlerinin, maarifin çeşitli derecelerinde irfan ocaklarında okuduğu söyleniyordu. Yazının devamında yalnız gençlerin değil, yetişkinlerin de cehaletten kurtulması gerektiği; Cumhuriyet hükümeti bu gerçeğin farkında olduğu için halkı cehaletten kurtaracak Millet Mektepleri ve okuma odaları kurduğu, vatana faydalı bir insan olabilmek için buralara koşmak gerektiği söylenerek Millet Mektepleri'ne çağrı yapılıyordu[472].

---

[469] Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Aralık 1929, s. 1, 5 Aralık 1929, s. 1, 9 Aralık 1929, s. 1, 16 Aralık 1929, s. 2, 19 Aralık 1929, s. 1, 27 Kasım 1939, s. 1, 1 Aralık 1930, s. 1, 8 Aralık 1930, s. 1, 11 Aralık 1930, s. 1.

[470] *Cumhuriyette Şekavet Ve Cehaletin Yeri Yoktur",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Kasım 1931, s. 1.

[471] *"Şekavet ve Cehalet",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Ocak 1932, s. 1.

[472] *"Okumak İhtiyacı"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Nisan 1931, s. 1.

1931 yılının ilk devresinde, Kayseri'de Millet Mektepleri'ne 8.520 kişi devam etmiş ve bunlardan 4.529'u imtihanlarda başarılı olarak ehliyetname almaya hak kazanmıştı[473].

Millet Mektepleri'nin açılışından önce ise, mecburi eğitim yaşını geçmiş olduğu halde okuyamamış, ya da okumuş olduğu halde istediği tahsil derecesine erişememiş olanlar için hizmet veren Halk Dershaneleri aynı görevi yerine getirmişti. Beş sınıftan oluşan Halk Dersaneleri'nin ilk sınıfında hiç okuma yazma bilmeyen yetişkinler ders görürken, daha sonraki sınıflara, okuma yazma bilip tahsilini ilerletmek isteyenler devam ediyordu[474].

2.2. Dil ve Tarih Çalışmaları Konusunda Yaşanan Gelişmeler

Yeni Türk Harfleri ile okuyup yazma başlayınca, o günkü dilin yabancı katkılardan kurtarılması ve sadeleştirilmesi zorunluluğu da ortaya çıktı. Çünkü Türk asıllı olmayan kelimelerin çoğu türlü türlü okunuyorlardı ve bunlar ana dil şuuruna mal olmamışlardı. Böylece; yazı gibi, dilin de yeni ve milliyetçi bir anlayışla ele alınması gerekiyordu[475]. Atatürk, Türk dilini kendi milli asil benliğine kavuşturmaya ve kendi benliği içinde zenginleştirerek büyük bir kültür dili haline getirmek için 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni (Bugünkü ismiyle Türk Dil Kurumu) kurdu. Cemiyet çalışmalarını; Arapça – Farsça kelimelerle, Arap – Fars gramerleri kurallarına göre yapılmış çokluk şekilleri, terkipler ve edatların yerine Türk dil yapısına uygun olanları koyup, Türk dilini sadeleştirme hedefine yöneldi[476].

Türk dilinin Arapça ve Farsça sözcükler tarafından istila altında kalışı Osmanlı'nın son dönem aydınlarının da farkında olduğu ve çareler aradığı bir durumdu. 20 Şubat 1912 tarihli, Kayseri'de yayınlanan Erciyes Gazetesi'nin;

> *"Lisanımız, Arapça ve Acemcenin kelimelerine boğulmuş, kaideleriyle zedelenmiştir. Bizimki gibi üç kaideli bir dil hiçbir millette görülmemiştir. Yazıdan maksat meramı anlatmak değil mi? Bir üslûp ne kadar sade olursa anlayanların da o nisbette artacağı bedihî bir hakikattir. Dilimiz tabii şekline artık avdet etmelidir. Bunu ispata lüzum görmüyoruz. Çünkü sabit olmuş ve*

---

[473] *"Millet Mekteplerine Devam Edenler Ve Muvaffak Olanlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Mayıs 1931, s. 1.
[474] *"Halk Dershaneleri Ve Konferansları Nizamnamesi",* 30 Temmuz 1928, s. 2.
[475] Goloğlu, s. 263.
[476] Eroğlu, s. 275.

her tarafta sadeliğe doğru hareket başlamıştır. Yalnız ikna için bu husus hakkında risaleye bendler dercedeceğimizi vaadediyoruz.

Açık yazmaktaki ölçümüz:

Yalnız Türkçe terkipleri kullanmak,

Arapça, Farsça cemi kaidelerini ve o lisanların edatlarını mümkün olduğu kadar kullanmamak,

Ayni kuvvet ve güzellikte Türkçesi olan bir kelimenin Arapça ve Farsça'sını yazmamak,

Siyasiyat, hükema, âsar-ı atika... gibi alem olmuş veyahut Türkçesinden ziyade maruflaşmış kelimelerin istimalinde tereddüt etmemek ile şimdilik hülâsa olunabilir. İşte muharrirlerimiz bu yolda çalışacaktır. Hariçten gelen eserler eski tarzda olsa da kabul edilecek ve onlara mahsus sütuna konacaktır. Arzu edenlerin yazılarını açık Türkçeye çevireceğiz. Yazı yazmak isteyenlerin, alelhusus tahrir heveskârlarının, mektep efendilerinin bu meslekte tecrübede bulunmalarını tavsiye ederiz. Bu hususa dair mütalâada bulunmak isteyenleri dinleyeceğimiz şüphesizdir"[477]

cümleleriyle konuya yer vermesi, Kayseri kamuoyunun da konu hakkında farkındalığının olduğunu gösterir. Ancak yukarıda da anlatıldığı gibi bu konuda en esaslı ve gerçekçi çalışmalar Mustafa Kemal'in önderliğinde gerçekleştirilmiştir.

Dilde Türkçe'ye dönüşün doğal bir sonucu olarak 1932 yılında Türkçe Ezan uygulamasına geçildi[478]. Kayseri'de de 1932 yılı Aralık ayı başında Türkçe Ezan ve Kamet okunmaya başlandı[479]. Ezan'ın Türkçe okunduğu dönemi birebir yaşamış bir Kayserili olan Hacı Salih Şen'e[480], Ezan'ın ilk kez Türkçe okunduğu dönemde insanların ne tür tepkiler verdiğini sorduğumuzda şunları söylemiştir:

"Ezan ilk kez ne zaman Türkçe okundu bilmem. Küçüktüm belki ilk mektepteydim. Benim birebir gördüğüm bir tepki olmadı. Mutlaka hoşuna gitmeyenler olmuştur ama koskoca bir savaş atlatılmış, dünyanın bin bir türlü hali görülmüş. Benim küçüklüğümün insanları artık gördükleri şeylere şaşırmaz olmuşlardı. Bana sorarsanız neye inandığımız önemli, bunu hangi dilde ifade ettiğimiz değil"

---

[477] Önder, s. 101.
[478] Kili, *"Bir Çağdaşlaşma..."* s. 161.
[479] *"Türkçe Ezan",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1932, s. 1.
[480] Hacı Salih Şen, 1925 Kayseri – Germir doğumlu, Emekli belediye muhasibi. Röportaj tarihi ve yeri: Temmuz 2014, Germir/ Kayseri.

Şubat 1933'te Ezan'ın Arapça okunmasını isteyen gösterilere karşılık Mustafa Kemal "Mesele din değil, dildir" demiş, Rauf Orbay Hindistan'da bulunduğu sırada, Türkiye'de Ezan'ın Türkçe okunmasından yakınan bir gruba; "Sizler Allah'ın yalnızca Arapça anladığını sanmak gibi bir günaha giriyorsunuz" diyerek meselenin bir dil meselesi olduğunu vurgulamıştı[481].

İstanbul'da, 26 Eylül 1932'de, Dolmabahçe Sarayı'nda, Türk dilinin sadeleştirilmesi için çalışmalar yapacak olan Türk Dil Kurultayı toplandı; Kayseri halkı, Şule parkına, belediye bahçesine ve halkevine konulan radyolardan yapılan yayınlarla kurultay konuşmalarından haberdar edildi. Kurultay müzakere ve münakaşalarının hassasiyetle takip edilmesinin her vatandaş için önemli olduğu sıkça vurgulanıyordu[482]. Kurultay çalışmaları devam ettiği müddetçe Kayseri halkı radyo yanında, Kayseri Gazetesi tarafından da aydınlatılmış; geçmişte Arap ve Acem dillerinden alıntılar yapıldığı, Türkçe'nin güzellik ve inceliğini kaybettiği, Mustafa Kemal'in dilimizin varlığını, genişliğini ve inceliğini göstermek için kurultay güneşini yarattığı, halkın dilinde yaşayan kelimelerin toplanarak bir gramer hazırlanacağı gibi bilgileri ve kurultay müzakerelerini Kayseri Gazetesi'nden okudu[483]. 1 Ekim 1932 tarihli kurultay müzakereleri Kayseri Gazetesi'ne aşağıdaki satırlarla yansıdı:

> *"Dil kurultayı bu gün de Reisicumhur Hazretlerinin huzurları ile Dolmabahçe sarayında çalışmaya devam elli. Fuat Raif Bey, Türkçe'mizin hususiyetlerini ve dil çalışmalarına nasıl istikâmet verilmesi lazım geleceğini izah eden bir konferans verdi. Kök itibari ile Türkçe'nin başka dillerden daha az zengin olmadığını, yapılacak işin yazılı - basılı eserlerle halkın canlı dilinde yaşayan kelimeleri toplamak, güzel bir gramer hazırlamak olduğunu ve bu sahalarda nasıl çalışılacağını anlattı. İkinci celsede Hamdullah Bakkal Bey, Bedrus Zeki Bey, Türkçe'nin diğer diller arasında güzellik, sadelik itibariyle bütün meziyetlerini izah ettiler. Acemce'den birçok kelimeler alınmamıştır bilâkis Türkçe'den Acemce'ye birçok kelimeler geçmiştir dediler. Edirne Mebusu Şeref Bey, konferansında dil teşebbüslerinin başında büyük Gazinin bulunmasını, bu sahada muvaffak olacağımıza en canlı bir delil addettiğini söyledi ve birçok Arapça, Acemce kelimelerin lisandan atılması lazım geldiğini ve bunların yerine öz Türkçemizde kâfi derecede kelimeler bulunduğunu izah etti. Hüseyin Namık Bey, Türklük âlemini yakından alâkadar edecek bir ilim haberi için söz aldı ve Japon, Fransız ve Macar profesörlerinin son günlerde neşrettikleri bir tetkikten bahsederek, bu tetkikte Japon tarihine nazaran milâttan yirmi dört asır evvele kadar çıkan "Lomkoların" ecdadına Türk denildiğini, binaenaleyh Türklerin mazisi yalnız altıncı,*

---

[481] Giritli, *"Kısa Türk..."* s. 176.
[482] *"İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Eylül 1932, s. 1.
[483] *"Dolmabahçe Türk Dil Kurultayı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Eylül 1932, s. 1.
"Ajans", Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Ekim 1932, s. 2.
"Ajans", Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Ekim 1932, s. 2.
"Ajans", Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Ekim 1932, s. 2.

yedinci asırda başlamadığını söyledi diyor. Bazı tezler encümenlere verilmiş, ikinci, üçüncü maddelerin müzakeresi bitmiştir. Kurultay yarın toplanacaktır"[484]

Bu satırlarda görüldüğü üzere kurultayın 1 Ekim 1932 tarihli oturumunda, Türkçe'nin kök itibariyle en az diğer diller kadar zengin olduğu ve başka dillere pek çok kelime verdiği anlatılıyor, halk dilinde yaşayan kelimelerin derlenerek bir gramer kitabı hazırlanması gerektiği söyleniyordu. 2 Ekim 1932 tarihli oturum aşağıdaki satırlarla Kayseri Gazetesi'ne yansıdı:

"Dil kurultayı Reisicumhur Hazretlerinin yüksek huzurları ile Kazım Paşa Hazretlerinin riyasetinde toplandı. Tanzimat'tan bugüne kadar Türk dili ve gösterdiği değişiklikler üzerinde muhtelif hatipler fikirlerini izah ettiler. Faik Ali Bey, dil işine hiç bir devirde bu kadar ehemmiyet verilmemiş olduğunu kaydederek tezini izah elli. Dilimize giren yabancı kelimeler bizimdir, onlar dilimizi zenginleştiriyor dedi. Cahit Bey, dilimizi medeni ihtiyaçlara uydurmanın zaruri olduğunu ancak bu iş yapılırken tekellüfe kapılarak yeni müşküller karşısında kalmamak için bu işlerin salâhiyetli bir ilim heyetine verilmesini isledi. Haşan Ali, Ali Canip, Sadri Etem, Namıdar Rahmi Beyler muhtelif dillerin tekâmülünde atılan halvelerin yaptığı tesirleri misallerle izah ettiler. Dünkü dilimizle bugünkü dilimiz arasında canlı mukayeseler yaptılar, nihayet dil işini tabii tekâmüle bırakmayarak bir inkılâp hamlesiyle Arapça'nın, Acemce'nin tesirinden kurtarmak lüzumunu hararetli bir surette müdafaa ettiler. Müteakiben Hüseyin Cahit Bey, kendi tezine yapılan itirazlara cevap verdikten sonra, Samih Rifat Bey söz almış ve Hüseyin Cahit Bey'in mütalalarındaki tezatları tebarüz ettirdikten sonra üç esasa ayırdığı tezlerini ayrı ayrı izah etmiş ve başkaları tarafından ilmi ve siyasi bir delil ve hüccet diye ileri sürülen nazariyelerin Hüseyin Cahit Bey'in elinde kolaylıkla anlaşılan şahsî bir mütalaa haline girdiğini fakat bu nazariyelerin iflâs ettiğini söylemiştir. Samih Rifat Bey, yabancı lisanlardan alınmış tayyare gibi kelimelerin Türkçeleşmiş olduğuna ve atılamayacağına dair Cahit Bey'in sözlerine cevaben Arapça ve Acemce kelimelerin lisanımıza daima böyle camit bir unsur halinde değil bütün aileleri efradiyle birlikle geldiğini ve bunların lisanımızdan bir diken gibi sökülüp atılamayacağını söyledi. Bundan sonra bu bahis üzerindeki müzakereler kâfi görülmüş içtimaya nihayet verilmiştir"[485]

Bu satırlardan anlaşıldığı üzere 2 Ekim 1932 tarihli oturumda, yabancı kökenli kelimelerin dilimize hangi ölçüde mâl olduğu, dilimizden atılıp atılamayacağı gibi konular tartışılmıştı. 3 Ekim 1932 tarihli oturum aşağıdaki satırlarla Kayseri Gazetesi'nde yer aldı:

---

[484] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Ekim 1932, s. 2.
[485] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Ekim 1932, s. 2.

"Dil kurultayında söz alan Ahmet Cevat ve Ali Canip Beyler, Tanzimatçıların ve Meşrutiyetçilerin, dil işlerinde düştükleri hataları ve yazı dilinin geçirdiği safhaları anlatmışlar ve bu günkü neslin eserleriyle evvelki nesillerin eserleri arasında bir mukayese yaparak; bu günkü gözle Türkçe'nin son mahsulleri yalnız üslup itibariyle değil, muhteviyat itibariyle de kendilerinden evvelki bütün eserlere faik olduğunu izah etmişlerdir. Ali Canip Bey'den sonra Reşat Nuri Bey söz almış ve işi tabii tekâmüle bırakmak tarafları olmedığını söyleyerek demiştir ki: Metot dâhilinde kesif bir çalışma nispeten az bir zaman içinde bu ebedi dil davasını kat'i halline yaklaştırabilir ve bu büyük Gazi'nin ebedi Türk milletine ebedi bir yadigârı olur"[486]

Bu satırlardan anlaşıldığı üzere 3 Ekim 1932 tarihli oturumda, geçmişte yazı dili konusunda yapılan hatalardan bahsedilerek, dil işini doğal gelişime bırakmanın doğru olmadığı, dil davasını kesin sonuca ulaştıracak metotlu bir çalışma başlatılmasına Mustafa Kemal tarafından karar verilmesinin, Türk milletine sunulacak ebedi bir hediye olacağı dile getirildi. Kurultay sona erdikten sonra alınan kararlar Kayseri Gazetesi'nde yer alarak kamuoyunun bilgi sahibi olması sağlandı. 20 Ekim 1932 tarihli bu haberde:

"Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtipliği'nden gönderilmiştir. Türk Dili Tetkik Cemiyeti Merkez Heyeti'nin beyannamesidir:

1. Türk Dili Kurultayı şu köklü işlerin yapılmasını karar altına aldı ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti Merkez Heyeti'ni memur etti. Şöyle ki; Türk dilini milli kültürümüzün eksiksiz bir ifade vasıtası haline getirmek, Türkçe'mizi muasır medeniyetin önümüze koyduğu milli ihtiyaçları karşılayacak bir mükemmelliğe erdirmek.

2. Bunun için bugün kullanılan yazı dilinden Türkçe'ye yabancı kalmış unsurları atmak, halkçı bir idarenin istediği şekilde, halk ile münevverler arasında birbirinden mahiyetçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak. Temel unsurları öz Türkçe olan milli bir dil yaratmak.

3. Bu işi başarmak üzere;

a. Yazılı vesikaları halkta yaşayan dil unsurlarını araştırarak geniş derleme ile büyük bir Türk lugati yapmak, bundan başka bütün Türk lehçelerini içine alacak bir lehçeler lugati vücuda getirmek, dilimizin yazısının tabi olduğu teşekkül kanunlarını meydana koyarak Türkçenin gramerini ortaya çıkarmak,

b. Garp dillerinin hiç birinden aşağı olmamak üzere, onlardaki yüksek mefhumları anlatacak keskinliği, katılığı ve açıklığı haiz olmak üzere ilim dilimizin belkemiği olan istilâhları tesbit etmek,

c. Bütün bunları yaparken en güzel, en ahenkli Türkçe'ye bağlı kalmak düsturunu asla gözden uzak tutmamak, biz merkez heyetine verilen bu vazifelerin ne derin, ne geniş, ne güç olduğunu bir an unutmamak şartıyla aldığımız bu esas dahilinde bütün kuvvetimizle çalışmak azminde, kararındayız. Bu büyük ve şümullu işlerin tam muvaffakiyetle başarılması bütün milletin yardımı, bütün milletin alâkası ile kabil olabilecektir. Bu uğurda şehirli, köylü bütün Türklerin

---

486 *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Ekim 1932, s. 2.

emek birliği ile anadile çalışmaları bu işin en parlak muvaffakiyetlerle en büyük neticelere varacağı hakkında bize sarsılmaz bir emniyet vermelidir. Bize en büyük güçlükleri yenmek için, en çetin engelleri yıkmak için her zaman fikir, kuvvet, cesaret ve emniyet veren Gazi Hazretlerinin, Türk dilinin canlandırılması işinde de başımızda bulunması bize yüksek delâlet ve işareti ile rehberlik etmesi, işlerimizde muvaffakiyetin en kâfi bir delilidir

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Merkez Heyeti"

satırlarına yer verilerek, Türkçe'nin çağın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kendi öz kaynağından beslenerek geliştirilmesi, halka mâl olmamış sözcüklerin atılarak halk – aydın yakınlaşmasının sağlanması, halkta yaşayan kelimelerin derlenerek bir sözlük ve gramer kitabı oluşturulması kararlaştırılmıştı[487].

Alınan bu kararlar uyarınca, halkta yaşayan kelimelerin derlenmesi adına Kayseri Gazetesi'nde dil anketleri yayınlanmış; dil anketlerinde listeler halinde kelimeler verilmiş, halktan bu kelimelerin anlamlarının neler olduğunun posta yoluyla kurultaya bildirmesi istenmiş, bu çalışmalarla halkın dil devrimine aktif katılımı sağlanmıştır[488].

Bu çalışmalarla geçen iki yıllık sürenin sonunda, Eylül 1934'te ikinci kez Türk Dil Kurultayı toplanmış, kurultayın toplanma amacı Kayseri Gazetesi'ne; "Şimdiye kadar kullanılmayan öz Türkçe kelimelerin bulunması" olarak yansımıştır. Aynı haberde 26 Eylül gününün Türk Dil Bayramı olarak kutlanacağı bildirilerek, bundan sonra Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan yazıların, öz Türkçe kelimeler kullanılarak yazılacağı söylenmiştir[489].

İkinci Türk Dil Kurultayı'nın ardından Kayseri Gazetesi;

"Budunun birliği dil birliği ile kurulur. Osmanlıca saltanatın diliydi, öz Türkçe cumhuriyetin dilidir."[490]

"Öz Türkçe öyle gür bir kaynaktır ki ondan dilimize sağlık ve canlılık akacaktır."

---

[487] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Ekim 1932, s. 2.
[488] *"Dil Anketi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Haziran 1933 s. 1, 15 Haziran 1933, s. 1, 3 Temmuz 1933, s. 1, 6 Temmuz 1933, s. 1.
[489] *"26 Eylül Günü Dil Bayramı Yapılacaktır",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Eylül 1934, s. 1
[490] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Eylül 1934, s. 1

"Öz Türkçenin güzelliğini tazeliğini ve verimliliğini anlamayanlara yazıklar olsun."[491]

"Türk müsün? Dilini Türkleştir. Budun yapısının harcı dildir."

"Cumhuriyet, devlet ve budun birliğini dil yönünden de koruyor."

"Nasıl iktisatça yarı müstemlekelikten kurtulup erkin budun iktisadına geçiyorsak dil savaşı ile de kültür müstemlekeliğinden çıkıp budun bütünlüğüne gidiyoruz"[492] gibi dilin önemini vurgulayan çeşitli sloganlarla Kayseri kamuoyunda farkındalık oluşturmaya çalıştı. Yine Kayseri Gazetesi'nde "Her Gün 5 Yeni Kelime" sloganıyla Osmanlıca'dan Türkçe'ye Karşılıklar Kılavuzu adında kelime listeleri yayınlandı ve halkın üç yıldır sürdürülen derleme çalışmalarının sonuçlarından haberdar olması sağlandı. Yeni bulunn kelimelerin anlamlarının iyi ayırt edilebilmesi için örnek cümle içinde kullanılmış ve Fransızca karşılığı da beraberinde verilmişti.[493]. Aşağıdaki örnekler Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan kelime listelerinden derlenmiştir[494]:

Âbıru dökmek: Yüzsuyu dökmek – (Bak. Tezellül etmek) – Fr. : S'humilier. "Sacrifier de son amour propre[495].

Akdem: İlk, önce, önceki. – Fr. : Avant, Pre'ce'demment. Örnek: Bundan akdem sizinle görüşmüştük[496].

Aşikâr: Açık, apaçık. – Fr. : Clair, ouveri, e'vident. Örnek: Bu işteki maksadımız aşikârdır – Bu işteki vargımız açıktır[497].

Beddua: İlenç. – Fr. : Male'dietion, anathe'me. Örnek: Ana – baba ilencine uğramaktan korkulmalı[498].

---

[491] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Eylül 1934, s. 2
[492] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Eylül 1934, s. 3.
[493] *"Osmanlıca'dan Türkçe'ye Karşılıklar Kılavuzu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Nisan 1935, s. 2-4, 4 Nisan 1935, s. 1-4, 8 Nisan 1935, s. 1-4, 11 Nisan 1935, s. 1-2, 15 Nisan 1935, s. 1-2, 18 Nisan 1935, s. 1-2, 22 Nisan 1935, s. 1-4, 25 Nisan 1935, s.1-2, 29 Nisan 1935, s. 1-4. 5 Ağustos 1935, s. 1-2, 8 Ağustos 1935, s. 1-2, 22 Ağustos 1935, s. 1-2, 26 Ağustos 1935, s. 1-2, 29 Ağustos 1935, s. 1-2, 28 Ekim 1935, s. 2, 4 Kasım 1935, s. 3, 7 Kasım 1935, s. 2-3, 11 Kasım 1935, s. 1-2, 14 Kasım 1935, s. 4.
[494] 500 numaralı dipnot incelenirse Nisan, Ağustos, Ekim ve Kasım aylarına ait nüshalarda, birkaç sayfaya yayılmış halde kelime listelerinin verildiği görülecektir ki, bu her nüshada onlarca kelimenin yer aldığı anlamına gelmektedir. Tüm kelimelerin anlamları ve beraberindeki açıklamalarıyla beraber verilmesi tez konumuzun dışında olduğundan, burada yalnızca örnek olması bakımından birkaç sözcüğe yer verilmiştir.
[495] Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Nisan 1935, s. 2.
[496] Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Nisan 1935, s. 1.
[497] Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Nisan 1935, s. 1.
[498] Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Nisan 1935, s. 1.

Bestekâr: Düzemen. – Fr. : Compositeur. Örnek: Beynelmilel büyük bestekârlar – Arsı ulusal büyük düzemenler[499].

İştihar etmek: Ünalmak, tanınmak. – Fr. : Gagner de la re'putation. Örnek: O zat güzel yazı yazmakla ünalmıştır[500].

Mecburi: Yükümsel, yükümü altında. – Fr. : Obligatoire. Örnek: Bütün vatandaşlar kanunu saymak yükümü altındadır[501].

Dehşet: Yılgı. – Fr. : Terreur. Örnek: Yıldırım düşünce halk yılgı içinde kaldı[502].

Dirayet: Usuğ. – Fr. : Adresse, intelligence, cabacite. Örnek: Bilgisi ne kadar geniş olursa olsun usuğsuz bir insan tuttuğu bir işte başarılı olamaz[503].

Kütüphane: Kitapsaray. – Fr. : Bibliath'qune. Örnek: Beyazıt genel kitapsarayı[504].

Mahalli – Mevzii: Yersel. – Fr. : Local. Örnek: Mahalli adetler – Yersel töreler[505].

Mahzur: Çekinecek, sakınca. – Fr. : İnconve'nient. Örnek: Bunda ne sakınca görüyorsunuz?[506]

Muvazene: Denklik, denge. – Fr. : Equilibre. Örnek: Dengesini kaybederek düştü[507].

Mülhak: Ulama, eklenik, bağlı. – Fr. : Annexe. Örnek: Mülhak bütçeler – Ulama bütçeler[508].

Müterakkip olmak: Kollamak. – Fr. : Guetter l'occasion. Örnek: Fırsat kollayan[509].

Teşne: Susamış, susak. – Fr. : Alte're, assoiffe[510].

---

[499] Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Nisan 1935, s. 1.
[500] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Nisan 1935, s. 2.
[501] Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Nisan 1935, s. 1.
[502] Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Nisan 1935, s. 2.
[503] Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Nisan 1935, s. 1.
[504] Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Ağustos 1935, s. 1.
[505] Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Ağustos 1935, s. 1.
[506] Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Ağustos 1935, s. 1.
[507] Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ağustos 1935, s. 1.
[508] Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Ağustos 1935, s. 1.
[509] Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Ağustos 1935, s. 2.
[510] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ekim 1935, s. 2.

Tevdiat: Yatırı. – Fr. : De'o[511].

Uhuvvet: Kardeşlik. – Fr. : Fraternite[512].

Vasat: Ara, orta, göbek. – Fr. : Milieu[513].

Zulmet: Karanlık. – Fr. : Obscurite[514].

Yukarıda yer alan örneklerde görüldüğü üzere Osmanlıca kelimelerin öz Türkçe anlamları karşılarına yazılmış, anlamlar kimi zaman Fransızca karşılıklarıyla kimi zaman da cümle içinde kullanılarak daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır.

Şubat 1935'te Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan ve Dil Devrimini yorumlayan aşağıdaki satırlarda, devrimin amacına uygun olarak Türkçe köklerden üretilmiş kelimeleri kullanma çabası göze çarpmaktadır;

> *"Ulusal dil - Atatürk'ün verdiği direktifle, Türk dili için çalışanların yetiştikleri bitimucu (en nihayet); (Türk dili fakirdir. İçinde Arapça, Farsça olmazsa konuşulamaz) diyen sapkınların (delâlete sapmışların) değil; bütün acun kültüründe bile evren yaran (harukulade bir şaşkınlık yaratmıştır. Yabancı dillerin, yabanîn kelimelerini artık ulusal sınırın (millî hudutların) dışına alıyor ve herkesin malını herkese veriyoruz. Bundan sonra Anadolu'nun temiz ve tüzün (asil) göğsünde yaşayan ve yabancı dillerin yüzlerce yıl ağırlığı altında benliğini, varlığını, saklamış ve bozulmamış olan Türk eve yaklaştıkça Türk dilinin derin bir köke ve ne berrak bir söyleyiş akışına ıssı olduğunu (sahip olduğunu gördük ve öğrendik. Artık ne divan edebiyatı ne de edebiyatı cedidecilerin uydurma ve piç dilleri vardır. Türkiye'de yalnız Türkçe konuşulur ve Türkçe görüşülür. Köylünün dili bizim dilimiz, hepimizin dili de onların dilidir. Ulus içinde derin uçurumlar açan, ayrılıklar doğuran, Babil gibi, üç dil yüzlülük ortadan kalkmış ve yapılan harf devrimi, bu dilin bir süsü ve anası olmuştur"*[515]

Kayseri lisesi son sınıf öğrencisi Ahmet Kolaç'ın, Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan "Dil Devrimimiz" başlıklı yazısında;

---

[511] Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Kasım 1935, s. 3.
[512] Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Kasım 1935, s. 3.
[513] Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Kasım 1935, s. 1.
[514] Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Kasım 1935, s. 4.
[515] *"Ülkülerimiz",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Şubat 1935, s. 1.

> *"Dilimiz altı yüz yıldan beri uyuşuk bir halde bırakılmıştı. Altı yüz yıldan beridir ki Arap ve Fars dili ve kültürü bir hastalık gibi içerimize sokulmuştu, bu durum karşısında işin neye varacağını bir türlü kestiremeyen sultanlar bu yabancı baskına kapılarak kapamak şöyle dursun, giren hastalığın her tarafa bulaşmasında da bir büyük etken oldular... Osmanlıca dediğimiz dil, bir parça bundan, bir parça şundan alınarak bir birine ulanmış yamalı bir bohçaya döndü. Bu gün acunda elli milyon Türk var bunlar içinde tam istiklâline kavuşmuş hemen biz varız, diğer ırkdaşlarımız yabancı ulusların, siyasal ve kültürel boyundurukları altında bulunuyorlar. Bununla beraber birçokları ulusal benliklerini unutmamışlardır. Sonra dilleri de lehçe farklarına bakılmazsa Türkçedir. Biz her devrimimiz gibi dil devrimiyle de onlara örnek olacağız. Ve Türklüğü dil ve kültür bağları ile kuvvetleştireceğiz Türkçülük kalplerimizde kutsal bir inanç gibi yaşayacaktır. Bu gün de!.. Yarın da!.."*

cümleleri ile ifade ettiği düşünceleri, o günün gençliğinin farkındalığını ve bakış açısını yansıtıyordu[516].

27 Eylül 1934 tarihli Kayseri Gazetesi'nde, Osmanlı döneminde yitirilen ve kaba sayılan arı Türkçe'nin bundan sonra kalkınma savaşımızın en başında yer alacağı vurgusundan hareketle 26 Eylül gününün Dil Bayramı[517] olarak kabul edildiği bildiriliyordu[518]. 1936 yılı Dil Bayramı kutlamalarında, Halkevi'nden yapılan radyo yayını ile halkın İstanbul'daki Dil Kurultayı tartışmalarını dinlemesi sağlandı; Türk dilinin tarihi ve önemi üzerine Halkevi'nde konferanslar verildi; fener alayları ve halkla beraber topluca sokak gezileri yapıldı. Aşağıdaki iki fotoğraf 1936 yılı Dil Bayramı kutlamaları esnasında çekilmiştir[519].

---

[516] *"Dil Devrimimiz"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Nisan 1935, s. 1-2.

[517] 26 Eylül'ün Dil Bayramı olarak kabul edilişi 1932 yılında toplanan Birinci Türk Dil Kurultayı sonunda olmuştur. Detaylı açıklama için bakınız: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=274:Tarihce&catid=38:kurumsal, 13.07.2015.

[518] *"Dil Bayramı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Eylül 1934, s. 1.

[519] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 104, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1168.104.3.

Resim 2. Kayseri'de Dil Bayramı Kutlamaları, 1936.

Resim 3. Kayseri'de Dil Bayramı Kutlamaları, 1936.

Aşağıda yer alan şiir, dil devrimi münasebetiyle Kayseri Halkevi Sekreteri Ahmet Evintan tarafından yazılmış olup, 1937 yılında bir Halkevi faaliyetinde okunmuştur[520].

[520] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.

DİL SAVAŞI

Tanrısal kükreyişle bir sel geliyor bakın,
Bir sel ki dil devrimi, karşı durmayın sakın,
Haydin arkadaşlarım, hep süngüleri takın,
Atatürk buyuruyor... Akın var, akın, akın.

Dün onun buyruğu ile kurtulmuştu ilimiz,
Bu gün de aynı güçle kurtulacak dilimiz
Birimiz kamumuzdur, kamumuzdur birimiz,
Sanmayın topraktadır bizim durak yerimiz.

Dili ayrı budunda, tümlük, birlik ne gezer,
Birleşmeyen budunu yağısı kolay eder,
Tutsak olan bir ulus, kafeste kuşa benzer,
Onda gönenç ne gezer, onda dirlik ne gezer.

"Dil" varken "lisan" demem, der isem dilim kopsun,
Bonjur, mersi der isen dillini arı soksun,
Ulus, ülke, dil senin sen, her nesneye toksun,
Biz varız ey arkadaş, ben yokum sen de yoksun.

Ağa yok, efendi yok, bey yok, beyefendi yoktur
Böylesi ayrılıklar bizi öldüren oktur,
Dalkavukluk bilmeyiz, ona kamımız toktur,
Gitsin Sultana gitsin, onlar bize soğuktur.

El ülküyü koşarken "neme gerek" der isen,
Herkesin tutumunu devler gibi yer isen,
Yirmi milyon Türk tüm de, sen eğer tek bir isen,
Alçaklıktır, yakışmaz... Katil sen de er isen.

Türkün yüceliğine tarihimiz tanıktır,
Amacımız yaltırık, ülkümüz yaltırıktır.
Önderimiz uludur, yolumuz da arıktır,
Türkü tanı ey Acun, Türk bugün uyanıktır.

Kızıllaştı bu toprak, alkan kata kata Türk,
Karanlıkta kalmıştı, yazık, yata yata Türk,

Fakat bir güneş doğdu, onun adı Atatürk
Türkler onun izinden yarına koşuyorlar,
Hey Tanrım ne savaş bu, koştukça coşuyorlar.

Soyum Türk, özüm de Türk, Türküm ne mutlu bana,
Kanım Türk, sözüm de Türk, Türküm ne mutlu bana.

Milli birliğin oluşturulması ve korunmasında dil gibi tarih de önemli olduğundan, dildeki devrim çabaları tarih alanıyla sürdürüldü[521]. Tanzimat'la I. Meşrutiyet arası yıllarda, medreselerin yanında kurulan yeni bazı okullarda Türk tarihi üzerinde durulsa da okutulan tarih, bütünüyle Türk tarihi değil, Osmanlı Devletinin ve hanedanının tarihi olmuştu. Osmanlı döneminin Türk tarihine sırt çeviren bu anlayışı nedeniyle Batı'da siyasal ve dinsel nedenlerle Türklere karşı geliştirilen "barbarlık", "göçebelik", "yersizlik", "yurtsuzluk", "kültürsüzlük" gibi savlar Türklerin de, devletin de zararına girişimlerin başlatılmasına yol açmış, İmparatorluğun çöküşüne doğru Anadolu toprakları paylaştırılmak istenirken uydurma kanıtlarla Anadolu'nun Türklere ait olmadığı ileri sürülmüştü[522]. Uluslaşmamış, ulus olamamış toplulukların tarih yaratmak için çaba gösterdikleri, kendilerini bir geçmişe bağlamak istedikleri bir çağda Türkler gibi dünyanın en eski, en köklü uluslarından birinin, Anadolu'da uygarlıklar yaratmış bir halkın gerçek tarihini bilmemesi, bu tarihi özel amaç güden yabancıların tanımlamalarına, belirlemelerine bırakması, Cumhuriyet yönetiminin kabul edeceği bir durum değildi. Bunun için sürekli araştırmalar, bilimsel çalışmalar yapmak ve sonuçları yazılar, kitaplar halinde yayımlamak amacıyla 15 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Heyeti", bugünkü adıyla "Türk Tarih Kurumu" kuruldu[523].

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin halka yaptığı bir çağrı Kayseri Gazetesi'nde yayınlanmış, bu çağrıda; Türk toprağının altı ve üstünün tarihi eserlerle dolu olduğu, bu eserlerin Türklerin dünyada ilk kültürü kuran kişiler olduğunun ispatı anlamına geldiği, bu eserlerin tüm ulusun ortak malı olduğu, onları yıkılmaktan, harap olmaktan, yabancı ellere geçmekten korumanın her Türk'ün vazifesi olduğu, bu tip eserler bulmak için usulsüz kazı yapılmaması gerektiği, bir şekilde bulunduğu takdirde hükümete teslim

---

[521] Gologlu, s. 265.
[522] Kili, *"Türk Devrim..."* s. 225.
[523] Kili, *"Bir Çağdaşlaşma...",* s. 158-159.

edilmesi gerektiği, topraklarımızın en eski sahiplerinin Türkler olduğu hususunun diğer dünya devletlerine ispatlanması için Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin bu eserlere ihtiyacı olduğu vurgulanmıştı[524].

Kayseri Gazetesi'nde ulusal tarih bilincinin uyanması için yazılar kaleme alınmış; tarihini bilmeyen uluslar için ilerleme imkânı olmadığı, Türk tarihi araştırmaları sonucu bizim medeniyet sahibi olmadığımız görüşüne sahip olanların fikirlerinin çürütüldüğü, Türklerin tüm dünyaya parmak ısırtacak derecede yüksek ve parlak bir geçmişe sahip olduğu söylenmiştir[525].

Kayseri'de yürütülen tarih araştırmaları kapsamında Ankara Arkeoloji Enstitüsü öğrencilerinden 32 kişilik bir grup başlarında Dr. Vonder Osten olduğu halde Kayseri'ye gelmiş, Kültepe'de inceleme çalışması yapmışlardır[526].

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin amacına uygun olarak Kayseri Gazetesi'nde, Halkevi müze ve sergiler şubesi baş muallimi Kazım Özdoğan'ın hazırladığı 16 bölümlük "Kayseri Bilgileri" adlı bir yazı dizisi yayınlanmış; bu dizide, Kayseri ve İç Anadolu'da yürütülen kazı çalışmalarına dayanılarak, buraların geçmişte çok büyük bir kültür ve medeniyete ev sahipliği yaptığı, bu medeniyeti kuranların Eti'ler olduğu söylenmiş, Eti'lerin Türk olduğu savı öne sürülmüştü[527]. Bununla ilgili olarak:

> *"... Eti'lerin mıntıkaya –Kayseri civarına- ne vakit geldikleri malûm değilse de Karahöyükte bulunan eserlerin kablelmilât 4000 senelerine kadar vardığı anlaşılıyor. Kültepe höyüğü ve bilhassa Alişar hafriyatında milâttan 4000 sene evveline varabilen vesikalar bulundu. Bu işaretlere nazaran bunların bu tarihlerde burada bir medeniyet ilerletmiş ve daha evvelleri Orta Asya'dan göç etmiş oldukları anlaşılıyor. Bu ciheti ilk Eti hiyeroglifinin iyice okunması ve tetkikatın ilerlemesi izah edecektir. Bu parlak medeniyetin esasları daha iyi bir şekilde aydınlanacaktır. Yalnız şurası çok katidir ki Eti'ler Orta Asya'dan derin ve köklü bir medeniyet ve bilgi ile yüklü olarak buralara gelmişler ve yayılmışlardır. Bunu ilk devirlere ait eserleri göstermektedir. Müzedeki –Kayseri Müzesi- Yemliha kartalı ile Karakuyu'dan gelen ilk zamana ait su kitabesi yazısının kabartma şekilleri ve bahislerinde söylenilecek eşyalar hep birer delil olarak gösterilebilir. Bunların inceliklerine bugün bile hayret edilmektedir. Kablelmilât 1200 tarihlerinde garpten göçen muhacir kavimlerin iç Anadolu'nun merkezine doğru akın yapmaları sebebi ile bunlar sarsılmış ve şehirleri yağma edilmiştir. Bu vaziyet karşısında Anadolu'da Eti İmpratorluğu sarsılmış ve parçalanmıştır. Fakat olgun ve derin Eti hars ve medeniyetinin izleri Anadolu'da*

---

[524] *"Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisliğinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1935, s.2, 9 Aralık 1935, s. 3, 12 Aralık 1935, s. 4

[525] *"Ülkülerimiz",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Şubat 1935, s. 1.

[526] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Şubat 1937, s. 1.

[527] *"Kayseri Bilgileri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Haziran 1933, s. 3, 8 Haziran 1933, s. 2, 15 Haziran 1933, s. 2, 3 Temmuz 1933, s. 2, 6 Temmuz 1933, s. 2, 10 Temmuz 1933, s. 2, 13 Temmuz 1933, s. 2, 20 Temmuz 1933, s. 2, 24 Temmuz 1933, s.2.

hiçbir zaman varlığını kaybetmemiştir. Bu kültür her zaman kendisini göstermiştir. Etilerin icat ettikleri çifte kartal üç bin yıl sonra Anadolu'da Selçuk Türkleri tarafından kullanılıyordu. Diğer içtimai sahalarda da her zaman bu değişmemenin ispatı mümkündür ki bu vaziyet Avrupa âlimlerinin nazarı dikkatini celbetmektedir. Türk soyunun binlerce yıl geçtiği halde diline, eline bağlı kaldığını ve yabancı hiç bir kültürün tamamen tesirine kapılmadığını göstermektedir. Bu günkü halkiyat, lisan ve sanat izlerinin esası tetkik edildiğinde bu neticeye varılmaktadır"

cümleleri ile çift başlı kartal simgesinin Eti'lerde ve Selçuklularda ortak olarak kullanılan bir simge olması, Eti kültür ve sanatına dair izlerin geçen binlerce yıla rağmen hala Türk kültüründe yaşıyor olması, Eti'lerin Türk olduğunun delilleri olarak sunulmuştu[528]. Bundan başka olarak, Eti'lerin Türk olduğunu delillendirmek için Eti dilinin Türkçe olduğu savı da öne sürülenler arasındaydı.

"Karahüyük sakinleri Eti'lerin kullandıkları dil Türkçe'dir. Halâ bunlardan kalma sözler lisanımızda mevcuttur. Mösyö Colonseheff, tabletler üzerinde yaptığı tetkikat neticesinde Kapadokya lisani ile Eti lisanının aynı olduğunu göstermektedir. Önce Eti lisanı üzerine tetkikata girişen âlimlerden Homel ve Cossen lisanlar ile bilmukayese Eti lisanının Türk lisan ailesine mensup olduğu aslına vasıl olmuştur. M. Conder ise beşeriyat tetkiklerine uygun ve lisan âlimleri mütedair buluş ve düşünceler serdile Münihli tarih âliminin mukarreratına erişmiş Eti dilinin Altaylı – Türk aslına hüküm ediyor... Kayseri civarında Eti lehçesine dair birçok kelimelerin halâ kullanılmakta olduğu görülüyor ve bu günkü kullandığımız lisanın aslının onlar vasıtası ile Orta Asya Türk diline dayandığına şüphe yoktur. Bu hakikat lisaniyatçılar tarafından yapılan araştırma ve diğer lisanlarla mukayeseden çıkan neticelerle bellidir. Bu münasebetle burada kullanılan "kurbas" kelimesi de bu meyanda sayılır. Demek oluyor ki gürbüzden geldiğini zannettiğimiz "kurbas adam", "kurbas delikanlı" sözleri bu isme teşbih ve tavsif edilerek aslı gibi söyleniliyor"

cümleleri ile Eti dili ile Türkçe'nin aynı kökten geldiğini savunan bilim adamlarının görüşlerine yer verilmiş ve gürbüz kelimesi ile kurbas kelimesinin benzerliğine dikkat çekilmiştir[529]. Eti'lerin Türk olduğu savına delil olarak Kayseri'ye ait Erkilet ve Erciyes kelimelerinin köklerinin de Eti dilinden geldiği öne sürülmüştür. Bununla ilgili olarak;

---

528 *"Kayseri Bilgileri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Haziran 1933, s. 3.
529 *"Karahöyük Sakini Eti'lerin Asıl Dili Türkçe'dir",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Temmuz 1933, s. 2.

"Eti yazı ve tarihine ait 1898'de Newyork'ta basılan İngilizce bir eserde Türkçe, Akatça, Etice kelimelerin bir asıldan olduğunu gösterir cetveldeki misâllerden Er, Sak misâlleri ile Samih Rifat Bey'in Tanrı kelimesi üzerindeki etütlerini alıyoruz. Bu misâllerden Er kelimesi muhitimizde Erciyes ve Erkilet gibi iki coğrafî ismin başında tavsif makamında bulunmaktadır. Birisi malûm bir dağı diğeri de bir nahiyenin adını gösteriyor. Bunların vechi tesmiye ve medlülleri araştırılırsa Erciyes adına tarihî kayıtlarda İsa'nın doğumundan 2900 yıl önce bir zamanı gösteren Elamarna'da bulunan Eti'lere ait tabletlerde tesadüf edilmektedir. Bu itibarla bu isim tarihî kayıtlarda görebildiğimiz 5000 yıllık bir zamanı taşıyor demektir. Daha evvel malûm ve maruf olduğuda nazarı itibare alınırsa Er kelimesinin burada ilk Etiler tarafından da kullanılmış olduğu tezahür eder. Eski garp lisanında beyazdağ manasında olduğu söylenilen Argaus, bu kelimeden muhaffaf Arge ve eje, Arap coğrafyaları ile eski tarihler ve Kamus'ül Alam'da Cerciş'ten alındığı söylenilen Erciş ve Kâtip Çelebi'nin Cihannüma adlı kitabındaki yazılı Ercasip şekilleri bu kelimenin hakiki menşei olmamakla beraber; Eti lehçesinden kalan Erciyes kelimesi binlerce seneden beri asıl vaziyetini muhafaza etmektedir. Erkilet kelimesindeki Er de böyledir. Türk tarihinde meşhur "kelet"leri hatırlatıyor ki bunlara ait vekayi tarihiye hemen aynı derecede uzun bir zamanı gösterir"

denilerek, Erciyes ve Erkilet sözcüklerinin başında yer alan "Er" ifadesinin Eti dilinden geldiği, Erkilet sözcüğünün son kısmı olan "kilet" kısmının "kelet" kelimesi ile benzerliğine dikkat çekiliyordu[530].

Erciyes kelimesinin Türkçe olduğu, Erciyes'in Anadolu'da yaşayan Türk boylarının sembollerinden olduğu ve kutsal kabul edildiği, Anadolu'daki Türk varlığının 4.000 yıl öncesine dayandığı gibi görüşlere Kazım Özdoğan'ın Halkevinde verdiği nutuklarda da değinilmiştir[531].

---

[530] *"Karahöyük Sakini Eti'lerin Asıl Dili Türkçe'dir",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Temmuz 1933, s. 2.
[531] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 895, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.227.895.1.

3. BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ EKONOMİ POLİTİKALARI VE BUNLARIN KAYSERİ'YE YANSIMALARI

1820'lerden I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Osmanlı İmparatorluğu, Batı'nın askeri, siyasi ve ekonomik gücü ve baskısı karşısında gerilemiş; XX. yüzyılın başlarında Avrupa ülkelerinin tarımsal ve sınai malları için bir açık pazar haline gelmişti. Ülkede sarayın ve ordunun temel ihtiyaçlarını karşılamak için varolan birkaç fabrika ile yabancıların kurduğu ve işlettiği küçük ölçekli az sayıda işletmeden başka sınai yatırım yoktu[532]. Bu tarihlerde Kayseri, ticaret ve küçük sanayiden elde ettiği gelirle geçiniyordu. 1903 yılında kentte var olan 3.722 dükkân ve mağaza ile 30 han ticaret sektörünün hâkimiyetine işaret eder. Kayseri'nin yüzyıllar boyu ürettiği boya, deri, kösele, dokuma, halı, kilim, pastırma, sucuk ve kuru meyve dışa sattığı başlıca ürünlerdir. Dışalım malları arasında yünlü ve pamuklu kumaşlar, tütün, pirinç, şeker, kahve, petrol ve demir, bakır gibi madenler vardır[533].

Yarı sömürge Osmanlı İmparatorluğu'ndan tam bağımsız Cumhuriyet'e uzanan yolda, Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde Mustafa Kemal ulusal egemenliğin, iktisadi egemenlikle pekiştirildiği takdirde anlamlı olacağını vurgulamıştı[534]. Mustafa Kemal'e göre ekonomik bağımsızlığı sağlamanın yolu devlet hazinesinin yurt içinde ve yurt dışında güvenilir olmasıydı[535]; yeni Türkiye devleti süngü ile değil, süngünün de dayandığı ekonomi ile kurulacaktı[536].

1919-1922 yıllarında savaş şartları nedeniyle bütçe hesabı yapılmamış ve ülke TBMM'den alınan ödeneklerle yönetilmişti ancak, Atatürk'ün yakın ilgisi ile yapılan 1924-1933 arasındaki 11 bütçenin kesin hesabı denk bağlanmış, 3'ü fazla vermiş,

---

[532] Köstüklü, "Cumhuriyetin Temel...", s. 319.
[533] İmamoğlu, *"20. Yüzyılın..."*
[534] Köstüklü, "Cumhuriyetin Temel...", s. 321.
[535] Feyzioğlu, s. 87.
[536] Kocatürk, *"Atatürk'ün Fikir..."*, s. 298.

sadece Aşar vergisinin kaldırıldığı 1925'te 1'i açıkla kapanmıştı. Atatürk'ün para politikasının temel amacı, devlet harcamaları ile kaynaklar arasında sürekli bir dengenin korunması suretiyle enflasyonun önlenmesiydi. Ona göre çok muhtaç durumda bulunan halkın refahını arttırmak için yatırımları hızlandırmak gerekliydi. Ancak, yatırımları hızlandırmak amacı ile, devletin sağlıklı yollardan sağladığı gelirlerden fazla harcama yapması önlenmeliydi. Onun yönetimindeki 15 yılda ortalama yıllık % 4-6 oranında reel büyüme hızı elde edildiği halde enflasyon yoktur. Ona göre, enflasyona gitmeden yatırımların hızlandırılabilmesi için, halkın tasarrufa yöneltilmesi ve halk tasarruflarının büyük yatırımları gerçekleştirebilmek için birleştirilmesini sağlayan bir malî yapının kurulması gereklidir. Atatürk'ün kararı ile başlatılan "Millî İktisat ve Tasarruf Hamlesi" ve "Yerli Malları Haftası" ile Türkiye İş Bankası'nın kurulması, bu amaca yönelik uygulamalardır[537].

Bu uygulamaların Kayseri gibi bir ticaret şehrine olan yansımaları oldukça belirgindir. Kayseri Gazetesi'nde ticaret ahlakı, tasarruf yapmanın ve yerli malı kullanmanın önemi ile ilgili, hem üreticiyi hem de tüketiciyi hedef alan pek çok yazı ve slogana yer verilmiştir.

Tasarruf yapmakla ilgili olarak Kayseri Gazetesi'nde; Menn-i İsrafat Kanunu'nun halk nezdinde hoş karşılandığı, bu kanunun kuvvetini halkın ruhundan aldığı[538]; dünya devletleri arasında milli bir varlık göstermenin iktisadi başarıyla mümkün olduğu; tasarrufun yemeden içmeden para biriktirmek ya da giyinip kuşanmamak anlamına gelmediği[539]; istiklalini kendi kuvvetiyle kazanmış bir millet olarak bize yakışanın israftan kaçınmak olduğu[540]; biriktirmenin gelecek için ve çoğunlukla başkaları için yapıldığı, yarının menfaatlerini, bugünün menfaatlerine tercih etmek gerektiği, çocuklarının tahsil ve terbiyesinden kendini sorumlu hisseden her babanın çocuklarının geleceği için tasarruf yapması gerektiği, tasarrufun bir medenilik alameti olduğu[541], paranın çalışmakla kazanılıp, biriktirmekle arttırılacağı[542] gibi söylemlere yer verildi. Ebeveynler hem kendileri biriktirmeli hem de çocuklarını

---

[537] Feyzioğlu, s. 88-92.
[538] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Şubat 1926, s. 1.
[539] *"Tasarrufun Lüzumu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Ağustos 1926, s. 1.
[540] *"Ferdi Tasarruf",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 23 Aralık 1929, s. 1.
"Tasarruf – Devlet İşi, Ahlak İşi, İktisat İşi" Kayseri Vilayet gazetesi, 8 Aralık 1932, s. 3.
"Eczacı Hazim Bey'in Nutku", Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Aralık 1932, s. 1.
[541] *"Tasarruf Medenilik Alametidir!",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Aralık 1930, s. 3.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Aralık 1930, s. 3.
[542] *"Hesabını Bilin",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Mart 1931, s. 2.

biriktirmeye alıştırmalıydı. Bunun için çocuklara birer tasarruf kumbarası alıp az da olsa para biriktirmelerini teşvik etmeleri anne babalara telkin edildi[543]. Tasarruf konusunda Kayseri'nin mahalli adetleri eleştiri konusu haline getirildi. Düğünlerde, cemiyetlerde, ziyafetlerde lüzumsuz harcamalara kaçıldığı[544]; düğünlerin bir gönül saadeti olacağı yerde bir aile felaketine dönüştüğü, uzun yıllar düğün için biriktirilen parayla gelinlere gerdanlıklar, beşliler, burmalar takıp, terzilere yüzlerce lira düzen kıyafeti parası ödeneceğine, bu birikimle iş kurulması gerektiği, Kayserililerin bu göreneklerden ve masraflı düğünlerden vazgeçmesi gerektiği söyleniyordu[545].

Toplumda tasarruf yapma alışkanlığının yerleştirilmesi için faaliyetler gösteren Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Kayseri şubesi Ocak 1929'da, banka ve şirket müdürleri ile tacirlerin de katıldığı Türk Ocağı'nda yapılan bir toplantının ardından faaliyete geçti[546]. Cemiyetin irşat heyetine Kayseri Lisesi müdürü Ekrem, azalıklarına da Almanca öğretmeni Eşref, Fransızca öğretmeni Vehbi, İçtimaiyat öğretmeni Kazım ve Cumhuriyet Mektebi müdürü Ahmet Beyler seçildi[547]. Cemiyetin üye sayısının çoğaltılması için gazete üzerinden çağrı yapıldı[548]. Cemiyet "Tasarruf ve Yerli Malı Haftası" etkinliklerini ilk olarak 1930 yılında düzenledi. Daha sonraki yıllarda da düzenli olarak kutlanacak olan bu hafta boyunca, Türkiye'nin her tarafında, okullarda, kışlalarda, camilerde ve bütün milli teşekküllerde, yerli malı kullanımı ve tasarruf mevzusu üzerine konferanslar ve nutuklar verildi, müsamereler yapıldı[549]; esnaf arasında ve –ödüllü olmak üzere- okullarda tasarruf konulu kompozisyon yarışmaları ve yerli malı ile vitrin süsleme yarışmaları düzenlendi[550]; şehir çapında yerli malları sergisi düzenlendi[551], kahvehanelerde ve kutlamaların olduğu diğer yerlerde halka yerli malı ve

---

543 *"Tasarruf Terbiyesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Mayıs 1931, s. 1.
544 *"Aziz Vatandaş",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Kanunisani 1931, s. 3.
545 *"Anadolu Düğünleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Temmuz 1933, s. 1.
546 *"Tasarruf Cemiyeti Teşkili İçin Faaliyete Geçildi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Aralık 1929, s. 1. "Tasarruf Cemiyeti Teşkili İçin Faaliyete Geçildi" başlıklı yazı için bakınız Ek 4.
547 *"Milli Tasarruf Cemiyeti Faaliyetle Çalışmaktadır",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Ocak 1930, s. 1.
548 *"Milli Tasarruf Cemiyeti Aza Kaydına Faaliyetle Devam Etmektedir",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1930, s. 1.
549 *"İlk Tasarruf Ve Yerli Malı Haftası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Kasım 1930, s. 1.
"Davet", Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Aralık 1930, s. 1.
"Tasarruf Cemiyetinin Tezahüratı", Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Aralık 1932, s. 1.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Aralık 1932, s. 2.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Aralık 1932, s. 1.
550 Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Aralık 1930, s. 1.
"Vatandaş", Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Aralık 1930, s. 1.
551 *"Tasarruf Haftası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Kasım 1931, s. 1.
"Tasarruf Ve İktisat", Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Aralık 1933, s. 1.
"Tasarruf Haftasında Kayseri", Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Ekim 1933, s. 1.

tasarruf ile ilgili vecizeler dağıtıldı[552]. 1931 yılında, tasarruf konulu kompozisyon yarışmasını kazanan Kız Orta Mektebi talebelerinden Nurülnisa Hanım'a Tasarruf Cemiyeti tarafından bir tasarruf kumbarası hediye edildi[553]. Bunlardan daha büyük çaplı bir etkinlik olmak üzere, 1930 yılında, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin, "Milli Sanayi Numune Sergisi" münasebetiyle bir katalog bastıracağı, yerli malı üreticilerinin ürünlerini tanıtmak ve kendi reklamlarını yapmak için kendi şehrinde bulunan cemiyet şubesine bilgi vererek, ücretsiz olarak katalogda yer alabileceği, ayrıca kataloğun halka ücretsiz dağıtılacağı duyuruldu[554]. Ayrıca Ankara'da toplanacak olan Milli Sanayi Kongresi'ne gidecekler için devlet demiryolları bileti yarı fiyatına verilecek ve kongreye ürün götürmek isteyenlerin malları yarı fiyatına taşınacaktı[555]. 1931 yılına gelindiğinde Budapeşte'de yapılacak uluslararası bir sergiye numunelik eşya göndermek isteyenlerin Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne başvurabileceği, cemiyetin Kayseri şubesi tarafından gazete ilanıyla duyuruldu[556].

Yerli malı kullanma alışkanlığını geliştirmekle ilgili; halkın yerli malı deyince aklına çoban abası geldiği, oysa ki yerli mallarımızın da oldukça kaliteli olduğu ancak halkın bunu bilmediği anlatılarak; yerli malı kullanımını arttırmak için öncelikle bunun reklamının yapılması gerektiği; herşeyi devletten beklemenin doğru olmadığı; ticaret odası ve belediyenin bu işle ilgilenerek sergi, mecmua, müsamere vb. kanallardan propaganda faaliyeti yürütmesi, hatta kadınlardan oluşacak bir propaganda heyeti kurularak bunların reklam faaliyetleri yürütmesi, şehirde yerli fabrikaların mallarını satacak bir temsilci dükkânın açılması gibi öneriler öne sürüldü[557]. Yerli malının tercih edilmesi hususunda, tüketici kitlesi içinde en çok kadınlar hedef alındı. Kadınların yerli malı kullanımı konusunda gösterecekleri gayret, sürekli olarak Türk kadınının Milli Mücadele'de gösterdiği fedakârlık ile özdeşleştirilerek olumlu bir algı oluşturmaya çalışıldı. Milli Mücadele'de ön safta yürüyen kadına, iktisadi mücadelede de ön safta yürümenin yakışacağı; yerli malı kullanmanın vatana hizmet etmek anlamına geldiği; cumhuriyet hükümetinin Türk kadınına layık olduğu mevkiyi verdiği, onu hapis hayatından kurtarıp rey hakkı verdiği, bu yüzden kadınların cumhuriyete olan borcunu,

---

552 *"Ulusal Ekonomi Ve Tasarruf Haftası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Aralık 1936, s. 1.
553 *"Tasarrufa Ait Tahrir Müsabakası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Ocak 1931, s. 1.
554 Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1930, s. 2.
555 *"Ankara'da Toplanacak Milli Sanayi Kongresi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Nisan 1930, s. 1.
556 *"Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti Kayseri Şubesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Mart 1931, s. 4, 19 Mart 1931, s. 4.
557 *"Milli Malumat Ve Masnuatımızın Sarf Ve İstihlakı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Şubat 1929, s. 1, 23 Mart 1931, s. 1.

yerli malı tercih ederek ödemesi gerektiği, Türk malını kaba bulan kadının Avrupa malına itibar etmesinin vatana ihanet anlamına geleceği, Türk malı estetik olmasa da Avrupa malından daha sağlam olduğu, milli vazifelerin süs ve zerafetten daha öncelikli ve değerli şeyler olduğu sıkça yinelenen sosyal mesajlar oldu[558]. Kadınların Avrupa malı tercih etmeleri konusunda eleştiri okları Türk köylü kadınından ziyade şehirli kadını hedef alıyordu. Türk köylü kadınının inkılâp sürecinde erkeğinin yanında durduğu, inkılâptân sonra hükümetle uyum içerisinde olup yerli malı kullandığı, ancak cumhuriyetin verdiği haklardan, köylü kadına nazaran daha fazla yararlanan, avukat, doktor, hâkim olan, meslek edinen şehirli kadının, üzerine düşen vazifeyi yerine getirmediği, çarşafı attıktan sonra süs ve israf içinde boğulduğu, yerli malına dönüp bakmadığı söyleniyor, şehirli kadının bu tutumu eleştiriliyordu[559]. Bu türden yazılar kaleme alanların arasında Şukufe Nihal ve İffet Halim gibi kadın yazarlar da vardı. Şukufe Nihal süs düşkünü kadınları eleştirdiği bir yazısında; inkılâptan sonra kadınların yalnızca giyim ve eğlence alışkanlıklarını değiştirerek medeni olmaya çalıştıkları, kadının en iyi anlaması gereken şeyin memleketin kurtuluşu olduğu ancak kadının en az bunu anladığını söylüyordu[560]. İffet Halim ise, kadının iktisadi hayattan geri kalmaması gerektiğini, hem çalışıp, üretip kazanarak hem de yerli malından tüketerek ekonomik vazifesini yerine getirmesi gerektiğini söylüyordu[561].

Yerli malı kullanma konusunda Kayseri'nin enerji tüketimine de değinildi. Bünyan şelalelerinden aydınlanma için elektrik üretip kalanının sanayiye verilmesi için kurulan Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş.[562] 1930'a kadar sürdürülen ulusal ekonomi ve teşvik politikaları uyarınca 1926'da kurulmuş bir özel sektör girişimiydi[563]. Kayseri Gazetesi'nde, yüzlerce lira para sarf edilerek Bünyan şelalelerine yatırım yapıldığı, buradan çıkan elektrikle evleri aydınlatmak varken Kayserililerin neden gazyağı tükettiği sorgulandı. Aslında cevap soruyla beraber verilmişti: Elektrik kullanmak

---

558 *"Türk Kadınının İktisadi Mücadelede Vazifesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Şubat 1931, s. 1.
"Her Türk Yerli Malı Kullanmalıdır", Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Kasım 1931, s. 1.
"Muallim Kazım Bey'in Nutku", Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Aralık 1932, s. 1.
559 *"Türk Kadınının Tasarruftaa Vazifesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Aralık 1931, s. 1.
560 *"Tasarruf Ve Yerli Malı İçin",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Aralık 1931, s. 2.
561 *"Kadın Ve İktisat",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Aralık 1932, s. 2.
562 Kadir **Dayıoğlu**, "Kayseri'nin Ticaret ve Sanayi Hayatı", *Kayseri Ticaret Odası Bülteni*, Dergâh Ofset, Kayseri, 2008, s. 115-117,
563 Murat **Eriş,** *81 İlde Kültür Ve Şehir – Kayseri*, Acar Basım ve Cilt San., İstanbul 2013, s. 110.

gazyağından daha pahalıydı. Buna rağmen elektrik kullanıldığı takdirde para tamamen memleketimizde kalacağı için, bu işin nihai kazançlısı yine Türk insanı olacaktı[564].

Yerli malını özendirme propagandasında, Osmanlı – Cumhuriyet kıyaslamalarına sıkça yer verildi. Pınarbaşı'nda Kaymakam Celal Bey'in önderliğinde Tasarruf ve İktisat Cemiyeti'nin düzenlediği yerli malı sergisinde konuşan cemiyet başkanı Sıtkı Bey,

> *"Cumhuriyet Bayramı, Zafer Bayramı, Ramazan Bayramı gibi Tasarruf ve Yerli Malı Haftası da milli bir bayram haline girmiştir… Yakın maziyi hepimiz hatırlarız ki saltanat devrinde milli iktisat diye bir şey yoktur. Çünkü tam manasıyla müstakil bir millet değildik. Duyun-u Umumiye ve kapitülasyonlar gibi zincirlerle sıkı sıkıya bağlanmıştık"*

diyerek, Cumhuriyet'in ilanının ardından ekonomik anlamda bağımsız olmamızla birlikte milli iktisat kavramının gelişmeye başladığını, Tasarruf ve Yerli Malı Haftası'nın diğer milli bayramlarımız kadar önemli olduğunu vurguluyordu[565]. Benzer kıyaslamalar 1935 yılı Tasarruf ve İktisat Haftası kutlamalarında konuşan Bayan Merzuka'nın cümlelerinde de göze çarpar:

> *"Sayın Bayanlar Baylar... Biz, hepimiz artık eski, tam anlamı ile yıpranmış Osmanlı kafasını değil; genç, diri, parlak Türk usunu taşıyoruz. On iki - on üç yıldan beri toptan ulusça kalkınma, ilerleme yolundayız. Hepimiz biliyoruz ki Osmanlı İmparatorluğu bu yurdun her çeşit varını, yoğunu başkalarına vermiş, ana topraklarımıza öz ulusumuza en küçük bir yer bırakmamıştı... Ben o kara günleri uzun uzun anacak değilim.... Bu toprağın öz sahipleri bizleriz! Yurdumuzu güzelleştirmek, halkımızı ileri duruma götürmek, koşturmak, bilginlerimize düşen en kutsal ve ulusal bir ödevdir! Hep gözlerimizle görüyoruz, ilimizin her bucağında dev gövdeli fabrikalar yükseldi, demiryolları döşendi döşeniyor! Bankalar kuruluyor, madenlerimiz çıkarılıyor! Önce hiç bir bacamız tütmezken, şimdi şu adları hepimiz duymuyor muyuz?*
>
> *1. Kayseri, Ereğli, Nazilli, Hereke, Feshane: Dokuma fabrikaları.*
>
> *2. İzmit'te kâğıt, Paşabahçe'de cam, Safranbolu'da demir fabrikaları.*
>
> *3. Alpullu, Uşak, Eskişehir, Turhal şeker fabrikaları.*
>
> *Cumhuriye Merkez, İş, Tarım, Sümer, Etibankı Cumhurluğumuz yaratmadı mı? İster şurada daha yüzlercesini saymağa zaman bulamadığım o kadar varlıklar var ki başkalarının 100*

---

[564] *"Niçin Elektrik Yakmıyoruz?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Kasım 1931, s. 1.
[565] *"Pınarbaşı'nda Yerli Malı Sergisi Ve Müsamere",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Aralık 1933, s. 1.

yılda yaptığını Türk 12 yılda başardı. Sayın Bayanlar Baylar! Daha bunların yeter derecede olmadığını kavrayabiliriz. İşte önümüzde ve ileride yapılacak her şeyi bizler karşılayacağız. Bu nasıl olur? Bunun da çıkar bir yolu vardır. Türk altı yıldır bu yolda yürüyor! Bu yürümemizi daha hızlandıracağımız şu canlı, sade örneğe bir bakalım: Ulusumuzun sayısını yeniden öğrendik. 18 milyon değil miyiz? İçimizden üç milyonumuz günde beşer kuruş artırsa -minder altında, küpte, gömüde olmamak şartı ile- yılda tam 54 milyon lira birikir ki bu serveti aramızdan değil yabancılardan bir kimse bile ortaya koyamaz. Eğer bu para ulusal bankalarımızda toplanırsa yurdumuzun nurlu, büyük ve güç yetmez sanılan işleri kısa zamanlarda başarılmış olur. Bir adım daha atalım: On yılda 540 milyon lira gibi dağ bir sayı ile karşılaşacağız... Türk aileleri bu yolda ekonomi yaparsa ulusal ekonomi kendiliğinden canlanır. Sayın dinleyiciler! Yaşamamızın başta gelen özü ekonomidir, artırmadır; daha açıkçası: Para! Para! Paradır! Artık mutlu günlere kavuştuk. Bundan sonra yabancılara hiç gerekliğimiz yok. Onlar, yüzlerce yıl bizi soydular soğana çevirdiler. Düşünelim; daha önceleri Avrupa pazarları Türkün pamuğunu ucuza alır, fabrikalarında allı, güllü patiskalar, basmalar haline koyar, tekrar bize dilediği değere satardı, her yolda her yönden alın teri ile kazandıklarımızı böylece başkalarına kolayca kaptırırdık. O kötü günler çoktan geçti. Her işimizi kendi gücümüzle, paramızla, tekniğimizle kendimiz yapmasını öğrendik! Dışarıya metelik vermek yok. Öz malımız öz canımızdır. Fabrikalarımızın yaptıklarını isteye isteye kullanacağız Cennet yurdumuzun ürünlerini seve seve çoğaltacağız!"

cümlelerinde Bayan Merzuka, hem Osmanlı – Cumhuriyet kıyaslaması yapmış hem de tasarruf edip milli sermaye biriktirmenin ve yerli malı tüketmenin önemi üzerinde durmuştur[566]. Benzer temada olmak üzere; geçmişte asırlar boyunca Türk milletinin başında saltanat süren sultanların milleti sefalete sürüklediği, buna karşılık cumhuriyet hükümetinin milli sanayiyi yükseltmek için uğraştığı, hükümetin çabasının tek başına yeterli olmayacağı, yerli mallar Avrupa malları kadar zarif görünmese bile, halkın yerli malı kullanımını milli bir vazife olarak görmesi gerektiği[567], özellikle yüklü miktarda yapılan bayram alışverişlerinde yerli malının tercih edilmesi gerektiği[568] gibi hususlara Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan pek çok yazıda vurgu yapıldı. Halk yerli malı kullanırsa ziraat ve sanayi ilerler, üretim ve ticaret artar, işsizlik ve sefalet azalır denildi.

Halka yerli malı kullanmayı telkin eden Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, aynı zamanda halkın hakkını korumakla vazifeli olduğunu da gazete aracılığıyla duyurdu. Eğer bir vatandaşın yerli malından bir şikâyeti varsa, malın neyinden şikâyetçi olduğunu, nereden aldığını açık bir şekilde yazıp Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Ankara'daki merkezine durumu bildirebilecekti. Cemiyet şikâyeti alakadar fabrikaya ve

---

566 *"Bayan Merzuka'nın Konferansı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Aralık 1935, s. 1.

567 *"Yerli Malı Kullanalım",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Aralık 1929, s. 1, 19 Mart 1931, s. 1, 18 Mayıs 1931, s. 1.
"Yerli Malını Kullanmalıyız", Kayseri Vilayet gazetesi, 18 Haziran 1931, s. 1.

568 *"Yerli Mallarımız",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Şubat 1930, s. 4.

ticari teşekküllere bildirerek, gerekirse o fabrikanın boykot edilmesini sağlayacaktı[569]. Bu uygulamalar cumhuriyetin ilk yıllarında tüketici hakları konusunda ne kadar büyük bir hassasiyet gösterildiğini anlamak açısından önemlidir. Yerli malı kullanılması konusunda üretici ve tüketici kadar, satıcının da rolünün önemli olduğu çeşitli vesilelerle tekrar edildi. Bazı tüccarların milli duyguları bir kenara bırakarak kendi şahsi menfaatlerini düşünmeleri, yerli malı yerine Avrupa malını piyasaya sürmeleri eleştiri konusu yapıldı, tüccarın vazifesinin yerli malını halka tanıtıp sevdirmek olduğu söylendi[570].

Gazete yazılarında yalnızca tasarruf edip yerli malı kullanmak değil, aynı zamanda üretici olma cesareti göstermek de vurgulandı. Toplumda iş adamı olma kabiliyeti gösterenlerin az olduğu, herkesin devlette bir memuriyet peşinde koştuğu eleştiri konusu yapılarak ticari teşebbüste bulunmak özendirildi[571].

Kayseri Gazetesi'nin köşe yazılarında uzun uzun bahsedilen bu hususlar, sloganlarla da desteklendi. Aşağıda yer alan sloganlar incelendiğinde, halkın gazete yoluyla yoğun bir propagandaya maruz bırakıldığı anlaşılır.

Vatandaş! Yerli malı kullan![572],

VAZİFE BAŞINDA TÜRK TÜCCARI

1.Türkiye'de yapılabilen veya çıkan hiçbir şeyi Avrupa'ya ısmarlamayacaksın.

2.Temiz mal satacaksın.

3.Rağbet çoğaldıkça fiyatları da çoğaltmayacaksın.

4.Ucuz almayı, ucuz satmayı, iyisini satmayı bileceksin.

TÜRK FABRİKATÖRÜ

1.Büyük istihsal büyük sermayenin eseridir. Sermayeni tevhit ve teşrik edip büyük eserler vücuda getirmeye çalışmak ilk işin olmalıdır.

2.Memleketimizde yapamadığımız fakat bol bol kullandığımız harcıâlem şeyleri yapmaya bak.

---

569 *"Niçin Yerli Malı Kullanmalıyız?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Aralık 1930, s. 1.
570 *"Yerli Malı Yerine Avrupa Malı Vermek isteyenler",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1930, s. 1.
571 *"İş Adamı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Ocak 1930, s. 1.
"İş Adamı Olmalıyız", Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Haziran 1931, s. 1.
572 Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Aralık 1929, s. 2, 26 Aralık 1929, s. 2.

3.Sanayii nesciyeden basma, pazen gibi Türk köylüsünün en çok kullandığı ve harice para verdiği manifatura eşyasını vücuda getirmeye çalış!

VATANDAŞ!

1.İki kazanıp bir yiyeceksin.

2.Kaba biçimsiz, pahalı da olsa her şeyin başında Tür malını arayacaksın.

3.Yiyeceğine hiçbir ecnebi zerre karıştırmayacaksın.

4.Lükse, inci boncuğa para vermeyeceksin.

Vatandaş haydi iş ve vazife başına![573]

Vatandaş zengin olmak istersen daima yerli malı kullan![574]

Vatandaş: Yerli malı kullanmak paramızın kıymetini korumaktır.

Vatandaş: On paralık bir şey alırken bile yerli malını tercih et.

Vatandaş: Yerli malını kullanmak Türk çiftçisini ve Türk işçisini düşünmek demektir.[575]

Vatandaş: Milli mücadelede ilk hedef Akdenizdi şimdi ikinci hedef iktisattır.[576]

Uğruna canını fedadan çekinmediğin vatan ve istiklal senden bugün şu vazifeyi istiyor: Yerli mallara rağbet, son derece tasarruf ve iktisada riayet.[577]

Vatandaş: 100 kazanıp 99 sarf eden 1000 kazanıp 1001 sarf edenden daha zengindir. Para çok kazanmakla değil, hesaplı harcamakla birikir.

Vatandaş: Zamanın en emin tekaüt sandığı bankadaki tasarrufatındır.[578]

Vatandaş: Tasarruf medenilik alametidir. Vahşi biriktirmez.[579]

Vatandaş! Şeker Bayramı hediyesi mutlaka yerli malı olmalı.[580]

Vatandaş! Kurban Bayramı hediyeni mutlaka yerli malından al![581]

---

[573] Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Aralık 1929, s. 1, 2 Ocak 1930, s. 1. Yukarıda yer alan sloganların orjinali için bakınız Ek 4.
[574] Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1930, s. 2.
[575] Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Aralık 1930, s. 1, 16 Şubat 1931, s. 3.
[576] Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Aralık 1930, s. 1, 23 Şubat 1931, s. 3.
[577] *"Vatandaş",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Aralık 1930, s. 4, 18 Aralık 1930, s. 4.
[578] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Aralık 1930, s. 1, 5 Mart 1931, s. 2.
[579] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Aralık 1930, s. 1, 9 Mart 1931, s. 2.
[580] Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Şubat 1931, s. 1, 9 Şubat 1931, s. 1.

Vatandaş! Yerli malı satmayan dükkânlardan alışverişi kes![582]

Vatandaş! Her Türk, Türkiye malı kullanmalı![583]

Vatandaş! Çok kazanana değil hesaplı sarfeden tasarruf eder.[584]

Vatandaş! Tasarruf kumbarası olmayan bir aile penceresiz bir eve benzer.[585]

Vatandaş! Çocuğunun ilerlemesini düşünen her baba bir tasarruf kumbarası almalıdır.[586]

Bayram ihtiyaçlarımızı yerli malından karşılamalıyız.

Vatandaş yerli malı kullanmalı.[587]

Vatandaş! Şeker bayramı için alacağın giyecek eşyasını yerli mallarından almayı unutma.[588]

Vatandaş! Şeker bayramında misafirlerine yerli mahsullerinden ikram et.[589]

Vatandaş! Çocuklarına bayram hediyesi milli bankaların kumbaralarını al.[590]

İhtiyacımızı yerli malından tedarik edelim.

Yerli malını tercih etmek vatani ve milli bir vazifedir.

Vatandaş! Şeker bayramı içi yapacağın şekeri yerli fabrikalarımızın şekeri ile yap.[591]

Vatandaş! Kurban bayramı için alacağın giyecek eşyanı yerli mallarımızdan almayı unutma.[592]

Vatandaş! Kurban bayramı için yapacağın şekeri milli fabrikalarımızın şekerlerinden yap.[593]

---

[581] Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Nisan 1931, s. 1, 13 Nisan 1931, s. 1.
[582] Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Aralık 1931, s. 1.
[583] Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Kasım 1931, s. 1.
[584] Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Aralık 1931, s. 1.
[585] Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Aralık 1931, s. 1.
[586] Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Aralık 1931, s. 1.
[587] Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Ocak 1932, s. 1.
[588] Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Ocak 1932, s. 1.
[589] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ocak 1932, s. 1.
[590] Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Şubat 1932, s. 1.
[591]Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Şubat 1932, s. 1.
[592] Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Mart 1932, s. 1.
[593] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Mart 1932, s. 1.

Vatandaş! Kurban bayramında misafirlerine incir fındık badem Ayıntap fıstığı ikram et.[594]

Vatandaş! Çocuklarına kurban bayramı hediyesi olarak milli bankalarımızın kumbaralarını al.[595]

Vatandaş! Bankalarda 38 milyon lirayı bulan tasarruf hesaplarını 50 milyon liraya çıkarmak ilk hedefimizdir.[596]

Vatandaş! Bankalarda biriken paralar memlekette iş yaratır. Küçük tasarruf hesapları bir araya gelince milli iktisadiyatımız için büyük bir kredi kaynağı olur.[597]

Vatandaş! Tasarruf etmek demek, parayı evde saklamak demek değildir. Tasarruf etmek demek bankada bir tasarruf hesabı olmak ve parayı işletmek demektir.[598]

Vatandaş! Her Türkün bankada mutlaka bir tasarruf hesabı olmalıdır.[599]

Vatandaş! Bankada bir tasarruf hesabı olmayan bir fert gece deniz ortasında fenersiz kalmış bir vapura benzer.[600]

Vatandaş! 14 milyon Türkün senede 14 milyon Türk lirası biriktirebilmesi için her Türk'ün bankaya senede 1 lira yatırması kafidir.[601]

Vatandaş! Her Türk'ün senede bankaya yatıracağı bir tek lira ile bir senede toplanacak olan 14 milyon lira memleketimizde her sene 14 milyon liralık yeni iş sahası açmak demektir.[602]

Türk güzeli niçin cihan güzeli oldu? Çünkü Türk güzeli Türk üzümü, Türk inciri, Türk fındığı ile beslendi.[603]

Keriman Halis ecenin vatandaşlarına tavsiyesi. Güzel ve sağlam olmak istiyorsanız siz de benim gibi Türk üzümü Türk inciri Türk fındığı yiyiniz.[604]

---

[594] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Mart 1932, s. 1.
[595] Kayseri Vilayet Gazetesi, 31 Mart 1932, s. 1. Yukarıda yer alan sloganların yer aldığı gazete nüshası için bakınız Ek 5.
[596] Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Eylül 1932, s. 1.
[597] Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Eylül 1932, s. 1.
[598] Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Eylül 1932, s. 1.
[599] Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Eylül 1932, s. 1.
[600] Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Eylül 1932, s. 1.
[601] Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Eylül 1932, s. 1.
[602] Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Ekim 1932, s. 1.
[603] Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Ekim 1932, s. 1.
[604] Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Ekim 1932, s. 1.

Bütün doktorlar hep bir ağızdan vitaminlerin sağlık için lüzumundan bahsediyorlar. Vitamin nedir? Vitamin üzüm, incir, fındık demektir.[605]

Ordumuzda askerlere, mekteplerimizde talebeye, evlerimizde kendimize üzüm, incir, fındık yedirmesini öğretsek o vakit o vakit bu şifalı yemişlerimizin satılmaması şöyle dursun istihsalini arttırmak icap edecektir.[606]

Türkler en az üzüm, incir, fındık yiyen bir millettir. Halbuki Türkiye üzüm, incir, fındık memleketidir. Üzüm incir, fındık yetiştirmeyen milletler bu yemişleri Türkiye'den getirtiyorlar. Hâlbuki biz kendi memleketimizde yetişen üzümlerimize, incirlerimize, fındıklarımıza iltifat etmiyoruz. Bu ne gaflet![607]

Yurttaş! Londra'da "Cihan İktisat Konferansı buhrana bir çare keşfiyle uğraşırken, Londra sokaklarında "İmparatorluk malı kullan diye propagandalar yapılıyor. Çünkü buhranın en iyi çaresi: Yerli malı giymek ve yerli malı yemektir.[608]

Yurttaş! Yerli malının fenasını değil iyisini al. Fakat her yerde yerli malı al. Çünkü yerli mallarının iyisi de var.[609]

Yurttaş! Yaz ayları bol bol zeytinyağı yiyelim. Çünkü zeytinyağı hem sağlık için çok faydalıdır hemde yurdumuzun korunmaya muhtaç bir mahsulüdür.[610]

Yurttaş! Türkiye zeytinyağı memleketidir. Fakat Türkler az zeytinyağı yerler. İspanyollar ve İtalyanlar kadar zeytinyağı yemeye alışsak zeytinyağı istihsalimizi beş misli arttırmak icap eder.[611]

Yurttaş! Bol zeytinyağlı ve zeytinli bir domates salatası yazın yenebilecek en ideal bir yemektir. İnanmazsan doktoruna sor.[612]

Yurttaş! Hala bankada bir tasarruf hesabın yok mu? Daha fazla gecikme sonra başını taştan taşa vurursun! Az az fakat muntazaman biriktirmeye alış. Çünkü biriktirmeye erken başlayan çabuk yemişini toplar.[613]

Yurttaş: Yerli malı kullanmak, yurda bağlı olmak demektir.

---

[605] Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Ekim 1932, s. 1.
[606] Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Ekim 1932, s. 1.
[607] Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Ekim 1932, s. 1.
[608] Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Temmuz 1933, s. 1.
[609] Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Temmuz 1933, s. 1.
[610] Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Temmuz 1933, s. 2.
[611] Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Temmuz 1933, s. 2.
[612] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Temmuz 1933, s. 1.
[613] Kayseri Vilayet Gazetesi, 31 Temmuz 1933, s. 1.

Yurttaş: On para harcarken bile kimin cebine gittiğini düşün.

Yurttaş: Yerli malı kullanmak, millî ahlâkımız olmalıdır

Yurttaş: Millî istihsalin artması yerli malı kullanmakla gerçekleşir.

Yurttaş: Her Türk, yerli malı kullanmak savaşında gönüllü bir propagandacı olmalıdır.[614]

Yurttaş: Para biriktirmek için çok kazanmak değil, hesaplı, harcamak lâzımdır.

Yurttaş: Bankalarda biriken paralarımız 40 milyonu aştı. 50 milyona varmalıyız.

Yurttaş; Doğan çocuğuna nüfus tezkeresi çıkartır gibi, bankada bir tasarruf hesabı açtır. Çocuğuna yapabileceğin en büyük iyilik budur.

Yurttaş Bir milyon Türk ayda birer lira biriktirseler yılda 12 milyon lira birikir. İşte millet servetleri böyle toplanır ve böyle çoğalır.

Yurttaş: En değerli ve en manalı hediye: Tasarruf, kumbarasıdır.[615]

Yurttaş! Bu Cumhuriyet bayramında yerli mallarımızın resmi geçidi Ankara yeni sergi evinde yapılacaktır. Kışlık ihtiyaçlarını ucuz ve sağlam yerli mallarımızla bu sergiden tedarik et.[616]

Yurttaş! Paranı yabana atma yerli malı kullan.[617]

Yurttaş! Yerli malı kullanmayan yurttaş! Bozgunculuk Türk'e yakışır mı?[618]

Yurttaş! Bizde bağırıyoruz: Her Türk Türkiye malı kullanmalı.[619]

Yurttaş! Bir şey alırken sor: Yerli mi? Yerli malı satmayan senden değildir.

Yurttaş! İngiltere'de İngiliz malı kullan, Fransa'da Fransız malı kullan, Almanya'da Alman malı kullan diyorlar.[620]

Yurttaş! Son pişmanlık para etmez. Genç yaşında arttırmaya alış.

Yurttaş! Bankaya yatırılan para tarlaya atılan tohum gibidir. Ürer.[621]

---

[614] *"Şiarlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Aralık 1933, s. 1.
[615] *"Şiarlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Aralık 1933, s. 2.
[616] Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Eylül 1934, s. 1, 10 Eylül 1934, s. 2.
[617] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Kasım 1935, s. 1.
[618] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Kasım 1935, s. 2.
[619] Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Aralık 1935, s. 1.
[620] Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Aralık 1935, s. 2.
[621] Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1935, s. 3.

Yurraş! Yerli malı kullanmak Türk ekonomisine karşı borcumuzdur.

Yurttaş! Az para ile çok gıda. Bu sır kuru yemişlerimizde var.[622]

Yurttaş! Arttırma bir alışma işidir. Çocuğunu küçük yaşta arttırmaya alıştır. Ona yapacağın en büyük iyilik budur.

Yurttaş! Türk arttırıcılarının sayısı yıldan yıla çoğalıyor. Sen de onlara katıl. Bankada bir arttırma hesabı açtır.

Bankada bir arttırma hesabı olan adam kara günlere karşı aşılanmıştır.[623]

Yurttaş! Banka olmayan zamanlarda atalarımız ak akçe kara gün dostudur demişler. Şimdi biz bankalardaki arttırma hesapları kara gün dostudur diyorlar. Kara günde dostsuz kalma.[624]

Yurttaş! İlim kuruyemişlerin faydalarını yeni yeni anlamaya başlıyor. Hâlbuki eski Türkler uzun kış gecelerinde hep kuru yemiş yerlermiş. Atalarımızın bu âdetini yeniden evlerimize sokalım.[625]

Yurttaş! Kış gecelerinde misafirine kuru üzüm, incir, fındık ikram et.[626]

Yurttaş! Türkiye yemiş memleketidir. Yemiş en faydalı gıdadır. Türk, Türk yemişlerini bol bol ye, faydalan.[627]

Yurttaş! Büyük şehirlerdeki kuruyemiş çarşıları atalarımızın kuruyemişlere verdikleri değeri anlatır. Sen de kuruyemişlerimizi sev, ye, yedir.[628]

Yurttaş! Türk parası kaya gibi sapa sağlam duruyor: En emin tasarruf parası, Türk parasıdır... Bankada Türk paran mı var? Korkma, çünkü Türk parası en sağlam paradır. Yabancı paraların düşmesi hadisesi karşısında Türk parası biriktiren, akıllı olduğunu ispat etti.[629]

Yukarıda uzun uzadıya yer aldığı şekliyle Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti faaliyetlerinin yanı sıra İş Bankası üzerinden de, tasarruf propagandası yürütüldü. Halkın bankada birikim yapma alışkanlığının gelişmesi için İş Bankası, 1930 yılında

---

[622] Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1935, s. 4.
[623] Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Aralık 1935, s. 2.
[624] Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Aralık 1935, s. 3.
[625] Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Aralık 1935, s. 4, 7 Aralık 1936, s. 1.
[626] Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Aralık 1935, s. 3.
[627] Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Aralık 1935, s. 4.
[628] Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Aralık 1935, s. 3.
[629] Kayseri Vilayet Gazetesi, 23 Kasım 1936, s. 1.

bankadan kumbara alanlara senede iki defa kura ile 1.000 lira değerinde nakdi mükâfat vereceğini Kayseri Gazetesi yoluyla duyurdu[630]. İş Bankası'nın bu duyurusuna karşılık olarak Kayseri Gazetesi başyazarı Seyfi Ekrem, halkta tasarruf fikrinin kökleşmesini sağlayacak böyle bir uygulamadan dolayı İş Bankası'nı tebrik edip başarılar dilediği bir yazı kaleme aldı. Bu yazıda,

> *"Milletimizin ruhundan kopan bir arzu ve iştiyakla her gün daha kuvvetle hayatı mesaisinde kökleşen bu teşekkül, sermayesini iktisadi varlığımızın ileri gitmesine tam manasıyla hasretmiş ve milli iktisat sahasında başlı başına varlıklar vücuda getirmeye azmetmiştir. Çok kıymetli ve feyizli sermayelerini şehrimizdeki şubede de gördüğümüz bu milli müessese, pek yakın bir zaman da memleketin her köşesinde temel attığı gün, bu faydaların azamet ve ehemmiyetini bir kat daha gösterecektir. İş Bankası Kayseri Şubesi'nin, cidden müstesna bir manzara arz eden, vilayetin bugünkü vaziyeti iktisadiye ve maliyesini mehveri layıkında cereyan ettirmeye muvaffak olduğunu iftiharla görmekteyiz. Şüphesiz bu teşekkülün bulunduğu her muhitte aynı surette müstefit olmaktadır. Türk milletinin gözbebeği Ulu Gazimizin mürşidane bir işaretiyle bugün milli bir ruh, milli bir varlık ibraz eden bu müessesenin muhterem liderlerini tebrik ve tebcil etmeyi bir vecibe-i milliye biliriz. Türkün bu kıymettar yegâne mali müessesesinin son zamanlarda tasarruf kumbaraları vasıtasıyla evlatlarımıza daha şimdiden iktisat ve tasarruf fikrini, iktisat aşkını aşılayan ve her teşebbüsünde muvaffak olan bu milli teşekküle halkımızın gösterdiği yüksek alakayı da şükranla yâd etmek icap eder"*

cümleleri ile Seyfi Ekrem, İş Bankası'nın iktisadi ilerlememizi sağlayacak milli müesseselerden biri olduğunu, İş Bankası tasarruf kumbaraları sayesinde yeni nesillere tasarruf fikrinin aşılanacağını, halkın bankaya oldukça ilgi gösterdiğini belirtiyordu[631]. İş Bankası'nın tasarruf kumbaralarından ve tasarrufun öneminden bahseden yazılar sonraki zamanlarda da gazetede yer aldı[632]. Aşağıdaki duyuru, tasarruf haftası münasebetiyle İş Bankası tarafından Kayseri Gazetesi'ne verilmişti[633].

Vatandaş!

Tasarruf haftasında en iyi tasarruf çaresi kumbara almaktır.

Türkiye İş Bankası kumbaralarından al.

Damlaya damlaya göl olur.

---

630 *"Koşunuz",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Şubat 1930, s. 3.
631 *"İş Bankası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Şubat 1930, s. 1.
632 *"Tasarruf Mücadeleleri Ve Tasarruf Kumbaraları",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 12 Kasım 1931, s. 1.
633 Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Aralık 1930, s. 1.

İş Bankası'nın tasarruf kumbaralarına benzer bir teşebbüs Ziraat Bankası'ndan da geldi. Aile içinde tasarruf fikrinin yerleşmesi ve çocuklar için harcanan ufak paraların çocukların geleceği için biriktirilmesi adına anne babalara birer tasarruf kumbarası almaları yolunda Kayseri Gazetesi üzerinden çağrı yapıldı[634].

Görüldüğü üzere Atatürk dönemi Kayseri basını, tasarruf yapma ve yerli malı kullanma konusunda halkta farkındalık yaratmak için yoğun çaba sarfetmiş, gerek milli bankaların gerekse Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin her türlü faaliyeti gazetede kendine yer bulmuştur. Bunun dışında Kayseri'de yapılan sanayi ve altyapı yatırımlarından bahsetmek de yerinde olacaktır.

3.1. Türk Tayyare Cemiyeti Faaliyetleri ve Kayseri Tayyare Fabrikası

Türk Ordusu'nda havacılığın kuruluşu, 1 Haziran 1911'de Tayyare Komisyonu'nun kurulmasıyla gerçekleşti. Yaklaşık 1 yıl sonra 25 Eylül 1912'de Tayyare Mektebi ve Tayyare Bölükleri Teşkilatı oluşturuldu. 1912 yılı sonunda Osmanlı ordusu envanterinde kayıtlı 17 uçak bulunuyordu[635]. I. Dünya Savaşı yıllarında Almanların yardımları ile muhtelif uçak istasyonları bünyesinde ufak tefek tamirat işlerine yönelik çalışmalar yürütüldü. Milli uçak fabrikamızın bulunmayışı, teknik eleman ve donanım yokluğunun sıkıntıları Milli Mücadele yılları boyunca kendini tüm ağırlığıyla hissettirdi. Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte ise ne özel sektörde ne de devletin kasasında havacılık sanayisine yatırım yapacak güç vardı[636].

Mustafa Kemal'e göre, havacılık sorunu yalnız devletin değil aynı zamanda halkın da sorunuydu[637]. Devletin içinde bulunduğu mali şartların güçlüğünü çok iyi bilen Mustafa Kemal, halkın desteğini almadan havacılıkta ilerlemenin zor olacağını öngördüğünden milli havacılık sanayisini kurma sürecine halkın aktif katılımını sağlamak amacıyla Cumhuriyetin ilanından 15 ay sonra, 16 Şubat 1925 tarihinde, Türk havacılığının ilerlemesinde en temel adımlardan ve itici güçlerden biri olan, Türk Tayyare Cemiyeti'ni kurdu[638]. 24 Mayıs 1935 tarihinde yapılan 6. kongresinde ise

---

[634] *"Türkiye Ziraat Bankası Tasarruf Kumbaraları Geldi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1930, s. 4.
[635] Osman **Yalçın**, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 16-17.
[636] Serdar **Sarısır**, "Kayseri Tayyare Fabrikası", *3. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, 6-7 Nisan 2000, Kayseri 2000, s. 433.
[637] Yalçın, s. 87.
[638] Abdurrahim Fahimi **Aydın**, "Tayyareden Uçağa: Milli Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Güz 2011, Sayı 31, s. 51-84

cemiyet, Türk Hava Kurumu adını aldı[639]. Cemiyetin amacı, Türkiye'de havacılığın askeri, iktisadi, siyasi ve sosyal önemini tanıtmak, havacılığa gerekli insan ve malzemeyi sağlamaktı[640].

Çok pahalı olan havacılığın devlet imkânları ile güçlü hâle getirilmesi zordu. Bunun için Türk Tayyare Cemiyeti'nin Türk Hava Kuvvetleri'ne uçak alınması için para toplama kampanyaları düzenlendi. Dinimizin ülke savunması için gerekli tedbirlerin alınmasını emrettiği; Tayyare Cemiyeti'ne bağış yapmanın dini bir vecibe olduğunu bildiren görüşler özellikle hutbelerde halka ifade edildi. Ayrıca, dini açıdan tayyare piyangosuna katılmanın uygun olduğu bildirildi; fitre ve zekât ile kurban derilerinin bağışlanması çağrısı yapıldı[641]. Bunlara benzer çağrılar Kayseri Gazetesi'nde de yer almıştı. Cemiyetin kuruluşundan 1926 Haziran ayına kadar Kayserililerin topladığı yardım miktarı 40.000 lirayı bulmuştu[642]. 1928 yılına ait daha ilgi çekici bir örnekte ise Talas nahiyesi Akçakaya karyesi ilk mektep öğrencilerinin kendi aralarında topladığı 1.752 lirayı Tayyare Cemiyeti'ne bağışlamasıydı[643]. Kayserililere Türk Hava Mecmuası'nı satın alarak[644], Tayyare piyangosuna katılarak, kurban derileri, fitre ve zekât bağışları yoluyla cemiyete destek vermeleri telkin edildi, Tayyare Cemiyeti'ne yardımda bulunmanın vatan ve millete hizmet etmek anlamına geldiği köşe yazıları yoluyla vurgulandı[645]. Aşağıda bu konu ile ilgili slogan ve yazılara birer örnek verilmiştir.

"Tayyare piyangosuna iştirak hem vatana hem şahsına hizmettir. Çünkü talihi yaver olana 150.000 lira gibi mühim bir para isabet edecektir."[646]

"Sevgili halkımızın kurban derileri ile bağırsak ve boynuzları Tayyare Cemiyeti'ne hediye etmeleri isteniyor. Bütün gün tayyaremizin çoğalması için çalışan ve bu uğurda geceyi gündüze katan bu muhterem cemiyet diyor ki: Halkımız hamiyetlidir, vatanperverdir ve memleket için her fedakârlığı ihtiyar ederler. Biz bu hususta onların yüksek duygularına müracaat ediyoruz. Kimse hile yoluna sapmadan,

---

639 Hakan **Uzun**, "Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları: Fitre, Zekât Ve Kurban Derileri Üzerine", *ÇTTAD*, VI/15, Güz 2007, s.161-176

640 Demo Ahmet **Aslan**, "Tayyare Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri Ve Tayyare Bayramları", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 14 - Sayı/No: 3, s. 141-150

641 Aydın, "Tayyareden Uçağa..."

642 *"Vilayetimiz Ne Kadar Tayyare İanesi Verdi?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Haziran 1926, s. 4.

643 *"Tayyare Şubesi Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Mayıs 1928, s. 2.

644 *"Türk Hava Mecmuası...",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Haziran 1926, s. 1, 12 Ağustos 1026, s. 3.

645 Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Haziran 1926, s. 1.

646 *"Karlı, Hayırlı, Devamlı Mühim Bir Fırsat"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Mart 1926, s. 3.

doğruluktan ayrılmadan bu deri, bağırsak ve boynuzları bize hediye etsinler! Biz bunların paralarıyla sermayemizi çoğaltacak ve memleketimize tayyare alacağız. Düşmanlarımız tayyarelerinin sayısını günden güne artırıyorlar, hatta cebren vergi alıyorlar. Biz öyle yapmayacağız. Sevgili halkımızın hamiyetleri bizim için kâfidir ve bu, tükenmez bir hazinedir!"[647]

"Vatandaş! Kurban derilerini tayyare cemiyetine ver."[648]

"Vatandaş! Oruç ayına girdiniz. Fitre ve zekatınızı Türk hava kurumuna seve seve veriniz. Bunlar Türk Hava Kurumu, Kızılay ve Çocuk Esirgeme kurumları arasında kardeşçe paylaşılır."[649]

Vatana ve millete hizmet etme vurgusunun yanında dini vurgular da kullanıldı. Vatanı müdafa edecek tayyare kuvvetlerine yardım etmenin[650], sadaka ve zekat borçlarını tayyare cemiyetine bağışlamanın dini bir vazife olduğunu anlatan müftülük beyannemeleri gazetede yer aldı[651]. Yardımların toplanması için köy ve mahalle muhtarlarına matbu zarflar verildi. Halk bunların içine fitre ve zekâtını koyarak muhtara teslim etti. Bunların Tayyare Cemiyeti'ne ulaştırılmasından muhtarlar sorumluydu[652].

Erken Cumhuriyet döneminde cemiyete en çok yardım yapan şehir, kasaba, köy, aile, kişi ya da kurumlara ait isimler, merkez idare heyetinin kararıyla bir uçağa veriliyordu[653]. Hava Kuvvetlerimizi güçlendirmek amacıyla başlatılan kampanyalar çerçevesinde toplanan yardımlarla satın alınan uçaklar Türk Hava Kuvvetlerine hediye edildi. Hava gücünü kuvvetlendirme kampanyası kapsamında ağırlıklı olarak 1925–1935 yılları arasında toplam 250 uçak satın alındı. Yurdun dört bir köşesinden yapılan gönüllü katılımlarla alınan uçaklara içinde bulunulan yılın 30 Ağustos tarihinde "İsim Konma Töreni" düzenlendi ve bu uçaklara, bağışta bulunan il ve ilçelerin isimleri verildi[654]. Bir örnek olmak üzere; 1932 yılı Zafer Bayramı kutlamalarında Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinin bağışlarıyla satın alınan tayyareye ad konma merasimi yapılmıştı.

---

[647] *"Kurban Derileri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Haziran 1926, s. 1, 10 Haziran 1926, s. 1.
[648] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Nisan 1931, s. 1.
[649] Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Aralık 1935, s. 1, 5 Aralık 1935, s. 2, 9 Aralık 1935, s. 1, 12 Aralık 1935, s. 2, 16 Aralık 1935, s. 2, 19 Aralık 1935, s. 3.
[650] *"Kurban Derileri Hakkında Müftü Efendinin Beyannamesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Haziran 1926, s. 2.
[651] *"Zekât Borçlarımızı Tamam Verelim",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Mart 1928, s. 3.
[652] *"Fitre Ve Zekâtınızı Tayyare Cemiyetine Veriniz",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Ocak 1932, s. 1.
[653] Aslan, "Tayyare Cemiyeti'nin..."
[654] Aydın, "Tayyareden Uçağa..."

Merasimde konuşan Pınarbaşı belediye reisi Ali Rıza Bey, bu hediyenin Pınarbaşılılar için bir vatan borcu olduğunu söylüyordu[655].

Kurulduğu ilk günden itibaren sadece illerde değil, ilçelerde de örgütlenerek oldukça geniş bir örgüt ağı kurmuş olan Türk Hava Kurumu –THK-, ilk on yıl içinde halktan aldığı destekle elli milyon kadar para temin etmiş ve 351 uçak satın alarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağışlamış; Mayıs 1935'te ise, havacılığın temel unsuru olan personeli yetiştirmek ve eğitmek, gençliğe havacılık sevgisini aşılamak amacıyla "Türkkuşu"nu kurmuştu. Türkkuşu bünyesinde paraşüt, planör, motorlu uçuş ve model uçak okulları açıldı, dünyanın ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen'in de aralarında bulunduğu, birçok kişi yetiştirildi[656]. Türkkuşu'nun Kayseri şubesi 19 Mayıs 1936'da açıldı. Bununla ilgili olarak Kayseri Gazetesi'nde;

> *"Türk çocukları. Bütün dünya milletleri kanatlanıyor. Devlet adamları hiç durmadan haykırıyorlar göklerimizi koruyalım havalardan gelecek tehlikelere karşı hazır ve uyanık duralım. Uçmasını bilmeyen milletlerin yaşaması çok güçleşmiştir bu yüzden bütün Türk çocuklarını Türkkuşunun kanatları altına çağırıyoruz... Okuyup yazmayı nasıl bir ihtiyaç olarak öğreniyorsanız uçmayı da hayatın ve yurt müdafasının en lüzumlu unsurlarından biri kabul ederek Türkkuşu'na yazılmalısınız. Orada sporların en zevklisi olan paraşütçülüğü de hiç para harcamadan öğrenecek Atatürk topraklarına yakışır ideal bir Türk genci olacaksınız"*

sözlerine yer verildi[657]. 1937 yılında Ön Yüzbaşı Zeki Gülsün'ün kumandasında Sabiha Gökçen, Naciye Toros, Yıldız Uçman hanımlar ile Muammer, Tevfik, Hilmi, Sait, Musa, Ferit, Suat, Enver beyler idaresindeki altı tayyareden oluşan Türkkuşu filosu 29 Eylül günü Kayseri'yi ziyarete geldi. Filo Kayseri'de asker ve sivil memurlar, hava kurumu mensupları ve halk tarafından Kayseri Tayyare Fabrikası'nda karşılandı. Filo, Kayseri'nin avcı tayyarelerinden biri tarafından havada karşılandı ve inişi beraber yaptılar. Türkkuşu filosu fabrika kantininde verilen bir ziyafette ağırlandıktan sonra aynı gün Ankara'ya doğru yola çıktı[658].

---

655 *"Pınarbaşı Tayyaresinin Ad Konma Merasimi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1932, s. 1.
656 Uzun, "Türk Hava..."
657 *"Kayseri'de Türk Kuşu Şubesi Açılıyor",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Mayıs 1936, s. 1.
658 *"Türkkuşu Filosu Erciyes Oymağını Onurlandırdı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Eylül 1930, s. 1.

1910–1924 yılları arasında havacılık ve uçak sanayini ordu bünyesinde geliştirmeye çalışan Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, uçak sanayinin kurumsallaşarak üretime geçmesi için özellikle havacılık sanayinde gelişmiş olan ülkelerle işbirliğini sağlamak istiyordu[659]. Bu evrede, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye gibi uluslararası politikadan tecrit edilen Almanya, eski silah arkadaşlığının da verdiği yakınlık ile potansiyel bir dost olarak kendini gösterdi. Almanya hükümeti bir yandan Batılı devletlerle her bakımdan çatışma içinde olan Türkiye ile yakınlaşmaktan çekiniyor, bir yandan da, Versay Anlaşması'nın kısıtlayıcı hükümleri yüzünden kendi topraklarında yapamadığı havacılık yatırımlarını başka topraklar üzerinde yürütmenin yollarını arıyordu. Türkiye bu iş için oldukça uygundu. Alman Junkers firmasının bu iş için istekli olması üzerine, Türk ve Alman hükümetlerinin ortak girişimleri sonucu[660], 1925 yılında Tayyare Otomobil ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) kuruldu[661].

Kayseri, Anadolu'nun merkezi ve kritik bir yerinde olması, eskiden beri süregelen askeri faaliyetler ve lojistik açısından bir birikime ve öneme sahip olması sebebiyle, TOMTAŞ'ın Tayyare Fabrikası kurması için en uygun yer olarak belirlendi[662]. Fabrikanın 6 Ekim 1926'da açılacağı, açılışta Mustafa Kemal'in ve üst düzey devlet erkânının bulunacağı haberi Kayseri Gazetesi'nde yer aldı[663] ancak açılış Mustafa Kemal'in katılımı olmadan 7 Ekim 1926'da gerçekleşti. Halkın yoğun ilgisini çeken açılışta vatandaşlar Çorakçılar mevkiinde Türk işaretleri ile boyanmış uçakların yaptığı gösteri uçuşlarını büyük bir coşku ile izlediler[664].

Fabrikada üretilecek savaş ve nakliye uçaklarının Kayseri'de yapılıyor olmasının askeri ve iktisadi yönlerden önemi Kayseri Gazetesi'nde uzun uzadıya anlatıldı. 2 Aralık 1926 tarihli Kayseri Gazetesi'nde yer alan bir köşe yazısında, işgal yıllarında yaşananların, milletin anılarında hala taze olduğu; bir kez daha böyle bir haile ile karşılaşma ihtimaline karşılık devlet büyüklerinin çareler düşündüğü; Kayseri'de kurulacak Tayyare Fabrikası'nın bu çarelerin en başında gelenlerden olduğu söyleniyordu. Türk hürriyet ve istiklalinin yılmaz bekçisi olan Türk ordusu, en büyük ihtiyacını Kayseri Tayyare Fabrikası sayesinde karşılayacaktı. Yazının devamında

---

[659] Aydın, "Tayyareden Uçağa..."
[660] Sarısır, "Kayseri Tayyare..."
[661] Aydın, "Tayyareden Uçağa..."
[662] Sarısır, "Kayseri Tayyare..."
[663] *"Kayseri Tayyare Fabrikası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Eylül 1926, s. 1.
[664] Sarısır, "Kayseri Tayyare..."

uçakların yalnız askeri amaçlarla değil, çok yakın bir gelecekte yolcu taşımacılığında kullanımının da yaygınlaşacağı söyleniyor; Türklerin bunun gerisinde kalmamak için uçak sahibi olması gerektiği ve elde edilecek faydaların uzun ömürlü olması için kendi uçağını kendi üretmesi gerektiği vurgulanıyordu ki bu durum iktisadi kalkınma, iş sahası ve maddi getiri demekti[665]. Zaten fabrikanın yapımı için yer seçiminde, Kayseri'nin nüfus mübadelesinden sonra yaşadığı maddi sıkıntılar da göz önünde bulundurulmuş ve Kayseri'ye maddi açıdan rahat bir nefes aldırılmak istenmişti[666].

TOMTAŞ, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın her türlü ihtiyacı olan uçak ve uçak motorunu üreterek revizyonunu yapacak, Kayseri'de bir uçak ve motor fabrikası, Eskişehir'de bir onarım merkezi kuracak; Türkiye'de havayolu taşımacılığı ve işletmeciliği yapacaktı[667]. Fabrikanın açılışının ardından geleceğin personelinin yetiştirilmesi için TOMTAŞ, Junkers şirketinin Almanya'daki tesislerine uçak inşaatı konusunda eğitim almaları için teknisyenler gönderdi ancak Almanlarla birlikte çalışacak, konuya hâkim kuvvetli bir teknik kadromuzun olmayışı yüzünden anlaşma hükümlerinden yeterince yararlanamamamız, Alman teknik personeli ile Türk teknik personeli arasındaki ücret farkının rahatsız edici boyutta olması[668] ve yaşadığı ekonomik kriz nedeniyle ekonomik taahhütlerini yerine getiremeyen Junkers firması ile sorunlar yaşanmaya başlayınca, firma tüm hisselerini 3 Mayıs 1928'de Türk Hava Kurumu'na devretti[669]. Fabrikada üretim durdurularak çalışanların işlerine son verildi[670].

---

[665] *"Kayseri Tayyare Fabrikası Ve İmanlı Sanaatımız",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Aralık 1926, s. 3.
[666] Sarısır, "Kayseri Tayyare..."
[667] Yalçın, s. 122.
[668] Sarısır, "Kayseri Tayyare..."
[669] Aydın, "Tayyareden Uçağa..."
[670] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 411, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.61.411.1

Resim 4. Kayseri Tayyare Fabrikası, 1932[671]

1929 yılında kapalı olmasına rağmen bakım – onarım faaliyetlerine devam eden fabrika, 1930 yılı Mayıs ayında tekrar faal duruma geldi[672]. 1932'den sonra uçak üretimi için ilk anlaşma Amerikan Curtis - Wright grubuyla yapıldı. İki yıllık sürede otuz üç Curtiss ve sekiz Fledling uçağı imal edildi. Üretilen eğitim uçaklarından birini Atatürk, İran şahı Rıza Pehlevi'ye hediye etti[673]. Kayseri fabrikasında İran şahına hediye edilmek üzere yapılan tayyarenin deneme uçuşlarının tamamlandığı, tayyarenin son sistem ve çok süratli olduğu, tayyarenin Türk pilotlar tarafından Tahran'a götürüleceği gibi bilgileri içeren bir haber Kayseri Gazetesi'nde yer aldı. Haberde;

> *"Kayseri fabrikasında yapılan tayyare, Türk pilotları tarafından evvela Ankara'ya oradan da Tahran'a götürülecek. İran Şahı Rıza Han Pehlevi Hazretlerine hediye edileceğini ilk önce gazetemizin haber verdiği tayyarenin inşası ikmal edilmiştir. Kayseri fabrikasında yapılan bu tayyarenin tecrübesi de yapılmıştır. Tayyare birkaç güne kadar Ankara'ya gidecek ve oradan da bizzat Türk pilotları tarafından Tahran'a götürülecektir. Tayyare son sistem ve çok süratlidir"* [674]

[671] Fotoğraf Faruk Yaman özel arşivinden temin edilmiştir.
[672] Sarısır, "Kayseri Tayyare..."
[673] Aydın, "Tayyareden Uçağa..."
[674] *"Şah Rıza Hazretlerine Hediye Edeceğimiz Tayyare Hazır",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Haziran 1934, s. 1.

deniliyordu. Uçağın hediye edilmesinden yaklaşık bir hafta sonra, İran şahı Türkiye'yi ziyaret ederek Kayseriye de uğradı. Bununla ilgili olarak, İran şahının 16 Haziran 1934 tarihinde, yanında İran Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin Tahran elçisi, mülki ve askeri İran ricali ve Türkiye'den Tevfik Rüştü Aras olduğu halde Kayseri'yi ziyaret ettiği, kendisini Kayseri'de Vali Nazmi Toker'in askeri bando, polis, jandarma ve asker kıtaları ile birlikte karşıladığına dair bir haber Kayseri Gazetesi'nde yer aldı. Haberde;

> *"İran şehinşahı Rıza Han hazretleri refakatlerinde İran hariciye nazırı Bakır Han Kazımi, Türkiye'nin Tahran sefiri, mülki askerî İran ricali ve hududu millimizde karşılamak üzere evvelce gitmiş olan Hariciye vekilimiz Tevfik Rüştü Beyefendi Hazretleri, askerî ve mülki büyük ricalimizden bir heyet olduğu halde Samsun - Sivas demiryolu ile geçen cumartesi günü Kayseri'ye gelmişler ve aynı gün de Ankara'ya hareket etmişlerdir. Şehinşah Hazretlerini istikhat etmek üzere, muhterem valimiz Nazmi Beyefendi, Sivas vilâyeti hududuna kadar gittikleri gibi treni mahsusun esnayı muvasalatına askeri bando ile polis jandarma ve askeri kıtaları ve birçok kimseler istasyonda hazır bulunmuşlardır. Tren istasyona saat 3:10'da gelmiş bir saat beş dakika kaldıktan subra saat 4:15'te buradan hareket etmiştir. Valimiz Nazmi Beyefendi ile kolordu kumandanı Ali Hikmet Paşa Hazretleri bu büyük misafiri uğurlamak üzere aynı trenle yer köy istasyonuna kadar gitmişlerdir"*[675]

denilerek, İran şahının Kayseri ziyaretine dair detaylar aktarılmıştır.

1926 – 1928 arası TOMTAŞ döneminde 30 adet A-20 L montajı ve 3 adet F - 13 üretimi yapıldı. 1930 – 1939 arası Kayseri Uçak Fabrikası'nda ise; Curtiss Hawk II'den 22 adet imalât, 24 adet montaj; Curtiss Fledgling 2C1'den 7 adet, 43 adet Gotha 145 A, 6 adet PZL P-24 A tipi, 21 adet PZL P-24 C tipi, 10 adet PZL P-24 G tipi uçak ve 27 adet planör üretilmiştir. Sonrasında ise fabrikada bakım ve revizyon faaliyetine devam edilmiştir[676].

3.2. Kayseri'nin Demiryolu İmkânına Kavuşması

XIX. yüzyılda ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler bütün dünyada yeni ve köklü değişimlere yol açtı. Bu gelişmeler arasında yer alan demiryolları, özellikle Batı ülkelerinin ekonomik, siyasal, askeri ve kültürel açıdan önemli dönüşümler yaşamasını sağladı. Osmanlı İmparatorluğu da o dönemin en hızlı ve ekonomik ulaşım aracı kabul

---

[675] *"Şehinşah Hazretleri Vilayetimizden Merasimle Teşyi Olundu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Haziran 1934, s. 1.
[676] Yalçın, s. 132.

edilen demiryolunu kendi ülkesinde inşa etmeyi istemişti ancak demiryolu teknolojisinin pahalı olması ve ekonomik sorunlar, devleti, Batı sermayesine teslimiyeti kabule zorladı. Öte yandan demiryolu yapımı; Hindistan yolunu kontrol etmek isteyen İngiltere, Orta Doğu'da kalıcı etkiler bırakmak isteyen Fransa, Anadolu'yu küçük Hindistan'a çevirmeyi arzulayan Almanya ve Doğu Anadolu bölgesinde hâkimiyet kurmayı amaçlayan Rusya gibi emperyal devletler için, Osmanlı nüfusu ve toprak büyüklüğü, yeni hayat alanları ve pazar gücü düşünüldüğünde kârlı bir yatırım aracıydı. Bundan dolayı Batı devletleri Osmanlı topraklarında demiryolu yapımı ve imtiyazı almak için birbirleriyle rekabet halindeydi[677]. Buna rağmen, 1910'lu yılların başında Anadolu'nun çoğu yerinde doğru dürüst yol yoktu. Ulaşım güçlükle yapılırdı. Önemli ulaşım araçları ise, deve ve at arabasıydı. Kayseri'ye en yakın tren istasyonu Konya Ereğli ve Ankara'daydı. Adana–Ereğli demiryolu inşaat halindeydi. Buralara kadar hayvan ya da arabalarla gidilirdi. Oradan da trenle İstanbul'a ulaşılırdı[678].

Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı Devleti'nden 3756 km.si imtiyazlı, yani yabancı şirketlerde inşa ettirilip işletilebilen, 356 km.si de Rusya'dan geri alınan topraklarda elde edilen toplam 4112 km. demiryolu kaldı. Bunun 232 km.lik Erzurum-Sarıkamış demiryolu dar hat olduğu gibi, ülkenin büyük kısmı da (Doğu, güneydoğu ve kıyı kesimler) demiryolu şebekesi dışında bulunuyordu. Bunun % 67,5'i Alman, % 19,8'i Fransız, % 12,7'si İngiliz şirketlerince gerçekleştirilmişti[679].

Türkiye Cumhuriyeti'nde demiryolu yapımı, Batı emperyalizminin gölgesinde değil, ulusal politikaların aydınlığında gerçekleştirilmesiyle Osmanlı'dan farklıdır. Bu dönem benimsenen ulusal politikalarla ülkede ana yönler arasında büyük ölçüde bağlantı sağlanmış, Osmanlı Döneminden kalan ekonomik olmayan hatlar kapatılmış, ekonomik hatlar ise yabancılardan satın alınarak ulusallaştırılmış, böylece Türk toplumunda ekonomik hayatın canlanmasını sağlayan demiryolları, aynı zamanda ulusal bilincin şekillenmesinde önemli bir görev üstlenmişti[680].

---

[677] Gülpınar **Akbulut**, "Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine Gerçekleşmeyen Demiryolu Projeleri Ve Etkileri (1876-1939)", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 2012 1 (1), s. 225-227.

[678] Dayıoğlu, *"Kayseri'nin Ticaret..."*

[679] Filiz **Çolak**, "Atatürk Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulaşım Politikasına Genel Bir Bakış", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/2, Ankara Winter 2013, p. 345-364

[680] Akbulut, *"Osmanlı Devleti'nden..."*

İçinde Kayseri hattının da bulunduğu, Ankara-Sivas hattının (602 km), inşasına 1924 senesinde başlandı[681]. 20 Mayıs 1926 tarihli Kayseri Gazetesi'nde, Ankara – Sivas hattının inşaatına 1926 yılında fevkalade ehemmiyet verileceği söylenmiş bu sayede hattın 1927 yılında Kayseri'ye ulaşacağı gibi bir öngörüde bulunulmuştu[682]. Bu öngörüye uygun olarak, 29 Mayıs 1927'de, tamamen insan gücü ile yapılan Ankara – Kayseri demiryolu, başvekil İsmet Paşa tarafından işletmeye açıldı[683]. Hattın Yerköy-Kayseri kısmı 1927'de, Kayseri-Şarkışla kısmı ile Şarkışla-Sivas kısmı 1930'da işletmeye açıldı[684]. Kayseri - Sivas demiryolunun işletmeye açılma merasiminde, Sivas'ta konuşan İsmet Paşa, demiryolu yapımına verdiği önemi vurgulamak için;

> *"İstiklal Mücadelesi esnasında bu kadar insan, memleketin hesapsız serveti, ilaç ve ekmek taşıyan kağnılar peşinde gömülmüştür... Dost hudutlardan sipere selam getiren kağnıları altı ay beklemişizdir. Hiç Diyarbakır'dan, Van'dan, Erzurum'dan bir insan kafilesinin veya bir öküz arabasının Akşehir'e kaç günde geldiğini hesap ettiniz mi? Hesaba hacet yok. İçinizde bu tecrübeyi bizzat kendi nefsinde yapmış olanlarınız, kadın, erkek çoktur... Milli devlet için şimendifer ihtiyacı, milli vahdet, milli müdafaa ve milli siyaset meselesi, asırların muhassalası olan milli istiklalin muhafazası meselesidir"*[685]

sözleriyle Milli Mücadele yıllarında yol olmamasının orduya yaşattığı sıkıntıları hatırlatarak, demiryolu yapımının bir milli birlik ve milli müdafaa meselesi olduğunu vurguluyordu. Yol mükellefiyeti sebebiyle senede 10 gün demiryollarında çalışmaktan şikâyetçi olan vatandaşlara bir sitem olarak İsmet Paşa;

> *"İsterdim ki bugün yalnız milli muvaffakiyet, milli sürur, hülasa milli bayram tezahüratıyla iktifa edelim. Hâlbuki size bu büyük bayramın hakikaten sevinilecek, beğenilecek bir eser olduğunu anlatmak mecburiyetindeyim. Hiç olmazsa bu masum ve güzel eserin millete bir*

---

681 Çolak, *"Atatürk Dönemine..."*
682 *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1926, s. 1.
683 http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/component/content/article/95-mayis/2143-tarihte-bugun-29-mayis, 14. 07. 2015.
684 Çolak, *"Atatürk Dönemine..."*
685 *"Sivas Demiryolu'nun İşletmeye Açılma Merasiminde Muhterem Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretlerinin İrat Buyurdukları Mühim Nutku",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1930, s. 1.

fenalık etmemiş ve ilerde de bir fenalık etmeyecek bir mahsul olduğundan hesap vermek mevkiindeyim"[686]

sözlerine konuşmasında yer verdi. Merasime katılmak üzere yanında Dâhiliye, Müdafa-i Milliye ve Nafia vekilleri, milletvekilleri, hükümet erkânı ve askeri personel olan İsmet Paşa, Sivas'a giderken yolda Kayseriye de uğradı; Sivas'taki törene katılmak üzere Kayseri'den çağırılan davetlileri de trene alarak yoluna devam etti. Törene davetli kişilere Devlet Demiryolları tarafından hatıra olarak yaptırılan birer madalya hediye edildi[687]. Sivas'taki törenden dönerken İsmet Paşa Kayseri'de bir mola daha vererek yarım saat kadar vakit geçirdi[688].

Resim 5. Kayseri'ye trenin ilk gelişi, 1927.[689]

686 *"Sivas Demiryolu'nun İşletmeye Açılma Merasiminde Muhterem Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretlerinin İrat Buyurdukları Mühim Nutku",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1930, s. 1.
687 *"Sivas Demiryolu'nun Açılma Merasimi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1930, s. 2.
688 *"Avdet",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1930, s. 2.
689 Resim, Burhanettin Akbaş özel arşivinden temin edilmiştir.

Resim 6. Kayseri demiryolu açılış töreni, 1927[690].

Resim 7. Kayseri – Sivas hattı açılış töreni, Kayseri 1930[691]

Kayseri'ye trenin gelişinden tam 1 yıl sonra Kayseri Gazetesi'nde yer alan bir haberde, bir önceki yıl kış mevsiminin çok sert geçtiği ve halkın maddi anlamda oldukça zor durumda kaldığı, kış ortasında halkın erzağının ve hayvanların yemlerinin

[690] Resim, Faruk Yaman özel arşivinden temin edilmiştir.
[691] Resim, Faruk Yaman özel arşivinden temin edilmiştir.

tükenmeye başladığı, köylülerin yiyecek bulmak için başka köy ve kasabalara gitmek zorunda kaldığı söyleniyor; demiryolunun açılışıyla beraber bu kış böyle bir sıkıntı yaşanmadığı, demiryolu sayesinde memlekete erzak ulaştığı ve darlık çekilmediği, kimsenin ihtikâra kaçmasına gerek kalmadığı belirtilerek eski – yeni kıyaslaması yapılıyordu. Demiryolu sayesinde sırf son iki ayda Kayseri'ye 750 bin kilo un taşınmış ve darlık olmamıştı. Bu sebeple demiryolunun kıymeti takdir edilmeli, hükümet hürmetle yâd edilmeliydi[692].

1930 yılına gelindiğinde Kayseri – Sivas hattının açılışında konuşan İsmet Paşa, Milli Mücadele yıllarında yol olmaması yüzünden ordunun yaşadığı sıkıntılardan bahsetmiş, "Milli devlet için şimendifer ihtiyacı, milli vahdet, milli müdafaa ve milli siyaset meselesi, asırların muhassalası olan milli istiklalin muhafazası meselesidir." demişti. Sivasta yapılan açılış merasimine Kayseri'den katılan davetlilere devlet demiryollarınca yaptırılmış birer madalya hediye edilmiş, İsmet Paşa yarım saat kadar Kayseri İstasyonu'nda durarak vakit geçirmişti[693].

Cumhuriyet döneminde yürütülen faaliyetlerin hemen hepsinde olduğu gibi demiryolu yapımı konusunda da Osmanlı – Cumhuriyet kıyaslaması Kayseri Gazetesi'nde yer aldı. Cumhuriyetin Osmanlı'dan 3350 km demiryolu devraldığı, bunların hepsinin imtiyazlı şirketler tarafından yapılmış olduğu, Osmanlı'da yapılan en eski hat olan Aydın hattına 1856'da başlandığı, Cumhuriyetin ilanına kadar toplam 3350 km, senede ortalama 50 km yol yapıldığı, Cumhuriyet döneminde 1933 yılı itibariyle bunun senede 200 km'yi bulduğu, üstelik tamamının kendi paramız ve kendi bilgimizle yapıldığı, bunun iftihar edilecek bir durum olduğu söyleniyordu. 1923'te 6 lokomotifimiz olduğu halde 1927'de 208 lokomotif, 3036 yolcu ve yük vagonumuz olmuş, tüm tesisat yenileştirilmiş, güvenliğin arttırılması için yük vagonlarına otomatik frenler takılmış, Türk makinistler yetiştirilmiş, yataklı vagon servisi başlamış, yolcu taşımacılığı %20, yük taşımacılığı %40 artmıştı[694]. Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzlerce

---

692 *"Demiryollarımızın Yardımı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Nisan 1928, s. 1.
693 *"Sivas DemiryolununİŞletmeye Açılma Merasiminde Muhterem Başvekilimiz İsmet Paşa Hazretlerinin İrat Buyurdukları Büyük Nutuk",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Eylül 1930, s. 1.
694 *"Cumhuriyet Devrinde Demiryolları",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Ekim 1933, s. 9.
"Rapor", Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Ekim 1933, s. 11.

yılda yapamadığını 10 yılda yapmayı başaran Cumhuriyet, tabiri caizse asrı yıla sığdırmıştı[695].

Türkiye'nin demiryolu politikasının yabancı basında nasıl yer aldığına ilişkin haberlere Kayseri Gazetesi'nde yer verildi. Dış basından yansıyanlara göre, medeni milletler taşımacılıkta karayolu – kamyon – petrol üçgenine dayandığı halde Türkiye, lokomotifleri işletmek için yeterli miktarda kömüre sahip olduğundan, petrole bağımlı hale gelmemek için demiryolu yapımına ağırlık vermişti[696].

Özetle; Atatürk döneminde cumhuriyetin ulaşım sorunu öncelikli olarak demiryolu ile çözümlenmeye çalışıldı. Kuruluş ve gelişme sürecindeki Türkiye'de demiryolu yapımı sadece bir ulaşım aracı değil, aynı zamanda ülke savunması, iktisadi kalkınma ve sosyo-kültürel gelişmenin temel unsurlarından birisiydi. Bu amaçla, 1923-1938 arasında dış etkilerden uzak, ülke ihtiyaçlarını ön planda tutan "Milli ve Bağımsız" bir demiryolu politikası takip edildi. Cumhuriyet döneminde yapılan demiryollarının % 75'i Ankara'nın doğusunda % 25'i ise Ankara'nın batısında yer alıyordu[697].

3.3. Bünyan İplik Fabrikası

1923–1930 döneminde uygulanan "liberal ekonomi politikaları" sonucu Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanılarak, özel sektör girişimiyle, Bünyan'da 1927 yılında iplik fabrikası kuruldu. Fabrikanın kurucuları arasında belediye başkanlığı, hem son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ve hem de Birinci Meclis'te milletvekili olarak bulunan ve yine Birinci Meclis'te Adalet Bakanlığı'na seçilen Ahmet Rifat Çalıka bulunuyordu[698]. A. Rifat Çalıka'nın gayretleriyle, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun sağladığı imkânlardan faydalanarak, bir özel sektör girişimi olarak kurulan fabrika, Kayseri bölgesindeki halı ipliği ihtiyacını karşılıyordu[699]. Sanayi ve Maadin Bankası'nın iştirakiyle "Kayseri Bünyan Halı İpliği T. A. Ş." adıyla kurulan şirket, 1933 yılında dokuma üretimine geçti[700].

---

[695] *"29 Mayıs 1934 Kayseri'ye İlk Trenin Gelişinin Yıldönümünü Kutlulama Günü Halkevi Namına Fahri Bey Tarafından İstasyonda Söylenen Nutuk",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Haziran 1934, s. 1.
[696] *"Dışarıda Türkiye – Yeni Türkiye'nin Demiryolları, 1 Ağustos 1935Tarihli Nessische Landes Zeitung Darı Istadt Dau'dan"* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Ağustos 1935, s. 1.
[697] Çolak, *"Atatürk Dönemine..."*
[698] Dayıoğlu, *"Kayseri'nin Ticaret..."*
[699] S. Burhanettin **Akbaş**, "Bünyan Halı İpliği Fabrikası", Kayseri Ansiklopedisi, Cilt1, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009, s. 274.
[700] Eriş, s. 110.

Bünyan iplik fabrikası ile ilgili olarak Kayseri Gazetesi'nde;

> *"...Bünyan mensucat fabrikasının iftihar ile yâd etmeyi bir vazife telakki ederiz. Bünyan mensucat fabrikasını ancak bir sene evvel kurulmuş iken bu müddet zarfında çıkardığı ve halkın marazı istifadesine vaz eylediği kumaşlar hakikaten hayret ve takdiri celbetmişlir. Bu kumaşlar ucuz, hem de çok ucuz olmakla beraber o kadar nefis, o kadar metin ve mükemmeldir ki: Emsali ecnebi malları bunların yanında çok revnaksız kalır. Kayseri'de halkın büyük rağbetini kazanan Bünyan mensucatı aynı zamanda Ankara ve İstanbul'un da nazarı takdirini celbetmiş ve şimdiden pek çok talepler vuku bulmuştur"*

cümlelerine yer verilerek fabrikanın ürünleri yabancı mallarla kıyaslanmış ve onlardan çok daha iyi olduğu söylenerek halkın dikkati yerli malı olan bu ürüne çekilmeye çalışılmıştır[701].

Kayseri Gazetesi'nde Bünyan İplik Fabrikası'nın aşağıdaki reklamları yer almıştı:

Halis yerli yününden yapılmış ucuz ve dayanıklı kumaş almak isteyenlere Kazancılar'da Bünyan fabrikası satış yerini görmelerini tavsiye ederiz.[702]

Bünyan kumaş battaniyeleri sağlam ve ucuzdur.[703]

Halis yerli yününden elbiselik ve paltoluk kumaşları Bünyan fabrikasından alınız. Ucuz, zarif ve sağlamdır.[704]

Bünyan fabrikasının kumaşları ne güzel! Ne sağlam! Ne kadar da ucuz.[705]

---

[701] *"Türkiye İktisadiyatında Kayseri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Aralık 1933, s. 2.
[702] *"Halis Yerli Yününden Kumaş",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Temmuz 1933, s. 2, 20 Temmuz 1933, s. 1, 24 Temmuz 1933, s. 1, 31 Temmuz 1933, s. 1.
[703] Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Eylül 1933, s. 1.
[704] Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Eylül 1933, s. 1, 21 Eylül 1933, s. 1, 28 Eylül 1933, s. 1.
[705] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Eylül 1933, s. 3, 2 Ekim 1933, s. 4, 5 Ekim 1933, s. 4, 29 Ekim 1933, s. 12, 4 Aralık 1933, s. 3, 11 Aralık 1933, s. 4, 21 Aralık 1933, s. 3, 25 Aralık 1933, s. 4.

Resim 8. Kayseri Vilayet Gazetesi, 1933[706]

Hereke, Fesane, Bünyan fabrikalarının en düzgün mevsimlik kumaşlar, Bakırköy Fabrikasının perdelik, yazlık kumaş ve patiskalar, sofra takımları, Beykoz fabrikasının ayakkabıları, her çeşit tuhafiye ve terzi harçları, Kazancılarda yerli mallar satış yerinde bulursunuz. Sağlam ve ucuz. Fiyatlar maktu. Bir kere görmek yetişir[707].

1927-1932 yılları arasında Sanayi ve Maadin Bankası'nın iştirakı olarak görünen fabrika, -1930'dan itibaren değişmeye başlayan ekonomi politikalarının etkisiyle- 1934 yılında Sümerbank'a devredildi[708].

3.4. Sümerbank Dokuma Fabrikası

Başvekil İsmet İnönü'nün yanında Hariciye Vekili ve geniş bir uzman kadrosu olduğu halde, 25 Nisan 1932'de başlayıp, 11 Mayıs 1932 tarihine kadar süren Sovyetler

[706] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Eylül 1933, s. 3, 2 Ekim 1933, s. 4, 5 Ekim 1933, s. 4, 29 Ekim 1933, s. 12, 4 Aralık 1933, s. 3, 11 Aralık 1933, s. 4, 21 Aralık 1933, s. 3, 25 Aralık 1933, s. 4.
[707] *"Sümerbank",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Mart 1935, s. 2.
[708] Akbaş, agm, s. 273.

Birliği seyahatinde Türkiye'nin planlı sanayileşmesi için hem teknik yardım alınması hem de planının gerçekleşmesini sağlayacak uzun vadeli sekiz milyon dolarlık kredi verilmesi anlaşması imzalandı. Anlaşmanın imzalanmasından sonra Sovyetler birliğinden Prof. Orloff başkanlığında bir teknik heyet Türkiye'ye gelerek 22 Eylül 1932 tarihli bir rapor hazırladılar. Bu raporda üç adet mensucat fabrikası kurulması gerektiği, bu tesisin birisinin 32.000 iğli, 900 otomatik tezgâhlı ve 1.700 işçi kadrolu olarak Kayseri'de kurulması gerektiğine işaret ettiler[709]. Kayseri Gazetesi'nde ise, Türk ve Rus sanayi mütehassıslarının Kayseri'de incelemede bulundukları[710], Türkiye'de bulunan heyetin biri Kayseri'de diğeri Nazilli'de olmak üzere iki pamuklu mensucat fabrikası kurulmasını planladıkları haberi yer aldı. Kayseri'de kurulacak fabrikada kaput bezi yapılacak ve pamukları Adana'dan tedarik edilecekti.[711].

Prof. Orloff'un raporu uyarınca, sanayi müesseseleri için hazırlanan proje taslağı, Haziran 1933'te Moskova'da bulunan Türk sanayi heyetine verildi. Proje taslağı uyarınca Kayseri'de kurulacak tesis senede 30 milyon metreden fazla mensucat üretebilecekti. Türk ve Sovyet heyetleri arasında proje teatisi ve bu hususta bir protokol imzalandıktan sonra fabrika alet ve cihazlarının teslimi ile ilgili müzakerelere başlandı[712]. Temmuz 1933'te Kayseri'de kurulacak tesisin kesin projeleri Türk heyetine verildi ve heyet Moskova'dan Türkiye'ye döndü [713].

Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan 21 Ocak 1934 tarihli protokolün ardından[714], Kayseri'de, Sümerbank Dokuma Fabrikası'nın temeli 20 Mayıs 1934 Pazar günü atıldı[715]. Temel atma töreninin ardından Kayseri Gazetesi'nde, İsmet Paşa'nın memleketi hammadde yetiştiren bir memleket halinden çıkarıp mamul eşya yapan ve hatta ihraç eden bir memleket haline getirmekle tarif ettiği devletçilik siyasetine iyi hesap ve ciddi bir kavrayış ile başladığı; İsmet Paşa'nın, hem Türk parasının istikrarını korumak, Türk milletini emniyet, huzur refah içinde yaşatmak; iyi, temiz ve ucuz giyindirmek hem de Türk'ün vatanını sevmek kabiliyetinin bütün dünyaca tanındığı gibi

---

[709] Erkiletlioğlu, s. 695.
[710] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Eylül 1932, s. 1.
[711] *"Fabrikaların Yerleri Tespit Edildi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Eylül 1932, s. 1.
[712] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Haziran 1933, s. 1.
[713] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Temmuz 1933, s. 1.
[714] https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302434.pdf 14. 07. 2015.
[715] Abdullah **Satoğlu**, "Sümerbank Bez Fabrikası", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 412.

sanayi kabiliyetini de tanıttırmak için dokuma fabrikalarına öncelik verdiği yorumu yapıldı[716].

Sovyetlerle olan protokolün imzalanma sürecinde Moskova'da bulunan Türk sanayi heyeti Ekim 1934'te Türkiye'ye döndü ancak Kayseri'de kurulacak fabrikanın makinelerinin yapılışını görmek için bir mühendis heyeti Moskova'da bırakıldı[717]. Diğer taraftan Kayseri'de sürdürülen kurulum çalışmalarına nezaret etmek üzere Sovyetlerden 14 mütehassıs ve mühendis, yanlarında fabrikaya ait 30 sandık malzeme olduğu halde Kayseri'ye geldi. 30 sandıklık bir malzeme grubu daha gönderilmek üzere Odesa limanından yüklenmişti. Ekim ayının 20'si civarında, Sovyetler'de staj gören Türk işçilerinin, Kayseri fabrikasının montaj işlerinde çalışmak üzere Türkiye'ye döneceği bilgisi de gazetede yer alıyordu[718].

İşin Moskova ayağında, Kayseri mensucat fabrikası için yapılan 1500 kilovatlık elektrik türbinlerinin deneme çalışmalarının başarıyla tamamlandığı sıralarda[719], Ekim 1934'te, Türkiye tarafında, yanında İktisat Vekili (Ekonomi Bakanı) Celal (Bayar) Bey olduğu halde Kayseri'ye uğrayan İsmet Paşa, şehirde Kayseri valisi, kolordu kumandanı ve halk tarafından karşılandı; fabrikayı gezerek incelemelerde bulundu[720].

Şubat 1935'te Sümerbank genel müdürü Nurullah Sümer'in Kayseri Gazetesi'ne verdiği malumata göre fabrikanın yapım işleri tamamlanmıştı ve temmuz ayında faaliyete geçebilecekti[721]. Bu öngörü birkaç aylık gecikmeye uğradı. Önce Kayseri dokuma fabrikasının açılış töreninin 12 Eylül 1935'te İktisat Vekili Celal Bayar tarafından gerçekleştirileceği duyuruldu[722], sonra açılış 16 Eylül 1935'te İsmet İnönü tarafından gerçekleştirildi[723].

Açılıştan kısa bir süre sonra;

---

[716] *"Devletçilik Siyasetinin En Çok Muvaffak Olmuş Bir Eseri Kayseri Dokuma Fabrikası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Haziran 1934, s. 1.
[717] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Ekim 1934, s. 1.
[718] *"Kayseri Fabrikasının Kurulması İçin",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Ekim 1934, s. 1.
"Sanayi İşlerimiz, Muhtelif Yerlerde Yeni Kurulacak Fabrikalar", Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Ekim 1934, s. 1.
[719] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Ekim 1934, s. 2.
[720] *Turhal'da Şeker Fabrikasını Açmış Olan Başvekil İsmet Paşa Hazretleri Kayseri'de Yapılmakta Olan Büyük Pamuklu Dokuma Fabrikasının Yapı İşini Beğendi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ekim 1934, s. 1.
[721] *"Sanayi Programımızın Tatbikatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Şubat 1935, s. 1.
[722] *"Kayseri Fabrikasının Açılması",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Ağustos 1935, s. 1.
[723] Erkiletlioğlu, s. 696.
1935 yılının Eylül ayına dair nüshalar arşivde eksik olduğundan fabrikanın açılışına dair detaylar aktarılamamıştır. Eksik nüshalar ile ilgili detaylı bilgi 1 numaralı dipnotta yer almaktadır.

"Dokuma fabrikasından çıkan güzel mallar piyasaya çıktı. Büyük dokuma fabrikasında yapılmakta olan her nevi pamuklu malların satışa çıkarıldığı işitilmiştir. Bu yeni fabrikanın çıkaracağı kaput, astar ve renkli dokumaları piyasada görmeyi herkes özlemekte iken tüccarlarımızdan Kazancılar'da Hacı Bekirlerin fabrikadan balya ile her çeşit malları mağazasına kaldırmaya ve isteyenlere pek az bir ticaretle toptan satmağa başladıkları sevinçle duyulmuştur. Bu fabrikadan çıkan malların emsalinin şimdiye kadar bura piyasasına gelmediği söylenmektedir"[724]

satırlarıyla Kayseri Gazetesi'nde ilk reklam cümlelerine yer verildi. Bir başka haberde;

"Kayseri'ye ekonomik bir varlık getiren büyük bez fabrikasının çıkardığı malları, toptan alıp satış evlerine koyarak ufak bir ticaretle etraftaki satış merkezlerinin isteklerine göre balya balya göndermek ve yerli esnaf ve tüccarlara da top top satmak üzere sermayeli tüccarlarımızdan Hacı Bekir Soybaş, Kara Halil, Nuh Mehmet Karagözlü tarafından Kayseri millî satış evi formalı büyük bir mağaza açılmıştır. Bu eve fabrikanın çıkardığı malların her çeşidinden yüzlerce balya birden peşin para ile alınıp getirildiği; satış işinde bir intizam olması sayesinde fabrika muamelesinin kolaylaştığı; yerli ve yabancı tüccar ve satıcılar, satış prensibine uygun bir şekilde fabrikanın mallarını toptan kaldıramadığından ihtiyaçlarını bu satış evinden karşılayabilecekleri söylenmektedir. Asırlardan beri transit bir merkez olduğu halde demir yollarının her tarafa uzanması ile son zamanlarda bu halini kaybetmeye başlamış olan Kayseri, şimdi de Cumhuriyetin memleketimize getirdiği bu büyük fabrikanın varlığı sayesinde bu merkeziyetini yine korumaya başlamıştır. Fabrikanın geceli gündüzlü çalışarak çıkardığı güzel, sağlam ve ucuz her cinsten pamuklu malların İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun gibi büyük ticaret merkezlerine kadar her tarafa buradan gönderilmekte olduğu gururla duyulmaktadır"

denilerek fabrikanın Kayseri'yi ticari açıdan önemli bir merkez haline getirdiği, İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun gibi büyük illere Kayseri'den mal gönderildiği söyleniyordu[725].

Fabrika ile ilgili bilgiler Sovyet gazetelerinde de yer almıştı. İzvesty'nin 5713 numaralı sayısından Kayseri Gazetesi'ne yansıyanlara göre;

---

[724] Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1935, s. 1.

[725] *"Kayseri Bez Fabrikası Malları İçin Kazancılarda Bir Satış Evi Açıldı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Ekim 1936, s. 1.

"Türkiye'nin en güzel dağlarının eteğine yaslanan Kayseri Şarı[726] *yanında kurulmakta olan büyük dokuma fabrikası, Türkiye ile Sovyetler birliği arasında dostluğun ve iş birliğinin bir belgesidir. Bu fabrika Sovyet tekniğinin plân ve makineleri ile kurulmaktadır. Türkiye'de iplik ve dokuma endüstrisi ile meşgul 351 imalâthane ve fabrika vardı. Bunların genel üretimi Türkiye'nin umumî ihtiyacının ancak yüzde 15'ini vermektedir Yalnız beş fabrika beyaz pamuklu yaparlar ve bunların da yıllık verimi 15 milyon metreyi aşamıyordu. Hâlbuki ülkenin ihtiyacı 150 milyon metredir. Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti her yıl 135 milyon metre pamuklu dokumayı dışarıdan almak zorunda idi. Fakat Kayseri fabrikası, bazı cins pamuk dokumaların ithalinden Türkiye'yi kurtaracaktır. Bu fabrika Sümerbank'a bağlı olacaktır ve banka bu fabrikayı 15 ay içinde adeta çöle benzer boş bir yerde kurmuştur. Fakat artık bu müessese Türkiye'nin en büyük yaratıcı teknik merkezlerinden biri olmak üzeredir. Kayseri fabrikası 34 hektar murabba bir alan üstüne kurulmuştur. Demir ve beton işlerinin kısmen kış içinde bile yürütülebilmesi ve susuzluğa rağmen inşaatın muayyen plan içinde yürüyüşü Türk mimar ve işçilerinin büyük bir başarısıdır. Kayseri dokuma fabrikası üç kısım olacaktır: İplik, dokuma ve boyama. Fabrika her yıl 30 milyon metre beyaz ve renkli dokuma verecektir. İplik şubesinde 33 bin iğ ve dokuma şubesinde 1000 otomatik tezgâh vardır. Türk hükümetinin iş planına göre fabrika yılda 306 gün ve her gün iki nöbet olarak çalışacaktır. Fabrikada yalnız Türk pamuğu kullanılacaktır. Fabrikanın elektrik santrali, her biri 1500 kilovat kuvvetinde 3 buhar makinası ile çalışacaktır. Fabrikanın yanında çıraklar ve genç işçiler için güzel bir okula*[727] *açılmaktadır. Burada Türkiye dokuma fabrikaları için teknikçi ve makinist gibi elemanlar hazırlanacaktır. Fabrikanın teknik üstünlüğü ve işçiler için temizlik ve istirahat vasıtaları çok dikkati çekmektedir. Kayseri fabrikasının demirbaşını vermeye 150 Sovyet Fabrikası iştirak etmiştir. Uzman ve kadro meselesinin halli için de Sovyetler Birliği çok çalışmış ve 70 Türk usta başısı ve 5 Türk mühendisi Moskova dokuma mektebinde yetiştirilmişlerdir. Bunların yetişmesini kolaylaştırmak için birçok kitaplar Rusçadan Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu Türk okurları Moskova, Leningrad ve İvânovd Fabrikalarında ayrıca senelerce çalıştırılmışlardır. Sovyet uzmanları ve mühendisleri ile Kayseri'deki Türk mühendis ve işçilerinin beraber çalışması devam etmekte ve bu suretle de orada Türklerden yeni yeni Türk teknikçileri yetişmektedir. Bu Fabrika 25 Haziran'dan beri işe başlamış sayılmaktadır"*

satırlarına yer verilerek, fabrikanın kurulum aşamasında gösterilen Türk – Sovyet işbirliğinin detayları aktarılmış, Türkiye'nin bu fabrika sayesinde dokuma ithalini önemli ölçüde azaltacağı söylenmiştir[728].

Fabrikada 1000'den fazla dokuma tezgâhı bulunduğu, fabrikanın gece gündüz tam mesai ile çalışacağı ve dokuma işinin kadınlara daha uygun olduğundan hareketle, evinde el emeği ve az bir kazanç ile geçinmeye çalışan kadınlara Kayseri Gazetesi yoluyla çağrı yapıldı. Fabrikayı gezip görmek ve tanımak isteyenler için fabrika yönetimi haftanın bir gününü ayırmıştı. Çalışanların gidiş gelişlerinde kolaylık

[726] Dilde sadeleşme ve öz Türkçe'ye dönüş çabalarının ardından, şehir yerine şar, vali yerine şarbay ya da ilbay, mektep yerine okula gibi kullanımlara Kayseri gazetesinde yer verilmiştir.
[727] Dilde sadeleşme ve öz Türkçe'ye dönüş çabalarının ardından, şehir yerine şar, vali yerine şarbay ya da ilbay, mektep yerine okula gibi kullanımlara Kayseri gazetesinde yer verilmiştir.
[728] *"Dışarıda Türkiye, Kayseri Dokuma Fabrikası",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Ağustos 1935, s. 1-2.

gösterilecek, evli olmayanlar için yatacak yer temin edilecek, işçiler çalıştığı oranda dolgun bir ücret alacaktı[729]. Bir başka yazıda da;

> *"Çıkrık başında iplik eğiren Kayserili kadınlar neredesiniz? Kocasının ve ocağının maişet yüküne ortak olmak isteyen çalışkan kadınlar neden gelip çalışmıyorsunuz ve ayaklarınıza kadar gelen bu nimetten neden istifade etmiyorsunuz?... Yurdunuzdaki fabrika Türk endüstrisine bir temel, işçilere verimli kaynak, işçi kadınlara namus ve emek ocağıdır. Gidiniz, görünüz ve tetkik ediniz! Göreceksiniz orada aylığı 30 liraya gelen çalışkan işçiler vardır!. Ve bunlar fabrika tarafından mükâfatlar görüyorlar! İşçi kadın! Sen yurduna hizmet, yuvana muavenet etmek istiyorsan, fabrika sana kucağını açmış, seni refaha ve saadete götürecek yolu hazırlamıştır. Git ve çalış!"*

cümleleriyle kadınlar çalışma hayatının içine çekilmeye çalışılıyordu[730].

Fabrikanın eğitim bölümünde öğretmenler, işçilere motorların teknik kısımlarını önce teorik olarak öğretiyor, sonra da gidip makine başında uygulamalı çalışıyorlardı. Bunlar fabrikanın çekirdekten yetişme işçileri olacaktı. Fabrika bünyesinde 64 ailelik işçi ve memur apartmanları vardı. Eğitim, çalışma, barınma, sosyalleşme ve spor adına hemen tüm ihtiyaçlar fabrika kompleksi içinde karşılanabiliyordu.

> *"Burada ye, şurada çalış, modern apartmanlarda yat, öte tarafta banyo al, şu, geniş sahada spor yap! Türk işçisi için ne saadet ve ne güzel bir varlık? Şimdiye kadar hangi Türk işçisi bu konforu gördü ve hangi müessese bu kadar muntazam huzur temin etti? Türk milletinin ilk bahtiyar işçileri bunlardır!"*

cümleleriyle Kayseri Gazetesi'nde, fabrikanın sosyal imkânları övülüyordu[731]. Kayseri Gazetesi yazarlarından Sahir Uzel, fabrikaya yaptığı bir inceleme gezisinde; fabrikanın geniş ve muntazam futbol sahasında mavi gömlekli gündüz işçilerinin top oynadığını,

---

[729] *"Dokuma Fabrikasında Değişiklik",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Mayıs 1936, s. 1.
[730] *"Kayseri Kadınları Bu Nimetten Neden İstifade Etmiyorlar?",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Mayıs 1936, s. 1.
[731] *"Kayseri Kadınları Bu Nimetten Neden İstifade Etmiyorlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Mayıs 1936, s. 1.

memur ailelerinden iki üç bayanın tenis kortunda oyun oynadığını, genç bir - iki işçi kızın kayak sahasında paten kaydığını anlatmıştır. Bu ifadeler fabrikanın sosyal imkânlarının, oldukça iyi olduğunu gösterir[732]. Aynı yazıda Sahir Uzel, fabrikayı gezmeye gelen Halep'li bir manifatura tüccarının, fabrikayı kıskançlıkla izlediğini;

> *"Büyük inkılâbınızı yaratan Atatürk başınızda olmasaydı, zannediyor musunuz ki bunlara muvaffak olabilecektiniz? Hayır, kim bilir sizde bizim gibi hangi mandanın altında ezilecek, istiklâliniz; siyâset pazarlarının kurnaz tellallarının elinde - bir meta gibi - pazara çıkarılmış bulunacaktı"*

cümlelerini sarfettiğini aktarmıştır[733].

Fabrika; günde 40 bin metrelik üretim kapasitesi ve 1008 tezgâhıyla, yabancı malına ve ithalata karşı bir paydos borusu gibiydi. Toprak bizim, pamuk bizim, giydiğimiz kendi öz malımızdır diye öğünmek artık Türk milletinin hakkıydı[734].

Sovyetler Birliği'nde tasarlanıp betonarme ve yığma olarak karma teknikle inşa edilen fabrika, 218.000 metrekaresi kapalı olmak üzere toplam 922.500 metrekare oturuma sahipti. Hizmete açıldığı yıllarda 2.100 işçi ve 155 memur ile faaliyet gösteriyordu. Türkiye'de devlet eliyle yapılan ilk sanayileşme hamlelerinden biri olan Sümerbank Dokuma Fabrikası, yapıldığı dönem ve konumu itibariyle başlı başına bir devrimdi[735].

---

[732] *"Kayseri Kombinasında Bir Gece",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Kasım 1936, s. 1.
[733] *"Kayseri Kombinasında Bir Gece",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Kasım 1936, s. 1.
[734] *"Kayseri Kadınları Bu Nimetten Neden İstifade Etmiyorlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Mayıs 1936, s. 1.
[735] Eriş, s. 110.

4. BÖLÜM

SOSYO – KÜLTÜREL ALANDA GERÇEKLEŞEN İNKILÂPLARIN KAYSERİ'YE YANSIMALARI

4.1. Şapka Kanunu ve Kılık Kıyafet Devrimi Konusunda Yaşanan Gelişmeler

XVIII. yüzyıldan beri Osmanlı İmparatorluğunda kıyafet ve başlık konusunda bir takım tartışmalar mevcuttu. II. Mahmut devrinde askerlere, memurlara, kavuk yerine fes giydirilmesi kabul edildiği zaman, o zaman başta Şeyhülislâm olduğu halde bütün ulema, fes giymenin şeran caiz olmadığını ileri sürerek, itiraz etmişlerdi. 1903 yılında II. Abdülhamit devrinde, askerlere kalpak giydirilmek istendiğinde ulema sınıfı bu defa da kalpak giyilmesine itiraz etti. Gerçekten ne fesin, ne diğer kıyafet unsurlarının din ile milliyetle hiçbir ilgisi yoktu. Ulema, halkın dinî inancını da istismar ederek, yenilikten korktuğundan, kıyafet değişimini dinî menfaatlerine âlet ediyordu[736]. II. Mahmut devrinde ulema ve softalarca "giyilmesi caiz olmayan" fes, II. Abdülhamit devrinde yine ulema ve softalarca "din ve iman alâmeti" ilan edildi[737]. Kadın kıyafetleri konusunda ise; Osmanlı İmparatorluğunda şehirlerde yaşayan kadınların büyük çoğunluğu çarşaf giyiyordu. Kırsal alan kadınları arasında ise çarşaf giyen çok azdı. Devlet, kararnameler ve polis önlemleriyle kadınları çarşaf giymeye zorunlu tutuyor, bazen işi çarşafın biçimini ve kalınlığını belirtmeye kadar götürüyordu. II. Abdülhamit, saltanatı zamanında İstanbul'da kadınların giyeceği sokak kıyafetlerini yeniden düzenledi ve çarşafı yasakladı. İttihat ve Terakki iktidarı yıllarında ise; İslam kadınlarının büründükleri çarşafların edep ve şeriata aykırı bir hal aldığı, çarşaftan ziyade süslü bir elbiseye benzediğine dikkat çekiliyordu[738].

---

[736] Eroğlu, s. 284.
[737] Atay, s. 178.
[738] Altuncuoğlu, "Evinin Dışında..."

Cumhuriyetin ilk yıllarında, - özelikle 1925'te yaşanan Şeyh Sait İsyanı - gerici kuvvetlerin hâlâ güçlü bir şekilde siperde olduğunu ve Batılılaşmanın gelişmesine ciddî bir direncin varlığını gösterdi. Hilâfetin uzaklaştırılması yeterli gelmemişti; daha ileri bir şok - ülkedeki herkesi sarsıp eski düzenin gittiğini ve onun yerine bir yenisinin geldiğini anlatacak travmatik bir darbe - zorunlu idi. Fes, Müslüman özdeşliğinin ve ayrılığının son tabyasıydı. Fes gitmeliydi[739]. Gerçi Mustafa Kemal, şapka takmanın, medeniyet demek olmadığını oldukça iyi biliyordu. Ancak aynı Mustafa Kemal, başlık değiştirmenin din ve iman değiştirme olduğu gibi batıl inanışlara saplanan ve mıhlanan bir kafaya, hiçbir ileri tefekkür ışığı vurmayacağını da bilirdi. Asıl mesele kafanın içindeki batıl inanışları söküp atmakta idi. Bu başlık değil, baş davası idi[740].

Mustafa Kemal şapka inkılâbının ilk adımını atmak üzere, başında bir Panama şapka olduğu halde 23 Ağustos 1925'te Ankara'dan Kastamonu'ya doğru otomobille yola çıktı[741]. 27 Ağustos günü yine elinde Panama şapka olduğu halde İnebolu Türk Ocağı'nda[742];

> *"Medenî ve uluslararası kıyafet, bizim için, çok cevherli milletimiz için lâyık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kıravat, yakalık, ceket ve elbette bunların tamamlayıcısı olmak üzere başta kenarlıklı serpuş. Bunu açık söylemek isterim: Bu serpuşun ismine şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız! Buna, uygun değil, diyenler vardır. Onlara diyeyim ki, çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz. Ve onlara sormak isterim: Yunan serpuşu olan fesi giymek uygun olur da şapkayı giymek neden olmaz? Ve yine onlara, bütün millete hatırlatmak isterim ki, Bizans papazlarının ve Yahudi hahamlarının özel elbisesi olan cübbeyi ne vakit, ne için ve nasıl giydiler?"*

sözleriyle şapka ve kılık kıyafet devrimine giden yolu açtı[743]. Siirt Mebusu Mahmut Bey'in, "Gazi ve İnkılâp" başlıklı yazı dizisinde aktardığına göre de Mustafa Kemal inkılâptan çok önce, 1923 yılında İzmit'te, "Buhara'da, İran'da, Afgan'da Müslümanlar

---

[739] Lewis, s. 267.
[740] Atay, s. 179.
[741] Kocatürk, *"Doğumundan Ölümüne..."* s. 385.
[742] Kocatürk, *"Doğumundan Ölümüne..."* s. 386.
[743] Kocatürk, *"Atatürk'ün Fikir..."* s. 110.

şapka giyerler. Şapka ile namazlarını kılarlar. Hicaz'da, Yemen'de de böyledir. Bizde her yerden fazla mı taassup vardır?" sözleriyle düşüncesini dile getirmiştir[744].

Mustafa Kemal Kastamonu gezisi esnasında kadın kıyafeti hakkında da görüş belirtmiş ve özetle şunları söylemişti: "Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştemal veya buna benzer birşeyler atarak yüzünü gözünü gizler... Bu tavrın mana ve medlulü nedir? Efendiler, medeni bir millet anası ve millet kızı bu garip şekle, bu vahşi şekle girer mi?". Konuya değinmesine rağmen Mustafa Kemal, "Çarşafa Karşı Kanun" çıkarma yoluna gitmedi, büyük şehirlerde eğitimli sınıflar arasında esasen benimsenmiş bulunan çarşafsız gezme adeti yavaş da olsa diğer yerlere yayıldı[745]. Cumhuriyet döneminde kadınların giyim kuşamı için herhangi bir yasa çıkarılmadı; bu durum doğal gelişimin akışına bırakıldı. Türk toplumunda nüfusun o dönemlerde büyük bir çoğunluğu köylerde yaşıyordu. Köy kadınları ise zaten olağan giysileri ile evinde, bağında, bahçesinde, tarlasında çalışıyordu. Kadın erkek, köy halkı giysi gereksinimini ya tamamen ya da belli ölçüler ve olanakları içinde el tezgâhlarında dokuduğu, ördüğü giysilerle karşılıyordu. Böylesine bir yoksul yaşam içinde olan halkın özellikle kadınların manto, ayakkabı ve benzer giysileri diktirmesi, satın alması, giymesi olanak dışıydı. Bu yönlerden kadınların giysileri konusunda yasa çıkarılmamış, ama bu gelişme süreci içinde ekonomik durumun, görgünün gereği zamanla kendiliğinden gerçekleşecek, giysi değişimi tüm ülkeye yayılacaktı[746].

Mustafa Kemal 1 Eylül 1925'te Kastamonu'dan Ankara'ya dönüş yolculuğuna çıktı[747]. Dönüşünde şehrin dışında görevlilerden kurulu bir grup ve kendi dostları tarafından karşılandı. Hepsinin başında şapka vardı. Yunus Nadi'nin şapkasını beğendi ve yoluna devam etmeden önce kendininki ile değiştirdi. Bu andan sonra, toplumun üst tabakalarında moda çabucak değişti. Şimdi bunun yasa yoluyla bütün millete yayılması gerekiyordu. İlk önce çıkan bir kararnameyle, din işleriyle görevli olmayanların dini kıyafet ve işaretlerle dolaşması yasaklandı, bunun yerine, dünyanın bütün uygar milletlerinin giydiği kılık, yani batı kostümü ve şapka konuyordu. Başlangıçta, bu yalnızca resmi görevli olanlara uygulandı. Fakat mebuslar, meslek kuruluşlarından çoğu ve bir sürü öğrenci bu giyimi kendiliklerinden kabul ettiler[748]. 25 Aralık 1925'te

---

[744] *"Gazi ve İnkılâp",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Şubat 1930.
[745] Giritli, *"Kısa Türk..."* s. 135.
[746] Altuncuoğlu, "Evinin Dışında..."
[747] Kocatürk, *"Doğumundan Ölümüne..."* s. 387.
[748] Kinross, s. 484.

TBMM, şapkayı Türk milletinin resmi başlığı olarak kabul etti. Toplumun şapkayı benimsemesini takiben de 3 Aralık 1934'te "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun" çıkarıldı. Bu kanunla din adamları dini kıyafetlerini yalnızca mabet ve ayinlerde giyeceklerdi. Bununla, din görevlilerinin kılık kıyafet yoluyla toplum üzerinde nüfuz sahibi olmaları önlenecekti[749].

Her devrime olduğu gibi bu devrime de tepkiler gecikmedi. Saltanattan cumhuriyete geçilmiş, hilafet dahi tarihe karışmıştı ama devir hala Müslümanların, Hristiyanın iyisine "mâkul kefere", kötüsüne "gâvur," beterine "şapkalı gâvur" dediği devirdi[750]. Halife, nihayet uzak ve yarı efsanevî bir simaydı; şapka kanunu ise her Türkü kendi kişiliğinde etkiledi, karşılığı da ona göre daha büyük oldu[751]. Kayseri'de kanuna tepki göstermek için 22 Kasım'da bir miting yapıldı. Kayseri'de şapka kanununa muhalefet edenlerin yargılanması için Ankara İstiklal Mahkemesi Kayseri'ye geldi[752]. Kayseri'de, Mekkeli Arap Hacı, Karslı Hacı, Hafız Ağa Zade Hoca, Kayseri esnafından Nebi oğlu Vehbi ve Mirzat ile Arap Hacı Mehmet isimli şahıslar şapka aleyhinde ve sarık lehinde propaganda yapıyordu[753]. Şafi mezhebi ve Nakşibendi tarikatına mensup olarak faaliyet gösteren bu kişiler dini politikaya alet ettikleri, Kayseri'de kırk-elli kişinin de sarık sararak bunların telkinine uydukları gerekçesiyle tutuklanarak İstiklal mahkemesine sevk edildiler[754]. Burada şu noktayı da belirtmek gerekir ki, bu olaylarda mahkum olanlar, şapka giymedikleri için değil, şapka giyilmesini protesto ettikleri, buna engel olmak istedikleri ve halkı ayaklandırmaya teşebbüs ettikleri için cezalandırıldılar[755]. Yine Kayseri'de 1926 yılında, ilmiye sınıfından bazı şahısların üzerlerinde beyaz sarık ve siyah lata olduğu, fesleri üzerine ikişer arşın beyaz tülbent sarıp sırtlarına ceket giyerek acayip ve gülünç bir kıyafete girdikleri, böyle giyinenlerin cezaya uğrayabilecekleri Diyanet İşleri'nden duyurulmuştur[756]. Başka bir haberde de bazı kimselerin Hacı emmilik hilyesiyle başlarına örme takke giydiklerini gören komiser Ali Haydar Bey bunları şiddetle men etmiş ve şapka giymelerini, aksi halde

---

[749] Nuri **Köstüklü**, "Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 255.
[750] Atay, s. 178.
[751] Lewis, s. 269.
[752] Erkiletlioğlu, s. 665.
[753] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 71, Fon Kodu: 301811, Yer No: 30 18 1 1.16.71.4. Belge için bakınız Ek 7.
[754] Erkiletlioğlu, s. 665.
[755] Goloğlu, s. 158.
[756] *"Vilayet Müftülüğünden"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1926, s. 4.

mahkemeye sevk edileceklerini tebliğ etmiştir[757]. Kayseri'de şapka giyilmesi aleyhine bir tepki de Kayseri 1. Dönem milletvekillerinden Ahmet Remzi Efendi tarafından geldi. Ahmet Remzi Efendi 11 Ekim 1920'de üç ay izinli olarak Kayseri'de bulunduğu sırada Müftülüğü üstlenmesi için yapılan telkinlere uyarak 2 Kasım 1920'de Başkanlığa sunduğu telgraf dilekçesi ile Kayseri Müftülüğünü tercih ve milletvekilliğinden istifa ettiğini bildirmişti. 9 Kasım 1920 birleşiminde okunan bu dilekçesi üzerine istifası kabul edildi. Ahmet Remzi Efendi, Büyük Zaferden sonra benimsenen medenî yenilikler ve özellikle şapka giyilmesine karşı çıktığı, Nakşibendi Tarikatını yaymaya çalıştığı ve İnkılâplar aleyhinde camilerde vaaz verdiği, Dâhiliye Vekâleti'nin 24 Kasım 1925 tarihli yazısı ile Diyanet İşleri Başkanlığına bildirilmekle 29 Kasım'da Müftülük görevinden alındı[758].

Kayseri'de inkılâplara karşı halkın tutumu ve basının tutumu farklılık arz etmişti. Örneğin; Kayseri Gazetesi'nin 5 sayılı nüshasında Şapka İnkılâbı dolayısıyla yazıldığı anlaşılan ve sekiz dörtlükten meydana gelen şiirin ilk ve son dörtlükleri şu şekildedir[759]:

"Ey cahil sahibi nefes
Çıksın başından gayri fes
Israra yeltenmek abes
Allah bes baki heves

Uydur zamana kendini
Başından at tülbentini
Guş et fakirin bendini
Allah bes baki heves"

Basının inkılabı destekleyici tutumu, Kayseri Gazetesi yazarlarından Yahya Saim'in şu sözlerinde de kendini göstermiştir:

---

[757] *"Mühim Bir Tebliğ"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Ağustos 1926, s.4.
[758] Fahri **Çoker**, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, Cilt: III. s. 640.
[759] Önder, s. 54.

"İnkılab'ın fazileti Gazi'nin büyüklüğü şu bir tek kelimede toplanabilir: Teceddüt. Evet yenilik, yine yenilik, daima yenilik... Etrafımızda her şey değişiyor: Elbise, çarşaf, baş örtüsü, fes, ayakkabı, minder, bina yol, dükkan, araba, köprü vesait-i nakliye, kullandığımız aletler, eşyalar, usuller, herşey. Yalnız kullandığımız aletler, eşyalar, usuller değil. Düşünce, his ve göreneklerimiz de bir inkılâp ateşinde erimektedir. Eski şalvar artık bugün ruhumuzun ihtiyacını doyuramaz. Eski fes artık Yunanlılardan alındığı anlaşıldı ise ne ala. Bugün ayakkabılarımız bile artık köhne hedik, pabuç veya nalınlar değildir ve olamaz. Bu tebeddül, bu inkılâp yaşayışımıza, giyinişimize, söz ve söyleyişimize, oturup kalkmamıza kadar tesirini gösterdi. Vaktiyle bıyıklarını uzatanlar kendilerini yakışıklı, güzel, babayiğit zannederlerdi. Bugün cesaret, fazilet, ahlak, güzellik daha başka şeylerde aranıyor"[760]

Kayseri halkının inkılaba bağlılığı ve basının da destekleyici tutumunun etkisiyle Kayseri'de kadın ve erkek kıyafetlerinde hızlı bir değişim yaşandı. O günkü durumu yansıtan iki fotoğraf aşağıda yer almaktadır[761].

Resim 9. Kağnıpazarı, Kayseri 1925

[760] *"İnkılabın Fazileti"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Mayıs 1926, s. 1.
[761] Resim 9 ve Resim 10, Burhanettin Akbaş ve Faruk Yaman Özel Arşiv'inden temin edilmiştir.

Resim 10. Kayseri, 1926.

Kayseri Gazetesi'nde 17 Mayıs 1926 tarihinde yayınlanan bir yazıda,

> *"Bugün Türk kadını yer yer İslam diyarlarında kafes, peçe, örtü ve kırbacın tesirinden kurtuluyor. Bugün Türk kadını kozasını yırtan bir kelebek gibi semalara doğru uçuyor... Hala üç arşın bezin mi kadınlarımızı iffetli yaptığı, kadınsız cemiyet hayatının mı Türk milletini saadete erdireceği kanaati besleniyor?"*

denilerek kadın kıyafetlerindeki değişim yerel basın tarafından desteklenmiştir[762].

İnkılâptan yıllar sonra 1932'de, Kayseri'de, bazı kimselerin entari üzerine ceket giyerek sokakta dolaştıkları, kahvehanelere gittikleri haberi gazetede yer almış, bu durum medeni ve toplumsal kurallara aykırı olduğu, öyle bir kıyafetle değil sokağa çıkmak evde misafir dahi karşılanmayacağı söylenerek eleştiri konusu yapılmıştır[763]. Yine aynı konuyla ilgili olarak böyle giyinmenin belediye talimatnamesine aykırı

---

[762] *"İnkılabın Fazileti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Mayıs 1926, s. 1.
[763] *"Hayret Ettik",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Haziran 1932, s. 1.

olduğu, dışarıda bu kılıkta dolaşanların belediye kanununca cezalandırılacağı da duyurulmuştur[764].

3 Aralık 1934'te Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun'un çıkışından bir buçuk ay sonra Kayseri'de müftü ve ilmi kisve giyen hocalardan bir kısmı valinin başkanlığında toplandı; Vali Nazmi Toker sarık ve cübbenin çıkarılması hakkındaki kanunu etraflıca izah etti ve hükümetin bakış açısını anlattı. Bu görüşmenin ardından müftü ve diğer hocalar sarık ve cübbelerini çıkarmayı kabul ettiler; üstelik valinin kendilerine hediye ettikleri şapkaları giyerek hep beraber çarşıdan geçtiler. Hocaların bu hareketi halk üzerinde de olumlu bir etki bıraktı. Bu hocaların sarıklarını çıkardıklarını gören diğer hocalar da sarıklarını çıkararak kıyafetlerini düzelttiler[765]. Şehir merkezinde gerçekleşen bu olaydan kısa bir süre sonra Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde de sarıklı gezen hocaların, başlarında müftüleri olduğu halde sarıklarını çıkarıp şapka giyerek medeni kıyafete geçtikleri duyuruldu[766]. Kisve Kanunu Nizamnamesi tüm maddeleriyle birlikte Kayseri Gazetesi'nde neşredilerek halkın bu yolla bilgi sahibi olması sağlandı. Kayseri Gazetesi'nde yer aldığı şekliyle kanun metni aşağıda verilmiştir[767]:

"KİSVE KANUNU NİZAMNAMESİ ÇIKTI

Nizamname, ruhani kisvelerin nerelerde giyilebileceğini anlatmaktadır.

Bakanlar heyetince kabul edilen bazı kisvelerin giyilemiyeceğine dair kanunun tatbik suretini gösterir nizamname şudur:

1. Hangi din ve mezhepte olursa olsun, mensup oldukları din ve mezheplerin usul ve teamüllerine göre mabed ve âyinlerde ruhani kisve taşımakla mükellef olanlar mahalli hükümetlerince alakadar olanlardan alınacak listeler mucibince ancak mabed ve âyinlerde ruhani kisve taşımaya mezun addolunurlar.

2. Her din ve mezhebin ruhanilerini ayırt ettirmek için kabul edilen her türlü kisve, alâmet ve işaret ruhani kıyafet addolunur.

3. Mabetler, her din ibadetine mahsus ve usule muvafık olarak teessüs etmiş olanl kapalı mahallerdir.

4. Hükümet, her din ve mezhepten münasip göreceği yalnız bir ruhaniye mabet ve âyin haricinde dahi kıyafetini taşıyabilmek için verebileceği muvakkat müsadelerle, bir müsaade müddetinin hitamında onun aynı ruhani hakkında yenilenmesi veya başka bir ruhaniye verilmesi hakkındaki muameleye ait teklifler İçişleri Bakanlığı'nca yapılır ve karar bakanlar heyetince verilir.

5. İzcilik ve sporculuk gibi topluluklar ve cemiyet ve kulüp gibi heyetlerce bugün kullanılmakta olan ve aşağıdaki şartlara uygun olduğu bu teşekküllerin altıncı maddesine göre verecekleri

764 *"Belediye Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Haziran 1932, s. 4.
765 *"Kayseri'de Sarık Ve Cübbeler Çıkarıldı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Ocak 1935, s. 1.
766 *"Pınarbaşı'ndaki Hocalar Sarıklarını Çıkardılar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Nisan 1935, s. 1.
767 *"Kisve Kanunu Nizamnamesi Çıktı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Şubat 1935, s. 3.

beyannamelerle, mahalli hükümetlerince anlaşılan kıyafet, alâmet ve lâvazım tip olarak kabul edilecektir.

A. Türk inkılâbına, rejimine ve vahdetine muhalif bir ciheti olmamak,

B. Hükümetçe kabul edilmiş resmi kıyafetlerden ayrı olmak,

C. Yabancı memleketlerin siyasî, askerlik ve milis gibi teşekkülleri ile münasebeti olmamak.

6. İş bu nizamnamenin neşrinden itibaren 30 günzarfında birinci maddede yazılı izcilik ve sporculuk gibi topluluklar, cemiyet, kulüp ve heyetler, bulundukları mahallerin en büyük mülki memuruna, kabul ettikleri kıyafet, alâmet ve levazımı gösterir bir beyanname ile beraber ya bir numune veya boyalı bir resim verir. Beyannamenin verildiği tarihten itibaren bir ay içinde cevap verilmezse, beyannamede gösterilen kıyafet, alâmet ve levazım kabul edilmiş addolunur. Kıyafet tebdili halinde istimalden evvel beyanname verilmesi lazımdır. Yeniden kurulacak izcilik ve sporculuk gibi topluluklar, cemiyet ve kulüp gibi heyetler bir kıyafet ve alâmet ve levazım taşımak istedikleri takdirde nizamnameleri ile birlikte onları gösteren bir beyannameyi aynı makama tevdi ederler.

7. Ecnebi herhangi bir teşekkül mensuplarının, ecnebilerin Türkiye'de ikâmet ve seyahatleri hakkındaki kanun ve talimatname hükümlerine göre münferit veya toplu olarak kendi kıyafet, alâmet ve levazımları ile Türkiye'ye muvakkat müddetle ziyaret seyahatleri yapmaları caizdir. Ancak mahzurlu görülecek hallerde bu gibi ziyaretlere İçişleri Bakanlığı'nca müsaade verilmeyebilir ve uzun müddet devam edecek ziyaretlerin yapılabilmesi İçişleri Bakanlığı'nın iznine bağlıdır.

8. Okul ve başka bilgi müesseselerine devam edenlerin bir kıyafet, alâmet ve levazım kullanmaları lüzumu görüldüğü takdirde, tip tayini okul ve müesseselerin merbut bulundukları bakanlıkça talimatname ile yapılır. Bu gibi okul ve müesseseler için kabul olunacak alâmetleri okul ve müesseselerden mezun olanlar da taşıyabilir.

9. Hususi müsaade ile gelen yabancı memleketler kara, deniz ve hava kuvvetlerine mensup kisvelerin resmi üniformalarını nerelerde ve ne zaman taşıyabilecekleri Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanarak, bakanlar heyetince tasdik olunacak bir talimatname ile tespit olunacaktır.

Bu talimatname çıkıncıya kadar mutat usulün tatbikine devam olunur.

10. Bu nizamnamenin 1, 2, 3 ve 4 üncü maddelerinin hükümleri 13 Haziran 1935 gününden, diğer hükümleri neşrinin ertesi gününden itibaren yürürlüğe girer.

11. 2596 numaralı kanunun 5. maddesine göre tanzim olunmuş ve şuray-ı devletçe görülmüş olan bu nizamname hükümlerini bakanlar heyeti yürütür"

1930 tarihinde kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmasından sonra, çarşaf ve peçelerle oy kullananların kimliklerinin belirlenememesi ve kimlik tespiti amacıyla sorumluların peçe ve çarşafın çıkartılmasına yönelik taleplerinin reddedilerek istenmeyen olaylara sebebiyet verilmesi, peçe ve çarşaf konusunu yeniden gündeme getirdi. Atatürk kadınların kıyafetleri ile alakalı herhangi bir kanun çıkartmamıştı fakat Türk kadının modern dünyaya uyum sağlayacak, ne çok kapalı ne de Avrupalılar kadar açık olmaması gerektiğini zaman zaman vurgulamıştı. 1935'teki Cumhuriyet Halk Partisi kurultayında çarşafın yasaklanmasına dair bir teklif verildi ise

de bu, kabul görmemişti. Hiçbir zaman bu mesele Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kanun teklifi olarak intikal etmiş değildir. Ancak 1935 yılında İçişleri Bakanlığınca yayınlanan bir tamimle, kadınların çarşaf, peçe ve peştemal giymesinin yasaklandığı bildirilerek kolluk kuvvetlerinin gerekli tedbirleri alması istenmişti[768].

Kayseri'de de belediye, il meclisi ve bazı köy derneklerinin kadın kıyafetine bir düzenleme getirme çabasına girdikleri görülmüştür. Üstelik bu düzenlemelerin bir kısmı, İç İşleri Bakanlığı'nın yayınladığı tamimden önceye denk geliyordu. Bu durumda kadın kıyafetlerine ilişkin düzenlemelerin kadının sosyal hayatında yaşanan değişme ve gelişmelere de bağlı olduğu düşünülebilir. Örneğin; 1933 yılında Kayseri'nin Himmetdede Nahiyesi'nde, öğretmenlerin de katılımıyla gerçekleştirilen Halk Fırkası kongresinde köy kadınlarının biçimsiz kıyafetlerden sıyrılarak, köylü kadına yakışacak asra uygun kıyafetle gezmeleri kararlaştırıldı[769]. Kasım 1934'te, belediye meclisi çarşafların kaldırılmasına karar verdi[770]. Şubat 1935'te, Yuvallı Köy Derneği, bundan sonra gelin olacak kızlara şehir töresine göre yeni biçimlerde elbiseler yaptırılmasına karar verdi, köy öğretmeni Fikri Bey ve köy muhtarı bu hususta halka öğüt verip yol gösterdiler[771]. Aynı tarihlerde Kayseri İl Meclisi de 16 Mart'tan sonra çarşaf ve peçe ile dolaşan kadınlardan para cezası alınmasına karar verdi. Bununla ilgili bir madde önce reye koyularak oylandı, ittifakla kabul edilmesi üzerine de belediye talimatnamesine eklendi[772]. Bundan sonra Kayseri'de ruhanilerin kılık yasasını beklemeden ruhani elbiselerini çıkardıkları ve medeni kıyafeti kullanmaya başladıkları, kadınların da en geç kurban bayramına kadar medeni kılığa geçmeleri gerektiği söyleniyordu. Yerel basında terzilerin harıl harıl manto ve pardesü diktiklerine dair bir detay da aktarılmıştı[773]. Kadınların çarşaf ve peçeyi çıkarmaları için 16 Mart'a kadar süre verilmişti ama bazı kadınlar Ağustos ayı gelmiş olmasına rağmen karara uymamakta ısrarcıydı. Bununla ilgili de yasak kararına uymayanların cezalandırılmasına karar verildi[774].

---

[768] Altuncuoğlu, "Evinin Dışında..."
[769] *"Nahiye Kongresi ve Kadın Kıyafeti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Aralık 1933, s. 1.
[770] *"Ajans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Kasım 1934, s. 1.
[771] *"Yuvallı Köy Derneğinde Kadın Kıyafeti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Şubat 1935, s.1.
[772] *"Çarşaf ve Peçe Yasağı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Şubat 1935, s.1.
[773] *"Kayseri'de Kurban Bayramında Kadınlar Çarşaf ve Peçeyi Atacaklar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Şubat 1935, s. 1.
[774] *"Çarşaf ve Peçelerin Yasağı",* Kayseri Vilayet gazetesi, 26 Ağustos 1935, s. 1.

Kılık kıyafet inkılâbının yapıldığı günleri yaşamış bir Kayserili olan Hacı Salih Şen[775], kılık kıyafetteki değişim ve şapka kullanımına ilişkin o günlere dair gözlemlerini sorduğumuz zaman şunları söylemiştir:

> *"Kılık kıyafet değişikliği biraz maddiyat meselesi. Devlet büyüklerinin giyinip kuşandığı, topluma özendirdiği her kıyafet moda olmuştur, bu her zaman böyleydi. Parası olan diktirdi giydi, olmayan eski düzen devam. Şapka benim bildiğim kadarıyla Atatürk bu devrimi yapmadan önce de kullanılıyormuş. Memurlardan falan takanlar varmış. Bunu ailemden değil belediyede çalıştığım dönem, oranın eski çalışanlarından dinlemiştim. Benim çevremde şapkayı garip karşılayan, ya da kendisi takmadığı halde şapka takanı eleştiren kimse olmadı"*

Sonuç olarak aşağıda yer alan iki fotoğrafa bakıldığında; şapka kullanan erkeklerle beraber, kıyafet inkılâbının ardından değişimi benimseyip giyim kuşamını değiştiren kadınlar olduğu gibi, tüm yasak ve sınırlamalara rağmen çarşaf ve peçe kullanmaya devam eden kadınların olduğu da anlaşılmaktadır[776].

Resim 11. 1934 yılında Kayserili Kadınlar

[775] Hacı Salih Şen, 1925 Kayseri – Germir doğumlu, Emekli belediye muhasibi. Röportaj tarihi ve yeri: Temmuz 2014, Germir/ Kayseri.
[776] Resim 11 ve Resim 12 Altuncuoğlu, "Evinin Dışında..." makalesinden temin edilmiştir.

Resim 12. Kurşunlu Cami civarında Kayserili kadınlar, 1939.

4.2. Soyadı Kanunu Konusunda Yaşanan Gelişmeler

Cumhuriyetten önce Türkler çoğunlukla ilk adlarıyla bilinir, insanları birbirinden ayırt etmek için ise resmi belgelerde anne babalarının da adları yer alırdı. Askeri okul öğrencileri ise bunlardan ayrı olarak adları ve doğum yerleri ile bilinirdi. Bu geleneksel sistemin, çağdaş bir toplumun gereklerini karşılayamayacağı açıktı[777]. 28 Nisan 1934 günü çıkarılan bir kanunla, 1 Ocak 1935'ten itibaren yürürlüğe girmek üzere her Türk vatandaşına bir soyadı alma zorunluluğu getirildi[778]. Kanunun tam metni birkaç sayı boyunca Kayseri Gazetesi'nde de yayınlanarak halkın bilgi sahibi olması sağlandı[779]. Bu kanuna göre; seçilen soyadları Türkçe olacak, rütbe, memurluk, yabancı ırk ve millet adları ile ahlâka aykırı ve gülünç kelimeler soyadı olarak kullanılmayacaktı. Ayrıca Mustafa Kemal'e, Atatürk soyadının verildiği kanun da meclis tarafından onaylandı[780].

1934 yılında çıkarılan bir diğer kanunla da "Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım Hanımefendi" gibi eski toplumsal bölünmeleri belirten unvanlar kaldırıldı. Aynı kanunla yurt savunmasında, Millî Mücadele'de gösterilen başarılar karşılığı verilen madalyalar dışında eski Osmanlı idarecilerinin

---

[777] Mango, s. 482.
[778] Lewis, s. 288.
[779] *"Soyadı Kanunu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Eylül 1934, s. 2, 28 Şubat 1935, s. 3, 4 Mart 1935, s. 3-4, 7 Mart 1935, s. 1.
[780] Mango, s. 480.
"Kemal Öz Adlı Cumhurreisimize Verilen Soy Adı Hakkında Kanun", Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Kasım 1934, s. 1.

verdiği tüm nişan ve rütbeleri taşımak da yasaklandı[781]. Bu konu hakkında da bir bilgilendirme yazısı Kayseri Gazetesi'nde yer almıştır. Yazıda toplumsal üstünlük doğuran ünvanların kaldırıldığı, soyadı kanunu gereğince herkesin istediği bir soyadını alması gerektiği, seçilecek soy adlarının öz Türkçe'ye uygun olması gerektiği anlatılıyordu[782]. Soyadı seçimi konusunda halka fikir vereceği ve örnek olacağı düşüncesiyle olsa gerek; o dönemin Kayserisinde tanınıp bilinen kişilerin hangi soyadını seçtiği hakkında haberler de yapılmıştır. Buna ilişkin haberlere aşağıda yer verilmiştir:

"YENİ SOYADI ALANLAR

Şehrimiz tacirlerinden Reşid Sami ile İstanbul'da tanınmış hemşerilerimizden Bay Sabur Sami; Nurullah Sami kardeşler ve çocukları öteden beri soyadları olan Drazzade yerine bundan sonra yalnız "Draz" sözünü kullanacaklardır.

Bekçi muamelât memuru Muzaffer, "Gençtürk" soyadını almıştır.

Elektrik şirketi müdürü Bay Hayrullah ile tüccardan Bay İhsan, "Ürkün" soyadını almışlardır"[783]

"Umumi meclis ve vilâyet Halk Fırkası üyelerinden Hacılarlı buay Muhittin "Gürbaz" soyadını almış ve nüfus kütüğüne yazdırmıştır.

Milli emlâk baş memuru Bay Emin "Aka", kâtiplerden İncesulu İbrahim "Özcan", Emin Mazhar "Karakaya" ve Akdağlı Ali "Süray" soyadını almışlardır"[784]

"Matbaamız müretiplerinden Zer Hüseyin oğlu Mehmet ve kardeşleri "Altunay" soyadını takınmışlardır.

Kayseri Milli Kütüphane memuru Talat ve oğlu Talas okulası baş okutanı Şaban "Ayata" soyadını almışlardır.

Talas PTT memuru Mevlüt "Işık" soyadını almış ve kütüğe yazdırmıştır"[785]

4.3. Kayseri'de Türk Ocağı Faaliyetleri

Çağımızda toplumu bir arada tutma fonksiyonunu yerine getiren milliyetçilik, geniş kapsamlı bir siyasî ideoloji olarak Fransız İhtilali ile beraber gündeme geldi. Fransız İhtilali ile beraber yükselen milliyetçiliğin temelinde, millî egemenlik,

---

[781] Eroğlu, s. 285.
[782] Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Kasım 1934, s. 1.
[783] *"Yeni Soyadı Alanlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Ocak 1935.
[784] *"Yeni Soyadı Alanlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Ocak 1935.
[785] *"Yeni Soyadı Alanlar",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1935.

bağımsızlık (self-determination), eşitlik ve laiklik gibi genel prensipler yatıyordu. Milliyetçiliğin yayılması, bir taraftan Avrupa'da millî devletlerin doğuşuna yol açarken, diğer taraftan çok milletli imparatorlukları tehdit eden bir gelişme haline geldi. Bu gelişme, Avrupa'da yaşananların dışında düşünemeyeceğimiz çok milletli Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemekte gecikmedi. Fransız İhtilali ile tohumlanan ve hürriyet fikriyle desteklenen milliyetçiliğin gayrimüslimler arasında yayılması, Osmanlı İmparatorluğu'nda ayaklanmalara yol açarak, devletin bütünlüğünü tehdit etmeye başladı[786].

İmparatorluk bünyesindeki her milletin kendi milliyetini ön plana çıkardığı bir ortamda Türk Ocakları, Balkan Harbi'nin başlamasından altı ay önce kuruldu. Balkan Savaşı sonunda Anadolu kadar Türk olan Rumeli kaybedilince bir tahlil ve teşhis ihtiyacı hissedildi. Türk Ocağı, Hamdullah Suphi Bey'in ifadesiyle, diğer unsurların hususi tesanüdüne karşı bir aksulamel olarak ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nda her unsurun kendine mahsus bir davası vardı. Her unsurun hakkı mevzubahis olurdu. Davası olmayan, hakkı düşünülmeyen yalnız Türkler idi. Türk Ocağı, Osmanlı vatanının üzerinde ilk defa sıkılmış bir yumruk gibi göründü ve Türk davası, Türk Ocağı ile diğer davaların arasıra girerek bir mevki tuttu. Türk Ocağı'nın iddiası, Türk milletinin hakkı, Türk milletinin şerefi ve onun her tehlikeden korunması gereken geleceğiydi[787].

Kendisinden önce kurulan Türk Derneği, Genç Kalemler Hareketi ve Türk Yurdu Cemiyeti gibi kuruluşlar doğrudan aydınların öncülüğünde kültürel ve ilmî amaçlı oluşturulurken Türk Ocağı'nın kurulma düşüncesi Askeri Tıbbiye öğrencilerinden geldi. Bunun temel sebebi, örgütlenme geleneğinin yanı sıra, tıbbiye öğrencilerinin modern eğitim görmesi sebebiyle, müspet ilim zihniyetiyle yetişmeleri sonucu siyasî ve sosyal meselelere rahatlıkla teşhis koyabilmeleri ve okulda, Türklerin dışındaki öğrencilerin beraber hareketlerine bir tepki olarak birleşme gereği hissetmeleriydi. Öğrenciler arasında yapılan gizli toplantılarla milliyet esasına dayanan bir cemiyet kurma düşüncesi olgunlaşınca, hazırladıkları 11 Mayıs 1911 tarihli bir bildiriyi, bu konuda kendilerine yardımcı olacağına inandıkları, devrin önemli aydınlarına sundular. 190 Tıbbiyeli Türk Evladı adına kaleme alınan bu bildiride; 1908

---

[786] Yusuf **Sarınay**, "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu Ve Gelişimi", Türkler, Cilt 14, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 819-834.

[787] Yusuf **Bayraktutan**, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik Ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 91-92.

siyasî reformunun ardından "hayat-ı inkıraz" yaşayan Türklerin, her yönüyle geliştirilmesi için sosyal bir reform yapılması gereği dile getiriliyor ve bu amaçla çalışacak "millî ve içtimaî bir cemiyet teşkil etmek" lüzumu vurgulanıyordu. Tıbbiyeli öğrenciler bildiriyi verdikleri Türkçü aydınlarla yaptıkları görüşme ve toplantılardan sonra Türk Ocakları, 3 Temmuz 1911 (20 Haziran 1327) tarihinde fiilen, 25 Mart 1912'de resmen kuruldu[788].

İlk kurulduğu dönemde Türk Ocakları, imparatorluğun çeşitli unsurları arasına ayrılık sokmakla suçlandı. Hâlbuki bu sıralarda, Arnavutların, Arapların, Yahudilerin, Rumların ve Ermenilerin gizli ya da açık birçok cemiyetleri çoktan faaliyete geçmişti[789]. Türk milliyetçiliği karşıtlarınca "Çıngız (Cengiz) Hastalığı"na yakalanmakla suçlanan ocaklılara, "Arapsız, Acemsiz ortada ne kalacaktır?" diye soruluyordu[790]. Tüm karşıt görüşlere rağmen XX. yüzyıl başlarında Türk milliyetçiliğini savunan aydınlar, imparatorluk yapısı içindeki Türklere milli bilinç ve Türklük gururu kazandırmak için yoğun çaba sarfettiler; Türk unsuruna dayalı sosyal ve siyasi kimliğin anahatlarını çizdiler ve bu kimliği yeni bir sosyo-politik oluşumun temeli olacak şekilde olgunlaştırdılar. Bu milliyetçi düşünce atmosferi içinde yetişen ve bu düşüncelerden etkilenen asker – sivil Türk aydınları, Anadolu'daki Milli Mücadele'yi yürüten ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroların önemli bir bölümünü oluşturdular[791].

Türk Ocağı faaliyetleri başlangıçta kültürel çerçeve ile sınırlanmıştı ancak imparatorluğun dağılma döneminde yaşanan olayların etkisiyle Türk milliyetçiliği fikri siyasi bir fikre dönüşünce, Türk Ocağı faaliyetleri de siyasi bir faaliyet haline dönüştü. Milli Mücadele yıllarına gelindiğinde ise Anadolu'da, Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan Türk milli hareketi, milli bir Türk devleti meydana getirmeyi hedef aldığından Türk Ocakları da doğal olarak bu hareketin yanında yerini aldı. Türk Ocakları ile Mustafa Kemal arasındaki dirsek teması bu şekilde başladı[792]. Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte ise, milliyetçiliğin siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel sahalarda bir aksiyon haline gelip uygulanması, milliyetçiliğe gerçekçi ve çağdaş bir muhteva kazandırılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ideolojisi haline getirilmesiyle[793], Türk

---

[788] Yücel **Hacaloğlu**, *Türk Ocakları Yüzyıllığı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2000, s. 48.
[789] Sarınay, agm.
[790] Bayraktutan, s. 102.
[791] Hacaloğlu, s. 57.
[792] Bayraktutan, s. 197.
[793] Sarınay, agm.

Ocakları yeni devletin bu temel felsefesinin halk nezdinde işlenmesi için bir "sosyalizasyon aracı" rolünü üstlendi[794].

Kayseri'de yürüttüğü faaliyetlerle, milli mefkûrenin, vatani his ve duyguların hakiki kaynağı olarak görülen Türk Ocağı, birçok yenilik ve milli faaliyetin hem rehberi hem odak noktası haline geldi[795]. Kayseri milletvekili Ahmet Hilmi Kalaç'ın ifadesiyle; cumhuriyet ve demokrasiyi güçlendirmekle vazifeli Türk Ocağı, Türk milletinin milli mabediydi[796]. Türk Ocakları, Cumhuriyet'in ilanından Türk Ocakları'nın kapatıldığı 1931 yılına kadar, halk – devlet kaynaşmasını sağlayacak, inkılâpların kabulünü kolaylaştırıp yaygınlaştıracak pek çok sosyal faaliyet ile toplumsal yardımlaşma ve dayanışma amaçlı etkinlikler yürüttü. Örneğin; detayları Kayseri Gazetesi'ne yansıdığı şekliyle, milli bayramlarda kutlama programları ve hasılatı kimi zaman ocağa, kimi zaman yetim çocuklarına kalacak balolar ve müsamereler tertiplemek bunlardan biriydi. 1926 yılı Cumhuriyet Balosu ile ilgili bir haber aşağıda yer almaktadır:

"Türk Ocağı Binasında 29 Ekim 1926 tarihinde Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle fevkalade Cumhuriyet Balosu:

1- Hasılatı Türk Ocağı ve yetim çocuklarına aittir.

2- Baloya teşrif edecek devlet-i muhteremler tercihen siyah elbise ve şapka iktisap eyleyeceklerdir.

3- Balo saat yirmide başlayacaktır.

4- Hanımlardan bilet talep edilmeyecektir.

5- Gişede ayrıca bilet satılmayacaktır.

6- Balo hasılatı Türk Ocağı'na ve yetim çocuklara ait olduğu için biletsiz hiç kimse kabul edilmeyecektir.

7- Biletle baloya dâhil olan zevatın yedlerinden derhal biletleri alınacak, hasbel mecburiye dışarıya çıkmak isteyenlere ayrıca kart verilecektir.

8-Ailesiz gelenlerin, heyet-i tertibenin irade edeceği şeraiti kabul eylemeleri lazımdır. Aksi takdirde bileti hamil bulunsalar dahi baloya giremezler.

9- Baloda bilumum meşrubatı mevcut mükemmel bir büfe ihzar edilmiştir.

10- Balo devam ettiği müddetçe dansları müteakib hasusi bir ince saz takımı icra-i ahenk edecektir.

11- Yüksek ailelerin iştirak eyleyeceği bu balonun nezahatı ve umumun istirahatini temine azami gayret sarf idilmiş ve icap eden tedabir ittihaz edilmiştir.

---

[794] Bayraktutan, s. 196.
[795] *"Kayseri'de Musiki Hayatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Ağustos 1926, s. 2.
[796] *"Türk Ocağı Bayramı Ve Gece Müsameresi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Mart 1928, s. 2.

12- Büyük bir nezahat ve ciddiyetle devam edecek bu şerefli Cumhuriyet balosuna ailece biletle davetli bulunan muhterem Kayserililerin büyük bir zevk duymalarına heyet-i tertibe azami ehemmiyet vermiştir.

13- Balo esnasında piyango vesaire gibi şeyler keşidesiyle para toplanmayacaktır"[797]

Haber detaylarında görüldüğü üzere balo, eşli katılım gerektirdiğinden kadın – erkek bir arada bir eğlence ve sosyalleşme ortamına zemin hazırlamış, kadınlardan bilet talep edilmemesi ise, kadınların bu tür ortamlara katılımlarını teşvik edecek bir unsur olmuştur. Erkeklerin şapka giyeceği belirtildiğinden, etkinliğin şapka inkılâbını destekleyici bir yönü vardır. Balo gelirinin yetim çocuklarına ait olması ise bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma örneğidir. 1928 yılı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı münasebetiyle verilen balo hakkında ise aşağıdaki satırlar gazeteye yansımıştır:

"Milli Bayramımız şerefine geçen akşam Türk Ocağının muhteşem aile balosu pek nezih bir surette icra kılınmıştır. Bu akşam da yine o şerefe, lisemizde muazzam bir musamere ve musiki heyeti tarafından konser hazırlıkları başlamakta olduğu gibi, yakın bir zamanda Muallimler Birliği'nde de bir müsamere yapılmak üzere şimdiden ihzaratta bulunduğu haber alınmıştır"[798]

Haberden anlaşıldığı üzere aile baloları ve müzikli akşam eğlenceleri yalnız Türk Ocağı'nda değil, Kayseri Lisesi ve Muallimler Birliği'nde de düzenleniyordu. Milli Bayramlar şerefine yalnız balolar ve müzikli eğlenceler değil tiyatro faaliyetleri de organize edilmiştir. 1930 yılı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı şerefine Türk Ocağı'nda verilen müsamerede Reşat Nuri Güntekin'in Çifte Keramet adlı vodvili canlandırılmıştır. Bununla ilgili olarak Kayseri Gazetesi'nde;

---

[797] *"Cumhuriyet Bayramı Münasebetiyle Fevkalade Cumhuriyet Balosu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Ekim 1926, s. 3.

[798] *"Türk Ocağı Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Nisan 1928, s. 3.

"TÜRK OCAĞI MUSİKİ HEYETİ TARAFINDAN VERİLECEK MÜSAMERE

24 Nisan'da gençler mükemmel bir müsamere verecektir... Müsamere Türk Ocağı sinemasında olacaktır... Müsamerede oynanacak piyes Reşat Nuri Bey'in Çifte Keramet adlı üç perdelik vodvilidir. Gençliğin uyanmasına yardım her zaman için lazımdır. Gençlerin bu teşebbüsünü memnuniyetle karşılıyoruz. Bu gibi canlanmaları her vakit için bekleriz. Gençlerin bu teşebbüsü halk tarafından hüsnü suretle telakki edilmeli. Bu kıymetli mevcudiyetin yaşaması için pek cüzi bir miktar mukabilinde satılacak olan biletleri seve seve kabul edin. Gençliğe yardım atiyi korumaktır. Gençlerin yapacakları bu müsamereye halkın azami surette yardım ve alaka göstermeleri lazımdır"[799]

cümleleri yer aldı. Haberde, sergilenecek oyunun gençler tarafından canlandırılacağı, gençlerin bu gibi faaliyetlerine halkın iyi niyetle yaklaşıp desteklemesi gerektiği gibi vurgular öne çıkmıştır.

Türk Ocağı yalnız milli bayramlarda değil, dini bayramlarda da bayramlaşma etkinlikleri düzenledi. Bununla ilgili olarak Kayseri Gazetesi yazarlarından Seyfi Ekrem, bayram tebriği yapmak için ev ev dolaşmanın gereksizliğinden ve bunun bir çeşit israf olduğundan, aile bütçesine ek yük getirdiğinden bahsederek, toplu bayram tebriği düzenlemesi için Türk Ocağı'na teklif sunduğu bir yazı kaleme aldı. Bu yazısında Seyfi Ekrem;

"Bayramlarda hepimiz Türk Ocağı'na toplanıp birbirimizin bayramını pek basit ve çok güzel olarak tebrik edebiliriz. Bu şekil derhal kabul edilmeye layık bir şekildir zannındayım. Böyle yaparsak bu husus için yapmak mecburiyetinde bulunduğumuz masraflar cebimize kalır ve bütçemizin muvazenesi bozulmaz... Binaenaleyh bu gösterdiğimiz şeklin kabul ve tatbikinde Türk Ocağı'nın halka rehber olmasını bekliyoruz. Türk Ocağı bunun için lazım gelen bütün tedbirleri yapmalı ve bu usulü tatbik etmelidir"

diyerek fikrini dile getiriyordu[800]. Seyfi Ekrem'in bu fikri dikkate alınmış olacak ki 1931 yılının ilk dini bayramı olan Ramazan Bayramı için Türk Ocağı binasında bir bayramlaşma programı düzenleneceğine ilişkin duyuru Kayseri Gazetesi'nde yayınlandı. Duyuruda;

---

[799] *"Türk Ocağı Musiki Heyeti Tarafından Verilecek Müsamere",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Mart 1930, s. 1.

[800] "*Bayram Tebrikatı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Mart 1930, s. 1.

"BAYRAMLAŞALIM

1. Bayramlaşmanın topluca ve karşılıklı olarak daha samimi bir surette Türk Ocağı salonunda icrası vilayet merkezindeki bütün memurlarca tensip edilmiştir.

2. Bayramın ilk günü saat ondan on ikiye kadar vali beyefendi ve bilumum rüesa Türk ocağında bulunacaklar ve memurin ile diğer arzu eden zevat orada bayramlaşacaklardır.

3. Bu itibarla bayramda evlerde ayrıca ziyaretler yapılmasına lüzum kalmamış olacaktır"[801]

deniliyordu. Bayramlaşmaya vali, üst düzey yöneticiler, memurlar ve diğer arzu edenler katılacaktı. Bayramlaşmanın gerçekleştirilmesinin ardından yayınlanan Kayseri Gazetesi'ne etkinliğin detayları şu cümlelerle yansıdı;

"Bayramdan evvel intişar eden nüshamızda bayramlaşmanın Türk Ocağında icra edileceğini ve bu suretle evlerde ayrıca bayram tebriki yapılmasına lüzum kalmayacağını yazmıştık. Vali Fuat Beyefendi ve Belediye Reisi Necmettin, Halk Fırkası idare reisi İbrahim Safa Beyler ve bütün memurin ve sair zevat hazır oldukları halde çok samimi bir surette bayramlaşılmıştır. Bayramlaşma esnasında Türk Ocağına misafir gelen Kırıkkale sporcuları da bulunmuştur. Bu suretle bayramlaşma herkesi memnun etmiş, herkes ahbaplarını Türk Ocağı salonunda görerek bayramlaşmıştır"[802]

Haberden anlaşıldığı üzere, vali, belediye başkanı, Halk Fırkası idare başkanı gibi şehrin üst düzey isimlerinin katıldığı programa Kırıkkale'den gelen sporcular ve halk da katılmış, herkesin ahbaplarını görüp bayramlaştığı samimi bir ortam yaşanmıştır.

Türk Ocakları, cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte, inkılapların halka benimsetilmesi için, inkılâplar hakkında bilgilendirici ve olumlu algı oluşturacak konferanslar vermiştir[803]. Bununla ilgili olarak;

---

801 *"Bayramlaşalım",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Şubat 1931, s. 1.

802 *"Bayramlaşma – Türk Ocağı'nda Bayramlaşma Çok Samimi Oldu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 23 Şubat 1931, s. 1.

803 *"Türk Ocağı Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Aralık 1926, s. 4.
"Kayseri Muallimler Birliği Riyasetinden", Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Mart 1931, s. 3.

"Konferans

Türk Ocağı Riyasetinden:

Lisemizin pek muhterem ve kıymetli tarih muallimi Nimet Beyefendi tarafından " Türkiye'de Islahat ve Zihniyet İnkılâbı" hakkında 16 Aralık 1926 Perşembe günü saat on sekizde Türk ocağında gayet müfid bir konferans verileceğinden bilumum ocaklı arkadaşlar ile arzu buyuran zevatın teşrifleri ilan olunur"[804]

şeklinde bir haber Kayseri gazetesine yansımış ancak konferansın içeriğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Benzer konferansları bizzat Türk Ocağı düzenlemese bile, başka kuruluşların düzenlediği konferanslara ev sahipliği yaptığı da olmuştur. Muallimler Birliği'nin Türk Ocağı'nda vereceği bir konferans serisine ait habere aşağıda yer verilmiştir:

"Kayseri Muallimler Birliği Riyasetinden:

Birlik, Kayseri münevverlerinin ilim ihtiyacına medar olmak maksadıyla ilmî konferanslar tertip etmiştir. Bu konferansların birincisi Köy Muallim Mektebi müdürü Murat Alp Bey tarafından 9 Nisan 1931 Perşembe günü saat 17:30'da Türk Ocağı'nda "İçtimai İnkılaplar ve Terbiye" mevzuu üzerinde verilecektir. Konferanslara herkes gelebilir"[805]

Haberde görüldüğü üzere ilki "İçtimai İnkılaplar ve Terbiye" konusu üzerine verilen konferans serisi halka açıktı, isteyen herkes Türk Ocağı'na giderek dinleyebiliyordu. Türk Ocağı yalnız inkılaplar hakkındaki konferanslara değil, ülkenin ekonomik durumu gereğince, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Kayseri Şubesi'nin ekonomi konulu konferanslarına da ev sahipliği yaptı. Bununla ilgili olarak;

"Lise muallimlerinden Yunus Kazım Bey ile Gazi Mektebi muallimlerinden Yegâne Hanım tarafından "Milli Tasarruf" hakkında Türk Ocağı'nda konferans ve talebe tarafından son

---

[804] *"Konferans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Aralık 1926, s. 4.
[805] *"Kayseri Muallimler Birliği Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Mart 1931, s. 3.

gün ve gece müsamere verilecektir. İştirak buyurmaları hususu muhterem halkımızdan rica olunur. Ayrıca davetname yoktur"[806]

duyurusuna Kayseri Gazetesi'nde yer verildi. Haberde görüldüğü üzere "Milli Tasarruf" konulu konferans konuşmacılarından biri bayandı, program halka açıktı ve öğrencilerin düzenlediği bir müsamere ile son bulacaktı.

Türk Ocağı'nda yalnız konferanslar değil, müzik, yabancı dil vb alanlarda düzenlenen kurslar da halka açıktı. Türk Ocağı bünyesinde düzenlenen müzik kursuna ait bir haberde şunlar yazıyordu:

"Musiki Yurdu Tesis Edildi

Şehrimizde Türk Ocağına mülhak bir " Musiki Yurdu " tesis edilmiştir. Yurdun idare teşkilatına ait nizamnameler ikmal, idare heyeti intihap ve ders programları tespit edilmiştir. Genç yavrularımıza ders vermek üzere memleketçe en mağruf musiki şinas üstaza tarafından alaturka ve alafranga için her türlü saz ve piyano öğretilecek ve ocak ayının ikinci haftasından itibaren derslere başlanacaktır"[807]

Haberde görüldüğü üzere kursta milli kültürümüze uygun olarak alaturka müzik ve saz öğretilirken, batılılaşma fikrinin etkisiyle alafranga müzik ve piyano da öğretilecekti. Bu haberde bahsedilen müzik kursunun devamı mıdır yoksa ilerleyen zamanlarda açılan başka bir müzik kursu mudur tam olarak tespit edemesek de, yukarıda yer alan haberden 3 yıl sonra 1929 yılına dair bir haberde şunlar söyleniyordu:

"Musiki Kursu Türk Ocağında Muntazaman Devam Ediyor.

Mütehassıs bir zatın Türk Ocağı'nda açtığı musiki kursu pazartesi ve perşembe akşamları haftada iki gün muntazaman devam ediyor. Musikiyi bilip de yalnız notaya tatbikini öğrenmek isteyen hanım ve beyler meccanen kabul edilecek ve musiki ile notayı yeniden öğrenmek isteyenlerden de ayda yalnız bir lira ücret alınacaktır. Cuma ile salı günleri gündüzünde de müstakil hanımlar için ders verilecektir. Musiki hayatını burada da uyandırmak gayesiyle ocağın

---

806 *"Davet",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Aralık 1930, s. 1, 15 Aralık 1930, s. 1, 18 Aralık 1930, s. 1.
807 *"Musiki Yurdu Tesis Edildi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Ocak 1926, s. 4.

bu fedakârlığı takdire şayandır. Halkımızın bu teşebbüse rağbet gösterip musikiye alaka göstermelerini bekleriz" [808]

Haberde görüldüğü şekliyle müzik bildiği halde yalnızca nota öğrenmek isteyenler kursa ücretsiz kabul edilirken, işe sıfırdan başlayacakların oldukça küçük bir miktar ödeme yapması gerekiyordu. Pazartesi ve perşembe günleri kadın – erkek karışık bir ortamda devam eden kursta, salı ve cuma günleri yalnızca bayanlara ders veriliyordu.

Yabancı dil ile ilgili olarak ise Türk Ocağı'nda verilen Fransızca kursuna dair kayıt duyurusu Kayseri Gazetesi'nde şu şekilde yer aldı:

"Türk Ocağı Lisan Kursu

Türk Ocağı'nda cuma, pazar, salı akşamları olmak üzere haftada üç gün Fransızca ders verilecektir. Yarınki cuma akşamından itibaren derse başlanacaktır. Kayıt muamelesi bir hafta daha devam edecektir"[809]

İnkılâpların halkla buluşturulması sürecinde aktif rol oynayan Türk Ocakları, öne sürülen bazı gerekçelerle 1931 yılında kapatıldı ya da görünen biçimiyle Ocak kendi kendini feshetti. Kapatılma kararının ardında, Rusya'nın, Türk Ocakları'nın Rusya'daki Türklere gösterdiği ilgiden rahatsızlık duyması[810] ve Türk Ocaklarının "dil ve kültür" ekseninde yürüttüğü faaliyetlerinde bir eksen kayması yaşayarak "ırk ve kan" zeminine kayması gibi sebepler dile getirilmiştir[811].

Bunları irdeleyecek olursak; Mart 1931'de Kayseri Gazetesi'nde, "Türk Ocakları'nın Cumhuriyet Halk Fırkası ile olan münasebet ve mesailerini daha iyi bir şekilde tanzim edecek ve Ocaklar için geniş bir mesai sahası açacak esaslı tedbirler alınmak üzeredir. Bu hususta tetkikat ve mesai ilerlemiştir"[812] cümleleriyle, ilk

---

[808] *"Musiki Kursu Türk Ocağı'nda Muntazaman Devam Ediyor",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1929, s. 1.
[809] *"Türk Ocağı Lisan Kursu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1929, s. 1.
[810] Bayraktutan, s. 106.
[811] Hasan Rıza **Soyak**, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstabul 2010, s. 454.
[812] *"Türk Ocakları Hakkında Esaslı Tedbirler",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Mart 1931, s. 1.

kapatılma sinyallerinin verildiği bu haberin hemen üzerinde, Rusya ile yürüttüğümüz ticari ilişkiler ve aramızdaki dostluk muahedesinin önemini vurgulayan bir yazıya yer verilmesi, kapatılma sürecinde Rusya faktörünün etkisine bir işaret olarak düşünülebilir[813].

Türk Ocaklarının felsefesindeki eksen kayması ile ilgili olarak ise Hasan Rıza Soyak anılarında şu cümlelere yer vermişti;

> *"Hatırladığıma göre 1924 senesindeydi; Büyük Millet Meclisi Muhafız Kıtası'ndan birkaç zabit arkadaşın Ankara Türk Ocağı'na, aza kaydedilmeleri için, usulü dairesinde, Ocak Reisliğine müracaatta bulunulmuştu. Aradan günler geçtiği halde Ocak'tan bir cevap çıkmayınca, alâkalılardan gecikmenin sebebi sorulmuş, buna cevap olarak, her biri İstiklal Savaşımızda düşmanla dövüşerek büyük yararlıklar göstermiş olan bu genç arkadaşlar hakkında Ocağa kabulleri için bilhassa ırk bakımından bir mani olup olmadığına dair tahkikat yapılmakta olduğu ifade edilmiştir. Memlekette yaşayan muhtelif unsurlar arasındaki zıddiyeti ortadan kaldırıp bütün vatandaşları bir isim ve emel etrafında, eşit vazife ve haklara sahip olarak toplamayı, bu itibarla Türkiye tabiyetinde olan herkesi Türk saymayı, memleket ve devletin kuvveti ve âtisi için başlıca şart telakki eden Atatürk, yukarıda hikâye ettiğimiz hadiseden sonra, Türk Ocakları üzerinde ehemmiyetle durmaya başlamıştı; her münasebet düştükçe, "Türkiye'de ayrıca Türk Ocağı olur mu?" yahut "Bu isim diğer unsurlara mütemadiyen kendi özel benliklerini hatırlatmaz mı? Ve onlarda bu kabil ocaklar kurmak hevesini yaşatmaz mı?" gibi sorularla meseleye temas ediyor, muhatapları ile uzun münakaşalarda bulunuyordu. Nihayet Türk Ocaklarının artık devrini ikmal etmiş bir müessese olduğu kanaatine vardı"*[814]

Son olarak ise; Mustafa Kemal'in yakın dostu ve silah arkadaşı Fethi Okyar'ın, Mustafa Kemal'in isteğiyle kurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) kısa süre içinde CHF'ye meydan okuyacak bir potansiyele ulaşması; SCF'nin Mustafa Kemal'in kişiliğine meydan okuduğu ve reformları ortadan kaldırma tehdidi taşıdığına dair CHF savını kuvvetlendirdi. Bu savın kuvvetlenmesiyle SCF kapatıldı[815] ya da başka bir deyişle fırka kendi kendini feshetti. Fesih kararının fırka teşkilatlarına tebliğ edilmesinin ardından, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın, Kayseri Ocak binası üzerindeki fırka levhası fırka üyeleri tarafından kaldırıldı[816]. Reformların derinlemesine kavratılamamış olması ve ekonomik sıkıntılar sebebiyle halkta biriken hoşnutsuzluğun Serbest Fırka

---

[813] *"Ruslarla Ticaret Ve Seyrisefain Muahedesi İmza Edildi, Ruslarla Dostluk Muahedemizin Onuncu Yıl Tezahürleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Mart 1931, s. 1.
[814] Soyak, s. 454-455.
[815] Karpat, *"Türk Siyasi..."*, s. 54.
[816] *"Serbest Fırka Kendi Kendini Feshetti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Kasım 1930, s. 1.

deneyimiyle gün yüzüne çıkmasıyla[817], kitlelerin bağlılığını kazanabilmek için CHF, ideolojik etkinliğini arttırması gerektiğini düşündü ve bu düşüncenin ilk kurbanı Türk Ocakları örgütü oldu[818]. CHF'nin ideolojik etkinliğini arttırma düşüncesi; Serbest Fırka ile ortaya çıkan gerileme temayülüne karşı, tüm inkılâpçı kuvvetlerin bir araya toplanmasının zaruri olduğu söylemiyle ifade edildi[819]. Mustafa Kemal'in bu düşünceleri,

> *"Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara girebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevketmek lazım gelir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır. Teessüs tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sepketmiş olan Türk ocakların ayni esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün manasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise milli müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler gaye yolunda birleşmelidir"*

sözleriyle Kayseri Gazetesi'ne taşındı[820]. Bu haberden kısa bir süre sonra Türk Ocakları kurultayının 10 Nisan 1931'de olağanüstü toplandığı, Ocak başkanlığına Mustafa Fevzi Bey'in seçildiği, Cumhuriyetin kurulması ile beraber Türk milliyetçiliğinin bir devlet siyaseti halini aldığı, bu durumda Türk Ocakları'nın, CHF'den ayrı olmaması gerektiği, Mustafa Kemal'in de isteğinin bu yönde olduğu, Türk Ocakları'nın kendilerine yapılan bu davete icabet edeceği gibi kurultayın içeriğine dair bilgiler yine Kayseri Gazetesi'nde yer aldı. Bu gerekçelerden hareketle kurultayda Türk Ocakları'nın feshi ve cemiyetin sahip olduğu tüm hakların CHF'ye devri teklif edildi. Kurultay bu mazbatayı ittifakla kabul ederek mesaisine son verdi[821]. Türk Ocakları'nın kapatılmasına ilişkin olarak irdelediğimiz bu sebeplere bakıldığında, Sovyet Rusya ile olan ilişkilerin yanında; inkılâpların halka inmesi, devlet halk bütünleşmesinin sağlanmasında yeni bir

---

[817] Serap **Tabak**, "Serbest Cumhuriyet Fırkası", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002. s. 552-561.
[818] Bayraktutan, s. 107.
[819] Soyak, s. 455.
[820] *"Gazi Hazretlerinin Fırkası İle Türk Ocaklarının Kaynaşması Hakkında Mütalaaları",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Mart 1931, s. 1.
[821] *"Türk Ocakları Kurultayı Fevkalade Olarak Toplandı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Nisan 1931, s. 3.

teşkilatlanmaya ve ideoloji vurgusuna ihtiyaç duyulması sebeplerinin ağırlıkta olduğu görülür[822].

Kapatılma kararının ardından Kayseri Türk Ocağı tarafından satın alınmış olan kilise binası, henüz ödenmemiş taksitlerin tutarı olan 3.062 lira borç ile beraber CHF'ye devredildi. Ocak binasında kullanılan masa örtüsü, bardak, kalemlik gibi en basit eşyalardan; keman, piyano, ut gibi müzik aletlerine kadar her türlü araç - gereç ve yine Ocakta kullanılan sandalye, koltuk vb. mobilyalar kayda geçirilerek CHF'ye devredilenler arasında yerini aldı[823].

Kapanışın ardından Kayseri Gazetesi,

> *"Türk Ocakları merkezinde fevkalade içtimaını akteden Ocak Kurultayı, Gazi hazretlerinin işaretleriyle ocakların Halk Fırkası teşkilatı içinde çalışmak üzere fırkaya intikallerini karar altına aldı ve bu kararı ile Türk milliyetperverlerinin Türk güzidelerinin müşterek ideal için siyasi, iktisadi, içtimai, harsı bütün faaliyetlerde müşterek çalışmalarını temin etti. Cumhuriyet topraklarında Türk milliyetperverliği bir devlet siyaseti haline geldikten, devletin siyasi, iktisadi, içtimai, harsî bütün faaliyetleri milli varlığın inkişafına matuf bir ideale tevcih edildikten sonra memlekette milliyetperverlerin ayrı bir teşekkül halinde ve münhasıran harsı sahada çalışmalarının imkânı yoktu... Cumhuriyet Halk Fırkası'nı gençleştirmek fırkanın köy nahiye kaza ve vilayet faaliyetlerinde idealist gençliği milleti için çalışır bir uzuv haline getirmek için bu karara ihtiyaç vardı... Ocaklılar, teşkilatlarının Halk Fırkası'na intikali ile vazifelerini bitirmiş değil daha umumi, daha şamil ve daha şerefli, mesuliyetli bir cephede vazife almış oluyorlar... Memleketimizde şimdiye kadar gençliğin büyük siyaset işlerine lakayt kalışı sekiz cumhuriyet senesinin tecrübelerinden sonra teşekkül eden siyasi fırkayı eski bir kanaat ve modası geçmiş bir sistemin müdafii olarak meydana çıkardı. Bu hadisenin verdiği neticeyi memlekette bir tehlike kaynağı olarak uzun müddet saklamamıza imkân yoktu. En büyük eserini gençliğe emanet eden Gazi, bugün bu arzusuyla eserini gençliğin idaresine terk ediyor. Kurultayın verdiği karar budur. Gençler vazife başına!"*[824]

> *"Büyük Türk milleti her sahadaki harsını kuvvetlentirmek için Ankara'da Türk Ocakları merkezinde fevkalade bir içtima yapan Ocak Kurultayı, milletini her sahada yükselten ve milletini her yerde yüksek mevkide görmek isteyen aziz Gazi'nin işaretiyle ocakların Halk Fırkası teşkilatı içinde çalışmak üzere Cumhuriyet Halk Fırkası'na iltihaklarını karar altına almıştır. Kurultay bu kararı ile Türk milliyetperverlerinin Türk güzidelerinin müşterek ideali için siyasi, içtimai, iktisadi, harsî bütün faaliyetlerde beraber çalışmalarını temin etmiş bulunuyor. Cumhuriyet Halk Fırkası'nı gençleştirmek, fırkanın, köy, nahiye, kaza ve vilaye faaliyetlerinde idealist gençliği milleti için çalışır uğraşır ve didinir bir uzvu haline getirmek için bu karara çoktan beri ihtiyaç hissediliyordu... Türk Ocakları teşkilatını Halk Fırkası'na iştikal ettirmekle vazifelerinin bitmiş*

---

[822] Mustafa **Şanal**, *Kayseri Halkevi Ve Faaliyetleri (1932-1950)*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2007, s. 14.
[823] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya: 250, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.66.250.4.
[824] *"Kurultayın Kararı"*, Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Nisan 1931, s. 1.

hissi hâsıl olmamalıdır. Bilakis… Daha umumi, daha şamil ve daha şerefli mesuliyetli bir cephede vazife almış oluyorlar... Binaenaleyh: En büyük eserini gençliğe emanet eden büyük Gazi, bugün bu arzusu ile eserini gençliğin idaresine terk ediyor. Bundan sonraki vazife yine gençliğindir. Türk gençliği bu mühim vazifesinde de muvaffak olmaya çalışmalı ve muvaffak olmalıdır. Türk Ocakları kurultayının kararı gençliği vazife başına toplamaktan başka bir şey değildir"[825]

cümleleriyle, Ocakların kapatılması hususunda CHF'nin bakış açısını yansıtan haberlere yer verdi.

4.3.1. Kayseri'de Halkevi Faaliyetleri

Cumhuriyetin ilanıyla başlayan süreçte Türkiye, yönetim şeklinden, kılık kıyafetine; okuyup yazdığı harflerden, diline ve tarihine dair algılarına; aile hayatını düzenleyen yasalardan, sosyal yaşamda farklılalaşan rollere kadar hemen her konuda bir değişim rüzgârı yaşadı. Bu değişimin belkemiğini genellikle, bürokrat, subay, öğretmen, doktor, avukat ve büyük ticari işletmelerin girişimcileri oluşturuyordu. Bahsi geçen meslek grupları çoğunlukla kentlerde yaşadığından, inkılâpların kentlerdeki etkisi köylere nazaran daha belirgindi. İnkılâplar; Türk halkının büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin yaşamını hemen hiç etkilememişti. Anadolulu bir köylü ya da bir çoban hiç fes giymemişti, bu yüzden fesin kaldırılmasından dolayı özel bir endişeye düşmemişti. Karısı zaten peçe örtünmezdi, bu nedenle peçe örtünmenin engellenmek istenmesi o ve karısı için bir anlam ifade etmiyordu. Ne okuyabiliyor ne de yazabiliyordu, bu sebepten harflerin dünyası onun için önemsizdi. 1934 yılında soyadı almak zorunda kalmıştı, ama bütün köylüler -bugün de- ilk isimlerini kullanmayı sürdürüyor ve soyadları sadece resmi amaçla kullanılıyordu. Yeni Medeni Kanun çokeşliliği yasa dışı kılmıştı, ama çokeşliliğe paraca gücü yeten çiftçiler, gerekirse çoklukla yapıldığı üzere eve bir ikinci kadın alıp; bu kadınla evlenmeksizin ondan doğan çocuklarını resmî nikâhlı eşinin kütüğüne geçirebiliyordu. İnkılâpları köylere götürmek, modern teknikleri yaymak, laik ve pozitivist bir tutum aşılamak için girişilen yöntem, kapatılan Türk Ocakları'nın yerine, şehirlerde Halkevleri ve köylerde Halkodaları'nı kurmak oldu[826].

Kayseri Halkevinin açılışından önce Kayseri Gazetesi'nde; Halk Fırkası memleket için siyasi faaliyetler yürütürken, Halkevleri'nin de kültürel faaliyetler

---

[825] *"Türk Ocakları Kurultayının Değerli Bir Kararı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Nisan 1931, s. 1.
[826] Zürcher, s. 281-283.

yürüteceği[827]; Halkevi'nin memleket sevgisini kalbinde ve zihninde yüksek bir heyecanla duyanlar için bir toplanma ve çalışma yeri olduğu, kapısının tüm vatandaşlara açık olduğu, herkesin kendi eğitimi ve ilgi alanına göre Halkevi'nde bir şubede çalışabileceği ve bunları duymayanlara duyurmanın vatani bir vazife olduğu gibi bilgilendirici yazılar yer aldı. Kayseri Halkevi'nin 17 Haziran 1932 Cuma günü açılması öngörülmüştü ama[828] Kayseri Halkevi, 24 Haziran 1932'de Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Giresun, İçel, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Yozgat, Van ve Zonguldak Halkevleri ile birlikte açıldı[829]. Gecikmenin sebebi 17 Haziran günü Ankara'da Gazi koşuları yapılacağından, toplu açılış töreninin 24 Haziran'a ertelenmesiydi[830]. Açılış töreni 24 Haziran 1932 Cuma günü saat 15:00'de, eski Türk Ocağı binasında, vilayet yöneticilerinin, memurların, öğretmenlerin ve halkın katılımıyla gerçekleştirildi[831]. Kayseri Halkevi'nin ilk başkanlığını 1935 yılına kadar Kayseri milletvekili Reşit Özsoy üstlendi. 1935'ten sonra bu göreve Kayseri'nin ilk avukatlarından biri olan Naci Özsan getirildi[832].

---

[827] *"Yaşamak Senedi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Haziran 1932, s. 2.
[828] *"Kayseri Halkevi 17 Haziran 1932 Cuma Günü Açılacaktır",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Haziran 1932, s. 1, 6 Haziran 1932, s. 1, 9 Haziran 1932, s. 1, 13 Haziran 1932, s. 1.
[829] Şanal, s. 5.
[830] *"Kayseri Halkevi 24 Haziran 1932 Cuma Günü Açılacak",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Haziran 1932, s. 1, 20 Haziran 1032, s. 1.
[831] *"Halkevimizin Açılma Merasimi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 27 Haziran 1932, s. 1-3.
[832] Şanal, s. 26.

Resim 13. Kayseri Halkevi, 1938.[833]

Resim 14. Develi ilçesi Halkevi açılış töreni, Kayseri, 1936.[834]

[833] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 826, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.988.826.1.
[834] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 410, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2

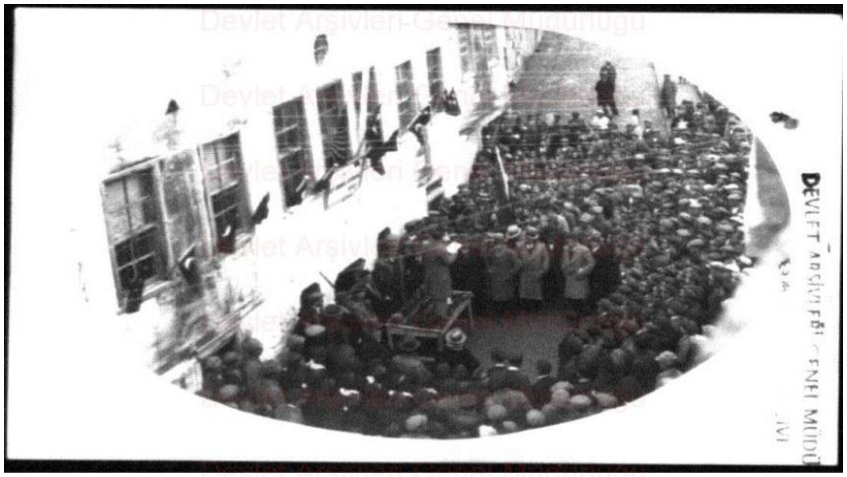

Resim 15. Develi ilçesi Halkevi açılış töreni, Kayseri, 1936.[835]

Halkevleri vasıtasıyla, devrimlerin geniş halk kitlelerine benimsetilmesi, halkın bilgilendirilmesi, yaşam düzeyinin arttırılması amaçlandı. Bu amaç doğrultusunda halkevi şubeleri her vatandaşın yetenek, yaş ve sosyal durumuna göre ilgisini çekecek bir tarzda yapılandırılmıştı[836]. Halkevleri'nin çalışma sahaları; dil, tarih, edebiyat, güzel sanatlar, folklor, tiyatro, sosyal yardım, her çeşit spor, müze, sergi, köycülük, halk dershaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayım kollarına ayrılıyordu. Halkevlerini, yaşlı veya genç fedakâr ve idealist aydınlar idare edeceklerdi. Bu evler kadın - erkek bütün vatandaşların samimî bir hava içinde, hep beraber, el ele çalışıp eğleneceği, Türk cemiyetinin yeni ve ileri hayatının kökleşip olgunlaşacağı yerler olacaktı. Aynı zamanda gençlik kahvehanelerden, meyhanelerden ve avarelikten kurtarılacaktı[837].

1932 – 1938 yılları boyunca Kayseri Halkevi'nin şubeler bazında yürüttüğü faaliyetler kısaca şu şekildedir.

Dil-Edebiyat Şubesi: Bu şubenin görevi, halkın genel bilgisinin artması, parti ilkelerinin kökleşmesi, yurt sevgisinin, yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesini, dil devriminin geliştirilmesi ve edebi zevklerin yayılmasını sağlamaktı[838]. Bu şubede Cumhuriyet ve Milliyet Prensipleri[839], Türk Dili[840], Türk İnkılabı[841], Güneş Dil

---

[835] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 410, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2
[836] Şanal, s. 10.
[837] Soyak, s. 456-458.
[838] Şanal, s. 20.
[839] Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ekim 1934, s. 1.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Şubat 1936, s. 4.

Teorisi[842], Devletçilik ve Ulusçuluk[843], Türk Devriminin Kadından Bekledikleri[844], gibi çeşitli konularda, 1932-1937 yılları arasında 284 konferans düzenlendi. Konferansların yanında ünlü Türk büyüklerini anma, önemli tarihi günleri kutlama programları yapıldı; Çanakkale Zaferi, Atatürk'ün Kayseri'ye ilk gelişi, II. İnönü Zaferi, Sakarya Savaşı, 30 Ağustos Zaferi, Montrö Anlaşması gibi önemli tarihi olayların yıldönümleri kutlandı. Yeni Türk alfabesinin yaygınlaşması amacıyla hikâye, güzel yazı yazma ve şiir yarışmaları düzenlendi[845]. Bu şubenin 1937 programlarına 11. 786 kişi[846], 1938 programlarına 34. 140 kişi katıldı[847].

Güzel Sanatlar Şubesi: Bu şubenin amacı halkın güzel sanatlara olan sevgisini arttırmak; müzik, resim, heykel, mimari ve süsleyici sanatlar alanında çalışan profesyonel veya amatör sanatçıları koruyup, yetiştirilmesine yardımcı olmaktı[848]. Bu şubede; nota bilgisi, milli müzik ve beynelmilel müzik dersleri verildi[849]; Halkevin'de düzenlenen gecelerde bu şube üyeleri öğrendikleri parçaları çaldı[850], ücretsiz keman[851] dersleri verildi, modern müzik, bando, caz ve milli sazlardan oluşan dört saz grubu oluşturuldu[852], Gesi Bağları, Germir Bağları, Şerif Hanım, Kar Bürümüş, Erkilet gibi 14 mahalli türkü derlenerek notaya geçirildi. 1932- 1937 yılları arasında 133 konser verildi[853]. 1938 yılında verilen 34 konser, 22. 688 dinleyiciye ulaştı[854].

---

840 *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1935, s. 4, 14 Şubat 1935, s. 4, 18 Şubat 1935, s. 4, 21 Şubat 1935, s. 4.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1936, s. 4, 17 Şubat 1936, s. 4, 20 Şubat 1936, s. 4, 4 Mayıs 1936, s. 4, 7 Mayıs 1936, s. 4, 11 Mayıs 1936, s. 3, 18 Mayıs 1936, s. 2.
841 Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Şubat 1936, s. 4.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1936, s. 4, 17 Şubat 1936, s. 4, 20 Şubat 1936, s. 4, 4 Mayıs 1936, s. 4, 7 Mayıs 1936, s. 4, 11 Mayıs 1936, s. 3, 18 Mayıs 1936, s. 2.
842 Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Ocak 1937, s. 4.
843 *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Mart 1937, s. 1.
844 *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Mart 1937, s. 1.
845 Şanal, s. 193-194.
846 Şanal, s. 87.
847 Şanal, s. 92.
848 Şanal, s. 21.
849 *"Kayseri Halkevi Riyasetinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Ekim 1932, s. 1, 6 Ekim 1932, s. 1, 10 Ekim 1932, s. 1, 13 Ekim 1932, s. 1, 17 Ekim 1932, s. 1, 24 Ekim 1932, s. 3, 27 Ekim 1932, s. 1, 31 Ekim 1932, s. 1.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ekim 1934, s. 4.
850 Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Aralık 1932, s. 1.
851 Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ekim 1934, s. 4.
Şanal, s. 75.
852 Şanal, s. 65.
853 Şanal, s. 194.
854 Şanal, s. 92.

Temsil - Gösteri Şubesi: Bu şubenin amacı tiyatro sevgisi ve tiyatro zevkini kökleştirmek; ahlaki, terbiyevi ve milli temsillerle halka iyi şeyler telkin etmeye çalışmaktı[855]. Çanakkale'de Bir Siper Faciası[856], Akın, Beyaz Kahraman, Köy Muallimi, Mete, İnkılâp Çocukları, Mavi Yıldırım, İstiklal gibi piyesler sahnelendi[857]. Bu şubede 1932 – 1937 yılları arasında 136 temsil verildi[858]. Temsiller 1936 yılında 14.607[859], 1937 yılında 14.340[860], 1938 yılında 19.434 kişi tarafından izlendi[861].

Aynı amaç için tiyatroya ek olarak halka ücretsiz olarak sinema filmleri de izletiliyordu. Her mahalleden seçilen 15'er kadın nöbetleşe olarak gelip, kadınlar için her 15 günde olacak şekilde düzenlenen günde gösterilen filmi izliyordu[862].

Spor Şubesi: Bu şubenin amacı mahalli şartlar ve imkânlardan faydalanarak sporun her çeşitini gençler arasında yaymak, bulunduğu yerdeki spor kurumlarını korumak ve yardımcı olmaktı[863]. Bu şubede; İstasyon Caddesi civarında açılan bir statta ve Halkevi adına çıkarılan bir spor takımı ile Niğde sporcuları arasında Niğde'de maçlar yapıldı. Avcılık, binicilik, atıcılık, güreş, kalkan oyunları gibi milli sporlar teşvik edildi[864], jimnastik, boks, güreş dersleri verildi, atletizm yarışmaları düzenlendi[865]. Bir örnek olarak; 1937 yılında Sarımsaklı Köprüsü'nden Atatürk Anıtı'na kadar olan 4 km'lik bir mesafede düzenlenen koşu yarışmasına Yılmaz spordan Bay Mazhar, Erciyes'ten Fuat, Halit, Mahir, Recep, Şaban, Uçaktan Musa, Sait Beyler katılmıştı[866]. Atletizm Bölge Müdürlüğü'nün düzenlediği bir başka yarışmaya 63 sporcu katılmıştı. Cirit oyunu, bisiklet yarışları ve voleybol müsabakaları düzenlendi[867]. Kayseri Dağcılık ve Kış Sporları Kulübü'nün kuruluşuna katkıda bulunuldu, Erciyes ve Tekir'e tırmanışlar düzenlendi, kayak yapıldı[868]. Tüm bu uygulamalı çalışmaların yanında,

---

855 Şanal, s. 21.
856 Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Aralık 1932, s. 3, 29 Aralık 1932, s. 1.
857 Şanal, s. 35.
858 Şanal, s. 194.
859 Şanal, s. 65.
860 Şanal, s. 86-87.
861 Şanal, s. 92.
862 *"Halkevimizin Güzel Bir Kararı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Ocak 1937, s. 1.
"Halkevimiz Bedava Sinema Gösteriyor", Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1937, s. 2.
863 Şanal, s. 21.
864 Şanal, s. 35.
865 *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.
Şanal, s. 53.
866 *"İlimizde Spor Faaliyeti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Şubat 1937, s. 1.
867 Şanal, s. 84.
868 Şanal, s. 195.

Türkiye Milli Takımı oyuncularından Ali Bey, spor nazariyeleri hakkında Halkevi'nde dersler verdi[869].

İçtimai Yardım Şubesi: Bu şubenin amacı, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, dispanserler veya gezici doktorlarla hastaların imdadına koşmak, okullardaki çalışkan ve yetenekli çocuklan koruyarak onlara kitap, elbise, yiyecek temin etmek, Türk milletine hiç yakışmayan dilencilikle savaşarak çocukların bu kötü yola sapmalarını önlemek, halkın sağlık bilgisini arttıracak konferanslar, kitaplar, broşürler çıkarmak, sağlık filmleri göstermek, işsizlere iş bulmak, sosyal yardım işlerine parayla veya bizzat çalışarak katılmak isteyenleri bir araya toplayarak bunlardan en iyi şekilde faydalanmak ve ülkede sosyal yardım düşüncesini yaymaktı[870]. Bu şubede; sıtma ve frengi ile mücadele[871], diş sağlığı, dâhili hastalıklar, zehirli gazlar ve korunma çareleri[872], çocuk bakımı, göz hastalıkları[873] gibi konularda konferanslar düzenlendi; fakir ailelerin çocukları ücretsiz sünnet ettirildi ve sünnet düğünü yapıldı. Örneğin 1933 yılında bu şekilde 50 çocuğun toplu sünnet merasimi yapılmıştı[874]. Bir başka örnekte ise, 1936 yılında lise pansiyonunda kalan 46 yoksul çocuğun ihtiyaçları giderilmişti[875]. Bu şubede 1932-1937 yılları arasında 1.500 kişiye toplam 3. 585 lira değerinde yardım yapıldı, 2486 hastanın muayene ve tedavisi ücretsiz olarak yaptırıldı, yardıma muhtaç öğrencilerin yiyecek, giyecek ve eğitim - öğretim araçları temin edildi[876].

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Bu şubenin amacı, okur - yazarlığı halk arasında geniş ölçüde yaymak, halkın bilgisini arttıracak dil ve uzmanlık kursları açmak, teknik bilgileri halk arasında yaymak, el sanatlarını teşvik etmek gibi halka yararlı faaliyetler düzenlemekti[877]. Bu şubede, halka açık ve parasız olarak Fransızca, İngilizce, Almanca gibi yabancı dil kursları[878], serbest ticaret ve muhasebe usulü,

---

[869] *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Ekim 1936, s. 2.
[870] Şanal, s. 22.
[871] *"Halkevinde Konferans",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Ekim 1932, s. 1.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Aralık 1932, s.1, 26 Aralık 1932, s. 2, 29 Aralık 1932, s. 2.
[872] *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1935, s. 4, 14 Şubat 1935, s. 4, 18 Şubat 1935, s. 4, 21 Şubat 1935, s. 4.
[873] Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1936, s. 4, 17 Şubat 1936, s. 4, 20 Şubat 1936, s. 4, 4 Mayıs 1936, s. 4, 7 Mayıs 1936, s. 4, 11 Mayıs 1936, s. 3, 18 Mayıs 1936, s. 2.
[874] Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Eylül 1933, s. 2, 2 Ekim 1933, s. 2.
[875] Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Aralık 1936, s. 4.
[876] Şanal, s. 195.
[877] Şanal, s. 22.
[878] *"Kayseri Halkevi Reisliğinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Aralık 1932, s. 1, 29 Aralık 1932, s. 1.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Kasım 1934, s. 4.
"Halkevi Başkanlığından", Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Mart 1937, s. 2.

bankacılık, daktilografi, inşaat, dikiş – nakış[879], yalnızca bayanlara mahsus şapka ve çiçekçilik kursu[880], motor bilgisi ve motor kullanımı gibi meslek edindirmeye dönük kurslar verildi[881]; düzenli eğitim alamamış vatandaşlar için Türkçe, hesap, tarih, coğrafya, sağlık bilgisi ve yurt bilgisi derslerinden oluşan gece dersleri düzenlendi[882].

Kütüphane ve Yayınlar Şubesi: Her halkevinde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması halkevinin kurulma şartları arasında yer alıyordu. Kayseri'de de belediye bahçesindeki bina, halkevi kütüphanesi ve okuma salonu olarak düzenlenerek 18 Temmuz 1932 tarihinde açıldı. Bu salon herkese açıktı ve sabah saat 08.00-12.00 ile öğleden sonra 12.00-18.00 arası hizmet veriyordu. İsteyenler kütüphaneye eser bağışında bulunabilecekti[883]. 1934 yılında kütüphaneye günlük 5 gazete ve 10 dergi geliyordu, kütüphaneden 13.315 okuyucu yararlanmıştı[884]. 1935 yılında kütüphane 3.100 cilt kitap, mecmua ve broşür türünde esere sahipti, okuyucu sayısı 27.730 kişiydi[885]. 1936 için Şanal, Halkevi kütüphanesindeki eser sayısını 4.000 ve okuyucu sayısını 32.000 olarak verirken[886], Kayseri Gazetesi'nde, kütüphaneye gelen okuyucu sayısının 60.000'e yaklaştığı söyleniyordu[887]. 1937'ye gelindiğinde eser sayısının artmasına ek olarak 4 adet gazeteye abone olunmuştu; kütüphane sabah 08.00'den akşam 20.00'ye kadar açıktı ve "Erciyes" adlı bir derginin de çıkarılması kararlaştırılmıştı[888]. 1938 yılında Halkevi kütüphanesinden 34.491 okuyucu yararlandı[889].

Köycüler Şubesi: Köycüler şubesinin amacı, köylerin sosyal, sıhhi, bedii gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularının kuvvetlenmesine çalışmaktı. Bu şube üyeleri, sık sık köylere gidecek, köyün ikdisadî durumunu düzeltmeye, sıhhat işlerini yoluna koymaya çalışacak, köyün suyu ve okulu ile meşgul olacak, köyün şehirdeki işlerine aracılık edecek, köylülerin devlet dairelerindeki işlerini takip edecek, özetle; zengin ve temiz bir Türk köyünün

---

[879] Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Kasım 1934, s. 4.
"Halkevi Başkanlığından", Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Mart 1937, s. 2.
[880] Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Mart 1937, s. 3.
[881] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Kasım 1937, s. 4.
[882] *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Ocak 1935, s. 4.
[883] *"Kayseri Halkevi Reisliğinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Eylül 1932, s. 1.
[884] Şanal, s. 47.
[885] Şanal, s. 53.
[886] Şanal, s. 66.
[887] *"Halkevinde Bir Gösteri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Ocak 1936, s. 1.
[888] Şanal, s. 84.
[889] Şanal, s. 93.

yaratılması, köylü ile kentli arasındaki bağlılığın arttırılması için çalışacaktı[890]. Bu kapsamda Tavlusun[891], Germir[892], Erkilet[893], Mimarsinan[894], Argıncık[895], Talas[896], Gesi[897], Kıranardı[898], Himmetdede[899], Kaniş - Kültepe – Karahöyük[900], Anbar[901] köylerine geziler yapıldı. Bu gezilerde köylülerin sorunları dinlenerek, ihtiyaçları yerinde tespit edildi, gerektiğinde köylülere nakdi yardımda bulunuldu, ihtiyaç sahibi hastalar ücretsiz muayene ve tedavi edildi[902]. Bir örnek olmak üzere; 1933 yılında 461 kişi hastaneye yatırılarak tedavisi ücretsiz yapılmıştı[903].

Halkevlerinin faaliyette olduğu dönemi birebir yaşamış bir Kayserili olan Hacı Salih Şen'e[904] halkevlerine ilişkin neler hatırladığını sorduğumuzda şunları anlatmıştır:

> *"Ben Halkevi'ne gitmedim pek ama anlatırlardı. Önemli günler, milli bayramlar kutlanırmış, sanat eğitimi, dil eğitimi, ziraat, iktisat eğitimi olurmuş, okuma odası varmış duyardık bunları, bir de gazetede yazardı. Kayseri gazetesinde. Bir de galiba Halkevi'nden gelmişlerdi köyümüzü ziyarete. Hastaları muayene edip hal hatır sormuşlardı. Eksiğimizi sormuşlardı, köyümüzü gezmişlerdi. Doğru hatırlıyorumdur inşallah"*

---

[890] Şanal, s. 23.
[891] Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ekim 1936, s. 1.
[892] *"Germir Gezintisi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Kasım 1936, s. 1.
[893] Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Kasım 1936, s. 1.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.
[894] Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Kasım 1936, s. 2.
[895]*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),*Dosya: 360, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.199.360.16 Şanal, s. 62.
[896] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),*Dosya: 360, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.199.360.16 Şanal, s. 63.
[897] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2. *"Gesi Nahiyesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Aralık 1936, s. 1.
[898] *"Kıranardı'nda Geçen Asırdan Kalma Canlı İki Tarih",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Mart 1937, s. 1, 22 Mart 1937, s. 1.
[899] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.
[900] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.
[901] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.
[902] Şanal, s. 195.
[903] Şanal, s. 38.
[904] Hacı Salih Şen, 1925 Kayseri – Germir doğumlu, Emekli belediye muhasibi. Röportaj tarihi ve yeri: Temmuz 2014, Germir/ Kayseri.
893 numaralı dipnot incelenirse Halkevinin Germir'e 1936 yılında bir ziyaret gerçekleştirdiği görülür. 906 numaralı dipnot ve Ek 6 incelenirse benzer bir Germir ziyaretinin 1937 yılında da gerçekleştirildiği muhakkaktır. Hacı Salih Şen'in hatırladığı ziyaretin 1936 mı yoksa 1937 yılına mı ait olduğu netleştirilememiştir. Kendisi bu noktayı sağlıklı bir şekilde aydınlatacak kadar geçmişi hatırlamamaktadır.

Resim 16. Köycüler şubesi Germir ziyareti, Kayseri 1937.[905]

Resim 17. Köycüler şubesi Talas – Reşadiye ziyareti, Kayseri, 1937.[906]

[905] Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Mart 1937, s. 1. Fotoğrafın bulunduğu gazete nüshası için bakınız Ek 6.
[906] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.

Resim 18. Köycüler şubesi Talas – Reşadiye ziyareti, Kayseri, 1937.[907]

Resim 19. Köycüler şubesi Talas – Reşadiye ziyareti, Kayseri, 1937.[908]

Köy ziyaretlerine ek olarak gazete yoluyla yapılan bilgilendirmelerden de bahsetmek gerekir. Köy kanunu gereğince köylü her sene iki ağaç dikmek zorundaydı.

[907] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.
[908] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.

Köycülük şubesinin, ziraat öğütleri konusunda bir tefrikası Kayseri Gazetesi'nde yayınlandı[909]. Bu konuda Kayseri'de çok yetişen kayısı ağacı[910] ve elma ağacının bakımı, hastalıkları ve ilaçlanması gibi bilgilere verildi[911]. Benzer şekilde bilgilendirici yazılar, baytarlık öğütleri başlığı altında, hayvan yetiştiriciliği konusunda da yazıldı[912].

Tarih, Müze ve Sergi Şubesi: Bu şubenin amacı; zengin bir tarihe sahip olan, topraklarında binlerce yıllık eski uygarlıkların hatıralarını saklayan yurdumuzun tarihini araştırmak, tarihi anıtlarını halka tanıtmak ve sevdirmek, bunların bilgisiz insanlar tarafından hor kullanılmasının önüne geçmek, yerel tarihi eserler üzerinde incelemeler yapmak, arşivlerde, şeri mahkeme sicillerinde, vakfiyelerde, eski yazma eserlerde bulunan tarihi bilgileri çıkarıp yaymak, halka kültür ve tarih terbiyesi vermek, gittikçe azalan güzel Türk eserlerini, etnografik kıymeti olan eşyaları toplamak, folklorik araştırmalar yaparak elde ettiği malzemeyi yayınlamak, sergiler ve müzeler aracılığıyla eski eserleri halka tanıtmaktı[913]. Bu kapsamda Halkevi'nde, Kayseri tarihine ait bir konferans serisi düzenlenerek kimi eserler projeksiyon vasıtasıyla tanıtıldı[914], yerli malları sergisi düzenlendi[915], Türk tarihi konulu konferanslar verildi[916], Kayseri ve civarında bulunan kıymetli eserlerin fotoğraflanarak müzeye nakledilmesi sağlandı[917], ikinci bir müze daha açılarak Selçuklu dönemine ait eserler burada toplandı[918], bu eserler ile ilgili Kayseri Gazetesi ve Erciyes Dergisi'nde çok sayıda makale ve güncel yazılar yayınlandı[919].

---

[909] *"Çiftçilerimize Köylülerimize Müjde",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Ekim 1932, s. 1.
[910] *"Kayısı Ağacının Hastalıkları Ve İlaçlanması",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Ekim 1932, s. 1, 27 Ekim 1932, s. 1, 31 Ekim 1932, s. 2.
[911] *"Elma Ağacı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Aralık 1932, s. 1, 5 Aralık 1932, s. 1, 8 Aralık 1932, s.1, 12 Aralık 1932, s. 1, 15 Aralık 1932, s. 1, 19 Aralık 1932, s. 1, 22 Aralık 1932, s. 1, 26 Aralık 1932, s. 1, 29 Kanunuvvel 1932, s. 1, 17 Temmuz 1933, s. 1, 20 Temmuz 1933, s. 1-2, 31 Temmuz 1933, s. 1, 4 Eylül 1933, s. 1, 14 Eylül 1933, s. 1, 28 Eylül 1933, s. 1, 5 Ekim 1933, s. 1, 9 Ekim 1933, s. 1.
[912] *"Baytarlık Öğütleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Haziran 1933, s. 1, 15 Haziran 1933, s. 1, 29 Ekim 1933, s. 10.
[913] Şanal, s. 23.
[914] *"Kayseri Halkevi Reisliğinden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Aralık 1932, s. 1, 5 Aralık 1932, s. 1, 8 Aralık 1932, s. 1.
[915] Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Temmuz 1933, s. 1.
[916] *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Şubat 1935, s. 4, 14 Şubat 1935, s. 4, 18 Şubat 1935, s. 4, 21 Şubat 1935, s. 4.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Şubat 1936, s. 4, 17 Şubat 1936, s. 4, 20 Şubat 1936, s. 4, 4 Mayıs 1936, s. 4, 7 Mayıs 1936, s. 4, 11 Mayıs 1936, s. 3, 18 Mayıs 1936, s. 2.
[917] Şanal, s. 38.
[918] Şanal, s. 47.
[919] Şanal, s. 196.

4.4. Kayseri'de 1935 Tarihli Nüfus Sayımı

Bir siyasi otorite yeri geldiğinde yönettiği ülkenin idari, iktisadi ve askeri yapısını düzenlemek ya da mevcut düzeni daha sağlıklı bir şekilde yürütmek gayesiyle halkın nüfus miktarını ve bu nüfusun özelliklerini tespit etme ihtiyacı duyar ve bu sebeple nüfus sayım çalışmaları yürütebilir. Bu cümleden olarak Osmanlı idarecileri de klasik diye adlandırılan dönemden itibaren tebaanın durumunu görmek, devletin mali ve askeri ihtiyaçlarını karşılamak ve buradan yola çıkarak halkın ekonomik düzeyini ve askerliğe elverişli kişi miktarını belirlemek için çeşitli nüfus ve mal sayımı çalışmaları yaptılar[920]. Osmanlı İmparatorluğu'nda başlangıçtan itibaren, tımar sisteminin bir gereği olarak, XVII. yüzyıla değin belirli periyotlarla tahrir denilen bir sayım ve yazım uygulandı[921]. XIX. ve XX. yüzyıllarda bu durum yerini nüfus sayımı ve yoklamalarına ait defterlere bıraktı. Sultan II. Mahmut döneminde başlayan nüfus sayımları ve yoklamaları ülkenin cemaatler itibariyle yalnız erkek nüfusunu içeriyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait nüfus istatistik ve sayımları ise kadınları da kapsıyordu. Osmanlı devletinin bütün ülkeyi kapsayan son nüfus istatistiği 1914 yılına ait olup 1920 yılında yayınlanmıştı[922].

Milli Mücadele ile var olma savaşı veren Türk Milleti, uzun yıllar boyunca yapmış olduğu savaşlar neticesinde dünya üzerinden yok olmakla yüz yüze gelmişti. Böyle bir tabloda Mustafa Kemal önderliğinde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başarmak istediği önemli işlerden biri de, Anadolu'da ortaya çıkan Türk nüfusunun azalışını ortadan kaldıracak ve tekrar hızlı bir şekilde artmasını sağlayacak tedbirleri içeren bir nüfus politikası uygulamaktı. Devletin uygulamış olduğu bu politikanın iki önemli ayağı bulunuyordu. Bunlardan biri genel olarak nüfusun azalmasını önlemek ve artmasına yönelik tedbirler almak, diğer ayağı ise nüfusun nitelik ve nicelik olarak kayıt altına alınmasıydı[923].

Nüfusu arttırmaya yönelik tedbirler alma noktasında Cumhuriyet idaresinin en önem verdiği konulardan birinin anne - çocuk sağlığı ve çocuk bakımı olduğu

---

[920] Mehmet **Güneş**, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, Kış 2014, s. 221-240.
[921] Hasan **Yüksel,** "Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre, Divriği'nin Demografik Yapısı", *Nüfusbilim Dergisi\Turkish Journal of Population Studies*, 2006-07, 28-29, s. 73-89.
[922] Nejdet **Bilgi**, "Osmanlı Devleti'nin 1917 Yılı Yabancı Nüfusu", *Tarih İncelemeleri Dergisi* Cilt 25, Sayı 1, Temmuz 2010, s. 101-146.
[923] Fevzi **Çakmak**, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler", *ÇTTAD*, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), s.89-115.

söylenebilir. Bu konuyla ilgili yasal düzenlemeler içeren 1930 tarihli Hıfzısıhha Kanunu'na ait maddeler Kayseri Gazetesi'nde yayınlanarak halkın bilgi sahibi olması sağlandı. Bu kanuna göre; doğum yapan kadınlar sağlık durumları müsait olsa bile 1 hafta hastanede kalacaklar, fakir kadınlara hükümet doktorları ve ebeler ücretsiz bakacaklar, doğumdan evvel ve sonra kadınlar 5'er hafta süreyle çalıştırılmayacaklar, 6 ve daha fazla çocuğu olan kadınlara para yardımı yapılacak ve kendilerine madalya verilecekti. 10 bin nüfustan fazla olan yerlerde süt çocuğu muayene evi, 40 binden fazla nüfuslu mahallelerde süt damlası tesis edilecekti. 10 yaşın altındaki çocuklar ailesinden kötü muamele görürse devlet çocuğu ailesinden ayıracaktı. 12 yaşından küçük çocuklar dans yerlerine ve sinemalara alınmayacak, kız mekteplerinde fenni çocuk bakımı dersi verilecek, küçükler için terbiyevî sinemalar açılacaktı[924].

Çocuğun sağlıklı yetiştirilmesi konusu, Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan pek çok yazıda gündeme alındı. Bir milletin nüfus artışının çocuğun bakımı ve terbiyesi ile sağlanabileceği, kadınlarımızın bu hususta yapacakları hizmetin doğrudan doğruya vatan hizmeti sayılacağı, çocuğa vatanın koruyusucu ve vatanın mevkiini yükseltecek kişi olarak bakılması gerektiği, annelerin bunu iyi anlaması ve en şerefli vazifesinin çocuğunu vatana faydalı bir şekilde yetiştirmesi olduğu[925], çocuğa önem vermenin milli bir vazife sayıldığı[926], bazı annelerin çocuklarını gece sinema ve tiyatrolara götürerek sigara dumanı altında onların sağlıklarıyla oynadığı, çocuğun istirahatinin kadının zevkinden üstün tutulması[927], çocuğun doğumundan evvel bakımının öğrenilmesi gerektiği[928], çocukları iyi yetiştirmenin yarınları emniyet çemberi altına almak anlamına geleceği[929] çeşitli vesilelerle vurgulandı.

Yukarıda açıklandığı üzere nüfusu koruma tedbirlerinin yanı sıra nüfusu kayıt altına alma girişimleri de Cumhuriyet idaresinde aktif olarak yürütüldü. Geçmiş idarenin nüfus ve istatistiğe olan ilgisizliğinin aksine, muasır medeniyetler seviyesine ulaşmayı amaçlayan, halkçılık ilkesine dayanan ve her şeyin üstünde Türk halkını gören genç Türk devleti, halkına hizmet etmek için onun ne kadar olduğu bilmek zorundaydı.

---

[924] *"Hıfzısıhha Çocuklar İçin Mühim Ahkamı Havi Yeni Bir Kanun",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 19 Mayıs 1930, s. 1.
[925] "*Çocuğun Yetişmesi Ve Terbiyesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Kasım 1931, s. 1.
[926] *"Türk Çocuğu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Ekim 1930, s. 1.
"Çocuk Haftası Ve Çocuğun Kıymeti", Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Nisan 1931, s. 1.
"Çocuk Haftası Ve Çocuğun Kıymeti", Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Nisan 1932, s. 1.
[927] *"Çocuğun İstirahatini Kendi Zevkinden Üstün Bil",* Kayseri Vilayet gazetesi, 19 Aralık 1929, s. 3.
[928] *"Çocuk Ve Çocuğun Bakımı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Şubat 1930, s. 1.
[929] *"Emniyet Çemberi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Şubat 1930, s. 4.

Nüfusu kayıt altına alma yolunda girişilen en önemli adımlardan olan iki nüfus sayımından ilki 29 Ekim 1927 tarihinde, ikincisi bundan sekiz yıl sonra 20 Ekim 1935 tarihinde yapıldı. 1927 nüfus sayımı, 1926 yılında kurulan İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından planlandı ve uygulandı. Gerçekleştirilen bu sayım sonrası ortaya çıkan resmi sonuç, Türkiye nüfusunun 13.629.488 olduğuydu. 1927 sayımı sonrası ortaya çıkan rakamın aksine ülke içinde nüfus kütüklerinde var olan rakam ise 14.154.751 kişiydi. Sayımın sonucunda, kütüklere bakarsak 500 bine yakın bir rakamın eksik kaldığı görülmektedir. Bu eksikliğin esas kaynağı köylerin sayımında ve bilhassa kom, oba, huğ, ağıl, dam gibi dağınık yerleri ve göçebelerin sayımında tam tedbir almak imkânsızlığından doğmuştur. Milli Mücadele'nin izlerinin hala etkisini bazı bölgelerde göstermesi, aşiretlerin ve köylerin ihmali, doğuda Şeyh Sait İsyanı'nın yapmış olduğu dalgalanmalar da sayımdaki noksanlıkların sebeplerinden sayılabilir[930]. Tezimizin Önsöz bölümünde de açıklandığı üzere, Kayseri Gazetesi'nin 1927 yılı nüshalarının bir arşivi bulunmadığından[931], 1927 yılı nüfus sayımında Kayseri'de sıcağı sıcağına neler yaşandığı aydınlatılabilmiş değildir. Bu konu ile ilgili detaylar 1935 yılı nüfus sayımında daha açıktır.

1935 nüfus sayımı hazırlıkları, 30 Mayıs 1934 tarihli nüfus sayımı kanununun ilanından sonra başladı. 1935 sayımından bir sene önce, aynen 1927 sayımında olduğu üzere, özel bir talimatname ile şehirlerde, köylerde ve yol üzerlerinde, kırlarda ve dağlarda bütün binalara, hatta mağara, kovuk ve sabit çadırlara numara koyma çalışmaları başlatıldı[932]. Bununla ilgili olarak nüfus sayımı için Kayseri şehri mahallelerinde binalara numara konulduğu, unutulmuş veya herhangi bir şekilde numara konulmamış binalar varsa, o binanın içinde oturan şahsın bunu belediyeye bildirmek zorunda olduğu, bu bildirimi yapmayan veya konulan numarayı bozan, silen ve kaldıranlara para cezası uygulanacağı Kayseri Gazetesi aracılığıyla duyuruldu[933].

Sayıma gidilen süreçte, çok sıkı bir propaganda faaliyetine girişildi. Bunun bir sebebi, halkın; bir hanedeki kişiler sayılırsa 1 yıl içinde o haneden birinin öleceğine ilişkin bir batıl inanca sahip olması, bu yüzden hanesindeki kişileri saydırmak

---

[930] Çakmak, "Cumhuriyetin İlk..."
[931] Kayseri Vilayet Gazetesi'nin eksik nüshaları ile ilgili detaylı açıklama 1 numaralı dipnotta yapılmıştır.
[932] Çakmak, "Cumhuriyetin İlk..."
[933] *"Belediye Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Mart 1935, s. 3.
"20 Ekim 1935 Pazar Günü Memleketin Her Tarafında Genel Nüfus Sayımı Yapılacaktır", Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Ağustos 1935, s. 3.

istememesiydi. Bir diğer sebep ise, Osmanlı döneminde devlet ya vergi toplamak için ya da halkı askere almak için nüfus sayımı yaptığından halk devletten kaçar olmuştu. Propaganda faaliyetlerinin amacı sayımın vergi ya da başka bir amaçla yapılmadığını halka anlatarak, halkı seçime hazırlamaktı[934]. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğünün, Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan kimi propaganda cümleleri şu şekildeydi:

"Bir devletin başlıca ödevi, idare ettiği ulusa hizmet etmek, onun menfaatlarını korumak, eksiklerini düşünmek, dertlerine çare aramaktır. Bu vazifelerini yapabilmek için her şeyden evvel ulusun ne kadar olduğunu, artıp artmadığını, ilerleyip ilerlemediğini bilmek mecburiyetindedir. İşte bunun içindir ki: 20 Ekim 1935 Pazar günü genel nüfus sayımı yapılacaktır."[935]

"İnsan enerjisi, bütün enerjilerin en büyüğü ve en yükseğidir. Çünkü bütün enerjileri insan yaratır. 20 Ekim Pazar - Genel Nüfus sayımı bize Türk ulusundaki bu enerjilerin en doğru sayısını tanıtacaktır."[936]

"Sayım, çok geniş, çok kapsamlı bir iştir. Başarılması her birimizin üzerimize düşen yükümü son derece özenle yapmamıza bağlıdır. Doğru sonuçlar alabilmek için hepimiz gücümüz yettiği kadar çalışmalı ve uğraşmalıyız. Önümüzdeki 20 Ekim Pazar günü genel nüfus sayım günüdür."[937]

"Cumhuriyet rejiminin Türk nüfusu üzerinde yaptığı tesiri ve vardığı en müspet neticeleri göstereceği için, yalnız bizleri değil bütün dünyayı da ilgilendirecektir."[938]

"Her yeni medeniyet, her yükseliş ve her bayındırlığın mühim bir beden istemesi gibi mutlaka insan çokluğu da istiyor. Eski zamanın bütün medeniyetleri nüfus artması ile birlikte vücut bulmuş, nüfus düştükçe bu medeniyetler de çökmüştür. Bu sebeple: 20 Ekim Pazar günü yapılacak olan genel nüfus sayımı en önemli soysal işlerden biridir."[939]

"Evinizde o gün hazır bulunan bütün insanları yazdırınız."[940]

---

[934] Çakmak, "Cumhuriyetin İlk..."
[935] *"20 Ekim 1935 Pazar Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ağustos 1935, s. 1.
[936] *"20 Ekim 1935 Pazar Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 22 Ağustos 1935, s. 2.
[937] *"20 Ekim 1935 Pazar Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Ağustos 1935, s. 1.
[938] *"20 Ekim 1935 Pazar Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 26 Ağustos 1935, s. 3.
[939] *"20 Ekim 1935 Pazar Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Ağustos 1935, s. 1.
[940] *"20 Ekim 1935 Pazar Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Ağustos 1935, s. 2.

1935 yılında yapılan nüfus sayımı sonrası, ortaya çıkan sonuçlara baktığımızda, 7.936.770'i erkek, 8.221.248'i bayan olmak üzere toplam ülke nüfusu 16.158.018 idi[941]. Ancak sonuçlar Kayseri Gazetesi'ne az bir farkla 16.188.767 olarak yansıdı. 1927 nüfus sayımında: 13.648.270 nüfusumuzun olduğu ve 1927'den beri 2.540.497 arttığımız belirtiliyordu. Artış nispetimizin senede binde 23 olduğu söylenerek bütün dünyada Rusya'dan sonra ikinci geldiğimiz gibi bir kıyaslamaya da gidilmişti[942]. Çünkü İtalya'nın yayılmacı emellerinin ve Anadolu'yu istila haberlerinin ayyuka çıktığı bu dönemde[943] "nüfus" demek "nüfuz" demekti.

Kayseri Gazetesi'nde nüfus sayımı sonuçları ülke genelinde:

Erkek: 7.974.925

Kadın: 8.213.842

Yekûn: 16.188.767 olarak verilirken, Kayseri il nüfusu:

Erkek: 151.262

Kadın:161.207

Yekûn: 312.469 olarak verilmişti[944].

4.5. Kayseri'de Spor Faaliyetleri

Kayseri'de spor tarihi ile ilgili ulaşılan ilk ciddi bilgiler 1918 tarihine kadar uzanır. Bu tarihlerde henüz kulüpleşme faaliyetleri görülmemiş, faaliyetler okul müsabakaları şeklinde yürütülmüştür. 1918'de Kayseri Sultanisi'nde (Kayseri Lisesi) 6-7 kişilik takımlar oluşturularak futbol oynanmıştır. Günümüzdeki gibi 11 kişilik takımların kuruluşu ise 1920'den sonradır[945]. 1927-1929 yılları arasında Kayseri Lisesi ve Zincidere Köy Muallim Mektebi takımları arasında; Çiftoğlu Çayırı'nda, Alikişioğlu Çayırı'nda (Sümer Bez Fabrikası'nın yeri), Namazgâh'ta (DDY ile Örnekevler arası), veya Köy Muallim Mektebi'nin bahçesinde oldukça iddialı maçlar yapılmıştır[946]. Köy Muallim Mektebi, kaput formaları üzerinde Azmi Ümit arması ve Kayseri Lisesi ise

---

[941]Çakmak, "Cumhuriyetin İlk..."
[942] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ekim 1935, s. 2.
[943] Çakmak, "Cumhuriyetin İlk..."
[944] Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Ekim 1935, s. 2.
[945] Eriş, s. 302.
[946] Erkiletlioğlu, s. 672.

çubuklu sarı-lacivert forma ile sahada yer alırdı[947]. İlk dönemlerde okullar arasında yürütülen spor faaliyetleri futbolla sınırlı kalmamış olacak ki, 1929 yılında, Talas Amerikan Mektebi talebesiyle Köy Muallim Mektebi talebesinin Zincidere'de yaptıkları bir voleybol maçını, Muallim Mektebi öğrencilerinin kazandığı haberi Kayseri Gazetesi'nde yer almıştı[948]. Yine gazeteye yansıdığına göre, Kız Orta Mektebi, Lise, Köy Muallim Mektebi ve Amerikan Mektebi öğrencileri Namazgâh mevkiinde atletizm, uzun atlama ve beden terbiyesi hareketleri yapıyordu[949]. 1932 yılında Namazgâh mevkiinde öğrenciler arasındaki müsabakalarda, istinat ile atlamada 1. olan Kayseri Lisesi beşinci sınıf öğrencisi Mustafa Efendiye, valilik tarafından Savda markalı bir kol saati hediye edilmişti[950].

İlk dönemlerde yukarıda bahsedildiği şekliyle okul faaliyetleri olarak ya da mahalleli gençlerin hobi olarak yaptıkları sportif faaliyetler, resmi kurumların katkısı sayesinde, 1932'de kurulan Erciyesspor (Bugünkü Kayserispor) ile kulüplü, tam teşekküllü ve lisansiyer faaliyetler haline dönüştü. 1932 – 1940 arası kurulan 6 takım ile rekabet ortamı gelişirken, taraftar, seyirci, teknik adam ve yönetici gibi kavramlar da konuşulmaya başlandı[951]. Kayseri'de 1931'de Halkevi takımı, 1932'de Demirspor, 1933'te Yılmazspor, 1935'te Sümerspor, 1936'da Tayyarespor, 1937'de Erciyes Gençlik Kulübü kuruldu[952].

Tezimizin Halkevi Faaliyetleri başlığında, Kayseri Halkevi Spor Şubesi'nin faaliyetleri detaylı bir şekilde anlatıldığından, tekrara düşmemek adına burada Halkevi takımı faaliyetlerine yer verilmeyecek, diğer spor kulüplerinin çalışmalarından bahsedilecektir.

1933'te kurulan Yılmazspor, 1938 yılında Erciyesspor kulübü bünyesine katılarak kendi kendini feshettiğinden diğer kulüpler kadar faaliyet gösteremedi. Forma rengi kırmızı – beyaz olan Erciyesspor, temel branş olarak futbolu seçmişti ama atletizm, güreş, voleybol, tenis kategorilerinde de hizmet verdi. Kurulduğu ilk yıllarda 70 faal sporcusu ve 50 üyesi bulunuyordu. 1936-1937 sezonunda bölge futbol şampiyonu olmuş ve bir grup müsabakası için Adana'ya gitmişti. Aynı yıl tenis dalında

---

[947] Eriş, s. 302.
[948] *"Voleybol Maçı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Aralık 1929, s. 1.
[949] *"Cuma Günkü Atletizm Ve İdman Hareketleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Mayıs 1931, s. 2.
[950] Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Haziran 1932, s. 1.
[951] Eriş, s. 303.
[952] Erkiletlioğlu, s. 672.

da bir şampiyon çıkarmış, Ahmet Bey il birincisi olmuştu. Erciyessporla aynı yılda, 1932'de kurulan kırmızı – lacivert formalı Demirspor, Devlet Demir Yolları bünyesinde çalışan personele spor imkânı sağlamak için kurulmuştu. Sümerbank Bez Fabrikası'nın açılışının ardından 1935 yılında kurulan Sümerspor; bir yüzme havuzu, 4 tenis kortu, 3 voleybol sahası, basketbol ve futbol sahaları, atletizm için atlama havuzları, jimnastik malzemeleri, disk – gülle, eskrim ve kayak malzemeleri gibi donanımlar ve imkânlara sahipti. Bunlar Kayseri'nin ilk zengin spor tesisleri olduğu için fabrikanın hemen tüm çalışanları sporla ilgilenmişti. 1938'de yapılan bisiklet yarışlarında kulüp 2.'lik ve 5.'lik arasındaki dereceleri almış, 1938 Halkevi atletizm müsabakalarında 100 metrede 12 saniye birinciliği, 110 metre engellide 17 saniye ve 4x100 bayrak yarışlarında takım halinde birinciliği kazanmıştı. Yine bir sanayi kuruluşuna bağlı olarak 1936'da kurulan mavi – beyaz formalı Tayyarespor, futbol başta olmak üzere, eskrim, güreş, dağcılık, atıcılık, tenis, voleybol, masa tenisi kollarında 100 sporcusu ile faaliyet göstermişti[953]. 1937 yılında Sarımsaklı Köprüsü'nden Atatürk Anıtı'na kadar olan 4 km'lik bir mesafede düzenlenen koşu yarışmasına Yılmazspor'dan Bay Mazhar, Erciyesspor'dan Fuat, Halit, Mahir, Recep, Şaban, Tayyarespor'dan Musa, Sait Beyler katılmıştı. Hakem heyeti koşucuları 25 metreden otomobille takip ediyordu. Tayyarespor'dan Musa, yarış sonunda birincilik madalyasını aldı[954].

Cumhuriyetin ilanı sonrasında Kayseri'de oluşturulan Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı; avcılık, binicilik, cirit ve güreş olmak üzere ildeki spor faaliyetlerinin gelişimi için emek sarfetti. 1937 yılında valiliğin girişimiyle futbol, tenis, voleybol, basketbol, güreş, bisiklet ve atletizm dallarından oluşan Kayseri Spor Bölgesi faaliyete geçerek, spor faaliyetlerini belli bir düzen içinde yürütmeye, karşılaşma programlarını organize etmeye ve maçlara puan vermeye başladı[955].

Binicilik dalında ise 1934 yılında açılan Atlı Spor Kulübü, binicilik sporuna ilgi duyan vatandaşlar için bir ilgi odağı olmuştu. Atlı Spor Ocağı'nda binicilik öğrenmek isteyen gençlere Halkevinin yardımcı olacağına ilişkin bir duyuru Kayseri Gazetesi'nde yer almıştı[956]. 1935 yılı itibariyle Kayseri Atlı Spor Ocağı bünyesinde 30 hayvanın

---

[953] Eriş, s. 306 – 310.
[954] *"İlimizde Spor Faaliyeti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Şubat 1937, s. 1.
[955] *Kayseri Spor Bölgesi Büyük Bir Enerji İle Faaliyete Başladı",*Kayseri Vilayet Gazetesi, 29 Mart 1937, s. 1. "Kayseri Spor Bölgesi Büyük Bir Enerji İle Faaliyete Başladı" başlıklı yazı için bakınız Ek 6. *"Spor Hareketleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1937, s. 2.
[956] *"Halkevi Başkanlığından",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Aralık 1935, s. 4.

barınabileceği bir hara, 8x24 metre büyüklüğünde bir kulvar, bir manej[957], bir mania bahçesi, tam ve yarım kan on bir hayvan ve 7'si bayan olmak üzere 40 jokeyi vardı[958]. Ocak haftada iki kez kır gezisi yapıyordu. Kayseri'de yalnızca Atlı Spor Kulübü'nde icra edilebilen konkurhipik[959] türü yarışlar halkın oldukça ilgisini çekiyordu. Bir örnek olmak üzere, 1936'da düzenlenen konkurhipik yarışlarına ocaktan 7 üye, ordudan 2 subay katılmış, ilk dört dereceyi ocak sporcuları kazanmış, ocaktan Burhan Bey, Haylaz adlı atı ile birinci gelmişti[960]. Bu müsabakalar orduya kaliteli hizmet atı yetiştirmek için yapılıyordu. 15 sporcunun katıldığı 1937 yılı müsabakaları yüzlerce kişi tarafından spor alanında takip edilmiş, müsabakaları izlemeye Orgeneral İzzettin Çalışlar da gelmişti. Bu müsabakada ilk 3 derecenin 2'sini kadın jokeyler kazanmıştı. Nimet Yengin Hanım birinci, Mustafa Bey ikinci, Kevser Hanım üçüncü olmuştu[961].

Kayseri'de atlı spor faaliyetleri, diğer spor faaliyetlerine kıyasla çok daha yüksek oranda Kayseri Gazetesi'nde kendine yer bulabilmişti. Atlı Spor Kulübü'nün kuruluşundan yıllar önce de Kayseri'de at koşuları yapılıyordu. 1926 yılında at koşuları hakkında Kayseri Gazetesi'nde yer alan yazılarda; bu koşuların hayvan soyunun ıslahı ve gelişimi için önemli olduğu anlatılıyor[962], hayvan soyunun ıslahının milli ve iktisadi açıdan önemli olduğu vurgulanıyor[963], birinciye verilecek 1200 lira ikramiyenin Kayserililer tarafından kazanılması için idman yapmaya erken başlamaları tavsiye ediliyordu[964]. Bununla ilgili olarak Kayseri Gazetesi'nde aşağıdaki satırlara yer verilmiştir:

"Kayseri İlinin Bahar At Koşusu

Çorakçılar çayırında Haziranın 11'ine müsadif Cuma günü yapılması takdir edilen Kayseri ilinin bahar at yarışları şimdiden alınan tertibat ve tedabir ile emsaline faik ve mükemmel

---

[957] Manej: Ata eğitim yaptırılan yer. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55ae9bdecab5b8.55222873, 21.07.2015.
[958] Eriş, s. 304 – 308.
[959] Konkurhipik: Yalnızca spor amacıyla yapılan at yarışı. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=verilst&ayn1=bas&kelime1=konkurhipik, 21.07.2015.
[960] "*Kayseri'de Konkurhipik",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Haziran 1936, s. 1.
[961] *"Kayseri Atlı Spor Ocağı Müsabakaları",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Kasım 1937, s. 1.
[962] *"At Koşusu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1926, s. 1.
[963] Kayseri Vilayet Gazetesi, 31 Mayıs 1926, s. 4.
"At Yarışlarının Faideleri", Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Haziran 1926, s. 4.
[964] *"Kayseri İlinin bahar At Koşusu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1926, s. 4.

bir surette seyircilerin istirahatlarını müemmin bir tarzda icra edilecektir. Vilayetimizde biniciliğe fevkalade merak ve heves olduğu kadar iyi ve güzel hayvanlar da mevcuttur. Şimdiden idman edilerek yarışa hazırlanmaları ve 1200 liradan ibaret ikramiyeden müstefit olmaları ashabının menfaatleri iktizasıdır"[965]

"At Yarışlarının Faydaları

Haziranın 11'ine müsadif Cuma günü Çorakçılar'da icrası mukarrer Kayseri ilinin bahar at yarışlarının tertip ve icrası, yeknesak devam eden ruh sıkıcı hayata heyecanlı bir gün ilavesiyle zevk-i millimizi tatmin gibi yalnız zevk ve eğlence ihtiyacından mütevellit değildir. Tertipteki esas maksat, yerli beygirlerimizin ıslah ve teksiri gibi iktisadi ve milli bir neticeye matuftur"[966]

11 Haziran 1926'da Çorakçılar mevkiinde gerçekleştirilecek olan koşulara Ankara'dan iki tayyare geleceği ve koşu programının ilgi çekici olacağına ilişkin bir habere yer verilerek yarışlara olan ilgi arttırılmaya çalışılmıştır:

"At Koşusu Yarın İcra Edilecek

Yüksek bir tahallukla intizar ettiğimiz koşu yarın ögleden sonra Çorakçılar mevkiinde icra edilecektir. Etraftan pek güzel atlar gelmiş ve yarışın çok eğlenceli bir surette icrası mukarrer bulunmuştur. Ankaradan iki tayyarenin de geleceği hesaba katılırsa hakikaten zevkli bir gün yaşayacağız demektir"[967]

Yukarıda 1926 yılı bahar at koşusu etkinliklerine dair haberlere yer verilmiştir. Ancak atların orduda kullanılması sebebiyle hayvan soyunun ıslahının önemine dair anlatımlar ve koşu yarışlarını özendirici çağrılar bununla sınırlı olmayıp hemen her yıl, koşuların düzenlendiği mevsimlerde Kayseri Gazetesi'nde yer aldı[968]. Bu organizasyon

---

[965] *"Kayseri İlinin Bahar At Koşusu",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1926, s. 4.
[966] *"At Yarışlarının Faydaları",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 3 Haziran 1926, s. 2.
[967] *"At Koşusu Yarın İcra Edilecek",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Haziran 1926, s. 4.
[968] *"İlkbahar At Koşusu 11 Mayısta İcra Edilecektir",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Nisan 1930, s. 1.
"Kayseri İdarei Hususiyesi Tarafından", Kayseri Vilayet Gazetesi, 16 Nisan 1931, s. 4.
"İlkbahar At Koşusu Yarın İcra Edilecektir", Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Mayıs 1931, s. 2.
"Pınarbaşı Kazasında At Sergisinin Programı", Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Temmuz 1933, s. 2.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Temmuz 1933, s. 1.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 15 Nisan 1935, s. 4, 18 Nisan 1935, s. 4.

yalnızca at koşuları ile sınırlı değildi, devamında farklı spor müsabakaları da düzenleniyordu. Örneğin, 1931 yılı at koşularından sonra, merkep koşuları, bisiklet, halat çekme, atletizm ve futbol karşılaşması da yapılmış; futbolda Kayseri Lisesi, Muallim Mektebi'ni 2 – 0 yenmişti[969].

Dağcılıkta ise Erciyes'e çıkan ilk ekip 1926-1927 yazında Talas Amerikan Koleji müdürü Mr. Nelson ve öğrenci gurubu olmuştu[970]. Bu dalda Halkevi Spor Şubesi'nin Erciyes tırmanışları ve yürüyüşleri ilgili başlıkta anlatıldığından burada tekrar değinilmeyecektir. Ancak dağcılık sporu adına ilgi çekici bir gelişme olarak, Türkiye'nin ilk kadın dağcısının Kayseri'den çıktığını belirtmekte yarar vardır. Türkiye'nin ilk kadın dağcısı, 1914 yılında Kayseri'de doğan İlmiye Berkman[971], ilkokulu Hacı Mansur İlkokulu'nda okumuş, 1932 yılında Kayseri Tayyare Fabrikası ilk uçak mühendisi, Kayserili Aladdin Bey'le evlenmişti. Medrese mezunu ve sarık saran bir babanın kızı olarak aile içinde hiç baskı görmeden ve kötü söz işitmeden büyüdüğünü anlatan İlmiye Berkman, 1930'larda bağ evlerinin bahçesinde kız arkadaşlarıyla voleybol oynadığını, hanımların çar giydiği dönemde kendisinin şapkalı ve mantolu olarak çarşıda alışveriş yaptığını anlatmıştır. İlmiye Berkman 26 Temmuz 1936'da, iki çocuklu bir anne olduğu halde, içlerinde Tayyare Fabrikası mühendisleri, Sümer Bez Fabrikası çalışanları, Talas Amerikan Koleji çalışanlarının da bulunduğu 12 kişilik bir grupla Erciyes'e tırmanmıştı. Zirve yaparken üzerinde, 1932 yılında İstanbul'da Beyoğlu'nun en ünlü terzilerinden birine diktirdiği yelek, ceket, pantolon ve ayağında spor ayakkabıları vardı[972].

Yukarıda bahsi geçenlerin dışında Kayseri'de güreş sporu ile ilgili faaliyetler yapıldığı da bilinmektedir. 1931 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Kayseri Gazetesi'ne yansıyan bir haberinde; memlekete çelik pazılı gençler yetiştirmek ve kimsesiz yavrulara bir menfaat temin edebilmek için cemiyet umum merkezinin güreş müsabakaları temin ettiği, kendi şehrinde birinci gelen pehlivanın cemiyet tarafından

---

Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Haziran 1936, s. 4, 11 Haziran 1936, s. 4.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Kasım 1937, s. 4.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Ekim 1938, s. 3, 27 Ekim 1938, s. 3.

969 *"İlkbahar At Koşusu 15 Mayıs 1931 Cuma Günü İcra Edildi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 18 Mayıs 1931, s. 1.

970 Eriş, s. 315 – 316.

971 Türkiye'nin ilk kadın dağcısı İlmiye Berkman'ın Erciyes'e tırmanışı ile ilgili Kayseri Vilayet Gazetesi'nin günümüze ulaşabilen nüshalarında herhangi bir haber yer almamaktadır.

972 Neslihan Altuncuoğlu, "Türk Kadınının Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Hayata Katılımı (Kayseri Örneği 1923-1950)", Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2012 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 124-125.

Ankara'ya gidiş masrafının karşılanacağı, Ankara'da seçilecek baş pehlivana ise 500 liralık büyük ödülün verileceği duyuruluyordu[973]. Bundan başka; 1936 yılında Erciyesspor Kulübü'nün düzenlediği bir güreş müsabakasına Orta Anadolu'nun en tanınmış ve güçlü pehlivanlarının katılacağının söylenmesi, Kayseri'de düzenlenen bu organizasyona çevre illerden de katılım olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir[974].

Kayseri'de ayrıca Havacılık ve Spor Mecmuası adlı bir dergi yayınlanmış; bu dergi hem güncel konulardan hem de sporla ilgili gelişmelerden bahsederek, halkın spora olan ilgisini arttırmaya çalışmıştır[975]. Kayseri Gazetesi'nde de sporun öneminden bahseden pek çok yazı kaleme alınmış, spor yapmanın bir tür vatan hizmeti olduğu, fiziken güçsüz olanların vatana hizmet edemeyeceği[976], eski Türklerin güreşte, cirit oyununda, ok atıcılığında talimli olduğu için Avrupa'ya kadar ilerleyebildiği[977], bir ülkenin halkının güçlü olmasının düşman devletler için caydırıcı bir durum olduğu, gençliğin kahvehanelerde kumar oynayıp esrar çekmek yerine spor meydanlarında boy göstermesi gerektiği dile getirilmiştir[978].

Spor faaliyetleri başlığı altında son olarak, günümüzdeki ismiyle 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik Ve Spor Bayramı kutlamalarının, cumhuriyetin ilk yıllarında Kayseri'de nasıl kutlandığına değinilecektir. Mustafa Kemal Atatürk'e göre, her çeşit spor faaliyeti, Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından biri sayılmalıydı[979]. Atatürk'ün şu sözleri, bu görüşünü açıklar niteliktedir;

> *"Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci ödevidir. Ondan sonra en küçük yaştan en son yaşa yani insan ömrünün vasati süresince derece derece beden faaliyeti önemli yer tutar ve tutmalıdır da. Türk çocukları her kavmin çocukları gibi, doğdukları andan itibaren tabiatın kendilerinde yarattığı hareket ve faaliyete ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirmekle başlarlar, sonra çocuk büyüyünce bulunduğu muhitin şartlarına göre*

---

973 *"Kayseri Himaye-i Etfal Cemiyeti'nden",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 10 Eylül 1931, s. 3.
974 Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Şubat 1936, s. 4.
975 Kayseri Vilayet Gazetesi, 6 Haziran 1931, s. 3.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 23 Haziran 1932, s. 3.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Ekim 1932, s. 3.
Kayseri Vilayet Gazetesi, 5 Aralık 1932, s. 4.
976 *"Sporun Tarihçesi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 7 Mayıs 1931, s. 1.
977 Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Mayıs 1931, s. 1.
978 *"Muhafız Gücü Ve Sporun Ehemmiyeti",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Haziran 1931, s. 1.
979 Karal, *"Atatürk'ten Düşünceler",* s. 66.

tarlalarda, bayırlarda, tepelerde kayalıklar içinde, ormanlarda koşar, yürür, hiç de yaptığının ne olduğunu düşünmeksizin bugünkü ilim dünyasının spor dediğini kendiliğinden yapar. Güreşir, ata biner, atlar, cirit oynar ve daha birçok milli sporları yapar. Türk çocuklarına sporun bugünkü tekniğini öğretmek ve bunların bir kısmını bazı törenlerde ve bayramlarda dekor olarak ortaya koymak gerekir. Buna lüzum var mı, yok mu gibi bir soruya şöyle cevap verilebilir: Esasen yoktur; fakat hakikatı göremeyen cihan nazarında, mevcut ve muhakkak bir hakikati ufak bir örnekle ispat edebilmek için lüzumlu görülebilir. Bunu başka bir misalle izah edelim: Bir milletin ordusu mükemmel ordu mudur, bunun tezahürü nedir? Böyle bir sorunun cevabı şudur: Orduyu asıl düşman karşısında görmek lazımdır. Bunun ise bir millet için herhangi bir zamanda gösterilebilmek imkânı olmaz. Bunu muharebe sahasında göstermek fırsatını bulabilecekler azdır; bu nasibelerden mahrum bulunanlara, millet ordusunun kuvvetini, kudretini, haşmetini göstermek umumiyetle birtakım göz alıcı hareketler, askeri nizamlar kabul olunmuştur. Bu nizamlar ve bunların gösterileri birtakım göz kamaştırıcı ve gönül alıcı görevlerdir. Bir orduda esas disiplini bu parat şekillerine değil, tabiat şekillerine uydurmak mecburiyeti anlaşıldığı günden beridir ki, orduların talim ve terbiye programlarının hakiki azimet noktası tespit edilmiştir. Bizler için asıl olan Türk çocuklarının sporu sevmeleri ve fiziki kuvvetlerini yerinde kullanabilmeleridir. Bu çocuklar asker oldukları zaman onların muharebe meydanlarında muvaffak olmaları için lazım gelen talim ve terbiyeye bilhassa ehemmiyet vermeliyiz. Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lazımdır. İşte böyle bir teşebbüstür ki, Türk gençliğinin binlerce sene evvelden beri tanınmış olan yüksek kıymet, kuvvet, kudret ve yenilmez zekâsının imtihanı olur. Türk milleti her an ve her kiminle olursa olsun böyle bir imtihana hazırdır"[980]

Türk milletinin beden gücünü ve birlikte hareket edebilme kabiliyetini başka devletlere gösterip caydırıcılık oluşturabilmek için milli bayramlar bir araç olarak kullanılmış, bunun için de en çok bugünkü ismiyle 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik Ve Spor Bayramı tercih edilmişti. 19 Mayıs günü Atatürk'ün Samsun'a çıkıp Milli Mücadele'yi başlatmasının onuruna 1926 yılından beri Samsun'da yerel olarak kutlanıyordu. Samsunluların, bu günün milli bir bayram olarak kabul edilmesi yolundaki çabaları ve Güneş Kulübü'nün teklifi sonucu, 19 Mayıs günü ilk kez 1935'te tüm yurtta gerçekleştirildi. O dönemdeki ismi "Spor ve Gençlik Bayramı"ydı[981].

Kayseri Gazetesi 1935 yılı nüshalarından Mayıs ve Ağustos ayları ile 1938 yılı Mart ve Ekim ayları arasında kalan nüshalar arşivde eksik olduğundan, 1935 ve 1938 yılı Spor ve Gençlik Bayramı kutlamalarının Kayseri'de nasıl yürütüldüğü noktası tam anlamıyla aydınlatılamamıştır. Ancak 1936 ve 1937 yılı kutlamalarından bahsedilecektir[982].

---

[980] İnan, "Mustafa Kemal...", s. 61-63.

[981] Hakan **Uzun**, "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik Ve Spor Bayramı Ve Atatürk Döneminde Kutlanışı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, Kış 2010, s.109-125.

[982] Kayseri Vilayet Gazetesi'nin eksik nüshaları ile ilgili detaylı açıklama 1 numaralı dipnotta yapılmıştır.

1936 yılı kutlamaları için Kayseri'de, Cumhuriyet meydanında Atatürk'ün anıtı önünde büyük bir toplantı düzenlendi. Kayseri halkı, öğrenciler, spor kulüpleri ve memurlar alanda toplanınca, bando eşliğinde İstiklal Marşı söylenerek törene başlandı. Halkevi başkanı Naci Özsan söz alarak, bu uğurlu günde başlayan milli kurtuluş temellerinin nasıl atıldığını ve şimdiye kadar müstakil yaşamış ve hiç kimseye boyun eğmemiş olan Türk ulusunun yurdumuza saldıran düşmanları nasıl kovduğunu anlattı. Bu konuşmanın ardından başta lise idmancıları, bütün okullar ve spor kulüpleri, ardından halk yürüdüğü halde, geçit resmi ile Tayyare Fabrikası alanına gitti. Burada Türkkuşu Kayseri şubesinin açılış töreni yapıldı. Tören, Türkiye'nin ünlü pilotlarından Halim Canko'nun uçakla yaptığı manevra gösterisinin ardından sona erdi. Aynı gün öğleden sonra, Sümerspor alanında lise öğrencilerinin idmanları, yüksek atlama ve koşmaları ile geçit resminde gösterdikleri ahenk, halk tarafından büyük takdirlerle izlendi. Halk için sekiz yüz kişinin bir vücut gibi icra ettikleri beden hareketlerini izlemek oldukça ilginçti. İki metre yetmiş beş santim yükseğe kadar varmış olan atlayıcıların atlaması seyircileri hayrete düşürmüştü[983]. Görüldüğü gibi 1936 yılı kutlamaları Kayseri'de tamamiyle spor faaliyetlerine dikkat çekilecek şekilde icra edilmişti.

1937 yılı kutlamalarından 1 hafta önce Kayseri Gazetesi'nde "19 Mayıs Büyük Spor Bayramı Kutlamalarına hazırlanınız!" şeklinde dikkat çekici ve hatırlatıcı bir slogana yer verildi[984]. Bayram günü sabahtan öğleye kadar devam eden şiddetli yağmura ve çamura rağmen Sümer stadında binlerce kişi toplandı. Program, vali Adli Bayman'ın öğrencileri teftişi ile başladı. Teftişten sonra bando eşliğinde İstiklal Marşı okundu, saha direğine Türk Bayrağı çekildi. Adli Bayman bir nutuk vererek; 19 Mayıs'ın, esaret altında inleyen Türk milletinin kurtuluşuna giden yolun başlangıcı olduğunu hatırlatarak, Türklerin tarihin her devrinde sportif bir millet olduğunu söyledi. Adli Bayman'ın nutkundan; yollara kırmızı bezler üzerine yazılmış vecizeler asıldığı ve yine renkli ufak kâğıtlar üzerine yazılan vecizelerin halka dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Adli Bayman'ın konuşmasından sonra Kayseri Lisesi öğrencilerinden 324 numaralı Cahit Bey de bir konuşma yaptı. Cahit Bey konuşmasında 19 Mayıs 1919'u, dinsiz ve milliyetsiz imparatorluk yıkıntısından, yeni Türk devletinin temellerinin atıldığı ve

---

983 *"Büyük Önderimiz Atatürk'ün Samsun'a Ayak Bastığı Günün Yıl Dönümü Dün Kutlulandı",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 21 Mayıs 1936, s. 1.
984 Kayseri Vilayet Gazetesi, 13 Mayıs 1937, s. 1.

dünyayı Dumlupınar zaferinin ışıkları ile yıkayan kudretli bir ulusun hayat bulduğu gün olarak tanımladı; Göktürklerden, Metelerden kopup gelen yiğitlik ve cesaret yolunda, Atatürk çocuklarının evde, sokakta, okulda spor yaparak demirleşen pazılarını, dünyanın en korkunç savaşlarına hazırladığını söyledi. Konuşmaların ardından 1000'den fazla öğrencinin tek vücutmuşçasına yaptığı idman gösterisi halk tarafından büyük bir beğeniyle ve coşkuyla izlendi. İdman gösterisinden sonra resmî geçit yapılarak Cumhuriyet meydanına yüründü; parti, halkevi ve belediye tarafından yaptırılan çelenkler Atatürk heykeli önüne bırakıldı[985].

4.6. Kayseri'de Sanat Faaliyetleri

Atatürk önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti çağdaş uygarlığa ulaşma yolunda büyük inkılâplar gerçekleştirirken; sanata ve sanatçıya ayrı bir değer verilmiş, güzel sanatlar üzerinde önemle durulmuştu[986]. Atatürk, sanata ve sanatçıya verdiği değeri; "Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir"[987] ve "Efendiler! Milletvekili, bakan hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz ama hiçbir zaman sanatkâr olamazsınız"[988] sözleriyle en açık şekilde ifade etmişti. Bunun Kayseri'ye bir yansıması olarak, sanatın önemi konusunda köşe yazıları zaman zaman Kayseri Gazetesi'nde yer aldı. Bu yazılarda, gençliğin manevi terbiyesini güzel sanatların yükselteceği; güzel sanatları boş uğraş olarak görenlerin çok yanıldığı; sanat eğitimi almayan çocukların ömür boyu ruhen eksik kalacağı[989]; her sanat eserinin mensup olduğu milletin damgasını taşıdığı; sanatın milli şuur ve milli emeli ifade ederek memleket evlatlarını birbirine yaklaştırdığı; hatta milletleri de aşıp tüm dünya insanları için ortak bir dil haline geldiği[990], sanatın bireyin kendisini ifade etmesinin en güzel yolu olduğu gibi fikirler halka telkin edildi[991].

Atatürk, sanatı genç Türkiye Cumhuriyeti'nin inkılâpçı fikirlerinin halka benimsetilmesi için bir araç olarak görürken, bu konuda halk tabanına en çok yayılan çalışmalar Halkevlerinin Güzel Sanatlar Şubesi yoluyla yürütüldü. Bu şube bir yandan genç yetenekleri eğitip yetiştirirken, diğer yandan sanatın tanınıp sevilmesine önemli bir

---

[985] Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Mayıs 1937, s. 1.
[986] Refik **Turan**, "Kültür Alanındaki Gelişmeler", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 205.
[987] Karal, "Atatürkten Düşünceler...", s. 75.
[988] Feyzioğlu, s. 211.
[989] *"Çocuklarımıza Sanat Zevkini İçirelim",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 9 Nisan 1931, s. 1.
[990] *"Sanatın Ahlaki Rolü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 1 Ekim 1934, s. 1.
[991] *"Güzel Sanatları Sevelim",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Ekim 1934, s. 1.

katkıda bulundu[992]. Bu tezin Halkevi faaliyetleri başlığı altında, yürütülen sanatsal çalışmalara değinildiğinden, söz konusu başlık altında değinilenlerin dışında olmak üzere bu başlıkta; resim – heykel sanatı ve mimari sanat konusunda yaşanan gelişmelerden bahsedilecektir.

Osmanlı toplumunun dine dayalı dünya görüşü, özellikle resim ve heykel sanatına karşı bir tepki barındırdığından bu iki sanat dalında çağı yakalayan bir gelişme gösterilememişti. Mustafa Kemal Cumhuriyet'in ilanından 10 ay önce yaptığı Bursa seyahatinde kendisine yeni devlette heykel yapılıp yapılmayacağı hakkında bir soru yöneltilmesi üzerine; geçmişte tanrı sanılıp tapılan taş parçaları ile sanat eserleri ve heykeller arasındaki farkı anlatarak, İslamiyet'in gelişinin üzerinden 1300 yıl geçtikten sonra, İslam âleminin taş parçacıklarını tanrı sanarak tapacağını düşünmenin İslam âlemine hakaret olduğunu dile getirdi. Sanatkâr yetiştirmek için, Cumhuriyetin ilanından sonra 1926'da Güzel Sanatlar Akademisi açıldı[993] ve aynı yıl insan suretinin yapılmasını yasak eden dini inançlara karşı İstanbul'da Mustafa Kemal'in ilk heykeli dikildi[994]. Bundan 9 yıl sonra, 1935 yılında, Kayseri'ye dikilen Atatürk heykeli ile ilgili detaylar Kayseri Gazetesi'nde kendine yer buldu. Şubat 1935 tarihli bir haberde heykelin 1934 Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına yetiştirilmeye çalışıldığı ancak bunun mümkün olmadığı, heykelin henüz tamamlanarak Kayseri'ye getirildiği, Cumhuriyet meydanında örtü altında bekletildiği, Mart ayında heykelin törenle açılıp yerine yerleştirileceği söyleniyordu[995].

Mart'ın ilk haftası yapılan, heykelin açılış törenine ait detaylar, Kayseri Gazetesi'ne yansıdığı haliyle şöyleydi: Halk sabahın erken saatlerinde Cumhuriyet meydanında toplanmaya başlamıştı, saat 14:00 civarında meydanda ve etraftaki evlerin damlarında iğne atsan yere düşmez denilecek bir kalabalık vardı. Tören, Kolordu Kumandanı Ali Hikmet, Vali Adli Bayman ve Belediye Başkanı Nazmi Toker'in katılımıyla başladı. General, kaideye tırmanıp heykelin üzerindeki Türk bayrağını sıyırmaya başladığında bir alkış tufanı koptu. Gazete haberinin yazarı;

---

[992] Turan, "Kültür Alanındaki...", s. 206.
[993] Turan, "Kültür Alanındaki...", s. 207-208.
[994] Karpat, "Türk Demokrasi...", s. 141.
[995] *"Atatürk'ün Heykeli Geldi",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 25 Şubat 1935, s. 1.

"Acunda acaba hangi ulus vardır ki kendisini idare edenlere karşı bu kadar toplu ve kalpten gelen muhabbetle bağlılık göstersin? Hangi ulusun başında bir adam gösterilebilir ki ulusuna Atatürk kadar huzur ve refah versin ve onun ilerleyişine canıyla başıyla çalışmış olsun? İşte halkı Atatürk heykelinin açılış heyecanına bağlayan bu bağdı. Gözlerden akan yaşlar bu samimi kalpten gelen hislerin şahididir. Bu şeref içinde yaşadığımız yüzyılın ulusları arasında ancak Türklere nasip olmuştur"

sözleriyle halkın gösterdiği yüksek ilginin sebebini açıklıyordu. Heykelin üzerindeki bayrağın indirilmesinin ardından kolordu, belediye, Halkevi, Tayyare Fabrikası, Sümerbank, İş Bankası ve esnaflar heykele çelenk bıraktılar. Kolordu Kumandanı Ali Hikmet verdiği nutukta; bir memleketin heykel yaptırmasının, o memleket halkının kalplerinde yaşayan sevgilinin göz önünde meydanlarda yükseltilmesi demek olduğunu söyledi. Ardından bir nutuk da Baytar müdürü Fahri Bey verdi. Fahri Bey heykeli, yalnız Atatürk'ün değil, tüm ulusun göklere doğru yükselen eğilmez başının bir timsali olarak tanımladı. Nutukların ardından askerler, öğrenciler, izciler, atlı sporcular ve kayakçılar resmî geçit yaptılar ve tören sona erdi[996]. Resim sanatı konusunda ise ne arşiv belgelerinde yer alan Halkevi çalışma raporları ne de Kayseri Gazetesi'ne yansıyan planlı bir faaliyet bulunamamış olsa da, 13 Aralık 1936 Pazar günü, Halkevi Köycülük şubesinin, Talas nahiyesinin Zincidere köyüne yaptığı ziyarette, köyde cam üzerine yağlıboya resimler yapan bir sanatkârın keşfedildiği, bu kişinin eserlerinin revacı için kendisine gereken teknik desteğin sağlandığı bilgisi yer almıştır[997].

Kayseri bazında bahsedilebilecek bir diğer sanatsal faaliyet, Osmanlı devrinin en ünlü mimarı Mimar Sinan'ı anma etkinlikleridir. Osmanlı Devleti'nden günümüze pek çok mimari eser gelmiş, bunların Tanzimat'tan sonra yapılanları çoğunlukla batı mimari akımlarından esinlenerek oluşturulmuştu. Atatürk her alanda olduğu gibi mimari alanında da Türk milletinin batıyı taklit etmesini değil, çağdaş uygarlığın içinde kendi öz değerlerini ortaya çıkarmasını istiyordu ki, bu isteğini şu sözleriyle dile getirmişti: "Bize asrın bütün düşünce ve ihtiyaçlarına cevap verecek, ruhlarımızı okşayacak bir modern mimarlık lazımdır. Fakat bu modern mimarlık diğer milletlerin taklitçiliği değil, yurdumuza has, Türklüğe özgü bir mimarlık olmalıdır"[998] Atatürk'ün bu isteğine cevap verme noktasında belki de en iyi başlangıç noktası, Kayseri'nin yetiştirdiği Mimar

---

[996] *"Kayseri'de Atatürk Heykeli",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 4 Mart 1935, s. 1-2.
[997] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 360, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.199.360.16.
[998] Turan, "Kültür Alanındaki...", s. 209.

Sinan'ın ve eserlerinin tanıtılmasıydı. Bunun için Kayseri'de hemen her yıl Mart ayının sonunda Mimar Sinan'ı anma etkinlikleri yapıldı[999]. Program Mimar Sinan'ın bir eseri olan Kurşunlu Cami avlusunda yapılıyor, Kayseri'nin üst düzey idari ve askeri yöneticileri, halk ve öğrenciler katılıyor, Mimar Sinan'ın sanatı ve eserlerinden bahsediliyordu[1000]. 1935 yılında Türk Tarihi Araştırma Kurumu'nun Mimar Sinan'ın hayatı, şahsiyeti ve eserleri üzerine toplu bir eser hazırladığı haberi Kayseri Gazetesi'nde yer aldı[1001]. Kayseri'nin yetiştirdiği Mimar Sinan hakkında Kayseri Gazetesi'nde; Avrupa'da ve Asya'da vücuda getirdiği eserlerle tanınmış dahi bir mimar olduğu[1002], Sinan'ın kendine özgü belli başlı bir sanat üslubu oluşturduğu, Ayasofya kubbesinden daha büyüğünün yapılamayacağı hakkındaki düşünceleri alt üst ettiği, minareleri yalnız bir din unsuru değil aynı zamanda bir sanat unsuru haline getirdiği cümlelerine yer verildi. Mimar Sinan'dan hareketle Türk mimarlığında yeni bir devir açmak ödevi için gençlere çağrı yapıldı[1003]. Bu program günümüzde "Mimar Sinan'ı Anma ve Evliyalar Günü" adı altında, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde programa yüklenen anlam ve amaçtan uzaklaşmış bir şekilde devam ettirilmektedir.

4.7. Atatürk'ün Vefatının Kayseri'deki Yankıları

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele yıllarından vefatına kadar geçen sürede; 19 Aralık 1919'da ve 13 Ekim 1924'te 2'şer gece kalarak, 20 Eylül 1928'de birkaç saat süreyle, 19 Kasım 1930'da ve 4 Şubat 1934'te de 1'er gece kalarak Kayseri'ye toplam 5 ziyaret yaptı[1004].

1919, 1924 ve 1928 ziyaretlerine tezin çeşitli başlıkları altında değinildiğinden burada tekrar edilmeyecektir. 1930 ziyareti, Serbest Fırka olayının ardından, halkta

---

[999] *"Mimar Sinan",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 31 Mart 1930, s. 1.
"Mimar Sinan İhtifali", Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Mart 1931, s. 1.
"Mimar Sinan İhtifali", Kayseri Vilayet Gazetesi, 28 Mart 1932, s. 1.
"Mimar Sinan Günü İçin Yapılacak İhtifal Programı", Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Nisan 1935, s. 1.
[1000] *"Mimar Sinan Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 31 Mart 1930, s. 1.
"Üstad Mimar Sinan Günü Yapılacak İhtifale Ait Program", Kayseri Vilayet Gazetesi, 30 Mart 1931, s. 3.
"Mimar Sinan Günü" Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Nisan 1931, s. 1.
"Mimar Sinan Günü", Kayseri Vilayet Gazetesi, 31 Mart 1932, s. 1. "Mimar Sinan Günü" başlıklı yazı için bakınız Ek 5.
[1001] *"Koca Sinan Hakkında Bir Eser Hazırlanıyor",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 8 Ağustos 1935, s. 2.
[1002] *"Mimar Sinan",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 2 Nisan 1931, s. 1.
"Mimar Sinan", Kayseri Vilayet Gazetesi, 31 Mart 1932, s. 1. "Mimar Sinan" başlıklı yazı için bakınız Ek 5.
[1003] *Mimar Sinan Günü",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 11 Nisan 1935, s. 1.
[1004] Serdar **Sakin**, "Atatürk'ün Kayseri'ye Gelişleri", Kayseri Ansiklopedisi, C. 1, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009, s. 156-158.

mevcut olan huzursuzluğun asıl sebeplerini yerinde görüp değerlendirmek amacıyla yapılmıştı[1005]. Bu ziyaretinde şehrin doğal hayatının kesintiye uğramamasını, herşeyi olduğu gibi gözlemlemeyi istediğinden kendisi için karşılama töreni düzenlenmesini istemediğini önceden bildirdi[1006]. Buna rağmen Kayseri'ye ulaştığı Beydeğirmeni istasyonunda yoğun bir halk kitlesi tarafından karşılandı. Mustafa Kemal bu gezisinde valiliği, kolorduyu ve belediyeyi ziyaret etti, Kayseri Lisesi'nde derslere girdi[1007]; dershanelerde öğretmen ve öğrencilere izahatlarda bulundu, öğrencilere sorular sordu, öğrencilerle fotoğraf çektirip, onların candan alkış ve tezahüratlarıyla uğurlandı. Akşama doğru Cumhuriyet Halk Fırkası binasında Kayserililerle görüşerek, memleketin hali hakkında fikirlerini sordu, halkın dertlerini dinledi[1008]. Seyahatin ardından Kayseri Gazetesi'nde yayınlanan bir yazıda, Mustafa Kemal'in ister şehirli olsun ister köylü, herkesi büyük bir sabırla ve yakinen ilgi göstererek dinlediği, halkın ihtiyaçlarını tek tek not aldığı, Mustafa Kemal'in hiçbir zaman kendi keyfine dalıp halka sırtını dönen bir lider olmadığı dile getirilerek kendisine teşekkür edildi[1009]. Bundan birkaç yıl sonra, 1934 ziyaretinde, halkın yürekten ve dakikalarca devam eden alkışları ile karşılandı. Geceyi vali konağında geçirerek, kendisi için yapılan fener alayını izledi. Tayyare Fabrikası'nı, Hunat Hatun Medresesi'ni, Kayseri Müzesi'ni ve tarihi camileri gezdi, Kayseri'de yürütülen uygarlık çalışmaları hakkında bilgi aldı ve gördüğü sonuçtan memnun olarak şehirden ayrıldı[1010].

1938 yılında Atatürk'ün sağlığının iyi olmadığı ile ilgili ilk haberler kamuoyuna yansıdığında, Türk milleti, gazetelerden sürekli olarak Atatürk'ün sağlık durumunu takip ederek, bir an önce iyileşmesi için dua etti. Kayseri'nin atmosferi de yurdun geri kalanından farklı değildi. Ayrıca kendisine dua edenler yalnız Müslüman Türkler değildi. 10 Nisan 1938'de Kayseri Ermeni Kilisesi'nde 300 kişilik bir cemaat ile beraber düzenlenen ayinde Papaz Haykaz, Cumhuriyetin bekası ve Atatürk'ün sağlığı için dualar etti[1011]. Ekim 1938'e gelindiğinde Atatürk'ün hastalığı iyice ağırlaştığından, nabzı, nefesi, ateşi, genel vaziyeti gibi sağlık durumuna ait günlük bilgiler Kayseri

---

[1005] Sakin, *"Gazi Mustafa..."*, s. 68.
[1006] *"Reis-i Cumhur Hazretlerinin Seyahatleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 17 Kasım 1930, s. 1.
[1007] *Başbakalık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya:9, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.2.9.30
[1008] *"Büyük Reis-i Cumhurumuzun Kayseri'yi Teşrifleri",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 20 Kasım 1930, s. 1.
[1009] *"Büyük Gazi'nin Kıymetli Seyahati",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 14 Kasım 1930, s. 1.
[1010] Neslihan **Altuncuoğlu**, **"**Atatürk'ün Kayseri'ye Gelişleri ve Vefatıyla İlgili Haberlerin Kayseri'deki Yankıları", *Uluslar Arası Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Yıl. 4, Sayı 20, Mart 2014, s.263-281
[1011] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya:721, Fon Kodu:103000, Yer No: 30 10 0 0.109.721.21

Gazetesi'nde yer almaya başladı[1012]. 8 Kasım'da Atatürk son kez komaya girdi. Hasan Rıza Soyak'ın aktardığına göre Atatürk'ün son sözleri "Aleykümselam" olmuştu[1013]. 10 Kasım 1938'de beklenen son gerçekleştiğinde, hükümet durumu aynı gün resmi bültenle Türk ve dünya kamuoyuna vakur bir şekilde duyurdu. Türkiye bu haberi, Ankara radyosunun öğle yayınında ağlayan bir spikerin sesinden dinledi[1014]. Kayseri Gazetesi ise Sahir Uzel'in;

> *"On günden beri, gözyaşlarını ekmeklerine katık edip dövünen yurttaşlar! Ata'nın emanetini sırtlarında taşıyan yaslı gençler, gözü yaşlı bağrı taşlı vatandaşlar! Siz sağ olun. Şan ve şerefi dünyaya sığmayan Atanızın uzviyet ve maddiyeti, bugün abanozdan kupkuru bir tabutun içinde ve ruhu Türk mahşeri semasının ufaklarındadır. O artık, deyip işitmiyor ve biz artık onun sesini işitmeyeceğiz. Türk milleti; Atasını, yirminci asır; en büyük adamını, siyaset; en büyük diplomatını, beşeriyet; en büyük kahramanını kaybetti. Maddesinin çerçevesine sığmayan Büyük Adam aramızdan akıp gitti. Onun azametli ruhu artık çerçevesiz ve hudutsuzdur. Zamana sığmayan Atatürk, mekânın da dışına çıktı. Bizi kurtaranı biz ecelinden kurtaramadık..."* [1015]

satırlarıyla Atatürk'ün ölüm haberine yer verdi. 10 Kasım günü, Atatürk'ün ölüm haberinin duyulmasının ardından şehirde umumi bir durgunluk yaşanmış, günlük hayatın en gürültülü ve kaynaşık olduğu yerlerde bile sessizlik hâkim olmuş, insanlar bir isteksizlik ve halsizlik içine girmiş, ne gülen bir yüze ne de yüksek bir sese rastlanmış, şehrin ruhu da adeta Atatürk ile beraber uçup gitmişti[1016].

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de İstanbul'da, son birkaç aydır hasta yattığı Dolmabahçe Sarayı'nda hayata veda edişinin ardından, naaşı, geniş çaplı keder ve yas gösterileri arasında Ankara'ya getirildi ve Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrine

---

[1012] "*Atatürk'ün Sıhhati",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Ekim 1938, s. 1.
[1013] Soyak, s. 728.
[1014] Altuncuoğlu, *"Atatürk'ün Kayseri'ye..."*
[1015] *"Büyük Ziyağ",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Kasım 1938, s. 1. (Bu gazetenin tarih kısmı kesilerek tahrif edilmiştir. Gazetenin 2. sayfasında "Ebedi Ata'ya İhtifal" başlığıyla, 21 Kasım 1938 Pazartesi tarihinde öğleden sonra 14:00'da başlayan, Atatürk'ün vefatı sebebiyle düzenlenen anma töreninin detayları yer almıştır ki, Kayseri gazetesinin pazartesi ve perşembe günleri çıkarıldığı düşünüldüğünde bu durumda gazetenin tarihinin 24 Kasım 1938 Perşembe olması gerekmektedir. Bir diğer ihtimal, gündemin önemine binaen gazetenin 21 Kasım tarihli törenin ardından ikinci baskıyı yapmış olması, ya da perşembe gününün beklenmeyerek gazetenin salı veya çarşamba günü çıkarılmış olmasıdır ki, gazetenin herhangi bir sayfasında ne ikinci baskının yapıldığına ne de rutinde olandan farklı bir günde çıkarıldığına dair bilgi verecek hiçbir emare yer almamıştır. Bu durumda en kabul edilebilir ihtimal gazetenin 24 Kasım 1938 tarihli olmasıdır.)
[1016] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 730, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1431.730.1.

konuldu[1017]. Atatürk'ün vefatının ardından Ankara'da düzenlenen cenaze töreninin detayları Kayseri Gazetesi'nde yer aldı[1018]. Atatürk'ün ölümünün ardından hükümet düzeninin korunacağı ve cumhuriyetin yaşatılacağı açıklandı[1019]. Kayseri Gazetesi'nde;

> *"Ey yaslı milletim, müsterih ol yurdun düzenliğini bekleyen İsmet İnönü, bu gün başımızdadır. Ve o nöbetini, Atatürk'ten almıştır. Gözü yaşlı kardeşlerim, gözlerini sil, başını kaldır, sana ağlamak değil and içmek, eğilmek değil yükselmek yakışır. Ve sen ey atam, müsterih ol, sen bizde ve biz senin eşsiz eserinde, altı meşalenin gösterdiği yollarda, İsmet İnönü'nün arkasındayız Bu, bizim andımız, ahdimiz bu bizim peymanımızdır ey aziz ölü"* [1020]

sözleriyle halkın kendini bırakmaması için çağrı yapıldı. Devrimden geri dönüş olmayacaktı. Yeni cumhurbaşkanı seçileceği haberini duyan halk 11 Kasım günü, Cumhuriyet meydanındaki hoparlörlerin önünde toplanarak haber beklemeye başladı. Keder ve teslimiyet halkın yüzünden okunabiliyordu. Saat 14:00 civarında, İsmet İnönü'nün ittifakla cumhurbaşkanı seçildiği haberi hoparlörlerden duyulunca, bu görevi Atatürk'ün en güvendiği adamın üstlenmiş olması halkta bir sevince sebep oldu. Durgunluk, yerini kısa süreli bir sevince bıraktı ve halk haberi coşkuyla alkışladı. Atatürk'ün ölümünü izleyen günler boyunca Kayseri halkı, meydandaki hoparlörün altında, radyosu olan kahvehanelerde ve radyosu olan evlerde toplanarak gündemi büyük bir ilgiyle takip etti[1021].

Atatürk'ün ölümünün ardından tüm yurtta olduğu gibi Kayseri'de de bir cenaze töreni düzenlendi. 21 Kasım 1938 tarihli bu törende, Cumhuriyet meydanında yer alan Atatürk heykelinin önünde oldukça kalabalık bir halk kütlesi gözyaşları içinde toplandı. Esnaf ticarethanelerini kendi isteğiyle kapatmıştı ve yalnızca şehir merkezinden değil, köylerden bile kalkıp gelen vardı[1022]. Kayseri Gazetesi bu kalabalığı tarif ederken; "Ulu şef, kâinatın Büyük Adamı 21 Kasım 1938'de ayaklanmış bir can kütlesinin mahşerî

[1017] Zürcher, s. 268.
[1018] *"Ebedi Şef Tarihi Makamına Yükselirken",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Kasım 1938, s. 1-2.
[1019] Mango, s. 505.
[1020] *"Büyük Ziyağ",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Kasım 1938, s. 1.
[1021] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 730, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1431.730.1.
[1022] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 730, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1431.730.1.

kalabalığını gözü ile görmüş olsa idi, ölüm denilen heyulâyı yenmek için ezelî bir savaşa girecekti" cümlelerine yer verdi. Törende Halkevi Başkanı Naci Özsan ve öğretmen Fahri Tümer birer nutuk vererek halkın duygularına tercüman olmaya çalıştılar; mektepliler hep bir ağızdan Ata'ya bağlılık yeminleri ettiler; Atatürk'ün heykeline belediye, kolordu, demiryolları, Halkevi, Tayyare Fabrikası, Bez Fabrikası, Türk Ermeni Cemaati ve Talas Amerikan koleji tarafından çelenkler bırakıldı. İstiklal Marşının ardından[1023]; başta vali olmak üzere törende hazır bulunan herkes heykelin önünden eğilerek geçip, Ata'ya olan saygılarını ifade ettiler. Ancak verilen nutuklar, edilen yeminler, törensel hareketler bir yana, duyulan acının en güzel tarifi halkın sel gibi akıttığı gözyaşlarında ve Atatürk'ün ciğer hastalığından öldüğünü duyan bir çocuğun, "Daha evvel neden söylemediniz? Ben ona ciğerimi verirdim" dediği masumane cümlelerinde saklıydı[1024]. CHP'nin 6 okunu simgeleyen 6 meşalenin yakılıp, halkın Ata'ya bağlılık yemini etmesinin ardından, tören sona erdi. Herhangi bir taşkınlığın yaşanmadığı tören, 15 bini aşkın insan tarafından büyük bir sessizlik ve huşu içinde icra edildi. Yalnız şehir merkezinde değil, ilçelerde de cezane merasimleri düzenlendi. Bünyan ilçesinde bir öğrencinin üzüntüden baygınlık geçirmesi dışında üzücü bir olay yaşanmadı [1025].

Aşağıdaki şiirler onun ölümünün ardından Kayserililer tarafından yazılmış ve Kayseri Gazetesi'nde yer almıştır[1026].

O GİDERKEN
Sarmış aziz ruhunu, yükselttiğin hilâli
Arkanda, yaşlı gözleri, matemli, pür melâl
Türklük! Müebbeden gidiyorsun, adım adım,
Sensiz kalan şu yurda bakıp içten ağladım.

Türküm, yakışmıyor bana hiç gerçi ağlamak;

[1023] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 730, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1431.730.1
[1024] *"Ebedi Ata'ya İhtifal",* Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Kasım 1938, s. 2.
[1025] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 730, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1431.730.1.
[1026] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Kasım 1938, s. 2-3.

Biçarelikle, derd yanarak, sine dağlamak
Lâkin bağışla zâfımı, ey en büyük adam!
Ruhumda duyduğum bu ne heybetli in'idam?

Ey titrek elleri ile başından demet yolan,
Ak saçlı ihtiyar nine; ey sızlayan, solan,
Mektepli gene; gözleri kan ağlayan kadın:
Ey dünkü yaşlı; ey yarının genci, hep bakın!

Al sancağın sarıldığı şey, bir tabut değil!
Dünya! Onun huzuru mehibinde çök, eğil
En başta gördüğün, gene Türkün büyük eri.
Ölmez Atam, ve ölmeyecek Türkün önderi!

ATATÜRK'E
On beş yıl sevinçle güldürdün bizi
Ölümle Ata'm öldürdün bizi
Nasıl kıydın ecel nurdu o yüzü
Yanıyor yanıyor gönül yanıyor
Kalpler yara dolu durmaz kanıyor

Ayın tam onu idi güneş bulandı
Bulutlar ağlayıp gökte dolandı
Bu kara haberle gönüller yandı
Yanıyor ağlıyor gönül ağlıyor
Nazlı yavrucuklar kara bağlıyor

Anafartalarda savaş başında
Seni gördüm atam bu gün düşümde
Deli gibi oldum radyo başında
Yanıyor yanıyor gönül yanıyor
Kalbler yara doldu durmaz kanıyor

O yeşilli mavi güzel gözlerin
Kalplere işlerdi tatlı sözlerin
Ağlıyor arkandan bak öksüzlerin
Yanıyor yanıyor gönül yanıyor
Kalbler yara dolu durmaz kanıyor

Âşık Ahmet derki yaşa İnönü
Sen unuttur bize bu kara günü
Sana emanet etti perşembe günü
Yanıyor ağlıyor gönül ağlıyor
Nazlı yavrucuklar kara bağlıyor.

Atatürk'ün ölümünün ardından Kayseri Halkevi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve Başbakan Celal Bayar'a birer taziye telgrafı çekti. Çekilen telgraflar ve verilen cevapların bazıları Kayseri Gazetesi'nde yer aldığı şekliyle şöyleydi[1027]:

Sayın İsmet İnönü Cumhurreisi – Ankara

Türk milletine armağan bıraktığı yaşatıcı ve yaratıcı eserleri hiç bir zaman ölmeyecek olan büyük Atatürk'ün acıklı ziyanından ateşli acılar duyan Kayseri gençliğinin sonsuz teessürleri ile sizlerin de büyük teessür ve matemlerine iştirak ederken Atatürk'ün Türk milletinin ve Türk gençliğinin kalbinde daima yaşayacağını ve gençliğinde onun mukaddes emanet ve vasiyetlerini kanı ile koruyarak ve yolunda yürüyerek yaşamaya ve yaşatmaya azmetmiş bulunduğunu arz eyler derin hürmetlerimi sunarım. Büyük atamızın bu elim ziyaı ile kanayan kalbimizin cumhur reisliğine seçilmeleri ile teselli bulduğunu da arz ve yeni Sayın Başbuğumuza yüce başarılar dileyerek ellerinizden öperim. - Halkevi başkanı Naci Özsan.

Halkevi Başkanı Naci Özsan

Atatürk'ün ölümünden duyduğumuz acı, derin ve müşterektir. Taziyetinize teşekkür ve size baş sağlığı dilerim. - Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Abdülhalik Renda.

[1027] Kayseri Vilayet Gazetesi, 24 Kasım 1938, s. 5.

Halkevi Başkanı Naci Özsan

Ulu önder Atatürk'ün maddî hayata gözlerini yumarak büyük milletimizin sıcak kalbinde ebedî hayata intikalinden doğan derin ve onulmaz acı ile karşılıklı taziyetlerimizi sunarım. - Başvekil Celal Bayar.

Halkevi Başkanı

Kimin kimi teselli edeceğini şaşırdığı, insanlığın ve Türklüğün en büyük kaybı önünde sonsuz acılara tercüman olan ve onun en yakınlarının acısını paylaşan telgrafınıza teşekkür eder ve size millete baş sağlığı dilerim. - Dâhiliye Vekili CHP Genel Sekreteri Dr. Refik Saydam.

Aşağıdaki fotoğraflar Atatürk'ün cenaze töreni esnasında çekilmiştir[1028].

Resim 20. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

[1028] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),* Dosya: 730, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1431.730.1.

Resim 21. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 22. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 23. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 24. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 25. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 26. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 27. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 28. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 29. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

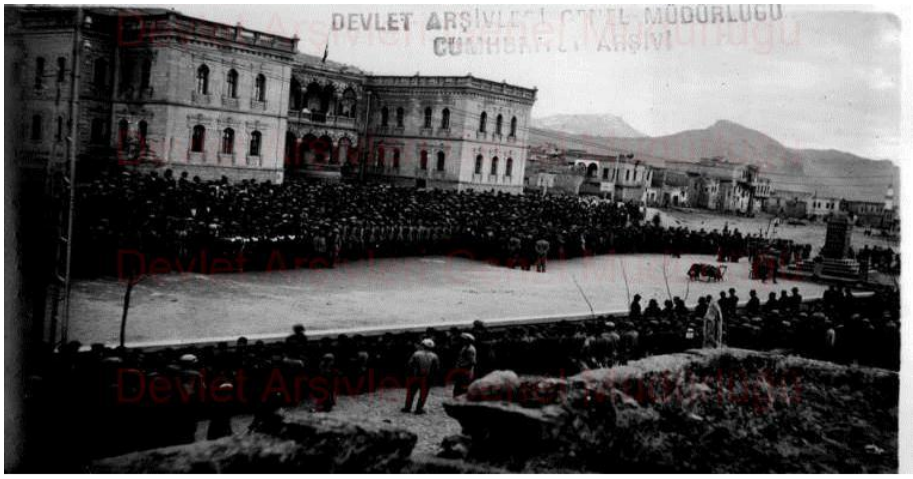

Resim 30. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Resim 31. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

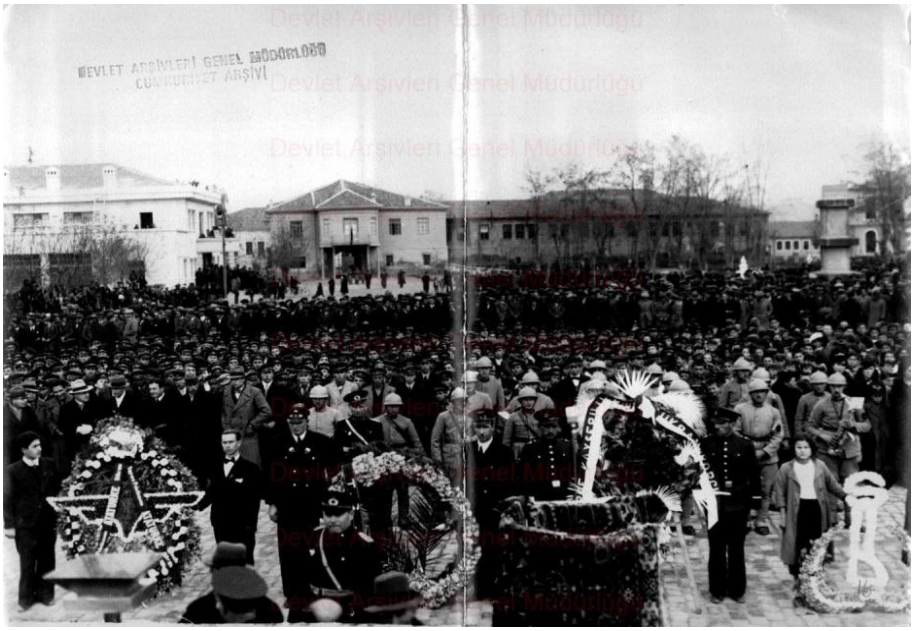

Resim 32. Atatürk'ün cenaze töreni. Kayseri, 21 Kasım 1938.

Görüldüğü gibi Kayseri'de Atatürk için düzenlenen cenaze töreni, halkın geniş katılımına rağmen herhangi bir tatsız olay yaşanmadan icra edilmiş; Kayserililer Atatürk'e olan son vazifelerini kendilerine yakışır vakur bir tavırla yerine getirmişlerdir.

SONUÇ

Bilinen tarihi MÖ 1900'lere dayanan Kayseri, tarihin her döneminde, ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunması sebebiyle, sınırları içinde bulunduğu her devlet için stratejik bir önem arzetti. Tarihi boyunca pek çok doğal afet, savaş, kıyım ve yıkıma şahit olan Kayseri, kendini her seferinde yeniden kurmayı başardı.

Kayseri, XX. yüzyılın ilk yıllarında, tarihinin geçmiş dönemlerinde karşılaştığı gibi bir işgal ve kıyımla yüzleşmek zorunda kalmasa da, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin ağırlığı ve sorumluluğunu üzerinde hissetti. Türk milletinin emperyalizme karşı topyekün savaştığı yıllarda Kayseri, gerek askeri lojistik ve zahire hizmetleri, gerek insan kaynağı olarak, Milli Mücadele için önemli bir kaynak vazifesi yaptı, dayanak noktası oldu.

Milli Mücadele'nin ardından yeni Türkiye'nin kuruluş ve inşa sürecinde Kayseri, Meclisteki milletvekilleri aracılığıyla aktif rol aldı ve kadınların siyasi hayata katılım hakkı elde etmeleriyle, Türkiye'nin ilk kadın milletvekillerinden biri olan Ferruha Güpgüp'ü Kayseri milletvekili olarak meclise göndermenin haklı gururunu yaşadı.

Saltanatın kaldırılması ile başlayan devletin demokratikleştirilmesi ve laikleştirilmesi sürecinde Kayseri, olumlu ve olumsuz tepkileri bir arada gösterdi. Saltanat ve hilafet kurumlarına bağlılık noktasında Kayseri, tercihini cumhuriyetten yana tavır koyarak gösterse de, devletin şeriatsız yönetilemeyeceği yönünde tepki veren din adamları da oldu. Ancak bu tepkiler, tepkiyi dile getiren kişinin sözleri ve eylemleri ile sınırlı kaldı ve halkta geniş çaplı yansımaları olmadı. Laikleşme sürecinin amacına uygun olarak; Kayseri halkı zihninde din ve devlet olgularını birbirinden ayrı tutmayı, devletin dini kurallara bağlı kalmadan da yönetilebileceği gerçeğini kavradı.

Medeni Kanun'un kabulü ve kadın hakları konusunda yasal düzenlemeler yapılmadan önce, kadının sosyal hayattaki yeri, yerel basında tartışma konusu haline getirilmişti. Bu tartışmalarda kadını geri planda tutan dar zihniyet eleştirilmiş;

kadınların balo, cemiyet, gazino, lokanta gibi yerlerden kaçmaması gerektiği söylenmişti. Medeni Kanun'un kabulü ve kadın hakları konusunda peşpeşe gelişmeler yaşanmaya başlayınca bu sefer söylemlerin rengi değişti. Yıllarca baskı altında ve dar kalıplarda yaşayan kadına, Cumhuriyetin biçtiği yeni rol biraz bol gelmiş olacak ki; Cumhuriyetin kadınlara sağladığı hakları kadınların yanlış yorumladığı, serbestliğin bir ölçüsünün olması gerektiği, kadının asli vazifesi olan anneliği ihmal etmemesi gerektiği gibi söylemler yerel basında sıkça kendine yer buldu. Kadının sosyal yaşantısında serbestliği sıkça sorgulansa da, siyasi hayata katılımı ve eğitim alması hakkındaki yorumlar hep olumlu oldu. Siyasi hayata katılım noktasında ise; Kayseri'de CHF'ye kaydı yapılan ilk kadınlar, Kevser Fuat, Hafıza Faik, Merzuka Hakkı ve Mükrime İhsan – 1930 – oldular. Siyasi yaşama katılım noktasında değerlendirip detayını verdiğimiz gerek yerel seçimler gerekse milletvekili seçimleri, Kayseri'de oldukça renkli geçti. Seçim sürecinde yerel basın oy kullanmanın önemi hakkında bilgilendirme faaliyetlerine, CHF ise yoğun bir propaganda işine girişti. 1935 seçimlerinde kadınların ilk kez oy kullanacak olması, seçimlere olan ilgi ve katılımı arttırdı. 1935 milletvekilliği seçimlerinde Kayseri'nin Himmetdede nahiyesinden Havva Hanım, oy kullanan ilk Kayserili kadın olurken, bu seçimler sonucunda Kayserili Ferruha Güpgüp, Türkiye'nin ilk kadın milletvekillerinden biri olarak meclisteki yerini aldı.

Yalnızca kadınları değil, kadın – erkek herkesi ilgilendirmesi sebebiyle şapka ve kılık kıyafet devriminin Kayseri'deki yansımaları oldukça belirgin oldu. Devrim sürecinin başında, şapka giyilmesi aleyhinde Kayseri'de propaganda yapan bir grup insan, İstiklal Mahkemesinin Kayseri'ye gelmesine sebep olsa da, devrimin ilerleyen dönemlerinde din adamları başta olmak üzere kılık kıyafet devrimine uyum çabaları göze çarptı. Kadınlarda ise, durum erkeklerden daha farklıydı. Toplumun bir kesimi modern kadın kıyafetlerini hızla benimserken, bir diğer kesimi, kimi zaman yerel yönetimlerce alınan zorlayıcı tedbirlere rağmen, çarşaf ve peçe kullanmaya devam etti.

1927 yılında gerçekleştirilen alfabe değişikliği, buna bağlı olarak gelişen eğitim seferberliği ve ardından gelen dil ve tarih devrimi süreçlerini Kayserililer oldukça yoğun yaşadı. Kayserililerin alfabe değişikliğine gösterdiği yoğun ilgi, öğrenme isteği ve hızı, Atatürk'ün dahi övgüsüne mazhar oldu. Eğitim seferberliği kapsamında açılan Millet Mektepleri'nden birçok Kayserili faydalandı ve yeni alfabe yaygınlaştı. Eğitim sisteminde yapılan düzenlemelerle, eğitim alma hakkı ve imkânı, kadın ve erkekler için

eşit hale geldi. Eğitimin, yalnızca erkeklerin erişebildiği bir imtiyaz değil, tüm toplum için bir ihtiyaç olduğu fikri işlendi ve yaygınlaştı. Halkın ümmetten millete dönüştürülme sürecinin bir parçası olan dil devrimine Kayserililer aktif katıldı. Kayseri Gazetesi'nde Dil Kurultayları ile ilgili detaylı bilgiler, Osmanlıca'dan Türkçe'ye Karşılıklar Kılavuzu gibi bilgilendirici yazılar yer aldı. Millet olma sürecinin bir başka aktörü olarak, tarih alanındaki çalışmalara baktığımızda ise, yerel basında sık sık Kayseri'de yürütülen arkeolojik çalışmalardan ve Kayseri'nin tarihin en eski devirlerinden itibaren bir Türk yurdu olduğu tezinden bahsedildi.

Eğitim, siyasi hayata katılım, sosyal yaşam ve medeni haklar konusunda yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak Kayserili kadın; okuyan, çalışan, siyasi haklarını kullanan, sosyal hayatta var olan ancak tüm bu alanlarda toplumun "ahlak ve serbestlik" konusunda birleştiği ortak tutumlar çerçevesinde hareket eden, bugünkü sosyal rolünü, dönemin şartları ölçüsünde üstlenmeye başladı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen tüm devrimlerin halka benimsetilmesi ve anlatılması sürecinde belkide en büyük hizmetleri Türk Ocağı ve Halkevleri yürüttü. Bunlar; eğitim faaliyetleri, konferanslar, sosyal yardım çalışmaları, sanat ve spor etkinlikleri gibi faaliyetleri; halkın devrimleri anlamlandırma çabalarında bir araç olarak kullandı, devlet ve millet arasına köprüler attı, bütünleşmeyi sağladı.

Tarihin hemen her döneminde oldukça önemli bir ticaret şehri olan Kayseri, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında kendine yetemez durumdayken ülkesine yetmeye çalıştı. Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin ardından gerçekleşen nüfus mübadelesi sonucu, Kayseri'de ticari hayatın önemli aktörleri olan Rumların sınır dışı edilmeleri, Kayseri'nin ticari dengelerini alt üst etti. Buna rağmen Kayserili girişimciler, Bünyan şelalelerinden elektrik üretilmesi, Bünyan'da bir iplik fabrikası kurulması gibi özel sektör yatırımlarına girme cesareti göstermişti. Ancak dünyanın genelinde ekonomik şartların kötüleşmesi Türkiye'de devletçilik eğilimini güçlendirdiğinden; Cumhuriyet idaresi, ekonomisi çökme noktasına gelen Kayseri'ye bir nefes aldırabilme düşüncesiyle; Kayseri'nin demiryolu imkânına kavuşturulması, Kayseri'de bir uçak fabrikası ile Sümerbank'a bağlı dokuma fabrikası kurulması gibi kamu yatırımlarına yöneldi. Bu yatırımlar Kayseri'yi, Türkiye'nin önemli ekonomi merkezlerinden biri haline getiren kilometre taşları oldu.

Mustafa Kemal Atatürk, biri Milli Mücadele yıllarında, dördü cumhurbaşkanlığı döneminde olmak üzere Kayseri'ye 5 ziyaret gerçekleştirdi. 10 Kasım 1938'de hayata gözlerini yumduğunda, ardında kendisi için gözyaşları döken ve devrimlere bağlılık konusunda tereddüte düşmeyen bir Kayseri bıraktı. Tüm yurtta olduğu gibi Kayseri'de de Atatürk'ün cenaze töreni, acılı ama vakur duruşundan ödün vermeyen 15 bin kişinin katılımıyla gerçekleşti.

Tezde tüm detaylarıyla anlatıldığı ve burada özet olarak verildiği üzere Kayseri; inkılâplar sürecini, yerel basının verdiği destek ve halkın hazırbulunuşluk düzeyinin yüksek olması sebebiyle oldukça faal yaşadı. Devlet yönetiminden sanata, eğitimden ekonomiye, spordan sosyal hayata hemen tüm alanlarda yüzünü, geçmişin durağan karanlığından geleceğin aydınlık dinamizmine yöneltti.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 668, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.102.668.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 50, Fon Kodu: 180900, Yer No: 180 9 0 0.8.50.11.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 73, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.12.73.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 104, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1168.104.3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 310, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.837.310.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 895, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.227.895.1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 71, Fon Kodu: 301811, Yer No: 30 18 1 1.16.71.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 250, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.66.250.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 826, Fon Kodu: 490, Yer No: 490 1 0 0.988.826.1.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA),*Dosya: 360, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.199.360.16.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 411, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.61.411.1

Başbakalık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya:9, Fon Kodu: 301000, Yer No: 30 10 0 0.2.9.30

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya:721, Fon Kodu:103000, Yer No: 30 10 0 0.109.721.21

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya: 730, Fon Kodu: 490100, Yer No: 490 1 0 0.1431.730.1.

2. RESMİ YAYINLAR

TBMM Albümü; C: I. (1920–1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 42.

TBMM GCZ, C: III, 18.09.1922, s. 784-798.

3. GAZETELER

Kayseri Vilayet Gazetesi,

3 Ocak 1926.

18 Şubat 1926.

22 Şubat 1926.

25 Şubat 1926.

4 Mart 1926.

17 Mayıs 1926.

20 Mayıs 1926.

31 Mayıs 1926.

3 Haziran 1926

7 Haziran 1926.

10 Haziran 1926.

14 Haziran 1926.

17 Haziran 1926.

9 Ağustos 1926.

12 Ağustos 1926.

30 Ağustos 1926.

20 Eylül 1926.

23 Eylül 1926.

15 Ekim 1926

18 Ekim 1926.

8 Kasım 1926.

2 Aralık 1926.

13 Aralık 1926.

15 Mart 1928.

29 Mart 1928.

19 Nisan 1928.

17 Mayıs 1928.

2 Temmuz 1928.

19 Temmuz 1928.

30 Temmuz 1928.

16 Ağustos 1928.

27 Ağustos 1928.

17 Eylül 1928

11 Şubat 1929.

21 Şubat 1929.

4 Mart 1929.

2 Aralık 1929.

5 Aralık 1929.

9 Aralık 1929.

16 Aralık 1929.

19 Aralık 1929.

23 Aralık 1929.

26 Aralık 1929.

27 Kasım 1929.

2 Ocak 1930.

30 Ocak 1930.

13 Şubat 1930.

17 Şubat 1930.

20 Şubat 1930.

24 Şubat 1930.

27 Şubat 1930.

6 Mart 1930.

17 Mart 1930.

27 Mart 1930.

31 Mart 1930.

3 Nisan 1930.

7 Nisan 1930.

19 Mayıs 1930.

1 Eylül 1930.

11 Eylül 1930.

15 Eylül 1930.

18 Eylül 1930.

25 Eylül 1930.

30 Eylül 1930.

13 Ekim 1930

10 Kasım 1930.

13 Kasım 1930.

17 Kasım 1930.

20 Kasım 1930.

1 Aralık 1930.

8 Aralık 1930.

11 Aralık 1930.

15 Aralık 1930.

18 Aralık 1930.

29 Aralık 1930.

6 Ocak 1931.

29 Ocak 1931.

2 Şubat 1931.

9 Şubat 1931.

16 Şubat 1931.

23 Şubat 1931.

5 Mart 1931.

9 Mart 1931.

12 Mart 1931.

19 Mart 1931.

23 Mart 1931.

26 Mart 1931.

30 Mart 1931.

2 Nisan 1931.

9 Nisan 1931.

13 Nisan 1931.

16 Nisan 1931.

20 Nisan 1931.

27 Nisan 1931.

7 Mayıs 1931.

11 Mayıs 1931.

14 Mayıs 1931.

18 Mayıs 1931.

28 Mayıs 1931.

4 Haziran 1931.

8 Haziran 1931.

11 Haziran 1931

15 Haziran 1931.

18 Haziran 1931.

29 Haziran 1931.

10 Eylül 1931.

5 Kasım 1931.

9 Kasım 1931.

12 Kasım 1931.

16 Kasım 1931.

19 Kasım 1931.

26 Kasım 1931.

3 Aralık 1931.

7 Aralık 1931.

10 Aralık 1931.

17 Aralık 1931.

21 Aralık 1931.

24 Aralık 1931.

28 Aralık 1931.

8 Ocak 1932.

18 Ocak 1932.

21 Ocak 1932.

25 Ocak 1932.

28 Ocak 1932.

1 Şubat 1932.

4 Şubat 1932.

21 Mart 1932.

24 Mart 1932.

28 Mart 1932.

31 Mart 1932.

28 Nisan 1932

2 Haziran 1932.

9 Haziran 1932.

13 Haziran 1932.

16 Haziran 1932.

20 Haziran 1932.

23 Haziran 1932.

27 Haziran 1932.

1 Eylül 1932.

5 Eylül 1932.

8 Eylül 1932.

12 Eylül 1932.

15 Eylül 1932.

22 Eylül 1932.

26 Eylül 1932.

3 Ekim 1932.

6 Ekim 1932.

10 Ekim 1932.

13 Ekim 1932.

17 Ekim 1932.

20 Ekim 1932.

24 Ekim 1932.

27 Ekim 1932.

31 Ekim 1932.

3 Ekim 1932.

6 Ekim 1932.

10 Ekim 1932.

13 Ekim 1932.

17 Ekim 1932.

20 Ekim 1932.

24 Ekim 1932.

27 Ekim 1932.

31 Ekim 1932.

1 Aralık 1932.

5 Aralık 1932.

8 Aralık 1932.

12 Aralık 1932.

15 Aralık 1932.

19 Aralık 1932.

22 Aralık 1932.

26 Aralık 1932.

29 Aralık 1932.

5 Haziran 1933.

8 Haziran 1933.

15 Haziran 1933.

3 Temmuz 1933.

6 Temmuz 1933.

10 Temmuz 1933.

13 Temmuz 1933.

17 Temmuz 1933.

20 Temmuz 1933.

24 Temmuz 1933.

31 Temmuz 1933.

14 Eylül 1933.

18 Eylül 1933.

21 Eylül 1933.

28 Eylül 1933.

2 Ekim 1933.

5 Ekim 1933.

9 Ekim 1933.

14 Ekim 1933.

29 Ekim 1933.

4 Aralık 1933.

7 Aralık 1933.

11 Aralık 1933.

14 Aralık 1933.

21 Aralık 1933.

25 Aralık 1933.

4 Haziran 1934.

7 Haziran 1934.

11 Haziran 1934.

18 Haziran 1934.

6 Eylül 1934.

10 Eylül 1934.

13 Eylül 1934.

17 Eylül 1934

20 Eylül 1934.

24 Eylül 1934.

27 Eylül 1934.

1 Ekim 1934.

4 Ekim 1934.

8 Ekim 1934.

11 Ekim 1934.

22 Ekim 1934.

29 Kasım 1934.

10 Ocak 1935.

14 Ocak 1935.

7 Şubat 1935.

11 Şubat 1935.

14 Şubat 1935.

18 Şubat 1935.

21 Şubat 1935.

25 Şubat 1935.

28 Şubat 1935.

4 Mart 1935.

7 Mart 1935.

1 Nisan 1935.

4 Nisan 1935.

8 Nisan 1935.

11 Nisan 1935.

15 Nisan 1935.

18 Nisan 1935.

22 Nisan 1935.

25 Nisan 1935.

29 Nisan 1935.

5 Ağustos 1935.

8 Ağustos 1935.

22 Ağustos 1935.

26 Ağustos 1935.

29 Ağustos 1935.

28 Ekim 1935.

4 Kasım 1935.

7 Kasım 1935.

11 Kasım 1935.

14 Kasım 1935.

21 Ocak 1935.

24 Ocak 1935.

28 Ocak 1935.

14 Ekim 1935

28 Ekim 1935.

2 Aralık 1935.

5 Aralık 1935.

9 Aralık 1935.

12 Aralık 1935.

16 Aralık 1935.

19 Aralık 1935.

21 Aralık 1935.

18 Kasım 1935.

21 Kasım 1935.

25 Kasım 1935.

28 Kasım 1935.

2 Aralık 1935.

5 Aralık 1935.

9 Aralık 1935.

12 Aralık 1935.

16 Aralık 1935.

19 Aralık 1935.

13 Ocak 1936.

7 Şubat 1936.

13 Şubat 1936.

17 Şubat 1936.

20 Şubat 1936.

4 Mayıs 1936.

7 Mayıs 1936.

11 Mayıs 1936.

14 Mayıs 1936.

18 Mayıs 1936.

21 Mayıs 1936.

8 Haziran 1936.

11 Haziran 1936.

5 Ekim 1936.

15 Ekim 1936.

22 Ekim 1936.

9 Kasım 1936.

16 Kasım 1936.

23 Kasım 1936.

26 Kasım 1936.

30 Kasım 1936.

7 Aralık 1936.

10 Aralık 1936.

14 Aralık 1936.

14 Ocak 1937.

21 Ocak 1937.

25 Ocak 1937.

11 Şubat 1937.

18 Şubat 1937.

1 Mart 1937.

8 Mart 1937.

15 Mart 1937.

18 Mart 1937.

22 Mart 1937.

25 Mart 1937.

29 Mart 1937.

13 Mayıs 1937.

20 Mayıs 1937.

4 Kasım 1937.

8 Kasım 1937.

24 Ekim 1938.

27 Ekim 1938.

17 Kasım 1938.

24 Kasım 1938.

4. HATIRALAR

Atay — Falih Rıfkı, *Çankaya*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2009.

Çalıka — Ahmet Rıfat, *Ahmet Rıfat Çalıka'nın Anıları,* (Haz. Hurşit Çalıka) Papirüs Yayınları, İstanbul 1992.

Gerede — Hüsrev, *Hüsrev Gerede'nin Anıları-Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler*, (Haz. Sami Önal), Literatür Yayınları, İstanbul 2002.

Kansu — Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Soyak — Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstabul 2010.

5. TETKİK ESERLER

5.1. Kitaplar

Aktan — Ali ve Tok Özen, *Kayseri'nin 1910'lu Yıllarda Yayınlanan İlk Gazetesi Erciyes*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009.

Atatürk Mustafa Kemal, *Nutuk*, Türk Tayyare Cemiyeti, 1. Baskı, Ankara 1927.

Bayraktutan Yusuf, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 91-92.

Cömert Hüseyin, *19. Yüzyılda Kayseri*, Mazaka Yayınları, Kayseri 2007.

Çelebi Ömer, *Atatürk Kayseri'de*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973.

Çoker Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1994, III.

Dura Cihan, *Düşünme Araştırma Yazma*, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.

Efendi Ahmet Nazif, *Kayseri Tarihi Mir'at-ı Kayseriyye*, (Çev. Mehmet Palamutoğlu) Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları. No: 2, Kayseri 1987, s. 49.

Eravşar Osman, *Seyahatnamelerde Kayseri*, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 2000.

Eriş Murat, *81 İlde Kültür Ve Şehir – Kayseri*, Acar Basım ve Cilt San., İstanbul 2013.

Erkiletlioğlu Halit, *Geniş Kayseri Tarihi*, Bel-Sin Eğitim, Hizmet, Güzelleştirme ve Yardım Vakfı Kültür Yayını-1, Kayseri 2006.

Eroğlu Hamza, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990.

Ahmad Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu,* (Çev. Yavuz Aloğan), Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

Feyzioğlu Turhan, *Atatürk Yolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1987.

Fromkin David, *Barışa Son Veren Barış – Modern Ortadoğu Nasıl yaratıldı?*, (Çev. Mehmet Harmancı), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2013.

Giritli İsmet, *Atatürkçülük İdeolojisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1988.

Giritli İsmet, *Kısa Türk Devrim Tarihi – Kurtuluş ve Kuruluş, Demokratik ve Laik Cumhuriyetin Oluşum ve Gelişim Süreci*, Beta Basım Yayın, İstanbul 2001.

Gologlu Mahmut, *Devrimler ve Tepkileri 1924-1930*, Başnur Matbaası, Ankara 1972.

Güneş İhsan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem 1935-1939*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Cilt:II, Ankara 1994.

Hacaloğlu Yücel, *Türk Ocakları Yüzyıllığı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2000.

İnan A. Afet, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması – Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak Ve Görevleri,* Milli Eğitim Basımevi 1964.

İnan A. Afet, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

İnan A. Afet, *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım* (Haz. Nurer Uğurlu), Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1999.

İnbaşı Mehmet, *XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri*, Kültür Müdürlüğü Yayınları 2, Kayseri 1992.

Kafesoğlu İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

Karal Enver Ziya, *Atatürk ve Devrim*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Karal Enver Ziya, *Atatürk'ten Düşünceler*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

Karatepe Şükrü, *Kendini Kuran Şehir*, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 88.

Karpat H. Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi - Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

Karpat H. Kemal, *Türk Siyasi Tarihi – Siyasal Sistemin Evrimi*, (Çev. Ceren Elitez), Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Karpat H. Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

Kars Zübeyir, *Milli Mücadele'de Kayseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

Kışlalı Ahmet Taner, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara 1995.

Kili Suna, *Bir Çağdaşlaşma Modeli Atatürk Devrimi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.

Kili Suna, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

Kinross Lord, *Atatürk - Bir Milletin Yeniden Doğuşu*, (Çev. Necdet Sander), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2008.

Kocatürk Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

Kocatürk Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

Kütükoğlu Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usul*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

Lewis Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Mango Andrew, *Atatürk* (Çev. Füsun Doruker), Sabah Kitapları, İstanbul 1999.

2003.

Önder Ali Rıza, *Kayseri Basın Tarihi 1910-1960*, Kayseri İşçi Kredisi Bankası Kültür Yayınları No:2, Ankara 1972.

Özçelik Mücahit, *Sessiz Bekleyiş*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2013.

Özdemir Mehmet, *Milli Mücadele'de Develi*, Sümer Matbaası, Kayseri 1973.

Özkan Salih, *Anadolu'da Ortodoksluk Sadası*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 2010.

Renouvin Pierre, *Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918*, (Çev. Örgen Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2004.

Sakin Serdar, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Kayseri'yi Ziyaretleri*, Kayseri Enstitüsü Derneği Yayınları Nu:21, Kayseri 2012.

Selek Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2010, II.

Selek Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2010, I.

Sevim Ali, Öztoprak İzzet, Akif Mehmet Tural, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

Subaşı Muhsin İlyas, *Dünden Bugüne Kayseri*, Selçuklu Yayın Dağıtım, Kayseri 1991.

Sümer Faruk, *Yabanlu Pazarı – Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1985.

Şanal Mustafa, *Kayseri Halkevi Ve Faaliyetleri (1932-1950),* Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2007, s. 14.

Tansel Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, IV.

Tosun Ramazan, *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri'deki Rumlar*, Tolunay Yayıncılık, Niğde 1998.

Turan Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk – Kendine Özgü Bir Yaşam Ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.

Uçarol Rifat, *Siyasi Tarih 1789-2012*, Der Yayınları, İstanbul 2013.

Unan Nimet, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1981.

Yalçın Osman, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Zürcher Eric Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

5.2. Makaleler

Akbulut Gülpınar, "Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine Gerçekleşmeyen Demiryolu Projeleri Ve Etkileri (1876-1939)", *Atatürk*

Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, 2012 1 (1), s. 225-227.

Akgül Suat, "Milli Mücadele'de Kayseri ve Civarında Askeri Faaliyetler ve Lojistik", *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 16-17 Nisan 1998,* Kayseri 1998, s. 19–34.

Albayrak Mustafa, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)*", Atatürk Yolu,* A.Ü.T.İ.T.E. Dergisi, Yıl: 2, S.4, Ankara 1989, s. 463-495.

Alkan Mehmet, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", *Tarih*, Mayıs 1999, s. 48-61.

Altuncuoğlu Neslihan, "Çanakkale Savaşlarında Kayserili Şehitler", *Yeni Türkiye Çanakkale Özel Sayısı*, Yıl. 21, Sayı 65, Ankara 2015, s.1207-1220.

Altuncuoğlu Neslihan, "Evinin Dışında Kayserili Kadınlar (1923-1970) (Fotoğraflarda Kayserili Kadınların İmajı)", *International Journal of Social Science,* Volume 5 Issue 6, p. 1-15, December 2012.

Altuncuoğlu Neslihan, "Atatürk'ün Kayseri'ye Gelişleri ve Vefatıyla İlgili Haberlerin Kayseri'deki Yankıları", *Uluslar Arası Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Yıl. 4, Sayı 20, Mart 2014, s.263-281

Altuncuoğlu Neslihan, " Kayseri'nin İlk Kadın Milletvekili (1935)", *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Kayseri 2012, s. 366-378.

Aslan Ahmet Demo, "Tayyare Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri Ve Tayyare Bayramları", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt/Vol.: 14 - Sayı/No: 3, s. 141-150

Aydın Abdurrahim Fahimi, "Tayyareden Uçağa: Milli Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Güz 2011, Sayı 31, s. 51-84

Aydoğan Erdal ve Mahmutoğlu Tansu Barış, "Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", *Tarihin Peşinde -*

Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2013, Sayı: 10, s.113-142.

Balcıoğlu Mustafa, "Direnen Millet – Milli Mücadele: Ya İstiklal Ya Ölüm", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 159-367.

Beyoğlu Süleyman, "1914-1922 Yıllarında Kayseri'de Yaşanan bazı Sıkıntılar", *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildiileri 16-17 Nisan 1998*, Kayseri 1998, s. 85–93.

Bilgi Nejdet, "Osmanlı Devleti'nin 1917 Yılı Yabancı Nüfusu", *Tarih İncelemeleri Dergisi* Cilt 25, Sayı 1, Temmuz 2010, s. 101-146.

Bozkurt Gülnihal, "Hukuk İnkılâbı", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 71-96.

Çakmak Fevzi, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler", *ÇTTAD*, VIII/18-19, (2009/Bahar-Güz), s.89-115.

Çolak Filiz, "Atatürk Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulaşım Politikasına Genel Bir Bakış", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/2, Ankara Winter 2013, p. 345-364

Dayıoğlu Kadir, "Kayseri'nin Ticaret ve Sanayi Hayatı", *Kayseri Ticaret Odası Bülteni*, Dergâh Ofset, Kayseri, 2008, s. 115-117,

Eraslan Cezmi, "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 517-643.

Gülsoy Ersin, "Kuruluştan İstanbul'un Fethine", *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 13-59.

Güneş Mehmet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, Kış 2014, s. 221-240.

Hülagü M. Metin, "Türk Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye Nakli Kararı", *4. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 10-11 Nisan 2003*, Kayseri 2003, s. 275-284.

Hülagü M. Metin, "Ahi Evran ve Ahilik", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 229-240.

Hülagü M. Metin, "Osmanlı Devletinde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri,* Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 273-306.

Hülagü M. Metin, "Kayseri'de Sahtiyan Üretimi", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 307-328.

İmamoğlu Vacit, "20. Yüzyılın İlk Yarısında Kayseri Kenti: Fiziki Çevre ve Yaşam", *1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri 11-12 Nisan 1996*, Kayseri 2000, s. 119–128.

Karpat Kemal, "İngiltere'nin Kayseri Konsolos Yardımcısı Lieutenant Bennet'in Kayseri Sancağı'nın Sosyal, Ekonomik ve İdari Durumunu Gösteren Ekim 1880 Tarihli Raporu" (Çev: Bayram Bayraktar), *Belleten*, Sayı 235, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 881-911.

Keskin Mustafa ve Hülagü M. Metin, "Tarihi Seyri İçerisinde Kayseri", *Geçmişteki İzleriyle Kayseri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007. s. 1-18.

Kılıç Selami, "Türkiye'de Latin Harfleri Meselesi", *Atatürk Yolu*, A.Ü.T.İ.T.E. Dergisi, Yıl:4, S.7, Cilt:2, Ankara 1991, s. 551-572.

Köstüklü Nuri, "Cumhuriyetin Temel İlkeleri (Atatürk İlkeleri)", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 269-315

Köstüklü Nuri, "Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 249-267.

Pamuk Bilgehan, "Zor Yılların Başlaması", *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 279-344.

Sakallı Bayram, “Milli Mücadele’de Kayseri Yöresi’nde Teşkilatlanma; Kayseri ve Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri”, *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 16-17 Nisan 1998*, Kayseri 1998, 375–382.

Sarısır Serdar, “Kayseri Tayyare Fabrikası”, *3. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 6-7 Nisan 2000*, Kayseri 2000, s. 433–444.

Şahingöz Mehmet, “Milli Mücadele’de Kayseri ve Havalisi’nin Çeşitli Olaylar Karşısında Gösterdiği Tepkiler”, *2. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 16-17 Nisan 1998*, Kayseri1998, s. 423–435.

Tok Özen, “XVIII. Yüzyılda Kayseri Sancağının İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.29, Ankara 2009, s. 768-786.

Tosun Ramazan, “Milli Mücadele Döneminde Kayseri’de Kurulan Milli Cemiyetler ve Faaliyetler”, *1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri 11-12 Nisan 1996*, Kayseri 2000, s. 337–342.

Turan Refik, “Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 97-185.

Turan Refik, “Kültür Alanındaki Gelişmeler”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 189-246.

Tuzcu Ali, “19. Yüzyılın Başlarından – 20. Yüzyılın İlk Çeyreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri’nin İktisadi Yapısı” *3. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri 6-7 Nisan 2000*, Kayseri 2000, s. 527–552.

Uzun Hakan, “Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk’ü Anma 19 Mayıs Gençlik Ve Spor Bayramı Ve Atatürk Döneminde Kutlanışı”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, Kış 2010, s.109-125.

Uzun Hakan, “Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları: Fitre Zekât Ve Kurban Derileri Üzerine”, *ÇTTAD*, VI/15, Güz 2007, s.161-176

Yüksel Hasan, "Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre, Divriği'nin Demografik Yapısı", *Nüfusbilim Dergisi\Turkish Journal of Population Studies*, 2006-07, 28-29, s. 73-89.

6. ANSİKLOPEDİLER

Akbaş S. Burhanettin, "Bünyan Halı İpliği Fabrikası", Kayseri Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009.

Arık Remzi Oğuz, "Tarihte Kayseri" Kayseri Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 70, 2009.

Erat Muhammet, "Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları", Türkler, Cilt 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Günaydın Yusuf Turan, "Camii Kebir'de Ali Şükrü Bey'in Okuduğu Hutbe" Kayseri Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 70, 2009.

Halaçoğlu Yusuf, "Ermeni Tehciri ve Gerçekler", Türkler, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

İpşirli Mehmet, "Kayseri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Andiklopedisi, Cilt 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Kobal Yunus, "Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Özkaya Yücel, "Atatürk Dönemi ve Atatürk İnkılâpları", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Öztuna Yılmaz, "Türkiye Devleti'nin Kurulması", Büyük Türkiye Tarihi, Cilt 1, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977.

Öztuna Yılmaz, "Anadolu Türk Devletleri", Büyük Türkiye Tarihi, Cilt 1, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1977.

Sakin Serdar, "Atatürk'ün Kayseri'ye Gelişleri", Kayseri Ansiklopedisi, C. 1, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009.

Sarınay Yusuf, "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu Ve Gelişimi", Türkler, Cilt 14, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Satoğlu Abdullah, "Kayseri", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Satoğlu Abdullah, "Milletvekilleri", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Satoğlu Abdullah, "Sümerbank Bez Fabrikası", Kayseri Ansiklopedisi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Tabak Serap, "Serbest Cumhuriyet Fırkası", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Taşkıran Cemalettin, "Atatürk İlke ve İnkılâpları", Türkler, Cilt 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Yıldız Hakkı Dursun, "İlhanlılar", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul: Çağ Yayınları, 1988. C.9, s. 63.

7. TEZLER

Altuncuoğlu Neslihan, *Türk Kadınının Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Hayata Katılımı (Kayseri Örneği 1923-1950)*, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri 2012 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Özgül Bülent, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2002, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

8. İNTERNET ADRESLERİ

http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/01-kenan-olgun.pdf, 29.06.2015.

http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-Sevilay-Ozer.pdf, 07.07.2015.

http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/component/content/article/95-mayis/2143-tarihte-bugun-29-mayis, 14. 07. 2015.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302434.pdf 14. 07. 2015.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55ae9bdecab5b8.55222873, 21.07.2015.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=verilst&ayn1=bas&kelime1=konkurhipik, 21.07.2015.

EKLER

قیصری

قیصری

پرشنبه ۲۳ ایلول ۱۹۲۶

اداره خانه‌سی : شمدیك ولایت مطبعه‌سنده‌کی دائر مخصوصه‌ده.
تلغراف آدرسی : قیصری
نومرو — ۹۵

آبونه شرائطی

هر برایچون سنه‌لکی ۴۰۰ آلتی آیلغی ۲۲۵ غروشدر

اعلاناتك بهر سطری ۱۰ غروشدر . نسخه‌سی ۵ غروشدر

مدیر مسئول — طلعت

برار ایرتسی وپرشنبه کونلری نشر اولنور.

وممکنه نافع بازیلره صحیفه‌لرمز آچیقدر .

قانون مدنی

٤ — تشرین اول مملکته حقیقی رفاه وعد ایتمکده‌در !

قانون مدنیمزك تطبیقنه باشلاناجغی ٤ — تشرین اوله تمام اون کون قالدی ! بو تاریخدن اعتباراً عصریمزك حریت وعدالت مفکوره‌سنه اویمایان برچوق قرون وسطائی قیدلر؛ مدنی حمله‌لرله پارچه پارچه ایدیله‌جك ، بوقانونله قادینلرمزك شرفلری یوکسه‌له‌جك وخلاصه اعتباریله تورك ملتنه تازه حیات کله‌جکدر !

شیمدی‌یه‌قدار آلمزی قولمزی باغلایان، بزی اون اوچ عصر اوله ربط ایدن، جهان عائله مدنیتنه قارشی مخالف وضعیت آلمامزه سببیت ویرن بوقیدلرك قیریلماسی موقع اجتماعیمزی بالاتر ایده‌جك وبین‌الملل شرفمز آرتاجقدر ! بز بو عالمده تك باشمزه بر ملت اولساق بطی حرکتك ، تعصب وخرافات ایچنده بوغولمانك هیچ‌ده زیانی اولماز !

لکن بری طرفده هرفاتاً بوکسه‌لمش میلیونلرله انسانلر واردر. اونلر درجه‌سنده ترقی ایده‌مه‌مك‌ملی وارلغمزی، حاکمتمزی نهلکه‌یه لقا ایتمك دیمکدر .

بوعالمده قوت اوکنده بویون آکمین هیچ برشی یوقدر . آوروپالیلر علم قدرتیله هردقیقه یوکسه‌لیرلرکن ، علمی موفقیتلرله کوکلرده اوچارلرکن ، تحت‌البحرلرله دکزلرده سیاحت یاپارلرکن، تلسز تلغرافلرله دنیانك هر طرفندن معلومات آلیرلرکن بزم بونلره بدعت نظریله باقامز وحتی کاوور ایجادی دیه لاقید قالامز ألبته بزم ایچون امنیت بخش برآتی وعد ایله‌مز !

جهان عائله مدنیتنه یاپانجی قالق ، خصوصی وضعیت طاقیمق بوعصرده بر شرف دکل ، بکله بر ذلتدر !

دنیایی یالکز کندی محیطمزدن عبارت ظن ایده‌جك بر دورده اولساق بلکه بونلر تجویز ایدیلیر .

فقط عالم ده‌کیشمش ، علم ده‌کیشمش، ابتدائی حیات ده‌کیشمش ، یالین آیاق کزمك دوری کچمش و تلقیلر کوندن کونه حقیقته توجه ایتمشدر .

بویله بر زمانده ماضی‌یه صاپلانوب قالمق ، پك محترم وفاضل عدلیه وکیلمز محمود اسعد بك افندی حضرتلرینك بر خطابه‌لرنده اشارت بویوردقلری وجهله اولولرك فکریله حرکت ایتمك بن یوغم ، بن هیچم دیمکدن باشقه نه‌در ؟

تورك ملتی که واردر ، تورك ملتی که تاریخه فصللر آچمشدر ، تورك ملتی که عصرلرجه اوچ قطعه اوزرنده عدالت توزیع ایتمشدر ، تورك ملتی که تاریخه تقدم ایدن بر حیاته مالکدر .

ألبته عصره توفیق حرکت ایده‌جك وکندی محیطنده مدنی ملتلر کبی رفاه ایچنده پایدار اولاجقدر .

دونکی قناعتلر مملکتی بوحاله کتیردی . تورك کنجلکی ماضیدن معمور بر وطن تسلیم ایتمه‌دی ، خرافه‌وی اداره مملکتك حیاتنه خاتمه‌چکیور وتاریخه انتقال ایدییوردق. اونی یکی فکرلر ، یکی ایمانلر وچلیك اراده‌لر قورتاردی ؛ قانون مدنی‌یی یاپانلرده اونلردر. مملکتمزده بو رهاکار قانونك تطبیق ایدلدیکی کون شهر آیینلر پایمالی وبزی اداره ایدن یوکسك دها صاحبلرینه موفقیت واقعه‌دن دولایی تبریك وشکران تلغرافلری کشیده ایتمه‌لییز .

قانون مدنی تورك مملکت وملتنه سعادت وعد ایدن بر قانوندر . انقلابمزی حقیقتده او اتمام ایده‌جك وجهان عائله مدنیتنی عدادینه بزی حقیقتده او ادخال ایده‌جکدر .

اونی تدوین ایدنلره حرمت وتطبیق ایله‌ینلره منتلر اولسون !

خالص ذکی

آژانس

متفرق خبرلر

آنقره : ۲۰ — عدلیه وکیلی لاهی‌یه متوجهاً بوکون حرکت ایتمش . استانبولده هیئت وکیله ارکانی ، مبعوث ودوائر رؤساسی طرفندن سلاملانمشدر . کندیسنه مدافعهٔ ملیه وکیلی رجب بك وکالت ایده‌جکدر .

§ پانقالوسك، سقوطندن اول یکرمی بش اغستوسده تورکیه‌یه حرب ایتمك نیتنده اولدیغنی بیان ایتدیکی خبر ویریلیور .

§ جمعیت اقوام تحدید تسلیحات قونفرانسنك دعوتی حقنده‌کی فرانسز تکلیفنی مذاکره ایتمش، ایتالیا استحضاراتك زمانه متوقف اولدیغندن مخالفت ایتمشدر.

§ فرانسه . فاشیست علیهدارلری ایتالیان قونسلوسخانه‌لری اوکنده نمایش یاپمشلردر . فرانسز سفیریله موسولینی طرفین مناسباتی اخلال ایده‌جك اسبابك ازاله‌سی لازم کلدیکنی تسلیم ایتمشلردر .

§ اوستریا مبعوثان رئیسی استانبوله کلمشدر . آنقره‌یه کلمسی محتملدر .

§ آلمان خارجیه ناظری فرانسه‌دن اشغالك رفعنی ، مستملکاته مالك اولمسنی مراقبهٔ عسکریه‌نك الغاسنی سارك صاتون آلتماسنی تکلیف ایتمشدر .

غزته خبرلری :

اقوامه کیرمکلکمز اصرار ایدیلیور

بربیان ، پووانه‌ل جنوره‌ده اسویچره وبکرش سفیرلرمزله کوروشمشلر وجمعیت اقوامه کیرمکلکمز خصوصنده اصرار ایله‌مشلردر .

فرانسه پروتستو ایدییور

فرانسه حکومتی ، ایتالیا باش وکیلی موصولینی‌یه پاپیلان سوء قصد مناسبتیله ایتالیا مطبوعاتك فرانسه علیهنده‌کی نشریاتنی پروتستو ایله‌مشدر .

ازمیرك اخراجاتی نه قادار در ؟

آنقره : (آ.آ) — ازمیر اخراجاتنك بوسنه کافی درجه‌ده تأمین ایدیله‌مدیکی حقنده‌کی شایعه اوزرینه علاقه‌دار مقاماتدن استحصال اولونان معلومات بروجه آتیدر : کچن سنه پاپیلان ۱,۹۱٦,٦۰۰ کیلو اوزوم و ۱,۰۷٤,۰۰۰ کیلو انجیر اخراجاتنه مقابل سنهٔ حالیه آغستوسنده ۳,۹٤۲,۵۰۰ کیلو اوزوم و ۳,۰۲۸,٤۰۰ کیلو انجیر اخراج ایدلمشدر . آرپه ، یولاف وسائر مواد اخراجیه‌ده اولکی سنه‌لره نسبتله دها مهم بریکونه بالغ اولمقده‌در .

استرلینك ترفعی

هیئت وکیله‌ده تذکر ایدلدی

انکلیز لیراسنك یوکسلمکده دوام ایتدیکنی کورن حکومت وضعیت اطرافنده یاپدیردیغی تدقیقاته واسترلین مسئله‌سنك کوکندن حلنه معطوف تدابیری تحری‌یه دوام ایتمکله برابر صوك کونلرده‌کی مهم ترفعلر دولاییسیله مستعجل تدابیر آلمغه توسل ایتمشدر . مسئله‌نك هیئت وکیله‌ده اوزون اوزادی‌یه تذکر ایدلدیکی سویله‌نمکده‌در . حکومتجه آلنه‌جق تدابیر بر ایکی کونه قدر معلوم اوله‌جقدر

آنا فارطه‌لری زیارت

شهیدلکلری اعمار جمعیتی بوسنه‌ده بر چاناق قلعه زیارتی ترتیب ایتمشدر . سیر سفائنك «کل نهال» واپوری ایله ایلولك (۲۳) نجی پرشنبه کونی ساعت (۱۱)ده غلطه ریختمندن حرکت ایدیله‌جك ، کلیبولی وچاناق قلعه‌دن بر رهیئت مخصوصه آلنه‌رق آری برونی — آنا فارطه‌لره کیدیله‌جکدر. ارکان حربیه قائمقامی نهادبك جهانشمول بر شهرت واهمیتی حائز اولان چاناق قلعه حربنك صفحاتی حقنده بر قونفرانس ویره‌جك ومراسم یاپیلاجقدر .

عودتده چاناق قلعه هیئتی بیراقیلدقدن صوکره وقتك مساعده‌سی نسبتنده کلیبولیده توقف ایدیله‌جك وکیجه‌حرکتله جمعه‌ایرتسی صباحی استانبوله عودت اولونه‌جقدر .

واپورده تابل دوت ومعتدل فیئاتلی برده بوفه‌واردر. عزیمت وعودت فیئاتلری‌ده اهوندر . بیلتلر شیمدیدن صاتیلمقده‌در .

کونك اکلنجه‌لری :

کنجلره نصیحت :

— قیراوات قویمامق عیبدر !
— اوزون بیق اسکیلك افاده ایدر !
— هرکون کندی کندیکزی تراش ایدیکز !
— تووالتسز سوقاغه چیقمایکز !
— باستون قوللانیکز !
— دیشیکزدر ، طرناغکزدن آرتیریکز؛ کوزل الیسه دیکدیریکز !
— قابا افاده‌لردن واز کچیکز !
— بوتون افعال وحرکاتکزده نزاهت اظهار ایدیکز!
— بینی سولانمشلرله الفت ایتمه‌ییکز !
— دونکی ذهنیته قاپیلماق علامت جهلدر !
— ذوق ناظم محتدر !
— دانس اوکره‌نیکز وبر آز انسانجه ذوق ایدیکز !

حمزه آغا

Ek 1. 23 Eylül 1926 tarihli Kayseri Gazetesi, s. 1.

قیصری

قیصری

پازار ایرتسی
۱۳
کانون اول
۱۹۲۶

اداره خانه‌سی : شمدینك ولایت مطبعه‌سنده‌کی دائر مخصوصه‌ده
تلغراف آدرسی : قیصری
تومرو — ۱۱۸

آبونه شرائطی

هر برایچون سنه‌لکی ۴۰۰ آلتی آیلغی ۲۲۵ غروشدر

اعلاناتك بهر سطری ۱۰ غروشدر . نسخه‌سی ۵ غروشدر

پازار ایرتسی ویرشنه کونلری نشر اولنور .

ملت ومملکته نافع بر یازی صحیفه‌لرینی آچیقدر .

مدیر مسئول — صلعت

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kayseri Lisesi Eserler Koleksiyonu

لیلی مکتب اجرتلری

کچنلرده چوق محترم بر قارئمزدن غزته‌مزه درج ایدلمك اوزره معارف وکالت جلیله‌سنه آچیق بر مکتوب آلدق . مجهز مساعد اولمادیغندن بویوك بر تأثرله یازلمش اولان بو مفصل مکتوبی عیناً درج ایده‌دیکمزه متأسفز . مکتوب شوصورتله باشلایور :

یك محترم وکیل بك افندی حضرتلری !

ذات دولتلرینی معظم امور یکز آراسنده آنیده‌کی معروضاتمله تصدیع ایده‌جکمدن بنی معذور کوریکز! چونکه قلبی اولادلرینك تحصیلی ومملکتك رفاه وسعادتی دوشونجه‌سیله چارپان واوتوز سنه‌دنبری مملکتك هردرلو محن ومشاقنه کوکس کرمه‌ن وطنك بر فردی‌یم . بو فردیکز ایکی نقطه‌یی حیاتنده غایه اتخاذ ایتمشدر : برنجیسی چوجقلرینك تحصیل وتربیه‌سی ایکنجیسی‌ده وطننه خدمت ایتمکدرکه هر ایکیسی‌ده بربرندن آیریلماز وظیفه‌لردر ظن ایدییورم . ایشته بومهم وظیفه‌لری ایفا ایده‌بیلمك ایچون اول امرده چوجقلرم مکتب چاغنه کلدکدن صوکره عائله‌وی فلاکتلر ومأمولریت حیاتنك کوستردیکی کوچیه‌لك یوزندن بر چوق دوشونجه وتجربه‌لردن صوکره بونلری لیلی اولارق مکتبده تحصیللرینی بایدیرمق مجبوریتنده قالدم . معارف مکتبلرینك بدایتده یکری لیرادن باشلایان وبو سنه‌یه قدر تدریجاً اوچیوز لیرایه قدر چیقان لیلی اجرت تدریسیه‌یی ـ نامو سمله تأمین ایدرم‌که معاشمدن باشقه بر وارداتم اولمدیغی حالده بو کونه قدر وحتی بو سنه‌نك نهایتنه قدر بونلری بك یویوك بر فداکارلق مقابلنده اودمك مجبوریتنده‌یم . امین اولیکزکه بو سنه اعاشه‌مدن والده بولونان برقاچ پارچه اشیامی صاته‌رق وحتی بورجلانه‌رق بو فداکارلغی یاپیورم . کلهجك سنه ایچون باشقه بر صورتله معاونت کوره‌مز ایسه‌م چوجقلری مکتبدن آلمق وتحصیلدن محروم ایتمك ضرورتنده‌یم . ایشته سنه‌لردنبری اوغرینه بویوك فداکارلق ایتدیکم غایه وآمالم سونجکه برابر تحصیله بك زیاده هوسکار وجالیشقان اولادلرمك استقبالنی‌ده شبهه‌یه دوشه‌جك بوحال قارشیسنده بولونان چوجقلرك ونم وضعیتی دوشونیکز نه قدر آلیم‌در . . . . .

قارئمز شیمدی محترم بابانك نه‌لر دیمك ایسته‌دیکنی وحالندن ناصل شکایت ایلدیکنی آکلامش اولدیلر .

بز بی طرفلغمزی محافظه ایده‌رك سویله‌یه‌لم ، که لیلی مکتب اجرتلری تحمل ایدلز بر درجه‌یی بولدی . کرك لیسه‌لرده وکرك سائر عرفان مؤسسه‌لرنده اوقویانلرك چوقری مأمور اولادلری‌در . حالبوکه بونلرك معاشلری بودجه‌مزك مساعده‌سزلکنه بناءً هنوز حد کفایه‌یه ابلاغ ایدیلمه‌دی . شیمدی ایکی اوچ اولادی تحصیل چاغنده بولونان بر مأمورك دوچار اولاجغی مشکلاتی حساب ایده‌لم .

بزه مکتوبی کونده‌رن ذات شهری مع ضم یوز لیرا معاش آلمقده‌در . بونك تقاعدیه‌سی وسائره‌سی چیقدقدن صوکرا آیده الینه سکسان بش لیرا کچیورمش ! ایکی اولادی استانبولده تحصیلده بولونان بومعزز پدر سنه‌ده مکتب اداره‌سنه آلتی یوز لیرا تأدیه ایتمك مجبوریتنده‌در . شیمدی مشکلاتك عظمتی وکرفتار اولاجغی ضرورتك درجه‌سنی دوشونه‌لم :

یاورولرینی اوقوتماسونمی ، اونلری مملکته خیرلی بر اولاد اولارانی بیتیشدیر . مه‌سونمی ؟ بیتیشدیره‌جکمه کندیسی آچ قالسون ، یاخود مأموریتنك شرفیله متناسب بر حیات یاشاماسونمی ؟ .

الحاصل بونلر تحصیلك قیمتی ادراك ایدن پدرلر ایچون تحملی مشکل آچیدر در .

مأمورین قانونك مالی اقساسی تأجیل ایدیله‌سیدی بردرجه‌یه قادر بودرلو احوالك اوکنه کچیله‌جکدی . فقط نه چاره‌که قانونك مأمورلریمزه قسایت بخش اولان احکامنك تطبیقی تأخیر ایولوندی . اکر ۹۲۷ سنه‌سیدر . عین حال دوام ایدرسه بوکا بر چاره دوشونمك و یاورولریمزی چاهل بیراقمامق ایچون تدبیرلر آرامق لازمدر .

معارف وکالت جلیله‌سندن استرحام ایدییوروز : لیلی مکاتب اجرتلری اولیای اطفالك قلبنی داغدار ایله‌مش ، ونحملسوز یارملر آچمشدر ، نتیجه اولاد مملکتك ضرورینه‌در . عاجل تدابیر ایله بونك اوکنه کچیلسون ویاورولریمز تحصیلدن محروم قالق خسرانه اوغرامامسونلر .

قیصری

صحی توصیه‌لر :

— وجود کنزده حاصل اولان اوفاجق بر یاره بویوك ضرر لر ایقاع ایده بیلیر . بویله بر حال قارشیسنده همان هکیمه مراجعت ایدیکز !

— کوپکلر چوق مضر بر حیواندر دفع طفیلیلریله صولوجاز تخملری نشر ایدرلر بونلری اصلا قوروماییك .

— دطوبتلی برنرده یاتق محتمزی تهدید ایدر . ممکنسه کونشه ناظر واوست قات اوطه‌لرده یاتیکز !

غزته خبرلری :

رئیس جمهورمز

علی فؤاد پاشانی قبول بویوردیلر

آنقره : (جمهوریت) مفسوخ ترقی پرور فرقه کاتب عمومیسی (آنقره) مبعوثی علی فؤاد پاشا ، درت کون اول باش وکیل عصمت پاشا حضرتلرینی زیارت ایده‌رك رئیس جمهور حضرتلری طرفندن قبول بویوروللمسنه توسط ودلالتلرینی کندیلرندن رجا ایتمشدر . باش وکیل پاشا حضرتلری بو توسطی ایفا ایله‌مشلر و غازی پاشا حضرتلری‌ده علی فؤاد پاشانی چاك قابادمك کوشکلرنده حضورلرینه قبول بویورمشلردر .

بوندن باشقه علی فؤاد پاشا ایکی کون اول خارجیه وکیلی توفیق رشدی بکی زیارت ایده‌رك اوزون مدت کوریشمشدر . سابق ترقی پرور فرقه کاتب عمومیسنك بو زیارتلری ، سیاست داخلیه‌ده یاکلش براستقامت طوتمش اولدقلرینی اعتراف ایله بواستقامتدن رجوعی افاده ایتمکده‌در .

علی فؤاد پاشانك مبعوثلندن استفسا ایده‌رك سفارتلردن برینه تعیینی قوتله محتمل بولونمقده‌در .

غازیمده جواب :

قیصری والیسی علی وفا بك افندی‌یه

ج — مجلس عمومیٔ ولایتك اجتماعی وسیله‌سیله حقمده اظهار بیوریلان حسیاته تشکر وموفقیتلر تمنی ایدرم افندم .

رئیس جمهور
غازی مصطفی کمال

آژانس

متفرق خبرلر

آنقره : ۹ — روما سفیریمز سعاد ، آتینه سفیریمز جواد بکلر آنقره‌یه کلمشلردر .

§ طرابزون مجلس عمومیسی کویلونك غیر مدنی قیافتلرینك اصلاحی حقنده ایکنجی بر قرار اتخاذ ایتمشدر .

§ طرابزون طیاره جمعیتندن مرکز عمومی‌یه اون درت بیك بشیوز لیرا کلمشدر .

§ قوجه ایلی مبعوثلغی ایچون آطه پازاری وقندره قضالرنده متفقاً خلق فرقه‌سی نامزدینه رأی ویریلمشدر .

§ شرق استقلال محکمه‌سی رئیسی علی صالح واعضاسی ابراهیم بکلر الویزه حرکت ایتمشلردر .

§ استانبولده طوپلانان قومیسون بش واون لیرالق اوراق نقدیه نمونه‌لرینی قبول ایتمشدر .

§ بورسه‌ده انکلیز لیراسی (۹۶۲) بچقده قیانمشدر .

§ بر فرانسز غزتمسی موصولینك آرتق فاشیستلر طرفندن بك اوقدر دیکله‌ندیکی ومنع ایتمه‌سنه رغماً فاشیست الایلرینك فرانسه ساحلی باقیلنده اخراج ارکاب ماتورالری بایدقلرینی یازیور .

§ بلغراددن وطن پرور جمیلر ایتالیا ـ آرناوودلق معاهده‌سنی پروتستو ایچون متنغ یاپمق ایسته‌مشلردر . ضابطه متینه مساعده ایتمشدر . بلغراددن چیقان بولیته غزته‌سنه نظراً موصولینی آرناوودلق معاهده‌سنك نتیجه‌سی تشکیل ایده‌جك بکی بر ایتالیا ـ یوغوسلاویا معاهده‌سی عقدینی صربستانه تکلیف ایتمشدر . یوغوسلاو قابینه‌سی هنوز تشکل ایده‌مه‌مشدر . بو استقفا جنوره‌ده جمعیت اقوام عافلنده هیجان اوياندیرمشدر . بعض خبرلره کوره صربستان ، ایتالیا وآرناوودلق معاهده‌سی اوزرینه تحقق ایدن وضعیتك تدقیقی جمعیت اقوامدن رجا ایتمشدر .

(مابعدی ایکنجی صحیفه‌ده)

اوراق وارده :

قادینلرك دعاسی

محترم حزه ثمنی !

بز دنیا خاتونلرینك حقوقزی صیانت ایچون یازدیقکز یازیلری شکرانه اوقویور وذات احرارانه‌لرینه دعا ایله‌یوروز .

لاکن نه بیلم ؟ بر چوجقلرمزك فوجالری یکی حیاتی هضم ایده‌میه‌جك قادارطار دوشونیورلر! بزی اولرده حبس اولمایی واسارت حیاتی یاشامغی ایسته‌رز .

فقط آنردن بر شی کله‌یور . زوجلریزك ناقص دوشونجه‌لرندن قورقویوروز! لهالحمد جمله‌مز عفت صاحبی‌ز ، صوبیز ، صوبیز بلیدر . لاکن بر قسمز ناحرمه کورونده‌لدیه‌الرنده صوباطاشیاطره ثمش اولیلمز .. بزی بوشاتمه دردندن قورتاران حکومت جمهوریه‌مزك قریباً اسارت حیاتندن تخلیص بویورماسینه دعا ایدییوروز .

باقی چارشیلره ، فیرلره ، جمیلره ، باولره سلام واحترامله افندم . بوتون قادینلر نامنه

ام کلثوم

ایدن پدرلر ایچون تحملی مشکل آچیدر در .

مأمورین قانونك مالی اقساسی تأجیل ایدیله‌سیدی بردرجه‌یه قادر بودرلو احوالك اوکنه کچیله‌جکدی . فقط نه چاره‌که قانونك مأمورلریمزه قسایت بخش اولان احکامنك تطبیقی تأخیر ایولوندی . اکر ۹۲۷ سنه‌سیدر . عین حال دوام ایدرسه بوکا بر چاره دوشونمك و یاورولریمزی چاهل بیراقمامق ایچون تدبیرلر آرامق لازمدر .

معارف وکالت جلیله‌سندن استرحام ایدییوروز : لیلی مکاتب اجرتلری اولیای اطفالك قلبنی داغدار ایله‌مش ، ونحملسوز یارملر آچمشدر ، نتیجه اولاد مملکتك ضرورینه‌در . عاجل تدابیر ایله بونك اوکنه کچیلسون ویاورولریمز تحصیلدن محروم قالق خسرانه اوغرامامسونلر .

قیصری

Ek 2. 13 Aralık 1926 tarihli Kayseri Gazetesi, s. 1.

17 ایلول 1928 – پازار ایرتسی

اوچنجی سنه – نومرو : 297

Abona şeraiti

هر رابیون سنه‌لکی 400 ، آلتی آیلغی 225 غروشدر

اعلانلرك بر سطری اون غروشدر

KAYSERI

قیصری

Idace hanesi

ولایت مطبعه‌سنده دائره مخصوصه

تلغراف آدرسی : قیصری

2 ربیع الاخر – 1346

بازار ایرتسی و پرشنبه کونلری نشر اولنور ، ولایت غزته‌سیدر

نسخه‌سی 5 غروشدر

T.C. KAYSERİ İL HALK KÜTÜPHANESİ ESKİ ESERLER

رئیس جمهور حضرتلری استانبول خلقنك جوشقون تظاهراتی آراسنده محیطلریله برلکده ازمیر واپوریله قارا دکزه حرکت ایتدیلر

استانبول ، 14 [حاکیت] – رئیس جمهور حضرتلری رفاقتلرنده مبعوثلریمزدن قلیچ علی ، جواد عباس ، موسقووا سفیری توفیق ، سرپارد رسوحی ، محافظ قطعات قوماندانی اسماعیل حقی و پاورلردن سامی ، ناشد وشکری بکلر اولدیغی حالده ساعت اون بشده ازمیر واپوریله قره‌دکزه متوجهاً حرکت بویورمشلردر .

غازی حضرتلری ساعت اون درتدن اعتباراً برای تشییع ریاست جمهور سرایده اجتماع ایتمش اولان بویوك ملت مجلسی رئیسی و استانبول بولنان مبعوثلرله ، والی وشهر امینی ، قول اردو قوماندانی ، ولایت ، امانت ، عدلیه ارکان ، قوماندانلر ودیکر رجال عسکریه ، جمعیت بلدیه ومجلس عمومی ولایت اعضاسی مطبوعات ممثلری طرفندن تشییع ایدلمشلردر .

شهر امینی محی الدین بك ، استانبول خلقنك احترامانی بویوك منحنیه عرض وتکرار شرف بخش اولمالری استرحام ایتمشدر .

رئیس الجمهور غازی حضرتلری حاضرونه التفات بیورمشلردر . اثنای حرکتلرنده شهر امانتی وبلدیه جمعیات خیریه‌لری نامنه کندیلرینه بوکتلر تقدیم اولونمشدر . غازی حضرتلری معیتلریله موطوره بیندوك ازمیر واپوریه تشریف ایتمشلردر . قوطورك ریختیمدن حرکتنی متعاقب سلیمیه‌دن ودولمه باهچه اوکنده دمیرلی بولوناق سفائن حربیه‌دن آتیلان طوپلرله ، لجانده بولونان بوتون کیمیاك سورکلی دودوکلری ، اسکله‌لر ودولمه باهچه ساحللرینه دولان بیکلرجه خلقك آلقیشلریله سلاملانمشلردر .

Gâzi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

ازمیر واپوری بوغازدن کچرکن ، برقارك یکی ساحلنده بولونان خلق طرفندن جان تظاهرات یاپلمشدر . حرکت حالنده بولونان بوغاز ایچی واپورلری ازمیر واپوریندن طرفنی عادتا طوف ایتمشلر ، لجیلر ؛ بویوك خلاسکاری حوشغون آلقیشلرله تلامامشلردر .

■ ■ ■

رئیس جمهور حضرتلری کوردك

شرفی قیصریه‌ده نصیب اولیور

بویوك رهبرمزك اورتا آناطولی سیاحتلرنده صامسوندن دیلیه قدر ترنله و دیه‌دن سیواس وقیصریه‌یه قدرده اوتوموبیلله شمیزی تشریف بیوردیقجه‌لری خبرینی بوتون خلقمز سونجیرله قارشیلامقده‌در .

بو خبرك آلندیغی دقیقه‌دنبری احضارانه باشلانمش مقام ولایتده اجتماعلر بایلدیغی ولایتمز حدودندن اعتباراً عرض تعظیمات ایچون کیده‌جك هیئترك ، ممثلرك اسملری تثبیت اولنمشدر .

بایلان پرغمامده والی ومبعوث بکلرله بلدیه ، خلق فرقه‌سی ، تورك اوجاغی ، تجارت ممثللری بولنده‌در . شهرمزده لازم کلان احضارات ایچون ده هیئتلر تعیین اولنمشدر .

پاشا وکیلمز عصمت پاشا حضرتلرینك سموطه ایراد بیوردقلری نطقلرندن

ملاطیه ، 13 [آ . آ] – بلدیه طرفندن اورتا مکتب سالونده پاشا وکیل پاشا حضرتلری شرفنه یکی رکشیك بر آقشام ضیافتی ویریلمشدر . قصالردن کلن هیئترك ، خلق ممثللرینك ومنتخبلرله ارکان مأمورینك حاضر بولندیغی بو ضیافتك ختامنده عصمت پاشا حضرتلری همشهریلرینك جوشقون وصمیمی تظاهراتی آراسنده منادی آلقیشلرله اختتام اوغرایان شو نطقی ایراد بویورمشلردر .

— ملاطیه‌لیلر ، عزیز همشهریلرم رشیدلرم ؛

سزکله تماس کلدیکم بو قیمتلی فرصتدن استفاده ایدرك وطنداشلریمه مملکتك داخلی وخارجی وضعیت ومسئولیتی طاشیدیغم مباحی اولدیغم حکومتك سیاستی وتصورلری حقنده ایضاحات ومعلومات ویرمك ایستریم .

مملکتك داخلی صیانتنده سویلیه‌جك چوق شیلرم یوقدر . بویوك ملت مجلسی قانونلری مملکتك هر کوشه‌سنده بویوك مجلسك یازدیغی وایستدیکی کبی جبری قطعی واستثنایسز تطبیق ایدیله بیلمکدیدر . بالخاصه حکومتمز جب ایدرم که بو تطبیق واداره منحصراً جمهوریت حاکمیتنك مراقبه وتأییدیله جاریدر . مملکتك هیچ بر طرفنده جمهوریت عدلیه‌سنك طبیعی وتورمال مؤثرلرندن باشقه تدبیرلره لزوم کورولمامکده‌در .

بو وضعیتك مناسبی اهمیتسز کورمزسکز ، زیرا بیلیرسکز ، که بو وضعیت داخل سیاست اعتباریله چوق دورلردن بری مثل کرو ولمین طبیعی بر نظام خلقمزك شعوری تحت‌سی جمهوریتك ساعلامتی وآهنکیدر . بالخاصه جمهوریت اولادلرینك اوباتیمامی طبیعی نظام داخلنده صارصیلمازلر . آنارشیه واقف اولمه میدان ویرمز تمالی بر جمعیت میانه‌سنده مخالف وذکشاف ویرمشدر . هرمسئله‌در دهر شیئدن اول مملکت داخلنده حضور ومنیت لازمدر . بو حضور وامنیتك نهایت واریله‌جق درجه‌سی‌ده آنجق تورمال قاعده‌لر ایله تأمین ومحافظه اولونه‌جق شکلده ادعا سنده‌یم که قدر عقل واصابتی اولدیغمزك ثابت اولدیغنی تسلیم بویورمسکز .

بو حضور ومنیت سیاستنده دقت وحساسیت ایله دوام ایدیجکز . شهمه ایتمم ، که بو سوزلری هرهانکی بر حکومتك منیت وآسایش تورجی اقدامی شکلنده معتاد بر تعبیرات کبی آلماغه مساعده ایتمزسکز . چونکه جمهوریتك دقت وحساسیتك خصوصی بر معنا وچوقی ولدیغی ثابت ایدیجکدر . حتی [illegible] بویوك ملت مجلسنك حکومتنه بخش ایتدیکی صلاحیتلرك تأثیرینه تشمولی بر اعتماد ایله بیان ایده بیلیرم ، که افقده تورك جمهوریتنك حضور واستراحتی کولکه‌لندیرمه‌جك بر عارضه کورمیورز .

خارجی سیاست

خارجی سیاستمزی سزه کلدیغم اخبارنده هیچ بر سبقیتی یه وصفی غیریه درشه‌مکسزن اولدیغی کبی آکلاته بیله‌جك موقفده‌یم . سیاستمز بو قدر آچیق مستقیم‌در وسزه کوردیریلدیکی صرف بتریکمز امکلریمزك نتیجه‌لری بزه اودرجه سرینك ویره بیلمکده‌در .

عزیز تورکیه‌نك سیاسی وجغرافی وضعیتی ، دنیانك باشلیجه کیدرلرندن بری اوزرنده بویوك دولتلرك آرامنده وسیاست جریانلری ایچنده بولنقی اعتبارله خصوصی بر قیمت واهمیتی حائزدر ، بز یونی کالیله مدرکز .

(مایه‌دی ایکنجی صحیفه‌ده)

Ek 3. 17 Eylül 1928 tarihli Kayseri Gazetesi, s. 1.

Perşembe 26 1 inci Kânun 1929

İDAREHANESİ
Vilâyet Matbaasında Dairesi Mahsusa
Telgraf adresi : Kayseri

Kayseri

PAZARTESİ VE PERŞEMBE GÜNLERİ ÇIKAR

Beşinci Sene No 413

ABONE ŞERAİTİ
Her yer için senelîği 400, altı aylığı 225 kuruştur
İlânların beher satırı 10 kuruştur

Nüshası 5 kuruştur

VILÂYET GAZETESİ

Nüshası 5 kuruştur

Vazife başında

TÜRK TÜCCARI

1 — Türkiyede yapılabilen veya çıkan hiç bir şeyi avrupaya ısmarlamıyacaksın.

2 — Temiz mal satacaksın.

3 — Rağbet çoğaldıkca fiatları da çoğaltmıyacaksın.

4 — Ucuz almayı, ucuz satmayı, iyisini satmayı bilecektir..

TÜRK FABRİKATÖRÜ

1 — Büyük istilısal büyük sermayenin eseridir. Sermayeni tevhit ve teşrik edid büyük eserler vücude gelirmeğe çalışmak ilk işin olmalıdır.

2 — Memleketimizde yapamadığımız fakat bolbol kullandığımız harcıâlem şeyleri yapmağa bak..

3 — Sanayi neseiyeden basma, pazen gibi Türk köylüsünün en çok kullandığı ve harice para verdiği manifatura eşyasını vücude getirmeğe çalış!.

Vatandaş!

1 — İki kazanıp bir yiyeceksin.

2 — Kaba, biçimsiz, pahalı da olsa her şeyin başında Türk malını arayacaksın..

3 — yiyeceğine hiç bir ecnebi zerre karıştırmıyacaksın.

4 — lükse, inci boncuğa para vermiyeceksin,..

VATANDAŞ HAYDİ İŞ VE VAZİFE BAŞINA!

ŞEHİR HABERLERİ

Müsekkafat İŞLERİ

Vergiden muaf iken bundan iki sene evel muafiyetleri ilga ve bir tahriratla kıymetlerinin tespiti icap eden müsakkafatı ziraiye hakkında bazı maliye dairelerince şimdiye kadar hiç bir muamele yapılmamıştır.

Maliye vekâleti bu hususta defterdarlıklara gönderdiği bir tamimde hazinenin hukukunu siyanetten şimdiye kadar kıymetleri takdir edilmemiş olan bu gibi müsekkafatı ziraiye varsa derhal kimetlerinin takdirini ve bu müsakkafattan 1927 senesinden itibaren vergi alınmasını bildirmiştir.

Tasarruf CEMİYETİ

TEŞKİLİ İÇİN FAALİYETE GEÇİLDİ

Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa Hazretlerinin riyaset buyurdukları milli tasarruf cemiyetinin nizamnamesi vurut etmişir. Bu günden itibaren cemiyetin Kayseri şubesinin küşadı için faaliyete geçilmiştir. önümüzdeki pazar günü Türk ocağında bu hususda umumi bir içtima akdedilecektir. içtima da Banka müdürleri, Şirket müdürleri ve tüccaran hazır bulunacaktır.

Madenlerimiz

BU SERVET MENBAINI İŞLETMEK İÇİN BİR LÂYIHA HAZIRLANIYOR

Memleketimiz maden itibarile tabii bir servete maliktir. Bu mekşnf ve gayri mekşuf madenleri işletmek ve bundan istifade etmek hükûmetin arzusudur. Fakat malûm olduğu üzre bu işler aneak hususi sermayelerin işidir. Hükûmetin doğrudan doğruya bu serveti işletmesi kabil değildir. Binaenaleyh [hükûmet bu imkânları temin çalışmaktadır.

Nadenlerimizin işletilmesi ve işletimesini teshil için yeni bir maden kanun layıhası hazırlanması için tetkikat başlamıştır.

Mezkûr lâyıha henüz tamamiyle hazırlanıp tesbit edilmiş olmamakla beraber bilhassa mekşûf madenlerden daha çabuk istifade edilmesi ve madenlerin mülkiyeti hakkında mevaddı havi bulunacaktır.

Malûm olduğu üzre memleketimiz dahilinde mevcut olduğu tetkikat neticesinde anlaşılan petrol menbaları hakkında da tedabir itihaz edilmektedir. Yaza doğru bu madenlerin sondajlarının yapılması mukarrerdir. Yapılacak sondajlardan sonra mevcut petrollarımızın derecesi kıymet ve vüsadi anlaşılmış olacaktır.

ZABITA VUKATI

Hırsız FERYAT ÜZERİNE KAÇTI

Dün gece saat 8 raddelerinde baldöktü mahallesinden çerçi oğullarından memiş oğlu Ali efendinin hanesine sarik duhul etmiş isede hane İsahibinin feryadı üzerine cesaret edemeyerek firar etmiştir.

İşlerde sür'at

DAHİLİYE VEKİLİNİN MÜHİM BİR TAMİMİ

İşlerin sür'atle görülmesi, halka iyi muamele yapılarak teshilât ibrazı, müracaatlara kat'iyen cevap verilmesi hakkında Dahiliye vekâletinden gelen emir vekâletten mülhakata tamim olunmuştur.

Bu emrin aksinde hareket edenler cezalandırılılar.

Memurlar müracaat sahiplerine ne istediklerini soracaklar ve numara puslaları ile evraklarına bakacaklardır.

Müracaat sahibi, cevap vermeden gönderilmiyecektir. Emirde deniyor ki:

"Bir memur kanunen yapmamakla mükellef olduğu bir işi yapmağı zaman ne dereceye kadar mes'ul olursa yapmakla mükellef olduğu bir işi yapmamakla da o derecede mes'ul olacağını daima hatırında tutmalıdır..

Ziraî sigorta

Ali iktisat meclisi bir kaç gün evel son içtimaını aktederek bu seneki mesaisini ikmal etmiştir. Meclis bu sene en ziyade tediye muvazenesi üzerinde meşgul olmuştur.

Tediye muvazenesindeki farkı kapatmak üzre zirai istihsali tanzim zarureti en evvel görülmüştür. Bu maksatla her memlekette olduğu gibi ziraat erbabı arasında kredi kooperatiflerinin teşkiline ihtiyaç görülmüştür. Zirat bankası bu kooperatiflerin tesisine başlamıştır.

Bundan başka zirai sigortada tesis edilecektir. Bu sigorta feyzan yağmur kuraklıç ve hastalık tehlikelerine karşı olacaktır.

Zirai sigorta şirketi ziraat bankası tarafından teşkil edilecektir.

Posta

MÜVEZZİİNE TAARRUZ EDEN SERSERİ YAKALANDI

Posta müvezzilerinden Osman efendi Hacı Kasım mahallesine ait mektupları tevzi ettiği esnada Hasinli mahallesinden katil maddesinden sabıkalı Hüsamettin oğlu Mustafa üzerinde bulunan pıçağını çekerek taarruz etmiş ve Osman efendi orada bir haneye kaçarak kendisini kurtardığı ha er alınmış ve müteasir biltakip elde edilmiş ve evrakile adliyeye verilmiştir.

MEMLEKET HABERLERİ

İzmirde;

Feyizli YAĞMURLAR

Şehrimizde iki üç gündenberi yağmurlar yağmaktadır. Mülhakattan alınan haberlerde yağmurların her yerde mebzulen devam ettiğini göstermektedir. Bu münasebetle mıntakanın her yerinde zeriyat bıa tevekkuf devresi geçinmektedir. Yağmurun neticeleri hakkında mütalâalarına müracaat ettiğimiz bazı zevattan şu cevabı aldık:

— B gün vaziyete göre yağmur çok nafidir, feyizlidir. Bilhassa şu bir iki gün içinde hava açıtır. ve güneş gözükürse istifade büsbütün artacaktır. Barometre dün akşam geç vakta kadar yağmuru gösteriyordu. Binaenaleyh havanın açılıp açılmıyacağını bildirmek kabil olamadı. (hizmet)

Ankarada;

Tütün lâyihası

TETKİKAT İLERLİYOR YENİ ESASLAR TESBİT EDİLDİ

Meclisi İktisat Encümeninde müzekkere edilmekte olan tütün lâyihası üzerinde tetkikat ilerilemiş bulunmaktadır. Tütün İnhisarı Umum Müdürünün de iştirakile cereyan eden bu tetkikatın iki güne kadar ikmali melhuzdur.

Lâyiha çiftçilerin serbest bir surette gayri memnû menatık dairesinde zer'iyatt bulunmaları ve tahriren de çiftçileri tazyik etmiyecek bir tarzda yapılmasına dair hükûmler konmuştur. Bundan başka lâyihaya tütün zer'i memnû olan menatıka üç zarinda behemehal gerek İktisat Vekâleti tarafından gerekse Tütün İnhisarı İdaresince tecrübe yapılarak bunların gayri memnû menatıka ithali lâzım gelenlerin tesbitine ve tütün ticareti ile meşgul olan tacirlere azami teshilat temini maksadile de lâyıhaya bazı ahkâm ilâve edilmiştir.

Bu meyanda tütün depoları ihdasında, bir şahsa ait bulunan muhtelif depolara nakliyet icrası hususunda; tütün depolarındaki muhafızların parasının tamamen İnhisar İdaresi tarafından verilmesi hakkında yeni maddeler konmuştur. (hakimiyet)

Ek 4. 26 Aralık 1929 tarihli Kayseri Gazetesi, s. 1.

Sekizinci Sene No. — 641

Perşembe 31 Mart — 1932

İDAREHANESİ
VİLÂYET MATBAASI
HUSUSİ DAİRE
İlânattan mes'uliyet kabul olunmaz
Telgraf adresi
KAYSERİ: KAYSERİ

KAYSERİ

PAZARTESİ VE PERŞEMBE GÜNLERİ ÇIKAR
VİLÂYET GAZETESİ

ABONE ŞERAİTİ
HER YER İÇİN
SENELİĞİ: 400
6 AYLIĞI: 225
Nüshası her yerde
5 KURUŞTUR

MİMAR SİNAN

"BU TOPRAĞIN YETİŞTİRDİĞİ KAYSERİNİN ÖZ EVLÂDI KOCA SİNAN.. SAN'ATTAKİ KUDRET VE MAHARETİ KARŞISINDA DÜNYAYI HAYRETLERE GARK ETMİŞTİR...

Mimarlığın şaheserini gösteren koca Sinanın bugün ölümünün 344 üncü yıl dönümüdür. Türkün bu aziz evlâdı milletinin yüzünü sağ iken güldürdüğü gibi öldükten sonra da dehasının bıraktığı ölmez eserlerile güldürmüştür.

Güzidelerin kıymet ve meziyetini vesilelerle takdir etmek prensibi nesli hazıra şüphesiz büyük bir teşvik ve cesaret ilhamı bahşeden müessir ve nurlu bir kaynak demektir. Milletinin kadrişinaslığından emin olmak kadar bahtiyarlık tasavvur edecek bir fani yoktur. İlim ve san'at uğrunda çalışanların maddî düşünceler den ziyade bekledikleri varlık manevî haz ve zevktir. Bunu da milletinin kalbinde bir mevkii ihtiram kazanmakla elde edebilirler. Türkün her vadide harikalar yaratacak nihayetsiz bir ruhu olduğunu ve bunu zamanı geldikçe filen ispat eylediğini görürken bu iddiamızı göstermek canlandırmak hususunda fazla tavazu yapmakdayız Halbuki ihtifaller tertibi, abideler rekzi, İlim adamlarımız hakkında eserler neşri bu gün için bir zarurettir. Zira bu gün ziyaretcilerin hayretle tetkik ve tetebbüüne mevzu olan bir çok şaheserleri vardır.

Kayserinin yetiştirdiği koca Sinan.. Avrupada ve Asyada vucuda getirdiği eserlerile tanınmış dahî bir mimardır. Sinan bundan üçyüz kırk dört sene evvel 31 mart 996 da her tarafta mevcut asarı sinaisinden Türk maharet ve dehasını bütün cihana tanıttırdıktan ve yüz seneden fazla bu vatana büyük ve unudulmaz hizmetler ettikten sonra ölmüştür.

Bu toprağın yetiştirdiği Kayserinin öz evlâdı koca Sinan.. San'atdaki kudret ve mahareti Karşısında dünyayı hayretlere gark etmiştir. Sinan her zaman ve an için hepimizin kalbinde yaşayan aziz bir ölüdür. Bu büyük ve eşsiz san'atkârın ismini hürmet ve muhabbetle yadederiz.

SEYFİ EKREM

MİMAR SİNAN GÜNÜ

YÜKSEK TÜRK SAN'ATKÂRININ ÖLÜMÜNÜN 344 ÜNCÜ YIL DÖNÜMÜ

COŞKUN TEZAHÜRATA VESİLE OLDU

Bugün; Türk mimarlığının şaheserlerini yadigâr bırakup ölen Kayserinin öz evlâdı koca Mimar Sinanın ölümünün 344 üncü senei devriyesidir. Türk tarzı mimarisinin yüce ve eşsiz dahisi koca Mimar Sinan; bugün 344 sene evel 31 mart 996 bütün dünyada mevcut olan asarını ve bu surette san'atundaki eşsizliini bütün cihana tanıttırdıktan ve yüz seneden fazla bu vatana hizmet ettikten sonra ölmüştür.

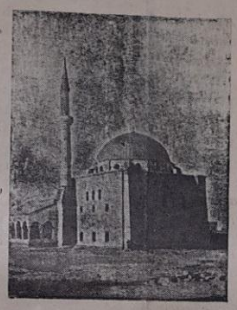

Bugün çok canlı tezahürata sahne olan koca Sinanın eserlerinden karşımda camii

Türkün mimarlıklaki yüksek deha ve kabiliyetini ispat edüp bu surette kendi ismini unuttturmayan kayserinin öz evlâdı olan bu aziz ölünün 344 üncü senei vefatı münasebetile bu gün çok muazzam bir ihtifal merasimi tertip edilmişti. Vilâyet tarafından bu husus için seçilen hey'eti terbiye günlerdenberi bu seneki ihtifalin daha canlı olmasını temin için uğraşmışlar ve muvaffak da olmuşlardır. Bu gün daha sabahtan halkda haklı bir canlanma vardı. Halk kendi öz hemşerisi olan mimar Sinanın ihtifalinde bulunmağı kendisi için milli bir borç bilmişti. Daha ihtifal zamanından evvel halk kurşunlu camiine doğru akın etmeğe başlamış ve kısa bir zamanda kurşunlu camii meydanlığı halk ile dolmuştu. Programa göre bütün halk bu program dahilinde yerlerini işgal etmişlerdir.

Tam saat 11 de Vali vekili Nes'et, kolordu kumandanı vekili erkânı harp reisi miralayı Kâmil, belediye reisi ve cümhuriyet halk fırkası idare heyeti reis vekili Necmettin beyefendiler, bütünüm devair rüesası, memurlar, kolordu erkânı askeriyesi, kayseride bulunan mühendis ve mimarlar, bütün mektep müdürleri ve muallimler merasim mahallinde hazır bulunuyorlardı.

Merasime lise edebiyat muallimi Fazıl beyin nutku ile başlandı. Fazıl bey irticalen söylediği nutkunda; Mimar Sinanın son yapılan eüllere nazaran Cırlavuklu değil Ağırnaslı olduğunu kaydettikden sonra Mimar Sinanın mimarlıkdaki gösterdiği büyük san'atından bahsetmiş ve Mimar Sinanın o zaman vücude getirdiği eserleri karşısında bu günkü mimarlığın hayretle kaldığını söylemiş ve alkışlanmıştır. Fazıl beyi müteakip kolordu mimarı İhsan bey nutkunu söylemeğe başlayarak; Mimar Sinanın yapılan tetkiklere göre ağırnaslı değil aslan cırlavuklu ve Mennan ağanın sülbünden hasıl olmasına mebni Türk olduğunu ileri sürmüş ve bu aziz ölünün kıymetli asarından behsetmiştir. (İhsan beyin nutku dikkate şayan olduğu için gelecek nüshamızda aynen yazacağız.

Türk mimarlığının büyük dahisi; koca Mimar Sinanın ölümünün 344 üncü yıl dönümü münasebetile bugün icra edilen ihtifal geçen senelere nazaran çok mükemmel ve cidden canlı olmuştur. Yüksek Türk san'atkârının yıl dönümü coşkun ve canlı tezahürlere vesile olmuştur. İhtifal esnasında müteaddid fotoğraflar alınmış ve mimar Sinanın kendi asarından kurşunlu camii gezilmiş, mimarlığın büyük dahisi olan koca Sinanın ismi bütün hazırun tarafından hürmetle yadedilerek merasim saat 12 de nihayet verilmiştir.

SÂRİ SAHAYA İLTİHABI

(geçen nüshadan kalan)

4 — Sürüklenen şekli — Bu şekilde hararet temevvüç eder ve düşer, hastalık 2:3 ay devam eder.

5 — Abortif şekli — Buşekilde; zuhur eden araz çabucak hafifler, hasta sekiz gün kadar bir müddet zarfında eyileşir.

6 — Seyyar şekli — bu şekil seyyar ve kuvvetten düşme şekli olup hastada sadece baş ağrısı, hararetin dalgalı olması ve müphem ahırlar ve aylarca devam eden bacak etlerin çekilmesi hissi (Kramplar) mevcuttur. bu araz karşısında teşhis, ancak bel kemiğinden su alarak muayene etmeklek konulabilir.

Fartı tebevvül buhranı

İdrarın sönümesi — (Fartı tebevvül) hastalığın hitam bulup nekahet devrine geçtiğini ilân eder.

Hasta; suyun miktarine pek yakın ve zoğun şekilde olmak ve günde bir kaç defa tekerür etmek üzre her defa yarım litre kadar idrar çıkarır.

Hastalığın doğurduğu ihtilâtlar

Hastalık geçtikten sonra; kalbin iç zarının salim iltihabı, az çok vahim felçler, gözde bozukluk, kabılı tedavi sağırlık husule getirir. bunlardan başka aklî hareki ve hissi bozukluklarda husule getirir ve bunlar baki kalabilir.

Hastalığın teşhisi

Hastalığın; Görülen araza köre teşhisi konulablirse de en iyisi bel kemiğinden su alarak laboratvarda muayene etmek suretiledir.

Tabiî olan mayi dimağii şekli (bel kemiğinden alınan su) yavaş yavaş ve damla damla akar, sari sahaya iltihabında tazyik fazlak olduğundan fışkırarak çıkar.

Tabii mayi dimağii şevki memba suyu gibi berrak olup tortu bırakmaz, sari sahaya iltihabında; fazla tazyikli, bulanık ve esmer sarımtıraktır ve pek lüzücü olup derhal tortu bırakır.

Tabiî mayi dimağii şevkide albümin, litrede 0,30:0,15 tir, sari sahaya iltihabında fazla ve takriben 3:1000 nisbetindedir.

Tabiî mayii şevkide glükoz 0,65:0,50 olduğu halde bu hastalıkta pek aşikar surette azalır.

(devamı var)

Vatandaş! Çocuklarına kurban bayramı hediyesi olarak millî bankalarımızın kumbaralarını al.

Ek 5. 31 Mart 1932 tarihli Kayseri Gazetesi, s. 1.

On Üçüncü yıl No — 1137

Pazartesi 29 (Mart) — 937

İDARE HANESİ

VİLÂYET MATBAASI
HUSUSÎ DAİRE
İlânlattan mes'uliyet kabul olunmaz

Telgraf adresi
KAYSERİ KAYSERİ

KAYSERİ

PAZARTESİ VE PERŞEMBE GÜNLERİ ÇIKAR
VİLÂYET GAZETESİ

ABONE ŞERAİTİ
HER YER İÇİN
SENELİĞİ: 400
6 AYLIĞI : 225

Nüshası her yerde
5 KURUŞTUR

MALİYE MÜSTEŞARI

Bay Faik Baysal Kayseriden Saylav seçildi

Kayseri Saylavlarından Süleyman Demirezenin ölümü ile boş kalan yerine Parti gen baş kurulunca namzet olarak onaylanan Maliye Bakanlığı müsteşarı Faik Baysalın seçimi geçen pazar günü sinama salonunda törenle yapılmıştır. İlçelerle beraber İlimizin 746 sayılı ikinci seçmenlerinden 471 sayısı bu seçimdede oy birliğile Partimiz namzedine reylerini vermişlerdir.

Yasanın gösterdiği gibi reylerde çokluk olduğu anlaşılarak seçim işi bitirilmiştir. Seçimin son ucu tel yazısile Partiye Bildirilmiş mazbatalarıda yapılarak sunulmuştur.

KAYSERİ Bu saylavımızıda candan kutlular ve işlerinde başarılar dileriz.

Tel örneği:

BAY A. BAYMAN
Vali ve Parti başkanı
Kayseri

Ankara 29 - 3 - 937 Çok sayı değer müntehiplerin hakkımda gösterdikleri itimaddan dolayı derin minnet ve şükranlarımı arzeder ve tevdi buyrulan bu yüksek vazifeyi bütün varlığımla hüsnü ifaya çalışacağımı temin ile bütün Kayserililere ve güzide Vali ve Parti başkanına saygılarımı sunarım. Kayseri saylavı
F. Baysal

Bir ayrılış

dolayısiyle Sümer bez fabrikasında müsamere

Sümerbank bez kombinası direktörü Bay Fazlı Turkanın Nazilli basma fabrikası direktörlüğüne tayini ile Kayseriden ayrılacağı dolayısiyle Bay Fazlının onuruna Halkevi temsil komitesi geçen cuma akşamı fabrikanın büyük salonunda bir temsil yapmışlardır. Bu temsilde başda İlbay A. Bayman olduğu halde pek çok aile ve fabrika erkân ve işçileri bulunmuştur. Bay Fazlının bu fabrikada bulunduğu bir sene içinde büyük varlıklar gösterdiğini ve fabrikanın çalışması fazlalaştığı gibi muhitede kendisini sevdirmiş olduğundan bu ayrılık müsameresinde hararetli söylevler verilmiştir. Müsamere saat 12 ye kadar sürmüş milli saz ahengide yapılmıştır.

NİKÂH MERASİMİ

Sayın Valimiz Mustafa A. Baymanın kerimesi Bayan Nesrinle Mülkiye Baş müfettişi Hüsnü Toközün büyük oğlu Nurettin Toközün nikâh merasimi bu ayın yirmi beşinci perşembe günü Belediyede iki tarafın akrabalarının müvacehesinde icra edildi ve o akşam Ordu evinde bir suvare verildi bu suvarede Kor general Sayın Mümtaz Aktay ile memleketin bütün tanınmış ricali aileleri ile beraber hazır bulunmuşlar ve sabaha kadar çok nezih eğlencelerle bu akdı tes'it eylemişlerdir. Bayan Nesrin ne kadar nezih bir hayat geçirmiş ise zevci Nurettinde o kadar eyi tanınmış ve Avrupada parlak bir tahsilden sonra Merkez bankası idarei umumiyesi etüd servisine memur edilmiştir her iki tarafada saadetler dileriz.

Kayseri spor bölgesi büyük

BİR ENERJİ İLE FAALİYETE BAŞLADI

Genç ve gayyur İlbayımız bay Adli Baymanın başkanlığı altında Kayseri spor bölgesi faaliyete dünkü pazar gününden itibaren başlamıştır. Bölgemiz (futbol) (tenis, veleybol; basketbol) (güreş) (bisiklet) (atletizm) den mürekkep olmak üzere beş ajanlıktan ibarettir. Bölgenin (demir spor) (uçak spor) (erciyeş spor) (yılmaz spor) (sümer spor) namlarile müseccel beş sosyetesi vardır.

Uzun zamandanberi Kayserde halkevinin tertip eylediği kupa maçlarına inhisar eden spor faaliyeti bölge heyetinin verdiği yeni kararlar la inkişaf edecektir. İlk hamle olarak futbol ajanlığı bölgelik heyetini teşkil ve fikistürleri tanzim ederek dünkü pazar günü müsabakalara başlamıştır. Her pazar günü dört kulüp çarpışacaktır. Maçlar puvan hesabiledir.

Bölge başkanlığının takip ettiği yegâne iş sporu masabaşı tenkit ve münakaşaların dan kurtarıp fiil sahalara intikal ettirmektir. Çok yakın bir zamanda sporun diğer braşlarında lüzumlu faaliyetlere şahit olacağımızdan eminiz. Bu vesile ile genç ve sportmen İlbayımıza kayseri gençliği minnet ve şükran duygularımızı arzetmeyi bir vazife biliriz.

(devamı gelecek nüshada)

İlbay Adli baymanın başkanlığı altında Germir köyüne Halkevi köycülük şubesinin yaptığı yaya etötgezi

Kayseri Vilâyeti

Genel kurulunun yedinci seçim dönümünün üçüncü yıl toplantısı

Üçüncü toplantı 18 . 3 . 937 : perşembe Saat 14

Doktor Osman (devell) İsmail akıllı (Örküp) den başka üyeler tüm antk oldukları halde ikinci reis Hadi erdoğanın başkanlığında toplanılmış ve geçen oturmadaki tutulka okunarak oy birliğile kabul edilmiştir.

Gelen evrakların okunmasını başlantılarak belediyelerce yapılacak istimlak işlerinde istihdam olunmak üzere seçilmeleri iktiza eden hakem heyetlirinin seçilmesi hakkında vilâyet yüksek makamının 16 - 3 - 937 tarih ve 118 sayılı tezkiresi okunmuş ve aidiyeti dolayısile dahiliye encümeninne tevdii oy birliğile kabul edilmiştir.

Toprak yazım komisyonlarının seçilmesi hakkında muhasebel hususiye müdürlüğünün 17 - 3 - 937 gün ve numaralı müzekkeresi okunmuş ve işin ehemmiyetine göre üye ve yedeklerin bütçe ve dahiliye encümenlerince müştereken seçilmesi için evrakın her iki encümenine gönderilmesi kararlaşmıştır.

1935 yılı hesabı katisinin bilitelik usulüne uygun olduğundan tasdiki hakkında bütçe encümenince yazılan 18 - 3 - 937 gün ve iki sayılı mazbata okunmuş ve oy birliğile kabul edilmiştir.

Düğünlerde yapılmakta olan israfatın meni hakkındaki kanune tevfikan dahiliye encümenince tanzim kıltnan talimatnamenin tasdikina dair dahiliye encümenince yazılan 18 - 3 - 937 gün ve iki sayılı mazbata okunmuş ve dördüncü maddedeki mih rimuaccel kelimesinin kaldırılmaşı snretile diğer maddeleri aynen kabul edilmiş ve müzakere edilecek başka meval olmadığından 22 - 3 - 937 pazartesi günü saat 14 de toplanılmak üzere oturmaya son verilmiştir.

Ek 6. 29 Mart 1937 tarihli Kayseri Gazetesi, s. 1.

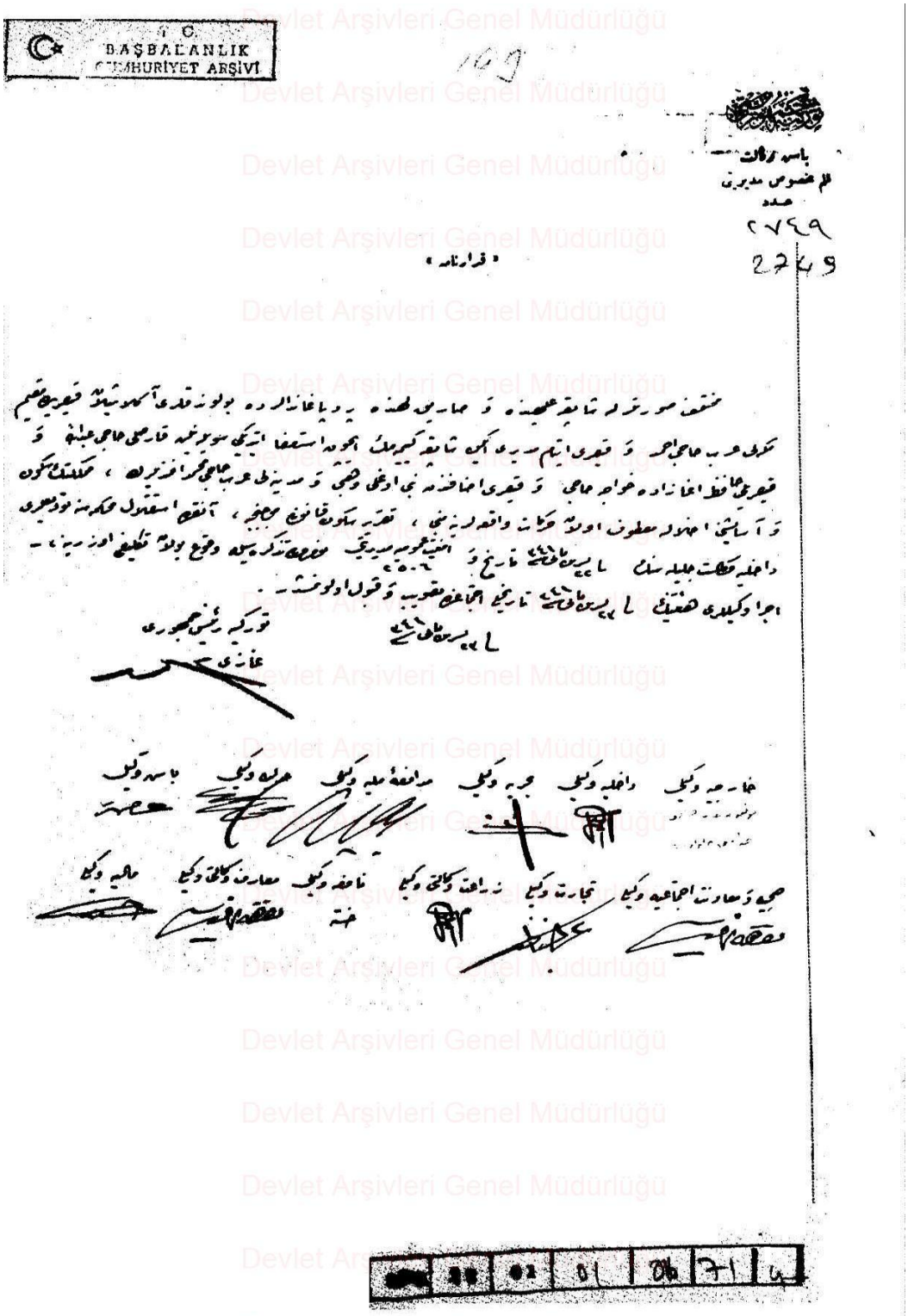

Fon No: 30 18 1 1 - Kutu No: 16 - Dosya No: 71 - Sıra No: 4

Ek 7. Kayseri'de Şapka Kanunu aleyhinde faaliyette bulunan kişilerin Ankara İstiklal Mahkemesi'ne verilmesine dair karar.

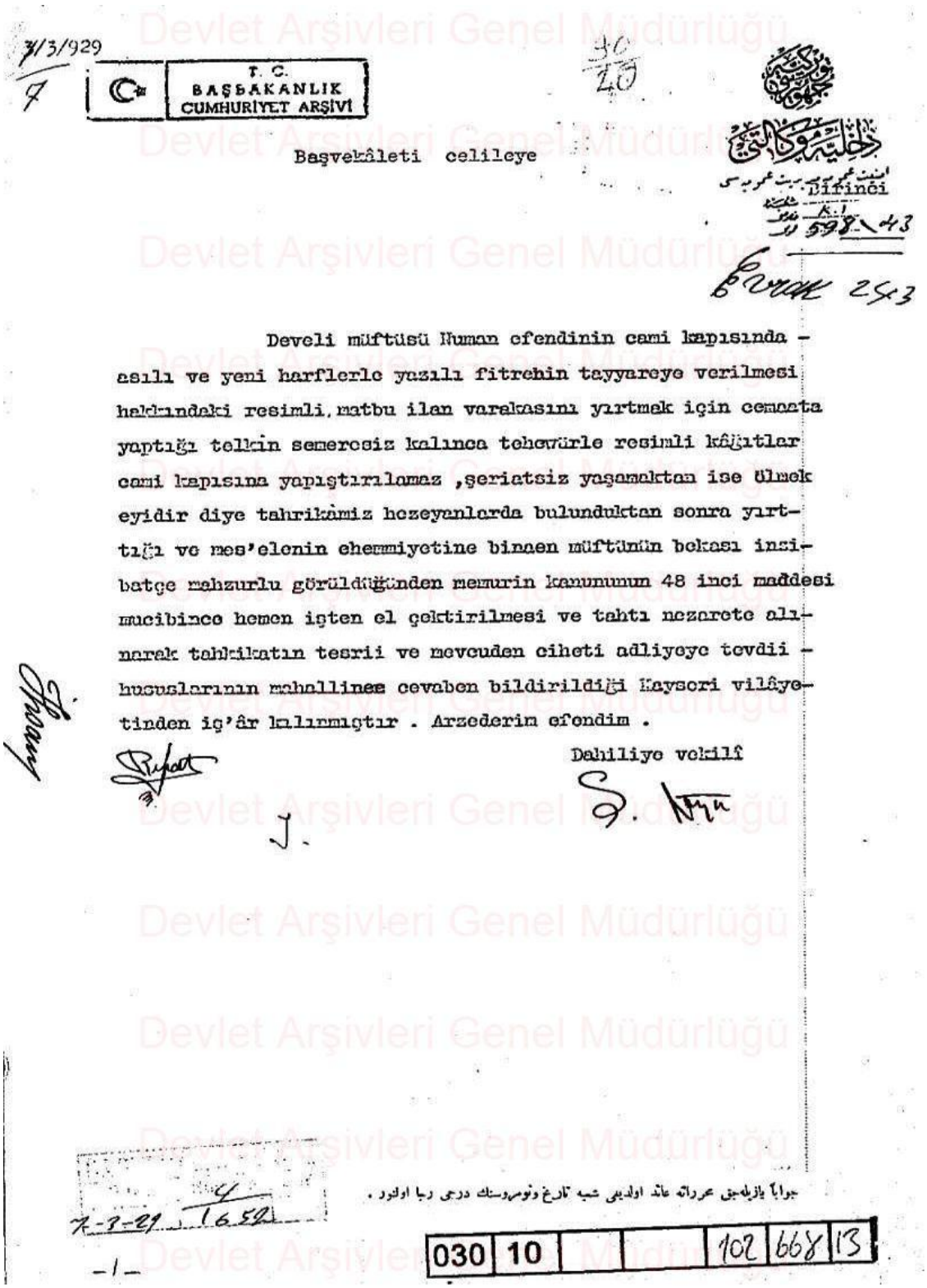

3/3/929
7

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

30
20

Başvekâleti celileye

Birinci
K.I
598 43

Evrak 243

Develi müftüsü Numan efendinin cami kapısında - asılı ve yeni harflerle yazılı fitrehin tayyareye verilmesi hakkındaki resimli, matbu ilan varakasını yırtmak için cemaata yaptığı telkin semeresiz kalınca tehevürle resimli kâğıtlar cami kapısına yapıştırılamaz ,şeriatsiz yaşamaktan ise ölmek eyidir diye tahrikâmiz hezeyanlarda bulunduktan sonra yırttığı ve mes'elenin ehemmiyetine binaen müftünün bekası inzibatçe mahzurlu görüldüğünden memurin kanununun 48 inci maddesi mucibince hemen işten el çektirilmesi ve tahtı nezarete alınarak tahkikatın tesrii ve mevcuden ciheti adliyeye tevdii - hususlarının mahallinee cevaben bildirildiği Kayseri vilâyetinden iş'âr kılınmıştır . Arzederim efendim .

Dahiliye vekilî

جواباً یازیله‌جق محرراته عائد اولدیغی شعبه تاریخ ونومروسنك درجی رجا اولنور .

7-3-29 1652

-1-

030	10			102	668	13

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 102 - Dosya No: 668 - Sıra No: 13

Ek 8. Kayseri'de Develi Müftüsü Numan'ın hükümet aleyhine propaganda yaptığı gerekçesiyle işten el çektirildiğine dair karar.

DİZİN

A

A. Afet İnan, 56, 67, 72, 73
Abaza Ahmet Paşa, 22
Abbasiler, 18
Abdullah Bey, 49
Abdullah Cevdet, 97
Abdurrahman Şeref Bey, 65
Abdülhalik Renda, 216
Abdülmecit Efendi, 57
Adana, 17, 30, 34, 41, 94, 143, 151, 199
Adapazarı, 42
Adli Bayman, 206, 208
Afşin Bey, 18
Ağa Han, 59
Ahi Emir Ali, 21
Ahi Evran, 19, 20, 248
Ahiler, 20
Ahilik, 19, 73, 246, 248
Ahmet Bey, 64
Ahmet Cevat Çamurdan, 35
Ahmet Evintan, 114
Ahmet Hilmi Bey, 30, 32, 33, 41
Ahmet Hilmi Kalaç, 77, 81, 83, 172
Ahmet Kolaç, 112
Ahmet Mithat Bey, 82
Ahmet Paşa İlkokulu, 33
Ahmet Remzi Efendi, 33, 40, 42, 161
Ahmet Tevfik Şatır, 81
Ahmet Zeki Karakimseliler, 77
Akkadın Sırcan, 70
Akkoyunlular, 22
Aladdin Bey, 203
Alaeddin Eretna, 21
Alfabe Komisyonu, 98
Ali Büyükgöncü, 36
Ali Fethi Okyar, 58
Ali Fuat Paşa, 34
Ali Galip Bey, 26
Ali Gazi, 22
Ali Haydar Bey, 160
Ali Hikmet, 142, 208, 209
Ali Kemal, 31
Ali Rıza Bey, 138
Ali Suavi, 97
Ali Şükrü Bey, 45, 250
Ali Ulvi Bey, 30
Alikişioğlu Çayırı, 198
Alim Çınar Efendi, 41
Alliance Israelite Universelle, 92
Almanya, 132, 139, 140, 143
Altıntop Mikael Efendi, 24
Amerika, 26
Amerikan Koleji, 38
Anadolu, vi, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 28, 33, 34, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 70, 112, 116, 117, 119, 122, 136, 139, 143, 170, 171, 194, 198, 204, 244, 245, 246, 250
Anadolu Kadınları Müdafa-i Vatan Cemiyeti, 33
Anadolu'da Ortodoksluk Sadası, 49, 244
Anbar, 190
Ankara, vi, vii, 13, 15, 16, 17, 19, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 52, 54, 56, 57, 58, 59, 63, 65, 72, 75, 77, 78, 81, 83, 84, 93, 94, 96, 97, 100, 101, 117, 123, 126, 132, 138, 141, 142, 143, 144, 148, 149, 151, 158, 159, 160, 161, 170, 171, 179, 180, 181, 183, 202, 204, 207, 212, 216, 229, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 259
Antalya, 94, 183
Arap, 18, 49, 64, 84, 96, 97, 104, 106, 113, 119, 160
Arap Hacı Mehmet, 160
Argaios, 16
Argıncık, 190
Asur, 17
Asurlar, 17
Atatürk İlkeleri, 13, 56, 143, 246, 248
Atatürk İnkılâpları, iv, 101, 250
Atıf Tüzün, 41
Atlı Spor Kulübü, 200, 201
Avrupa, 54, 94, 127, 204
ayan, 23
Ayanikola Kilisesi, 49
Aynalı Gazino, 30
Azerbaycan, 20, 97

B

Bacıyan-ı Rum, 19
bakır, 20, 120
Balıkesir, 94
Balkan, 44, 53, 170, 211, 246
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, iv, 15, 60, 100, 101, 113, 114, 119, 140, 160, 181, 184, 185,

187, 189, 190, 191, 192, 209, 211, 212, 213, 214, 217, 228, 229
Bayan Merzuka, 125, 126
Baybars, 20, 21
Biçki - Dikiş Yurdu, 95
Binbaşı Emrullah Bey, 29
Bizans İmparatorluğu, 17, 18
Boğazlıyan, 29
Bolu, 42, 43
boraks, 20
Bozok, 24
Burhan Bey, 201
Burhanettin Binzet, 77
Bünyan Dokuma Fabrikası, 72
Bünyan İplik Fabrikası, vi, 148, 149
Büyük Taarruz, 30, 48, 49

C

Cami Kebir, 19, 38
cehri, 25
Celal Bayar, 90, 216
Celal Bey, 125
Celal Nuri, 97
Celali, 22
Cemaat-i İslamiye, 30
Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, 96
CHF, 63, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 88, 89, 179, 180, 181, 182, 225
Conte de Chambrun, 52
Coşkun Osman, 29, 81
Cumhuriyet, iii, iv, vi, 14, 15, 33, 34, 55, 57, 60, 61, 70, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 93, 98, 100, 101, 103, 110, 113, 114, 116, 119, 120, 122, 125, 126, 132, 137, 140, 147, 148, 159, 160, 165, 172, 173, 178, 179, 180, 181, 184, 185, 187, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 197, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 217, 226, 228, 229, 251
Cumhuriyet Halk Partisi, 76
Cumhuriyet Meydanı, 33, 34, 89
cumhuriyetçilik, 55
Curtis - Wright, 141

Ç

Çaldıran, 22
Çapanoğlu, 42
Çaparzade Süleyman, 23
Çifte Kümbet, 37
Çifteler Çiftliği, 93
Çiftoğlu Çayırı, 198
Çorakçılar, 101, 139, 201, 202
Çorum, 18, 42
Çukurova, 49

D

Dahiliye Nezareti, 27, 30
Danişment, 19, 21
Dar'ül Eytam, 30
Dar'ül Feth, 19
Dar'ül Mülk, 19
demir, 20, 71, 79, 120, 125, 153
Demirspor, 199, 200
demiryolu, vi, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 226
deri, 20, 25, 120, 137
Develi, 24, 26, 29, 32, 33, 34, 42, 48, 60, 81, 184, 185, 244, 249, 260
devletçilik, v, 55, 56, 151, 226
Dıraszade Reşit, 31
Dil Bayramı, 109, 113, 114
Diyap Ağa, 44
Diyarbakır, 94, 144
Doğu Roma, 18
Dolmabahçe Sarayı, 97, 106, 212
Doniloğlu Milkon Efendi, 24
Dulkadiroğulları, 21
Duyun-u Umumiye, 27, 125
Dürrizade Abdullah Efendi, 42
Düzce, 42

E

East India Company, 23
Ebu Said, 21
Edirne, 42, 106, 183
Eğitim, v, 16, 22, 45, 59, 63, 67, 72, 91, 94, 101, 155, 225, 226, 242, 243, 245, 249, 269
Ekonomi, v, 123, 152
Elbistan, 34
Emeviler, 18
Emir Ali, 59
Emir Eretna, 21
Emval-i Metruke, 27, 29
Enderun, 91
Enver Paşa, 97
Erciyes, ii, iii, vi, vii, 15, 16, 18, 19, 25, 26, 104, 118, 119, 138, 187, 189, 193, 199, 203, 241, 248, 251
Erciyesspor, 199, 204
Eretnalılar, 21
Erkilet, 118, 119, 186, 190

Ermeni, 23, 24, 26, 27, 28, 34, 36, 39, 48, 95, 211, 214, 250
Ermenistan, 16
Erzade, 22
Erzincan, 93
Eskişehir, 44, 93, 125, 140
Eti, 117, 118, 119
Eusebis, 16

F

Fahri Tümer, 214
Falih Rıfkı Atay, 51, 97
Fatih Sultan Mehmet, vi, 22
Feride Güpgüpoğlu, 47
Ferit Paşa, 31
Ferruha Güpgüp, 74, 82, 83, 224, 225
Fevzi Paşa, 44
Franko, 54
Fransız, 20, 30, 34, 53, 91, 106, 132, 143, 169

G

Galatya, 16
Gazi Paşa İlkokulu, 101
Gedik Ahmet Paşa, 22
Germir, 39, 102, 105, 167, 186, 190, 191
Germir Bağları, 186
Germir'li Hacı, 39
Germirli Ali Efendi, 29
Gesi, 100, 186, 190
Gesi Bağları, 186
Göktürk, 96
güherçile, 25
gümüş, 20
Gürcistan, 20

H

Hacı Abdi Bey, 24
Hacı Kasım Efendi, 26, 37, 39
Hacı Salih Şen, iv, 15, 102, 105, 167, 190
Hacı Süleyman Efendi, 24
Hacı Tevfik Efendi, 24
Hacılarlızade Mustafa, 31
Haçın, 29, 43
Hadi Sarpyalçın, 62
Hafız Ağa Zade Hoca, 160
Hafıza Faik, 73, 84, 225
Hajukoğlu Hüssam, 20
Halaçoğlu Ahmet Hilmi, 31, 40
Halep, 27, 156
halı, 20, 25, 47, 120, 148
Halide Edip Adıvar, 71
Halis Zeki, 60, 68
Halit Karakaya, 77
Halk Dershaneleri, 104, 188
halkçılık, 55, 180, 195
Halkevi, v, vi, 113, 114, 117, 148, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 199, 200, 203, 206, 208, 209, 214, 216, 217, 245
Halkevi takımı, 199
Harf İnkılâbı, v, 95, 96, 102
Hasan Ferit Perker, 77, 83
Hava Mektebi, 95
Havva Hanım, 74
Havza, 30
Hayg, 26
Himmetdede, 39, 74, 82, 166, 190, 225
Hititler, 17
Hitler, 54
Hoca Abdullah Efendi, 29
Huruf-u Munfasıla, 97
Hüseyin Cahit, 97, 107
Hüseyin Rauf Orbay, 58
Hüsrev Gerede, 35, 36, 241

I

I. Alaeddin Keykubat, 20
I. Dünya Savaşı, iv, vi, 13, 14, 26, 28, 30, 51, 58, 65, 97, 120, 135, 139, 224, 226
I. Meşrutiyet, 24
I. Teodos, 18
II. Abdülhamit, 91
II. Kılıçarslan, 19
II. Mahmut, 23, 157, 194
II. Meşrutiyet, 24, 25, 71
Irak, 20
Islah-ı Huruf, 97
IV. Murat, 22

İ

İbni Batuta, 21
İbrahim Hakkı, 42
İçerişar, 31
İçtihat, 65
İffet Halim, 124
İhsan Nuri, 94
İhtiyat Zabitan Cemiyeti, 37
İhtiyat Zabitan Teavün Cemiyeti, 30
İhtiyat-ı Zabitan Cemiyeti, 30, 38, 39

İkdam, 59
İlhanlılar, 21, 251
İlmiye Berkman, 203
İmamzade Ömer Mümtaz Bey, 26
İmamzade Raşit Ağa, 36, 37, 38
İmamzade Reşit, 29, 31, 36
İncesu, 24, 42
İngiliz, 20, 23, 24, 37, 59, 132, 143
inkılâpçılık, 55
İntikam Alayı, 43
İrade-i Milliye, 32
İran, 20, 21, 22, 141, 142, 158
İran şahı, 141
İslam, 18, 19, 21, 58, 59, 64, 157, 163, 208, 250, 251
İslâm, 18, 91
İsmail Gaspıralı, 97
İsmail Hakkı Bey, 77
İsmet İnönü, 59, 73, 150, 152, 213, 216
İstanbul, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 36, 40, 41, 42, 45, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 64, 70, 71, 73, 83, 97, 98, 99, 106, 113, 124, 135, 143, 148, 149, 153, 157, 169, 203, 208, 212, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 250, 251
İstiklal Mahkemesi, 45, 160, 259
İsviçre, 14, 67, 95
İş Bankası, 52, 55, 121, 133, 134, 135, 209, 244, 245
İtalya, 20, 54, 198
İzmir, 28, 30, 63, 120, 153
İzzettin Çalışlar, 201

J

John MacDonald Kinneir, 23
Junkers, 139, 140

K

Kadı Burhaneddin Ahmet, 21
Kadı Muhyeddin İbni Abduzzahir, 20
Kadın Hakları, 64, 82, 84
kadınlar çarşısı, 47
Kadir Has Kütüphanesi, 15
Kafkaslar, 53
Kaisarea, 16
Kaiserae, 16
Kalaycıoğlu Mustafa, 23
Kalenderoğlu, 22
Kaniş, 17, 18, 190
Kanuni Sultan Süleyman, 22
Kanun-u Esasi, 24
Kapadokya Krallığı, 17
Kapalı çarşı, 47
Kappadokia, 16
Kar Bürümüş, 186
Karabet Tomayan Efendi, 26
Karahöyük, 118, 119, 190
Karamanoğlu, 22
Karamanoğlu Emir Şeyh Çelebi, 22
Karamanoğulları, 21, 22
Karayazıcı, 22
Kars, 17, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 93, 244
Karslı Hacı, 160
Kastamonu, 158, 159, 183
Katipzade Nuh Naci, 29, 30, 31, 34
Katolik, 24, 27, 92
Kayırhan, 37
Kayseri, iii, iv, v, vi, vii, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141,142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 269
Kayseri Bünyan Halı İpliği T. A. Ş., 148
Kayseri Gazetesi, 56, 60, 63, 68, 69, 78, 82, 84, 86, 89, 95, 96, 99, 100, 106, 109, 110, 112, 121, 124, 134, 138, 139, 141, 142, 144, 146, 151, 155, 161, 164, 172, 173, 180, 182, 189, 193, 196, 199, 201, 203, 204, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 216
Kayseri İl Halk Kütüphanesi, iv, 15
Kayseri Kent Arşivi, 15

Kayseri Lisesi, 38, 45, 47, 80, 122, 198, 203, 206, 211
Kayseri Milli Süvari Kuvvetleri, 36
Kayseri Muallimler Birliği, 95
Kayseri Örnek Şoför ve Traktör Makinist Mektebi, 95
Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi, 15
Kayseri Spor Kulübü, 84
Kayseri Sütçülük Mektebi, 95
Kayseri Vilayet Gazetesi, iii, iv, 14, 15, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 229
Kayserili Hasan Efe, 43
Kazım Özdoğan, 117, 119
Kemal Bey, 29, 76
Kemal Doğan Kozanoğlu, 34
Kemalizm, 54, 55, 244
kereste, 18, 20
Kevser Fuat, 73, 84, 225
Kevser Hanım, 201
Kılıç Ali, 34
Kılıçzade Hakkı Bey, 97
Kıpçak, 20
Kıranardı, 190
Kırşehir, 39, 45, 46
Kız Orta Mektebi, 95
Kızılay, 67, 137
Kiçikapı, 89
Kilikya Krallığı, 17
kilim, 25, 120
kitre, 25
Kiygork, 26
Kocaeli, 94, 183
konkurhipik, 201, 252
Konya, 20, 45, 94, 143
Kozan, 34
kökboya, 25
köle, 20
Kösedağ, 20
Köy Muallim Mektebi, 176, 198
Kubilay, 63
Kumarlı, 36, 37
Kumarlı Hanı, 36
Kurşunlu Cami, 168, 210
Kurtoğlu Hulusi, 34
Kuvay-i Milliye, 34, 42
Kuzey Afrika, 53
Kültepe, 17, 117, 190

L

lacivert taşı, 20
laiklik, 55, 170
Latife Hanım, 61
Latin, 96, 97, 98, 101, 248
Lieutenant Bennet, 24, 25, 248
Londra, 131
Lozan, 14, 52, 57
Lozan Barış Anlaşması, 14

M

Mahmut Efendi, 42
Makedonyalılar, 17
Malatya, 18
Malazgirt, 18
Maraş, 17, 28, 34
Mater, 16
Maza, 16
Mazaeus, 16
Mazaka, 16, 23, 242
Mazakus, 16
Mazhar Karakaya, 31
Mazhar Müfit, 35, 36, 38, 46, 47, 241
Mazlum Rasim, 32
Mecidiye Nişanı, 42
Meclis-i Mebusan, 39, 40, 42
Medeni Kanun, 67
medrese, 19, 20
Mehmet Akif, 45
Mehmet Ali Münip, 94
Mehmet Faik Baysal, 83
Mehmet Nahit Kerven, 83
Mehmet Sadettin Serim, 83
mekteb-î idadi, 91
Mekteb-i iptidaî, 91
Mekteb-i rüşdiye, 91
Mekteb-i Sultani, 38
Melek Hanım, 33
Melik Ahmet, 19
Melikşah, 19
Memleket Hastanesi, 61

Menemen, 63, 78
Menn-i İsrafat Kanunu, 121
Mercidabık, 22
Merzuka Hakkı, 73, 84, 225
Meskus, 16
Meşhed ovası, 22
Meşhediye, 20
Mhtropol, 16
Mısır, 20, 21, 54
Millet Mektepleri, v, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 225
Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 122, 126, 133, 135, 176
Millî İktisat ve Tasarruf Hamlesi, 121
Milli Mücadele, iv, vi, 13, 17, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 67, 82, 90, 92, 123, 135, 144, 147, 161, 171, 194, 205, 210, 224, 226, 227, 242, 244, 246, 247, 249, 250
milliyetçilik, 55, 169, 180
Mimar Sinan, 209, 210
Mimarsinan, 190
Mirza Fethali Ahundzade, 97
Misak-ı Milli, 40
Moğol, 20, 21
Moğollar, 20
Mollaoğlu Mustafa Ağa, 24
Mondros Ateşkes Anlaşması, iv, 13
Mosoch, 16
Mr. Nelson, 203
Muallimler Birliği, 95, 173, 175, 176
Muammer Bey, 49
Muaviye, 18
Mussolini, 54
Mustafa Bey, 201
Mustafa Faik Bey, 34
Mustafa Kemal, v, 13, 14, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 62, 67, 73, 76, 78, 79, 80, 89, 90, 92, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 108, 120, 135, 139, 158, 159, 168, 171, 179, 180, 194, 204,205, 208, 210, 211, 227, 242, 243, 245, 246
Mustafa Kemal Atatürk, v, 14, 28, 35, 41, 56, 58, 67, 73, 78, 89, 90, 139, 204, 210, 227, 243, 245, 246
Mustafa Nisari, 31
Mustafa Reşit Özsoy, 77, 83
Mustafa Şeref Özkan, 26
Musul, 27
Muşki, 16
Mutasarrıf Zekai, 27
Müdafaa-i Hukuku Nisyan, 71
Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, 33, 34, 39, 42
Müftü Remzi, 31
Mükrime İhsan, 73, 84, 225
Münif Paşa, 96
Müslüman, 18, 24, 36, 49, 58, 91, 97, 158, 211
mütegallibe, 23

N

Naci Özsan, 183, 206, 214, 216, 217
Naciye Toros, 138
Nakşibendi, 160
Namazgâh, 198
Namık Kemal, 97
Napoli, 20
Narinzade Hacı, 31
Nazmi Toker, 142, 164, 208
Nebi oğlu Vehbi, 160
Necmettin Bey, 64
Neokoros, 16
Nevşehir, 17
Niğde, 17, 25, 46, 187, 245
Niksar, 18
Nimet Yengin Hanım, 201
Nuh Naci Yazgan, 29, 77
Numan Efendi, 42, 60
Nurullah Sümer, 152
Nurülnisa Hanım, 123
nüfus sayımı, v, 99, 194, 196, 197, 198

O

Orloff, 151
Ortadoğu, 53
Osman Coşkun, 81
Osmanlı Bankası, 27
Osmanlı Devleti, iv, 41, 51, 65, 70, 91, 143, 194, 209, 226, 245, 247
Osmanlı İmparatorluğu, vi, 13, 25, 51, 53, 91, 99, 120, 125, 142, 147, 170, 194
Osmanlıca, 49, 96, 109, 110, 112, 113, 226
Otlukbeli, 22

Ö

Ömer Paşa, 22

P

Papa Eftim, 48
pastırma, 25, 84, 120

Pazarören, 20
Persler, 17
Pınarbaşı, 125, 137, 138, 164, 202
Piza, 20
Pontus, 16
Protestan, 24, 27, 92

R

Ramazanoğulları, 22
Raşit Efendi Kütüphanesi, 38, 40, 99
Rauf Bey, 38
Refik Bey, 45
Refik Saydam, 217
Reji İdaresi, 27
Reşat Nuri Güntekin, 173
Reşit Bey, 33
Reşit Özsoy, 78, 81, 183
Revan, 22
Rıfat Çalıka, 26, 31, 40, 241
Rıza Pehlevi, 141
Roma, 17, 18
Roma İmparatorluğu, 17
Rum, 24, 25, 36, 48, 49, 95, 245
Rus, 20, 28, 43, 55, 151
Rusya, 143, 178, 179, 180, 198

S

saat kulesi, 43, 47
Saat Kulesi, 33
Sabiha Gökçen, 138
Sabit Gözügeçgel, 41, 77
Sabit Sağıroğlu, 58
Sahir Uzel, 155, 212
sahtiyan, 25
Sait Azmi Feyzioğlu, 81
Sakarya, 44, 46, 47, 48, 92, 99, 186
Salih Turgay, 83
saltanat, 56, 57, 59, 86, 125, 126
Samsun, 28, 29, 30, 100, 142, 153, 205, 206
sanat, v, vi, 71, 95, 96, 118, 190, 207, 208, 210, 226
Sarayburnu Parkı, 98
Sebilürreşat Gazetesi, 45
seçim, 56, 72, 73, 74, 76, 77, 82, 85, 88, 89, 90
Selçuklu, 19, 20, 22, 193, 245
Selçuklular, 18, 20, 22, 245
Serbest Cumhuriyet Fırkası, 86, 179
Serbest Fırka, 78, 179, 210
Seyfi Ekrem, 79, 80, 134, 174
Seyyid İshak, 23
Seyyide Hanım, 33
Sıtkı Bey, 125
Simeon, 23
Sinop, 18, 41, 183
Sivas, 17, 20, 21, 25, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 55, 100, 142, 144, 145, 146, 147
Sivas Kongresi, 32, 33
Slav, 96
Sovyetler Birliği, 151, 154, 156
Soyadı Kanunu, v, 168
spor, v, vi, 155, 185, 187, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 226
Stalin, 54
Strabon, 16, 18
sucuk, 25, 120
Suriye, 20, 27, 28
Süleyman Demirezen, 83
Süleyman Refik Efendi, 24
Sümer Bez Fabrikası, vi, 198, 203
Sümerbank Dokuma Fabrikası, 150, 151, 156
Sümerspor, 199, 200, 206

Ş

Şafi, 160
Şahkulu, 22
şap, 20
Şapka İnkılâbı, 161
Şehzadebaşı Karakolu, 40
Şerif Bey, 41
Şerif Hanım, 186
Şeriye Komisyonu, 57
Şeyh Sait, 68, 158, 196
Şukufe Nihal, 124
Şule parkı, 106
Şükrü Kaya, 101

T

Ta’mim-i Maarif, 97
Tabal, 17
Taga Hatun, 21
Tahran, 141, 142
Talas, 28, 136, 169, 190, 191, 192, 199, 203, 209, 214
Talia Hanım, 82
Tanin, 59
Tarih İnkılabı, v
Tasarruf ve Yerli Malı Haftası, 122, 125
Taşçızade Mehmet Bey, 31
Taşçızade Mehmet Efendi, 37
Taşçızade Ömer, 29, 76

Tavil, 22
Tavlusun, 28, 190
Tayyare Bölükleri Teşkilatı, 135
Tayyare Cemiyeti, 60, 136, 137
Tayyare Fabrikası, 135, 138, 139, 140, 141, 203, 206, 209, 211, 214, 249
Tayyare Komisyonu, 135
Tayyare Mektebi, 135
Tayyarespor, 199, 200
TBMM, 44, 46, 48, 56, 59, 63, 77, 78, 81, 82, 83, 120, 160, 161, 229, 242, 243
TCF, 77
Tebriz, 22
tehcir, 27
Tehcir Kanunu, 27
Tekalif-i Milliye, 46
Tekelioğlu Sinan Bey, 35
tekke, 61, 66
Teşvik-i Sanayi Kanunu, 148
Tevfik Rüştü Aras, 142
Tevhid-i Efkâr, 59
Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 71
THK, 138
tiftik, 20
Timur, 21
Tokat, 18
TOMTAŞ, 139, 140, 142
Topaklı, 39
Topaloğlu Halil, 34
Topçu Binbaşı Kemal, 34
Tophane, 25
Trakya, 93
Turan İlkokulu, 30
türbe, 62
Türk, iv, v, vi, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 82, 83, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104,106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 147, 151, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 188, 189, 193, 194, 195, 197, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 211, 212, 214, 216, 224, 226, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251
Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 104, 108, 109
Türk Hava Kurumu, 136, 137, 138, 140
Türk Hava Mecmuası, 136
Türk Ocağı, v, vi, 63, 100, 122, 158, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 183, 226
Türk Tarihi Tetkik Heyeti, 116
Türk Tayyare Cemiyeti, 136
Türkçe Ezan, 105
Türkiye Cumhuriyeti, iv, v, 13, 58, 65, 81, 91, 99, 101, 143, 154, 160, 170, 171, 194, 207, 242, 247, 248, 249
Türkkuşu, 138, 206
Türkmen, 19

U

Ulu Camii, 45
Urbium, 16
Uşakizade Osman, 31
Uygur, 96

V

Vahdettin, 58
Van, 94, 144, 183
Vasıf Bey, 40
Veli Yaşın, 83
Venedik, 20
Vesil Uluğ, 94
Vezir Hanı, 29

W

William Francis Ainsworth, 23

Y

Yabanlu Pazarı, 20, 245
Yahşihan, 46
Yahya Saim, 60, 68, 161
Yenigün Gazetesi, 45
Yenihan, 29
Yerli Malları Haftası, 121
Yıldız Uçman, 138
Yılmazspor, 199
Yozgat, 17, 24, 25, 29, 42, 45, 183
Yunan, 28, 44, 48, 49, 158
Yunanistan, 28, 49
Yunus Nadi, 159
Yuvallı Köy, 166
yün, 20
Yüzbaşı Bedri Bey, 35
Yüzbaşı Osman Tufan, 34

Z

Zamantı Irmağı, 34
zaviye, 21
Zeki Gülsün, 138
Zennecioğlu, 23
zerek, 25
Zeynelabidin Türbesi, 61
zırnık, 20
Zincidere, 28, 199
Zincidere Köy Muallim Mektebi, 198
Ziraat Bankası, 135
Zülfikar, 22

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: İmren AYDIN SAYDAN

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 22 Eylül 1987, Kayseri

Medeni Durumu: Evli

Tel: 05392671197

Email: imrenaydinsaydan@hotmail.com

Yazışma Adresi: Osman Kavuncu mah. Osman Kavuncu Bulvarı, TEK Lojmanları, E4-6, Melikgazi / Kayseri.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	EÜ Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği	2009
Lise	Melikgazi Lisesi	2004

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2009 – Halen	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce